

Міністерство освіти і науки України
Кіровоградський інститут розвитку людини
Відкритого університету розвитку людини «Україна»

МАТЕРІАЛИ
I МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВА
ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН»

8 листопада 2018 р.
м. Кропивницький

Затверджено до друку Вченою радою
Кіровоградського інституту розвитку людини
Відкритого університету розвитку людини «Україна»
Протокол №4 від 5 листопада 2018 року

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Пушишева В. Я., директор інституту;
Кравченко О.В., кандидат філологічних наук;
Глущенко М.І., кандидат юридичних наук, доцент,
Малаховський Ю.В., кандидат економічних наук, доцент;
Переверзєв Є.В., кандидат економічних наук;
Добрянський І. А., доктор педагогічних наук, професор;
Громко Т.В., кандидат філологічних наук, доцент;
Калюжна О.І., кандидат педагогічних наук;
Черненко О.В., кандидат педагогічних наук;
Шостак І.О., кандидат педагогічних наук.

Актуальні питання права та соціально-економічних відносин: Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції, Кропивницький, 8 листопада 2018 р. – Кропивницький, 2018. – 242 с.

У збірнику вміщено матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання права та соціально-економічних відносин», у яких відображено результати наукових досліджень у галузях юриспруденції, економіки, управління, соціально-психологічних, педагогічних, медико-біологічних наук. Розрахований на науковців, аспірантів, викладачів, студентів вищих навчальних закладів, а також на всіх, хто цікавиться питаннями розвитку України.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Пупишева Валентина Яківна	
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ТА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ МОЛОДІ.....	8
Соболь Євген Юрійович	
СТАНДАРТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ІНВАЛІДІВ.....	12
Ткаченко Ірина Миколаївна	
ЕВТАНАЗІЯ. ЗА ЧИ ПРОТИ?	14
Мілова Тетяна Миколаївна	
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБА-ЧЕНОГО СТ. 368-2 КК УКРАЇНИ.....	17
Трегубенко Марина Юріївна	
ПРОБЛЕМИ СКАСУВАННЯ ТРУДОВИХ КНИЖОК ПРАЦІВНИКІВ.....	22
Трошкіна Катерина Євгенівна	
СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСТВА: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ТА УКРАЇНИ.....	25
Седова Наталія Анатоліївна	
ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....	31
Пугаченко Ольга Борисівна	
ПРАВА ЕКСПЕРТА У СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ З ЕКОНОМІЧНИХ ПИТАНЬ..	40
Мороз Станіслав Станіславович	
НОВИЙ ПРАВООХОРОННИЙ ОРГАН – ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ.....	46
Чернік Світлана Дмитрівна	
ПРАВОВІ ОСНОВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	49
Прохорова Наталя Анатоліївна, Мороз Станіслав Станіславович	
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРИПИНЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	54
Борщ Катерина Володимирівна, Поліщук Марина Євгеніївна, Ткаченко Ірина Миколаївна	
ПРАВА І ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ.....	56
Охота Ганна Сергіївна, Ткаченко Ірина Миколаївна	
БОРІТЬБА З НОВОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ ТА ЗРОСТАННЯ ТРАДИЦІЙНИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ У КК УКРАЇНИ.....	60

Кобюк Анжела Петрівна, Бондар Галина Григорівна	
ОБМЕЖЕННЯ ДІЄЗДАТНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ТА ВИЗНАННЯ ЇЇ НЕДІЄЗДАТНОЮ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ.....	63
Волохова Альона Олегівна, Кравченко Олена Вікторівна	
ЗАСТОСУВАННЯ МОДИФІКОВАНОЇ МЕТОДИКИ ПОРТРЕТНИХ ВИБОРІВ Л. СОНДІ У КРИМІНАЛІСТИЦІ.....	67
Коваленко Інна Анатоліївна, Кравченко Олена Вікторівна	
РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНІЙ ЖУРНАЛІСТИЦІ.....	70
Вежитчаніна Анастасія Анатоліївна, Пупишева Валентина Яківна	
ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МОЛОДІ.....	73

РОЗДІЛ II. РОЗБУДОВА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА: ПИТАННЯ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ

Малаховський Юрій Віталійович, Гуцалюк Олексій Миколайович, Наволокіна Алла Сергіївна	
ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	77
Вовк Ірина Олександрівна, Домбровська Людмила Вікторівна	
ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ.....	81
Черненко Олександр Володимирович	
УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ.....	87
Білоніг Ірина Сергіївна	
ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ФОРМУВАННЯ ТА ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	92
Завгородній Андрій Володимирович, Землеєров Вадим Михайлович	
МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОЕКТУВАННЯ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	95
Крепа Лідія Іванівна	
УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ.....	99
Криворучко Карина Петрівна, Білоніг Ірина Сергіївна	
МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	102
Дяченко Олена Володимирівна, Білоніг Ірина Сергіївна	
ФІНАНСОВА СИСТЕМА СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ.....	104
Андрейкович Ілля Олександрович, Фрунза Світлана Анатоліївна, Переверзев Євген Вікторович	
СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ФАКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ РОЗМІРУ ПРИБУТКУ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	107
Гетьманенко Карина Володимирівна, Фрунза Світлана Анатоліївна, Переверзев Євген Вікторович	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА.....	109

Самотуга Анастасія Едуардівна, Мацько Катерина Юріївна, Остапенко Олена Володимирівна	
ВПЛИВ ВИЇЗДУ ЗА КОРДОН МОЛОДІ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ.....	112
Ковалишин Олександр Олегович, Черненко Олександр Володимирович	
АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ НА ВИРОБНИЧОМУ ПІДПРИЄМСТВІ....	115
Усубян Давид Норікович, Черненко Олександр Володимирович	
ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	123
Коваленко Андрій Миколайович, Крепа Лідія Іванівна	
ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	130
Довгенко Владислава Ігорівна, Петренко Лариса Михайлівна	
СУЧАСНИЙ СТАН ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	133
Петренко Лариса Михайлівна	
АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ КІРОВОГРАДСЬКОГО РЕГІОНУ.....	137

РОЗДІЛ III.

КУЛЬТУРНІ І СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Бабенко Олег Олександрович	
БУДІВНИЦТВО КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ ГЕС: ПРИМУСОВЕ ВИСЕЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ІЗ ЗОНИ ЗАТОПЛЕННЯ	
(За документами Державного архіву Кіровоградської області).....	141
Вітринська Олена Володимирівна, Заїка Віталій Миколайович	
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ	147
Кравченко Олена Вікторівна	
ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	151
Ісакова Руслана Геннадіївна	
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ БОБРИНЕЧЧИНИ XVIII-XIX СТОЛІТТЯ.....	153
Терещенко Анастасія Вікторівна	
ГУМАНІСТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ГУМАНІСТИЧНІ ЦІННОСТІ, НАПРЯМИ, ФОРМИ, ПРИНЦИПИ.....	156
Бондар Галина Григорівна	
ПРО ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ СЬОГОДЕННЯ.....	161
Соменко Олена Олексіївна	
УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СТУДЕНТІВ З МАТЕМАТИКИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРНЕТ-ОБЧИСЛЮВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА СОСАЛС.....	164
Громко Євгенія Артурівна, Громко Тетяна Василівна	
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ МОВНИЙ ПОРТФЕЛЬ ДЛЯ ЮРИСТІВ.....	167

Гончаренко Сергій Геннадійович, Соменко Олена Олексіївна	
ЗАХИСТ ЕЛЕКТРОННИХ ДАНИХ В ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ.....	170
Мильніченко Наталя Олександрівна	
ДОКУМЕНТ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	173
Павлище Крістіна Юріївна, Мильніченко Наталя Олександрівна	
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	
ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ЯК НАУКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	176
Губенко Анастасія Василівна, Седова Наталія Анатоліївна	
СТАН ОСВІТИ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	179

РОЗДІЛ IV.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ: ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИЙ АСПЕКТ

Шостак Ігор Олександрович	
ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В	
УКРАЇНІ.....	188
Калюжна Оксана Іванівна	
ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНІКИ ВИКЛАДАЧА ДЛЯ	
ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗІ СТУДЕНТАМИ В УМОВАХ	
ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.....	191
Січкарь Ольга Юріївна	
ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ТА ПРОФЕСІЙНИХ	
КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ	
РЕАБІЛІТАЦІЇ.....	193
Лелека Наталія Валентинівна	
ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ	
КОЛЕДЖІВ ЯК УМОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ.....	196
Дудник Антон Олександрович, Січкарь Ольга Юріївна	
МЕТОДИ ОБ'ЄКТИВНОЇ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ	
РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЛФК.....	199
Нагорний Павло Нуссередінович, Калюжна Оксана Іванівна	
ФОРМУВАННЯ	
ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ	
ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.....	201
Бокієва Віта Олександрівна, Шостак Ігор Олександрович	
СУЧАСНИЙ СТАН ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВИЩИХ	
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ.....	204
Бойко Костянтин Юрійович	
АКТУАЛЬНІСТЬ РОЗВИТКУ ДОМІНУЮЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШИХ	
ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ БЕЙСБОЛУ.....	207
Ткаченко Сергій Миколайович, Шаповалова Ірина Володимирівна	
ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ	
УКРАЇНИ, УЧАСНИКІВ АТО – АКТУАЛЬНИЙ АСПЕКТ	210
СЬОГОДЕННЯ...	

Дигас Станіслав Олегович, Шостак Ігор Олександрович	
РОЛЬ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ У ФОРМУВАННІ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	213
Сторожук Михайло Миколайович, Мовчан Сергій Васильович	
ЛІСОВІ МАСИВИ КІРОВОГРАДЩИНА ТА ЇХ РЕКРЕАЦІЙНЕ ЗНАЧЕННЯ.....	217
Лісютін Даниїл Сергійович, Мовчан Сергій Васильович	
ВІДНОВЛЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ СПОРТСМЕНА ПІСЛЯ ТРАВМИ.....	221
Колечко Наталя Олегівна, Шостак Ігор Олександрович	
МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	224
Тітаренко Олена Володимирівна, Шостак Ігор Олександрович	
КООРДИНАЦІЙНІ ЗДІБНОСТІ У ШКОЛЯРІВ МОЛОДШОГО ВІКУ.....	226
Бровченко Алла Юріївна, Мовчан Сергій Васильович	
МЕДИЧНА РЕФОРМА НА КІРОВОГРАДЩИНІ: СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ.....	229
Дорошенко Наталія Сергіївна, , Мовчан Сергій Васильович	
ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ КІРОВОГРАДСЬКОГО РАЙОНУ ТА ЙОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ.....	231

РОЗДІЛ І

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ТА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ МОЛОДІ

**Валентина Яківна Пупишева,
директор Кіровоградського
інституту розвитку людини**

У статті наголошено на проблемах, які наявні в українському суспільстві з питань правової, соціальної та культурної освіти молоді, розглянуто питання пошуку форм роботи з молоддю, шляхів вирішення нагальних проблем молодих людей, взаємозв'язків влади і молодіжних організацій.

Ключові слова: *молодь, соціалізація, правова освіта, правова культура, соціально-культурні проблеми, молодіжна політика, знання, правовий всеобуч, соціальний захист.*

Актуальність та мета дослідження. Молодь становить велику групу громадян, що має специфічні соціальні й психологічні риси, яка у майбутньому становитиме рушійну силу суспільства, яка будуватиме економічно розвинену державу європейського типу. Соціально-економічне і суспільно-політичне становище, духовний світ молоді перебувають у становленні, формуванні. Важливим аспектом подальшої соціалізації молодих людей у суспільстві є дотримання правових норм у повсякденному житті та використання юридичних знань для захисту честі та гідності. Знання цих норм є вимогою часу і дозволяє людині, громадянину бути впевненим у собі, своїх діях, несуперечливих закону. Донести ці знання до молодих людей, простих громадян можуть юристи, викладачі та студенти правничих спеціальностей вищих навчальних закладів шляхом проведення круглих столів, юридичних консультацій, правового всеобучу. Тісно пов'язані з правовою освітою і питання правової культури та соціально-культурних поглядів молоді на вирішення життєвих питань.

Одним із головних принципів державної молодіжної політики Декларацією «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» проголошено принцип правового та соціального захисту молодих громадян, з метою створення необхідних стартових можливостей для їх соціалізації, становлення та розвитку. У наш час відбулося різке загострення соціальних проблем молоді у різних країнах світу, зокрема особливо помітно в Україні. Молоді люди часто не можуть знайти місце роботи. Дипломовані спеціалісти з числа молодих людей не можуть працевлаштуватися по спеціальності. За даними Держстату, у 2017 році кількість безробітної молоді віком до 24 років становила більш ніж 15% усього безробітного населення України та 18,9% економічно активного населення відповідного віку. Відсутність юридичних знань, невміння соціально захистити себе при вирішенні побутових проблем спонукає задуматися над тим, як допомогти молоді відчувати себе у правовому полі, соціально захищеними, культурно-освіченими людьми.

Мета статті. Визначення проблем у реалізації молодіжної політики згідно Стратегії розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року, а саме: недосконалість правового регулювання; низький рівень взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади та громадських об'єднань, які представляють інтереси молоді; нечіткість визначення прав і обов'язків молоді та суб'єктів, які беруть участь у реалізації державної молодіжної політики, недостатній рівень освіти з правових, соціальних та культурних питань, пошук інноваційних прийомів та форм роботи з молоддю.

Огляд наукових праць із проблеми. Правовий статус молоді розглядався у працях сучасних вітчизняних та зарубіжних вчених: Н.Б. Болотіної, М.О. Буянової, В.В. Жернакова, М.Л. Захарова, І.О. Лаврінчук, М.В. Лушнікової, А.М. Луїпнікова, О.Є. Мачульської, А.В. Медведева, К.Ю. Мельника, Є.В. Назаренко, П.Д. Пилипенка, О.М. Потопахіної, С.М. Прилипка, С.Б. Приходько, О.І. Процевського, В.С. Тарасенко, М.Ю. Федорова, Н.М. Хуторян, В. Ш. Шайхатдинова, Г.Х. Шафікової, Ю.М. Щотової, О.М. Ярошенка та ін.

Велику увагу праву соціального забезпечення приділив М.Л. Захаров; О.І. Процевський досліджував проблеми правовідносин у трудовому праві, теорію розвитку законодавства про працю в Україні; К.Ю. Мельник та П.Д. Пилипенко висвітлили основні положення сучасного трудового права України; О.М. Ярошенко розглянув актуальні питання застосування законодавства про працю[14,с.560].

Зазначені вчені розглянули питання реалізації конституційного права на працю, становлення та розвиток правової соціальної держави в Україні, гарантії трудових та соціальних прав, реалізація конституційного права на соціальний захист, організаційно-правові форми соціального забезпечення, соціальне страхування, правове забезпечення інноваційного розвитку. Праці зазначених вчених не втратили наукової цінності, однак сформульовані в них висновки та пропозиції потребують переосмислення та нових теоретичних рішень.

Сучасну систему нормативно-правових актів у сфері соціального захисту молоді утворюють Конституція України, міжнародні акти, ратифіковані Україною, закони та постанови Верховної Ради України, підзаконні акти, акти соціального діалогу, локальні нормативно-правові акти. Основні напрями соціальної політики відносно молоді, а відтак і соціального захисту молоді, до яких віднесено сфери забезпечення зайнятості та працевлаштування, здобуття освіти, культурного розвитку, охорони здоров'я, фізичного розвитку, визначено форми та види соціального захисту молоді за законодавством України.

Виклад основного матеріалу. Правова та соціальна освіта передбачає ознайомлення з нормативними документами цього напрямку, користування доступними видами соціальних виплат, соціальними пільгами, які поділяються на трудові, у сфері освіти, охорони здоров'я, податкові, транспортні, житлові та ін.; медичну допомогу; житлово-комунальні субсидії; встановлено, що формами соціального захисту молоді є загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державна соціальна допомога, додатковий соціальний захист, недержавне соціальне забезпечення, доступ до культурних цінностей та надбань свого народу. Визначено поняття державної молодіжної політики, яку пропонується розглядати як комплексну, послідовну та взаємоузгоджену діяльність органів державної влади, направлену на покращення життя молоді, органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань, що представляють інтереси молоді, молодіжним рухом, молодими сім'ями, створення соціальнокультурних, політичних, організаційних, правових умов для стимулювання освіти, зайнятості, ініціатив, творчості та інноваційної діяльності молоді [10].

Національне законодавство у сфері соціального захисту молоді в цілому відповідає міжнародним та європейським стандартам. Чинні законодавчі акти у сфері соціального захисту молоді нерідко містять декларативні положення, дублюють один одного, суперечать один одному, не визначають багатьох понять, у загальному вигляді формулюють права молоді та обов'язки влади по забезпеченню прав молоді.

У свій час знаменитий юрист Стародавнього Риму Ульпіан висловив чудову думку: «Знання права заслуговує найбільшій поваги», тому і говорити про закон потрібно професійно, захоплююче і доступно, необхідно використовувати такі форми правової освіти, які дійдуть не тільки до розуму, але і до серця кожної молодої людини [3, с.100]. Мета правової освіти та правового виховання – створення умов для формування особистості громадянина України, якому притаманні правова культура, усвідомлені

цінності свободи, прав людини, відповідальність, готовність до компетентної участі у громадському житті. Молодим людям необхідно теж активізуватися, створювати громадські об'єднання з метою захисту своїх прав та розширення можливостей, реалізації прав і свобод людини, формувати мотивацію та вміння, необхідні для відповідальної участі молоді в громадському житті; набуття досвіду громадянської дії, демократичної поведінки та конструктивної взаємодії.

Формами соціального захисту молоді є загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державна соціальна допомога, додатковий соціальний захист, недержавне соціальне забезпечення. Видами загальнообов'язкового державного соціального страхування молоді є: пенсійне страхування (призначення пенсії по інвалідності внаслідок загального захворювання (у тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідністю з дитинства), пенсії у зв'язку з втратою годувальника); страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності; страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності; страхування на випадок безробіття [7, с.192].

Ознайомлення з видами та формами соціального захисту спільне завдання влади і громади. В рамках проекту «Соціальна освіта в Україні», спрямованому на підвищення якості соціальних послуг на рівні співтовариств передбачено через навчання практичних працівників соціальної сфери, представників громадських організацій, а також викладачів і студентів факультетів соціальної роботи підтримку їх соціальних ініціатив.

Проект є багатокомпонентним і складається з кількох блоків: організація і проведення семінарів; ініціювання розвитку дистанційного навчання соціальних працівників і соціальних педагогів; прискорене навчання практиків без дипломів; навчання громадських волонтерів і представників громадських організацій, розвиток мережі ресурсних центрів. Основні завдання реалізації проекту виконані лише частково, адже не визначено інтегративні напрямки соціальної роботи, відсутні кардинальні зміни підходу до проведення семінарів, тренінгів, не створено тренерську студію для передачі знань, умінь і навичок у рамках проекту.

Студенти нашого інституту долучилися до основних тем проекту: «Формування здорового способу життя», «Соціальна робота з дітьми і молоддю з особливими потребами», «Усвідомлене батьківство і ранній розвиток дитини». Але це лише у вузькому колі в межах інституту, а такий досвід потрібен для всієї громади. Особлива увага в проекті приділяється стимулюванню і підтримці волонтерського руху.

Система закладів соціально-культурної сфери представлена у країні мережею клубів за інтересами, музеїв, виставок, бібліотек, що забезпечує доступність для більшості молодих людей та задоволення соціально-культурних потреб громадян. Розвивається в даний час і комерційний сектор соціально-культурної сфери. Індустрія масового дозвілля та розваг набирає обертів, вона зорієнтована на утримання видовищних та розважальних закладів, картинних галерей, спортивних видів діяльності, які користуються популярністю у молоді. Молодь, яка прагне задовольнити свої духовні потреби, у вільний від навчання та роботи час має можливість знайомитися з культурними надбаннями народу. Поширення інформації про наявні можливості культурного зростання можливе при співпраці влади і громадських організацій. Серед студентів культивуємо правову культуру. Правова культура людини унікальна і полягає в тісному зв'язку основних її частин (знання законів – відношення до закону – поведінка). Оволодівши у студентські роки основами правових знань, молоді люди протягом усього свого подальшого життя будуть збільшувати їхній обсяг, поглиблювати їх, тісніше зв'язувати з життям, з трудовою і суспільною практикою.

Висновки та перспективи дослідження. Сьогодення вимагає посилення соціального захисту молоді у сферах зайнятості, освіти, охорони здоров'я, в тому числі шляхом встановлення додаткових гарантій у сприянні зайнятості, правового забезпечення та збереження стипендіального забезпечення, пільгового проїзду в транспорті студентам

денної форми навчання та ін.. Результати аналізу питання можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні нормативних курсів «Право соціального забезпечення», «Соціальне обслуговування», спеціальних курсів «Соціальне страхування», «Державна соціальна допомога», «Забезпечення зайнятості та працевлаштування», «Трудове право», при підготовці та написанні підручників, навчальних посібників, курсів лекцій, практикумів із зазначених дисциплін.

Правова освіта і виховання є широким комплексом освітніх і виховних зусиль. Україна – держава молода, її правові норми ще тільки встановлюються. Правова освіта і виховання є невід'ємною частиною громадянського виховання. Молодь визнається осередком формування громадськості, що має сприяти розвитку демократичної, правової і політичної культури, формуванню громадянської компетентності політико-правових знань, гідності та відповідальності у молодих людей, усвідомленню і прийняттю ними демократичних принципів життя та пріоритету прав людини [4,с.25].

Завдання правової освіти та правового виховання полягає у сприянні становленню активної позиції учнів щодо реалізації прав і свобод людини; наданні основних правових знань, формуванні мотивації та вмінь, необхідних для відповідальної участі молоді в громадському житті; створенні умов для набуття молоддю досвіду громадянської дії, демократичної поведінки та конструктивної взаємодії. Подальший розвиток сфери духовного життя людей, пов'язаний з освітою, вихованням, інтелектуально-культурним розвитком, охороною здоров'я, соціальним забезпеченням та задоволенням інших соціально-культурних потреб людини є ефективним лише за реалізації прав і свобод людини у країні. Обумовлена цілями та потребами суспільства система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована в процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва забезпечить досягнення мети та завдання освіти.

Література:

1. Бондаревський В.Г. Правова свідомість та правова культура в Україні: проблеми їх формування [Електронний ресурс] / В.Г. Бондаревський. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-11939.html>.
2. Гарасимів Т. З. Принципи права соціального забезпечення України: дис. кандидата юрид. наук / Гарасимів Т. З. – Львів, 2001.
3. Головченко В. Правові механізми формування правосвідомості студентів / В. Головченко, А. Потьомкін // Право України. – 2006. – №4. – С. 100.
4. Голосніченко І. Правосвідомість і правова культура у розбудові Української держави / І. Голосніченко. Право України. – 2005. – №4. – С. 25-27.
5. Горбунов Л. Роль правової освіти в утвердженні верховенства права / Л. Горбунов // Право України. – 2006. – №4.
6. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 5 лютого 1993 року № 2998-ХІІ (зі змінами)
7. Збірник наукових праць Державного інституту розвитку сім'ї і молоді (за підсумками 2006 року). — К.: Державний інститут розвитку сім'ї і молоді, 2006. — 192 с.
8. Коломієць О.А. Правова культура в житті українського суспільства на сучасному етапі / О.А. Коломієць // Наукові праці МАУП. – 2010. – Вип. 2(25).
9. Мельниченко А. А. Гуманізація освітнього простору як умова розвитку творчої особистості // А. А. Мельниченко // Творчість та освіта в інтелектуальних пошуках та практиках сучасності: Матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (17 – 18 травня 2007 р., м. Київ) / Уклад.: Б. В. Новіков, І. І. Федорова. – К.: Політехніка, 2007.
10. Мусієнко І. І. Освітня політика як орієнтир людського розвитку України / І. І. Мусієнко // Держ. управління: удосконалення та розвиток [Електрон. ресурс] – 2010. – №2. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=206>
11. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу. – За ред. Кременя В.Г. – Тернопіль, 2008.

12. Свіренєв М. Вищий навчальний заклад як соціально-культурна система: від концепції до практики / М. Свіренєв, С. Барабаш // Персонал. – 2005. – № 6. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу <http://www.personal.in.ua/article.php?id=37>

13. Сидоренко О. Л. Економічні і соціальні передумови реформування системи освіти в Україні / О. Л. Сидоренко // Концептуальні засади модернізації системи освіти в Україні.: Матер. Всеукр. наук.- практ. конф. (Харків, 1 лютого 2002 р.) / МОН України, Нар. укр. акад. та ін. – Х., 2002.

14. Ярошенко О. М Прилипко., С. М., Слюсар А.М. Трудове право : підручник / О.М. Ярошенко, С. М. Прилипко, А.М. Слюсар та ін.; за заг. ред. О. М. Ярошенка. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Харків : Право, 2017.

15. Ярошевська Т. Правова освіта для студентів вищих технічних навчальних закладів [Електронний ресурс] / Т. Ярошевська // Право України. – 2010. – №5. – Режим доступу: <http://www.info-pressa.com/article-385.html>.

СТАНДАРТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ІНВАЛІДІВ

**Соболь Євген Юрійович,
д.ю.н., професор, завідувач кафедри
державно-правових дисциплін та
адміністративного права,
Центральноукраїнського державного
педагогічного університету імені
Володимира Винниченка**

У статті окреслені стандарти діяльності публічної адміністрації щодо реалізації прав та свобод інвалідів. Встановлено, що останніми десятиліттями у світі вироблялися та вдосконалювалися загальнообов'язкові та рекомендаційні міжнародні стандарти діяльності публічної адміністрації щодо реалізації і захисту прав та свобод інвалідів.

Ключові слова: міжнародні стандарти, публічна адміністрація, права та свободи інвалідів.

Публічна адміністрація в Україні здійснює свої повноваження щодо реалізації і захисту прав та свобод інвалідів з урахуванням норм Конституції України та розгалуженої системи законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів. У переважній своїй більшості останні є узгодженими між собою, виконані з дотриманням усіх належних юридично-технічних процедурних аспектів, а також піддаються постійному доповненню та зміненню, виходячи із об'єктивних потреб держави і суспільства.

Водночас світовою спільнотою вироблено вимогу на рахунок того, що створення та прийняття будь-якого національного законодавчого акта, особливо у сфері захисту прав та свобод людини і громадянина, має відбивати зміст норм міжнародно-правових актів. Таким чином, виникає необхідність з'ясувати міжнародні стандарти діяльності публічної адміністрації щодо реалізації і захисту прав та свобод інвалідів.

Не вдаючись до полеміки щодо сутності реалізації державами-учасницями через свої органи публічної влади загальних питань захисту прав і свобод людини та громадянина, закріплених у базових міжнародних актах (Загальна декларація прав людини, Міжнародні пакти про права людини тощо), акцентуємо увагу виключно на спеціалізованому масиві документів, що присвячені особам з інвалідністю. Так, насамперед зауважимо, що Конвенцією про права інвалідів, 2006 р. сформовано загальнообов'язкова до виконання вимога, відповідно до якої держави-учасниці зобов'язуються забезпечувати й заохочувати повну реалізацію всіх прав людини й основоположних свобод всіма інвалідами без будь-

якої дискримінації за ознакою інвалідності.

З цієї метою національні публічні адміністрації, максимально залучаючи наявні в них ресурси, а у випадку необхідності – удаючись до міжнародного співробітництва, за допомогою законодавчих, адміністративних та інших відповідних заходів систематично та на постійній основі мають у такий спосіб реалізовувати свою компетенцію:

- забезпечувати легальними організаційними та управлінсько-розпорядчими діями та методами здійснення та захист прав інвалідів, що визнаються у міжнародних актах і договорах;

- змінювати чинне законодавство, а також громадську думку у суспільстві, які є дискримінаційними стосовно інвалідів;

- враховувати в усіх стратегіях і програмах захисту прав людини інвалідів, а також їхню думку при створенні таких стратегій і програм, особливо пропозиції та рекомендації організацій інвалідів, згідно п. 12 Декларація про права інвалідів [1], 1975 р. та п. 6 Резолюції 58/132 Генеральної Асамблеї ООН від 22.12.2003 р. «Реалізація Всесвітньої програми дій відносно інвалідів: суспільство для усіх в XXI столітті» [2];

- вживати всіх належних заходів для усунення дискримінації за ознакою інвалідності з боку будь-якої фізичної чи юридичної особи, а також підприємств, установ, організацій різної форми власності;

- надавати інвалідам доступну інформацію про засоби, що полегшують мобільність, обладнання та допоміжні технології, зокрема нові технології, а також інші форми допомоги, у тому числі, первинної правової допомоги, допоміжні послуги та об'єкти [3].

Розуміючи багатофункціональність та складність структури будь-якої національної публічної адміністрації, у Всесвітній програмі дій стосовно інвалідів ООН, 1982 р. акцентується на завданнях різних елементів публічної влади, що у поєднанні спрямовані на досягнення однієї мети – реалізацію і захист прав та свобод інвалідів. Зокрема, основною керівною ланкою, що несе відповідальність перед світовою спільнотою є Уряди держав-учасниць та всі органи виконавчої влади. Вони зобов'язані запроваджувати й реалізовувати державну політику, програми розвитку і заходи щодо популяризації доцільності залучення інвалідів до всіх сфер соціального, економічного й політичного життя. Більше того, повинні також забезпечити, щоб особи, які стають залежними в результаті інвалідності мали можливість досягти однакового зі своїми співгромадянами рівня життя.

Державні та недержавні організації та установи, а також місцеве самоврядування мають сприяти органам виконавчої влади у вирішенні вказаних завдань шляхом виявлення потреб, пропонування прийнятних управлінських рішень й наданням додаткових адміністративних, соціальних та інших необхідних послуг інвалідам [4].

Окреслені завдання публічної адміністрації є загальними та універсальними, однак не конкретизуються у різних сферах життєдіяльності інвалідів. Саме тому, наприклад, у Резолюції 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.1993 р. «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів» було викладено концепції щодо реалізації і захисту прав та свобод інвалідів з боку органів публічної влади відповідно до галузей застосування [5].

У положеннях Європейської соціальної хартії, 1996 р. закріплено зобов'язання публічної влади у розробленні та реалізації загальних програм щодо забезпечення інвалідам орієнтування, освіти та професійної підготовки, а також сприяти їхньому доступу до роботи та ін. [6].

Вищевикладене свідчить про те, що останніми десятиліттями у світі вироблялися та вдосконалювалися загальнообов'язкові та рекомендаційні міжнародні стандарти діяльності публічної адміністрації щодо реалізації і захисту прав та свобод інвалідів. Основним на сьогодні з поміж такої діяльності є:

- 1) забезпечення визнання у суспільстві рівності прав і свобод інвалідів з іншими співгромадянами на державному та регіональному рівнях;

- 2) заборона дискримінації за ознаками інвалідності та впровадження відповідальності за такі дії;
- 3) створення належних соціальних, політичних, правових і економічних засад життєдіяльності інвалідів;
- 4) залучення всіх ланок публічної адміністрації до реалізації і захисту прав та свобод інвалідів;
- 5) активізація з боку державної влади місцевого самоврядування, недержавних установ і організацій до сприяння реалізації і захисту прав та свобод інвалідів.

Література:

1. Декларація про права інвалідів від 09.12.1975 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_117.
2. Осуществление Всемирной программы действий в отношении инвалидов: общество для всех в XXI веке : Резолюция 58/132 Генеральной Ассамблеи ООН от 22.12.2003 г. : [офіційний веб-сайт ООН] // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/russian/disabilities/default.asp?id=1069>.
3. Конвенція про права інвалідів від 13.12.2006 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – №17. – Ст. 799.
4. Всесвітня програма дій стосовно інвалідів від 03.12.1982 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_427.
5. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів : Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.1993 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_306.
6. Європейська соціальна хартія від 03.05.1996 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – №40. – Ст. 2660.

ЕВТАНАЗІЯ. ЗА ЧИ ПРОТИ?

**Ткаченко Ірина Миколаївна,
старший викладач кафедри права
та соціально-економічних відносин,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У статті розглядається правові та етичні характеристики евтаназії в світі. Евтаназія, тобто прискорення смерті безнадійних пацієнтів, які терплять тяжкі страждання, – не тільки предмет активного обговорення, а й об'єктивна реальність у деяких країнах Західної Європи. Перші спроби легалізувати її робилися ще на початку позаминулого століття у штаті Огайо (США). І тільки майже через 100 років добровільну відмову від життя було узаконено у Голландії, Швеції, Бельгії та Люксембурзі.

Ключові слова: життя людини, здоров'я, смерть, евтаназія, пасивна евтаназія, активна евтаназія.

Актуальність теми полягає в тому, що дане питання є дуже проблемним та дискусійним, як в юриспруденції так і в медичній науці. Одним з головних прав людини є право на життя, що гарантується нормами Конституції України. В основному законі закріплено: «Кожна людина має невід'ємне право на життя». Зокрема зазначено, що людина, її життя та здоров'я є найвищою соціальною цінністю і ніхто не може бути позбавлений їх [1].

Об'єкт дослідження – суспільні відносини в сфері правового визнання та юридичного закріплення евтаназії, як в Україні так і в інших державах.

Предмет дослідження. Предметом виступає евтаназія та її види.

Мета дослідження. Вивчення терміну «евтаназія», її види та ознаки. Охарактеризувати політику різних держав стосовно її легалізації та правового трактування.

Поставлена мета обумовила вирішення наступних завдань:

1. Визначити юридичне та медичне закріплення терміну «евтаназії» в Україні і в інших державах.
2. Дослідити види евтаназії.
3. Проаналізувати відношення релігій до евтаназії.
4. Охарактеризувати норми чинного законодавства стосовно аналізу евтаназії.

Стан дослідження. На сьогодні питання евтаназії є дуже дискусійним між різними науковцями. Вивченню даного явища були присвячені роботи: Т. Вергелес, З. Гладун, С. Бородін, В. Глушков та інші.

Аналізуючи історію слід зазначити, що спочатку термін евтаназію розглядали, як легкий спосіб досягнення смерті. В деяких країнах навіть вбивали хворих і слабких новонароджених дітей.

В сучасному світі евтаназія стала актуальною проблемою дослідження і обговорення, як в юриспруденції так і в медицині. Більшість медиків та юристів вважають дані дії жорстокими і активно засуджують та критикують. Але існують країни в яких дані дії підтримуються і дозволяється чинним законодавством. Так, зокрема в Нідерландах евтаназія отримала законодавче закріплення ще в 1984 році. Зокрема в Бельгії практикуючий лікар може придбати в аптеках набір для евтаназії. В Голандії в 2002 році був прийнятий Закон «Про припинення життя за бажанням чи допомогу в самогубстві». Згідно нормам даного правового акту, кожна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку має право обрати спосіб закінчення свого життя, а особи у віці від 12 до 16 років необхідна згода батьків або осіб, що їх замінюють. При цьому лікар повинен бути впевнений у бажанні пацієнта, пояснити перспективи його одужання та прийняти рішення після обговорення з іншими лікарями [3, с.20].

Зокрема в Бельгії практикуючий лікар може придбати в аптеках набір для евтаназії. В 2002 році парламент прийняв закон, що дуже схожий за змістом до норм законодавства Голландії, допомога в самогубстві та евтаназія дозволялися на законному рівні. Право на евтаназію мали особи, що досягли 18 років [3, с.21].

Евтаназія — це умисні дії чи бездіяльність медичних працівників (або інших осіб), які з метою припинення фізичних, психічних та фізичних страждань реалізують право на смерть на основі усного або письмового клопотання і усвідомлює значення власних дій і може ними керувати [2, с.200].

Сьогодні можна розрізняють багато видів евтаназії. Розрізняють такі види евтаназії: активна та пасивна

Активна евтаназія або «метод наповненого шприца» – це активні дії, що направлені на введення певних ліків важкохворому пацієнту за його проханням та бажанням, які за своїми властивостями сприяють швидкому настанню тяжкого наслідку – смерті.

Пасивна евтаназія або «метод відкладеного шприца» – це пасивні дії, що характеризуються невиконанням необхідних медичних маніпуляцій за бажанням та проханням важкохворого пацієнта, які за своїми властивостями сприяють швидкому настанню тяжкого наслідку – смерті.

Зокрема деякі науковці виділяють таке поняття, як «автоевтаназію» – це власні дії хворої особи, що мають на меті припинення страждань, що викликані хворобою.

У науковій літературі зустрічається також поділ на добровільну і недобровільну евтаназію.

Добровільна евтаназія здійснюється за багаторазовими проханнями тяжкохворого, який свідомо може приймати таке рішення. Даний вид евтаназії поширений у Сполучених Штатах Америки та в деяких державах Заходу.

Недобровільна евтаназія здійснюється над тяжкохворим, який свідомо не може

прийняти таке рішення.

У даний час підхід до проблеми евтаназії характеризується полярністю думок. Якщо прихильники ототожнюють її з полегшенням хворому його страждань, з «приємною, легкою смертю», то опоненти прямо пов'язують це з убивством. Підвищений інтерес до евтаназії пов'язаний у тому числі й з істотним постарінням населення, що викликає безліч питань соціального, економічного, медичного і правового характеру. Загалом противники легалізації евтаназії наводять такі аргументи:

1. Можливість помилкового діагнозу, коли первинно невиліковне захворювання, виявляється, надалі піддається лікуванню;
2. Гуманність професії лікаря, що зобов'язує останнього продовжувати життя, а не прискорювати прихід смерті;
3. Дозвіл евтаназії здатний призвести до зловживань з боку медичних працівників;
4. Право людини на евтаназію, виходячи з визначення, повинно передбачати обов'язок медика сприяти прискоренню смерті.

У той же час аргументи прихильників легалізації евтаназії зводяться до такого:

1. Це прояв реалізації права людини на життя;
2. Законодавство дозволяє хворому відмовитись від лікування;
3. Краще спокійна гідна смерть, ніж важкі, принижуючі страждання, породжені нестерпним болем;
4. Обмеження прав невиліковно хворих людей у порівнянні з іншими людьми, оскільки останні для зведення «рахунків з життям» можуть зробити самогубство, у той час як невиліковно хворі за станом здоров'я часто позбавлені такої можливості.

Норми КК УРСР 1960 та дійсного КК України не містили жодних мір кримінальної відповідальності за проведену евтаназію. В КК України передбачається відповідальність за вбивства, що вчинені при різних обставинах, вони закріплені в статтях 115-119. В ст.115 КК України, дається визначення умисному вбивству – це протиправне заподіяння іншій людині. Якщо проаналізувати дане визначення то можливо його також застосувати і до поняття евтаназії. Якщо при цьому слід враховувати всі обставини справи, евтаназія може розглядатися, як пом'якшуюча обставина, не зважаючи навіть на те, що ч. 1. ст. 66 КК України не закріплює вбивство з мотивів жалю до потерпілого, або вчинення вбивства за проханням потерпілого. Однак ми знаємо, що даний перелік не є вичерпний.

Особливий вплив на вирішення даної проблеми впливає і релігія. Християнство пояснює, що евтаназія – це самогубство, а ті лікарі які її здійснюють є вбивцями і повинні нести духовну відповідальність. Їх головне бачення полягає в тому, що питання життя, народження і смерті належить Богові. Тому інша людина не може когось позбавляти життя, якщо навіть остання прагне цього.

Проти евтаназії виступає і іслам, лише Аллах вирішує скільки людині жити і коли помирати.

Висновки та перспективи дослідження. Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що боротьба між противниками і прибічниками евтаназії безкінечна, кожного разу знаходяться нові і нові аргументи на підтримку тієї чи іншої сторони. На даний час особливу увагу юристів, медиків, філософів, представників інших спеціальностей привертає проблема евтаназії.

Література:

1. Конституція України: [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Безаров О.Т. Евтаназія в контексті медичної практики (за результатами соціологічного опитування, проведеного в м. Чернівці) / О.Т. Безаров // Буковинський медичний вісник. – 2005. – № 1. – С. 149-154. – Режим доступу: <http://tanat.info/eutanazija-v-konteksti-medichnoi-praktiki-24-12-2013.html>.
3. Ворона В.А. Право на евтаназію як складова права людини на життя / В.А.Ворона // Право України. – 2010 –№5. – С.199-205.
4. Домбровська О. Щодо правових аспектів легалізації евтаназії /О. Домбровська // Право

УДК 343.352

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 368-2 КК УКРАЇНИ

**Мілова Тетяна Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри державно-правових дисциплін та
адміністративного права
Центральноукраїнського державного
педагогічного університету імені Володимира
Винниченка**

У статті розкрито особливості криміналізації та подальшого реформування положень ст. 368-2 КК України (незаконне збагачення) у частині формулювання предмета злочину, суб'єкта злочину, кваліфікуючих ознак та санкцій.

Ключові слова: злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, антикорупційне законодавство, реформування, незаконне збагачення, предмет незаконного збагачення, суб'єкт незаконного збагачення.

Постановка проблеми. Однією з найгостріших соціальних, економічних та політичних проблем сучасності, безперечно, може бути визнана корупція. Розв'язання цієї проблеми є надзвичайно актуальною та першочерговою справою для України. Одним із шляхів зменшення проявів корупції є посилення кримінальної відповідальності за подібного роду суспільно небезпечні діяння. Особливе місце у системі кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг посідає такий злочин як незаконне збагачення, передбачений ст. 368-2 Кримінального кодексу України (далі – КК). Про складність та проблемність його кваліфікації свідчать складні процеси включення даної норми до закону про кримінальну відповідальність та її подальше реформування. Ці процеси безпосередньо пов'язані з імплементацією норм міжнародного права у національне антикорупційне законодавство та відповідно до нього встановлення відповідальності за корупційні правопорушення. З огляду на це, особливої актуальності набуває дослідження кримінально-правових аспектів незаконного збагачення крізь призму їх криміналізації та реформування як порівняно нового кримінального правопорушення у системі злочинів у сфері службової діяльності.

Стан дослідження. Слід зауважити, що норму, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне збагачення, у своїх працях розглядали такі вчені, як П.П. Андрушко, В.І. Борисов, Л.П. Брич, О.О. Дудоров, В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін, Є.Л. Стрельцов, М.І. Хавронюк та інші. Наукові дослідження цих авторів переважно мали комплексний характер, оскільки присвячувалися корупційним правопорушенням у цілому, та містили лише загальний аналіз складу злочину, передбаченого ст. 368-2 КК. Окрема група науковців особливу увагу звертає саме на дослідження ряду елементів складу злочину, передбаченого ст. 368-2. Так, специфіку суб'єкта незаконного збагачення досліджували такі вчені як А.О. Драгоненко, О.Г. Кальман, В.О. Навроцький, Т.І. Слущка та інші. Окремим проблемам, пов'язаним з кваліфікацією злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг присвятили

свої праці Л.В. Багрій-Шахматов, Л.П. Брич, Б.В. Волженкін, А.А. Задорожний, К.П. Задоя, О.О. Кваша, О.М. Костенко, М.І. Мельник, Д.Г. Михайленко, О.Я. Светлов, М.М. Ярмиш та багато інших. Актуальність означеної проблеми та законодавчі зміни, незважаючи на наявність ряду наукових досліджень, зумовлюють практичну необхідність у подальших дослідженнях всіх аспектів такого злочину як незаконне збагачення.

Метою статті є аналіз особливостей криміналізації та кримінально-правової регламентації складу злочину, передбаченого ст. 368-2 КК України у контексті реформування розділу XVII КК України.

Виклад основного матеріалу. З огляду на реформування більшості статей розділу XVII Особливої частини КК, цей процес торкнувся і ст. 368-2 «Незаконне збагачення». Означене кримінальне правопорушення, точніше особливості його криміналізації та реформування в Україні має певну історію. Вперше, норма про незаконне збагачення була включена до закону про кримінальну відповідальність України у 2009 році у якості ст. 368-1 [1], яка проіснувала півтора року та була виключена Законом України № 2808-VI від 21.12.2010 р. [2]. Повторна криміналізація даного злочину та еволюція його юридичних ознак відбувалося у контексті загальних етапів реформування розділу XVII КК України.

З моменту прийняття КК України можна виділити п'ять етапів реформування розділу XVII КК України «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг».

Першим етапом є прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 7 квітня 2011 р. № 3207-VI [3].

Другий етап пов'язаний з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18 квітня 2013 р. № 221-VII [4].

Третій етап передбачає прийняття двох відповідних законів, спрямованих на імплементацію до національного законодавства ряду положень кримінально-правового характеру, зокрема:

- Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» від 21 лютого 2014 р. № 746-VII [5];

- Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 13 травня 2014 № 1261-VII [6].

Четвертий етап пов'язаний з прийняттям Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII [7] та відповідно до нього Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12 лютого 2015 р. № 198-VIII [8].

П'ятий етап передбачає зміни окремих норм кримінального законодавства, що торкаються інституту спеціальної конфіскації та особливостей її застосування. Означені зміни визначені у таких законах України, як: «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні» від 10 листопада 2015 р. №770-VIII [9]; «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації» від 18 лютого 2016 р. №1019-VIII [10].

Проаналізуємо особливості кримінально-правової характеристики незаконного збагачення, передбаченого ст. 368-2 КК у контексті законодавчих змін на кожному етапі реформування означеного розділу КК України.

У межах визначеного нами *першого етапу* реформування розділу XVII Особливої частини КК у квітні 2011 року відбулася друга криміналізація такого злочину як незаконне збагачення в уже оновленій редакції як стаття 368-2 [3]. Згідно до ч. 1 ст. 368-2 у редакції від 07.04.2011 р. під незаконним збагаченням розумілося «одержання службовою особою неправомірної вигоди у значному розмірі або передача нею такої вигоди близьким родичам за відсутності ознак хабарництва».

На *другому етапі* реформування відбулася заміна поняття «хабарництво» поняттям «неправомірна вигода», яке полягало у прийнятті службовою особою пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди (ст. 368 КК), що потягло у свою чергу відповідні зміни у ст. 368-2 КК. Крім того, законодавцем змінено визначення поняття неправомірної вигоди у примітці до ст. 364-1 КК, що стосувалося і ст. 368-2 КК, зокрема: «... під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав» [4].

Крім того, Законом України від 18 квітня 2013 р. № 222 санкції ч. 1, ч. 2 та ч. 3 ст. 368-2 були доповнені наступним чином:

- абзац другий частин першої і другої доповнити словами «та зі спеціальною конфіскацією та з конфіскацією майна»;

- в абзаці другому частини третьої слова «трьох років та з конфіскацією майна» замінити словами «трьох років, зі спеціальною конфіскацією та з конфіскацією майна» [11]. Таким чином, у зв'язку з введенням до КК нового заходу кримінально-правового характеру – спеціальної конфіскації (ст. 96-1), змін зазнала і ст. 368-2 КК.

У межах *третього етапу* реформування положення ст. 368-2 КК змін не зазнали, проте *четвертий етап* безпосередньо торкнувся кримінально-правової характеристики незаконного збагачення. Так, зміни до 368-2 КК передбачали наступне:

1) відповідно до ч. 2 Прикінцевих положень Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. [7] текст ст. 368-2 КК викладався у новій редакції, що передбачала:

- заміну поняття «неправомірної вигоди» на поняття «майно, вартість якого значно перевищує доходи особи, отримані із законних джерел»;

- поняття службова особа замінювалася на поняття «особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» (п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»);

- «великий» та «особливо великий» розмір неправомірної вигоди як кваліфікуючі ознаки даного кримінального правопорушення були замінені на ознаки, що характеризують посаду державного службовця як суб'єкта злочину, а саме: вчинення злочину службовою особою, яка займає відповідальне (ч. 2 ст. 368-2 КК) та особливо відповідальне (ч. 3 ст. 368-2 КК) становище (п. 2, п. 3 примітки до ст. 368 КК).

- відбулося посилення санкції у вигляді застосування лише позбавлення волі з обов'язковими додатковими покараннями у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та з конфіскацією майна;

2) відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12.02.2015 р. зміни торкнулися предмета злочину, передбаченого ст 368-2 КК. Так, замість поняття «майно, вартість якого значно перевищує доходи особи, отримані із законних джерел» вводиться поняття «активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами» [8].

Так, зміни внесені згідно до законів України №1698-VII від 14 жовтня 2014 р. та №198-VIII від 12 лютого 2015 р. суттєво вплинули на нормативно-правову регламентацію незаконного збагачення, як злочину передбаченого ст. 368-2 КК. Так, згідно до ч. 1 ст. 368-2 набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі – караються позбавленням волі на строк до двох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, зі спеціальною конфіскацією та з конфіскацією майна.

Частини 2 і 3 ст. 368-2 передбачають кримінальну відповідальність за ті самі діяння, вчинені службовою особою, яка займає відповідальне становище (ч. 2) та особливо відповідальне становище (ч. 3).

Змін зазнала також примітка до ст. 368-2, яка містить 3 пункти, зміст яких передбачає визначення: осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; активів у значному розмірі; поняття передачі активів [12].

У межах *п'ятого етапу* передбачені зміни норм кримінального законодавства, що торкаються інституту спеціальної конфіскації та особливостей її застосування також у контексті ст. 368-2 КК. Згідно п. 15 ч.1 Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні» від 10.11.2015 р. № 770-VIII [9] виключено з санкцій за ч. 1-3 ст. 368-2 КК України обов'язкову спеціальну конфіскацію як захід кримінально-правового характеру.

Не дивлячись на активний процес реформування розділу XVII Особливої частини КК України взагалі та положень ст. 368-2 КК зокрема, науковці акцентують увагу на наступних проблемах, що потребують свого розв'язання: проблеми дефініцій, якими наповнено примітки до статей даного розділу, зокрема мають місце неузгодженості як між нормами-дефініціями та нормами-приписами [13]; проблемні питання співучасті у злочинах, які вчиняються у сфері службової діяльності, розмежування діянь, що вчиняються спеціальним та загальним суб'єктом вчинення злочину [14; 15]; проблеми кваліфікації суміжних злочинів тощо.

Висновки. Аналіз змін та доповнень до розділу XVII Особливої частини КК України протягом 2011-2016 рр. засвідчив, що характер змін спрямований на імплементацію норм міжнародного права у національне антикорупційне законодавство, подальше удосконалення цього законодавства, а також усунення неузгодженостей в ряді нормативно-правових актів.

Реформування більшості статей означеного розділу, безперечно, вплинуло і на редакцію ст. 368-2 КК, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне збагачення. Особливо варто відмітити зміни внесені згідно до законів України №1698-VII від 14 жовтня 2014 р. та №198-VIII від 12 лютого 2015 р., які суттєво вплинули на нормативно-правову регламентацію незаконного збагачення, як злочину передбаченого ст. 368-2 КК України. Остання редакція означеної кримінально-правової норми щодо незаконного збагачення свідчить, що зміни торкнулися в першу чергу наступних положень:

- термін «неправомірна вигода» більше не застосовується у даній статті, оскільки замінений спочатку на таке поняття як «майно, вартість якого значно перевищує доходи особи, отримані із законних джерел», а потім – на поняття «активи у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами»;

- дещо змінений підхід до суб'єкта незаконного збагачення, оскільки тепер законодавець розрізняє службових осіб та осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Крім того, нормативно закріплюються два види службових осіб: ті, які займають відповідальне становище (ч. 2 ст. 368-2 КК) та ті, що займають особливо відповідальне становище (ч. 3 ст. 368-2 КК);

- саме ознаки, що характеризують посаду державного службовця як суб'єкта злочину, а не розмір отриманої неправомірної вигоди стали новими кваліфікуючими ознаками даного кримінального правопорушення;

- посилені санкції у всіх частинах даної статті, а саме альтернативні санкції, що передбачали покарання у вигляді штрафу чи обмеження волі, були замінені відносно-визначеною санкцією у вигляді позбавлення волі на певний строк з двома обов'язковими додатковими покараннями у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю та з конфіскацією майна;

- зауважимо, що згідно до вказаного Закону України від 10.11.2015 р. № 770-VIII з санкцій за ч. 1-3 ст. 368-2 КК України виключено обов'язкову спеціальну конфіскацію як захід кримінально-правового характеру;

- відповідних змін зазнала також примітка до ст. 368-2 КК, яка містить 3 пункти, зміст яких передбачає уточнення щодо суб'єкта означеного злочину, поняття активів у значному розмірі та поняття передачі активів.

Проте, наявність значної групи дискусійних питань у сфері кримінально-правової характеристики злочинів у сфері службової діяльності свідчить про необхідність подальшого розвитку доктрини кримінального права в частині вчення про службові злочини, особливої уваги заслуговує дослідження співвідношення між суміжними складами злочинів.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України від 11.06.2009 р. № 1508-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 46. – Ст. 699.

2. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції : Закон України від 21.12.2010 р. № 2808-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 25. – Ст. 188.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України від 07.04.2011 р. № 3207-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 41. – Ст. 414.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 18.04.2013 р. № 221-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 10. – Ст. 119.

5. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції : Закон України від 21.02.2014 р. № 746-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 12. – Ст. 188.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 13.05.2014 № 1261-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 28. – Ст. 937.

7. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII ; в ред. від 04.03.2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 47. – Ст. 2051.

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції : Закон України від 12.02.2015 № 198-VIII // Офіційний вісник України. – 2015. – № 18.

9. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні : Закон України від 10.11.2015 р. № 770-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 49-50. – Ст. 464.

10. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації :

Закон України від 18 лютого 2016 р. №1019-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 11. – Ст. 127.

11. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 18.04.2013 р. № 222-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 11. – Ст. 131.

12. Кримінальний кодекс України : Кодекс від 05.04.2001 № 2341-III. В ред. від 10.07.2017. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

13. Задоя К. П. Особливості взаємодії норм-приписів розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України з нормами-дефініціями / К.П. Задоя // Часопис Академії адвокатури України. – № 17. 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-4/12zkrpzd.pdf>

14. Задорожний А. А. Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері службової діяльності / А.А. Задорожний // Право і безпека. – 2012. – № 2 (44). – С. 108.

15. Кваша О. О. Співучасть у злочині: структура та відповідальність : монограф. / Кваша О. О. ; НАН України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Луганськ : РВВЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2013. – 560 с.

ПРОБЛЕМИ СКАСУВАННЯ ТРУДОВИХ КНИЖОК ПРАЦІВНИКІВ

Трегубенко Марина Юрївна
старший викладач кафедри права та
соціально-економічних відносин
Кіровоградського інституту
розвитку людини

У статті аналізуються окремі положення національного законодавства у сфері трудових відносин та соціального забезпечення, а також розкрито зміст проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо спрощення ведення кадрової роботи платниками податків)» № 3507 від 24.11.2015 р.). Виокремлюються проблеми, які виникають перед роботодавцями та державними органами у зв'язку з впровадженням електронної форми обліку трудового стажу працівників. Здійснено спробу визначити основні кроки впровадження нової форми фіксації трудових відносин.

Ключові слова: трудові книжки, соціальне страхування, страховий стаж, персоналізований облік.

Актуальність та мета дослідження. Останні роки насичені змінами, що відбуваються в Україні, зокрема в законодавстві. На сьогоднішній день важливим та актуальним питанням залишається прийняття Трудового кодексу України, в якому, серед іншого, регламентуються питання стосовно трудової книжки працівника. На думку багатьох вчених та спеціалістів – сучасна форма трудової книжки не відповідає вимогам часу та потребує реформування. У багатьох європейських країнах відсутні паперові носії інформації про трудовий стаж. В Україні, як відомо, паперова форма трудової книжки функціонує ще з радянських часів. Як наслідок, у національному науковому середовищі існує ідея впровадження нової форми трудової книжки – електронної.

У 2015 році було запропоновано скасувати паперовий варіант трудових книжок працівників, що викликало багато суперечок. Тому є необхідність визначити позитивні та негативні наслідки таких змін.

Огляд наукових праць із проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що питання історії виникнення, зміни та скасування паперових трудових книжок обговорюються та досліджуються багатьма вітчизняними та закордонними

науковцями. Про потребу оновлення трудового законодавства в частині трудових книжок висловлюються такі вчені, як В.В. Жернаков, Р.Б. Болотіна, В.С. Венедиктов, П.Д. Пилипенко та інші.

Історію трудової книжки досліджували Ю.І. Пелеха [2], В.М. Мороз [1]. Проблеми скасування паперового формату трудової книжки та запровадження електронної форми присвятили свої наукові праці Л.Ф. Купіна [4], О.М. Саморукова [5].

Виклад основного матеріалу.

Правова система сучасної України містить великий спектр законодавчих актів у сфері регулювання праці. Основні правові норми щодо порядку отримання, ведення та обліку трудових книжок закріплені у Кодексі законів про працю України від 10.12.1971 р., та Постанові Кабінету Міністрів України «Про трудові книжки працівників» від 27.04.1993 р. № 301 та «Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників» від 29.07.1993 р. № 58. Відповідно до цих правових актів, трудова книжка визнається обов'язковим та основним документом про трудову діяльність працівника.

Трудові книжки ведуться на всіх працівників, які працюють на підприємстві, в установі, організації або у фізичної особи понад п'ять днів. Трудові книжки ведуться також на позаштатних працівників при умові, якщо вони підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, студентів вищих та учнів професійно-технічних навчальних закладів, які проходять стажування на підприємстві, в установі, організації. Трудові книжки не ведуться на громадян, які працюють за договорами цивільно-правового характеру (договір підряду, договір про надання послуг та інші, передбачені Цивільним Кодексом України) [1].

Відповідно до ст. 62 Закону України «Про пенсійне забезпечення» трудова книжка є основним документом, який підтверджує стаж роботи працівника.

Значення та роль трудової книжки полягає в ідентифікації працівника, можливості отримання роботодавцем інформації про попереднє місце роботи, посаду, дати прийняття та звільнення з місця роботи, підставу звільнення, а також дозволяє підрахувати стаж особи для призначення пенсії у майбутньому.

Сучасні погляди українських науковців та фахівців на трудові книжки зосереджуються в напрямку скасування трудових книжок. Голова правління Пенсійного Фонду України Олексій Зарудний у березні 2017 року зазначав, що Пенсійний фонд (далі – ПФ) планує всім працюючим видати електронні посвідчення, які замінять паперові трудові книжки. Для цього було створено певні передумови, зокрема, модернізовано реєстр застрахованих осіб, які працюють офіційно і за яких роботодавець платить страхові внески в ПФ. Ця база стала єдиною по всій країні. Проте, станом на вересень 2018 року такі електронні посвідчення не видаються.

У пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо спрощення ведення кадрової роботи платниками податків)» міститься порівняно змістовне обґрунтування необхідності прийняття відповідного нормативно-правового акту. Законодавець зазначає, що при скасуванні паперових трудових книжок зменшаться витрати на адміністрування кожної трудової книжки підприємством, зменшаться витрати підприємств на архіваріусів.

Крім того, автори законопроекту звертають увагу на позитивний соціальний ефект від скасування трудових книжок, який, безумовно, відобразиться на взаємовідносинах між працедавцями та найманими працівниками (з одного боку, підприємці зекономлять часові та грошові витрати на утримання кадрових співробітників, а з іншого боку, після скасування трудових книжок у випадках незаконного звільнення у працівника не буде необхідності звертатися до суду для зміни формулювання звільнення в трудовій книжці) [7].

З огляду на важливість наведеного вище проекту закону для регулювання трудових відносин та не погоджуючись з висновком авторів законопроекту щодо фінансово-економічного обґрунтування, спробуємо розглянути деякі з аспектів порушеної

проблематики.

По-перше, за результатами аналізу особистих підрахунків витрати часу на ведення трудових книжок, може зазначити, що відсутнього впливу на ефективність функціонування інституту в цілому у зв'язку з відміною ведення паперової трудової книжки немає, адже частка трудовитрат на ведення трудових книжок у межах роботи відділу кадрів є незначною. Також потрібно зазначити, що відміна трудових книжок вплине на підбір кандидатур на заміщення вакантних посад. При прийнятті працівника за трудовою книжкою роботодавцем відслідковується вся попередня трудова діяльність, в тому числі: посади, які обіймала особа, за яких підстав її було звільнено. Очевидно, що втрата зазначеної інформації може вплинути на рівень ефективності функціонування та розвитку організації.

По-друге, трудова книжка, на цей час, є тим документом, зміст якого забезпечує значне заощадження часу власника цього документу щодо підтвердження фактів трудової діяльності, наприклад, для підтвердження нарахувань окремих виплат (в трудовій книжці можна побачити записи про роботу за сумісництвом на цьому ж підприємстві чи на іншому, присвоєння категорій та рангів, що позбавляє працівника необхідності збирати різноманітні підтверджуючі довідки).

По-третє, наявність трудової книжки у найманого працівника є певною гарантією від можливих незаконних дій роботодавця. Відповідно до Кодексу законів про працю роботодавець, при звільненні працівника, зобов'язаний вказати у трудовій книжці причину звільнення, яка може бути оскаржена у судовому порядку. Постає питання, яким чином працівник зможе перевірити достовірність даних наказу про звільнення в електронній базі.

По-четверте, немає механізму внесення до електронної бази даних про трудовий стаж працівників, що працювали до 2000 року. Багато підприємств ліквідуються, належним чином не сформувавши архів даних. Відповідно трудова книжка залишається чи не єдиним підтвердженням факту роботи в таких підприємствах.

Разом з тим, слід розуміти, що трудова книжка, не дивлячись на свою значимість для фіксування трудової діяльності людини, все далі частіше втрачає свою обов'язковість. Наприклад, трудова діяльність може здійснюватися людиною на підставі цивільно-правових договорів про працю (договір підряду, договір про надання послуг). Інструкцією по веденню трудових книжок не передбачено занесення записів про такі роботи. До того ж, робота за сумісництвом не підлягає обов'язковому зазначенню в трудовій книжці. У цьому випадку трудовий стаж, так само як і факт відрахування соціальних виплат, підтверджується окремими (разовими) документами.

У серпні 2018 року додано зміни до Порядку формування та подання страхувальниками звіту щодо сум нарахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, відповідно до яких роботодавці зобов'язані показувати зміни, що відбуваються ув індивідуальних картках працівників, а саме: дата початку трудових відносин, переведення на іншу посаду, звільнення з роботи з конкретизацією підстави. До того ж, необхідно зазначати посаду працівника, у відповідності до Класифікатора професій, що, на нашу думку, повніше відображатиме інформацію про трудову діяльність працівників на підприємстві.

Отже, можемо зазначити, що наявність трудової книжки не лише не обтяжує людину, а й сприяє систематизації інформації щодо її трудової діяльності. Разом з тим, слід прийняти до уваги й позитивні зміни, які відбудуться після введення в дію електронних даних про трудовий стаж працівників.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, перехід до електронної трудової книжки є необхідним кроком на шляху до осучаснення форми фіксації трудової діяльності особи. За умови коректного відображення даних в єдиному реєстрі, така інформація буде доступна державним органам, які здійснюють соціальне страхування, пенсійне забезпечення. Дані зміни дадуть можливість працівникам зменшити витрати часу на збір

підтверджуючих документів. Проте, подібна інновація є досить складною, а тому повинна мати належну правову основу. Крім цього необхідно забезпечити поетапне запровадження змін, зокрема, врегулювати питання встановлення необхідного програмного забезпечення, навчання працівників кадрових служб. Адже від кадровика тепер залежатиме правильне внесення даних про трудовий стаж, посади і т.д. До того ж потрібно забезпечити належний рівень захисту електронної бази даних, що дозволить протидіяти неправомірним посяганням на персональні дані.

Лише шляхом використання комплексних заходів, що можна досягти якісних змін.

Література:

1. Інструкція про порядок ведення трудових книжок працівників» від 29.07.1993 р. № 58. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0110-93>
2. Купіна Л. Ф. Сучасні тенденції фіксації трудової діяльності працівника: скасування інституту трудових книжок в Україні / Л.Ф. Купіна // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Серія 18. «Право». – 2015. – Вип. 29. – С. 147–151.
3. Мороз В. М. Скасування трудових книжок: перспективи та наслідки [Електронний ресурс] / В.М. Мороз. – 2015. – http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPIPress/22910/1/Moroz_Skasuvannia_2015.pdf.
3. Палеха Ю. І. Історія впровадження трудових книжок та особової документації / Ю.І. Палеха // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2009. – № 4. – С. 30–38.
4. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо спрощення ведення кадрової роботи платниками податків)» [Електронний ресурс] Режим доступу: Документи: обговорення проектів документів // міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=e80c7b56-59a5-4ca5-b88d-295e7f75dc90>
5. Саморукова О. М. Обговорення: скасування трудових книжок [Електронний ресурс] / О.М. Саморукова. Режим доступу http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1667:skasuvannya-trudovikh-knizhok&catid=8&Itemid=350.
6. Совкова спадщина: що втратять мільйони українців, якщо скасують трудові книжки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.segodaya.ua/ukraine/sovkovoe-nasledie-chego-lishatsya-milliony-ukraincev-esli-otmenyat-trudovye-knizhki--641181.html>.
7. Трудові книжки скасовують: що зміниться для працівників? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://news.dtki.ua/labor/labor-relations/42858>.

УДК 342.74 СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСТВА: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ТА УКРАЇНИ

**Трошкіна Катерина Євгенівна,
викладач кафедри державно-правових
дисциплін та адміністративного права
Центральноукраїнського
державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка**

Досліджуються основні історичні етапи формування інституту громадянства в окремих зарубіжних країнах. Розкриваються особливості законодавчого його закріплення. Особливу увагу звернено на період виникнення українського громадянства в період Української революції.

Ключові слова: правовий інститут, громадянство, становлення інституту громадянства, Українська революція.

Постановка проблеми. Громадянство є одним із важливим правових інститутів в державі. Зазначений інститут відіграє важливу роль у кожній державі. Не є виключенням і Україна, оскільки в сучасних умовах розвитку Української держави виникають нові проблеми, пов'язані з цим інститутом. Деякі сусідні країни прагнуть обмежити суверенітет нашої держави шляхом поширення іноземного громадянства на українській території. Така діяльність, по-перше, свідчить про грубе порушення норм міжнародного права у сфері самостійності та незалежності державних утворень та водночас посягання на суверенітет України, а по-друге, про актуальність вивчення та дослідження доктринальних поглядів щодо становлення та розвитку інституту громадянства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поняття та формування інституту громадянства в Україні досліджується досить активно українськими (Р.Бедрій, П.Великоречанін, В.Лазарєв, Н.Левицька, І.Софінська, М.Суржинський, В.Погорілко, Ю.Тодика, О.Трегуб, О.Фрицький, Н.Шукліна) та зарубіжними (Ф.Артманн, М.Баглай, М.Бучакова, А.Винокуров, Л.Воеводін, Р.Ізмаїлов, Є.Козлова, Є.Лукашева, О.Міронов, Ю.Габермас, Б.Тернер, Р.Фалк) науковцями.

Формулювання цілей статті. Метою нашого дослідження є історико-правовий аналіз виникнення та формування інституту громадянства в окремих зарубіжних країнах та процес його становлення на українських землях.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що варто розмежовувати появу громадянства та інституту громадянства. Громадянство визнавалось ще у Стародавньому Римі та Греції, Спарті, де питання про конституційні акти на той час не поставало. Перші підходи до розуміння громадянства та його взаємозв'язку із державою були здійснені Арістотелем, Епікуром. Так, Арістотель вказував, що громадянином на практиці є той, у кого обидва батьки – батько, і мати – громадяни, а не один із них [1, с. 447]. Загальновідомими є вчення інших мислителів Стародавнього Риму та Греції щодо визначення громадянства, сутності його правового статусу, правозастосування.

Шляхи отримання громадянств відрізнялися в Афінах, Спарті, Римі, що було пов'язано з їх суспільно-політичним ладом, особливостями державного устрою та правління. Проте, на наш погляд, є хибною думка про те, що громадянство у стародавніх державах було привілейованим станом, поширювалося на забезпечені верстви населення і було ознакою причетності тієї чи іншої особи до державної влади [2, с. 32]. Те, що громадянство, зокрема у Стародавньому Римі, мало характер привілею, є безперечним фактом, водночас римське суспільство на початковому етапі розвитку, складалося в основному з патриціїв (корінних римських мешканців, що мали походження від 100 патриархів-засновників міста), і плебеїв, які також мали громадянські права, хоча і не мали такого походження та не належали до представників державної влади.

В античний період сформувались послідовно виникаючі й певний час існуючі моделі державності та громадянства: 1) громадянство в полісі – замкнуте у просторовому і часовому відношенні утворення, обмежене державністю міста, але при цьому пануюче над округою; 2) імперське громадянство, яке трансформувалося у підданство, характерне для пізньої Римської імперії [3, с. 107]. А.Мещеряков вірно вказує, що існування в даний історичний період поняття громадянства не є доказом наявності в стародавніх республіках державно-правового інституту громадянства. У цих державах питання громадянства не мали правової регламентації, не було в той час і правовідносин з приводу громадянства, відсутнім був і сам правовий інститут античного громадянства [4].

Зародження інституту громадянства в сучасному розумінні відбулося в період буржуазних революцій в Західній Європі. Різні аспекти громадянства відображені у вченнях Т.Гоббса, Ж.-Ж. Руссо, Д.Дідро та інших визначних філософів тогочасного періоду. Зокрема Ж.-Ж.Руссо, проголошуючи ідею формування нової політичної

спільноти за суспільним договором, констатував, що її членом є громадянин, а саме: «по Суспільному договору людина втрачає свою природну свободу і необмежене право на те, що його приваблює і чим він може заволодіти; набуває же він свободу громадянську і право власності на все те, чим володіє. Щоб не помилитися у визначенні цього відшкодування, треба точно розрізнати природну свободу, межами якої є лише фізична сила індивідуума, і свободу громадянську, яка обмежена загальною волею.....» [5, с.28].

Саме в період буржуазних революцій в Європі були вперше прийняті конституційні акти. На цій правовій основі формувався інститут громадянства і визначалися основні права людини та громадянина. Тому достатньо аргументованим нам вважається погляд І.Валлерстайна, який визначає перший період становлення інституту громадянства від Великої Французької революції до кінця XIX століття (найбільш активним у цьому періоді є політичне громадянство – право обирати і бути обраним); другий період визначає проміжком часу між Жовтневою революцією і закінченням холодної війни (у цей період актуалізуються проблеми соціального громадянства – пенсійного забезпечення, страхування, освіти та охорони здоров'я); третій період ним визначається з початку 90-х років XX століття і продовжується до наших днів (характерним для нього є актуалізація глобального, транснаціонального громадянства) [6].

Етапи становлення інституту громадянства загальноприйнято класифікувати саме за відповідними нормативно-правовими актами. З такої позиції становлення досліджуваного інституту розглянемо щодо цієї практики в зарубіжних країнах. За основу класифікації варто взяти не тільки законодавство про громадянство, а й конституційні акти, в яких у більшій мірі встановлюється правовий статус громадян та розкривається обсяг їхніх прав.

Зазначене твердження аргументується аналізом перших конституційних актів у різних країнах світу, а саме: у США – Конституція Сполучених Штатів Америки (1787 р.), Білль про права (1791 р.); у Франції – Декларація прав людини і громадянина (1789 р.), Конституція Франції 1791 р.; у Німеччині – Конституція Німецької імперії (1871 р.), Веймарська Конституція 1919 р. та ін.

Конституція Сполучених Штатів Америки, ухвалена 17.09.1787 р. Установчим конвентом та оголошена ратифікованою 2.07.1788 р., встановлювала рівність права громадянина кожного окремого штату на всі ті привілеї та імунітети, які мали громадяни інших штатів [7, с. 338]. Особисті права громадян були викладені у ратифікованому в 1791 р. Біллі про права (перші десять поправок до Конституції), у 1865 р. XIII поправка заборонила рабство і підневільні роботи, окрім випадків покарання за злочин; у 1868 р. XIV поправка встановила умови рівного доступу до отримання американського громадянства.

На європейському континенті, після прийняття Національною Асамблеєю Франції 26.09.1789 р. Декларації прав людини і громадянина, термін «громадянство» став одним із проявів принципу вільності та рівності усіх членів суспільства у природних і невід'ємних правах. Такими правами називалася свобода, власність, безпека та опір гнобленню. Зокрема, «свобода полягає у можливості робити усе, що не завдає шкоди іншому: таким чином, здійснення природних прав кожної людини має лише ті межі, які забезпечують іншим членам суспільства користування тими ж правами. Межі ці можуть бути визначені тільки законом». Декларація проголошувала рівність людини і громадянина перед законом: «закон є вираженням загальної волі. Усі громадяни мають право брати участь особисто або через своїх представників у його створенні». «Всім громадянам, виходячи із їх рівності перед законом, відкритий в рівній мірі шлях до громадських посад, місць і служб відповідно до їх здібностей і без будь-яких відмінностей, крім зумовлених їх благодійністю і здібностям». У Декларації проголошувалося свобода (не обмеженість) людини і громадянина у висловленні своїх думок; недоторканість і священість права приватної власності [8, с.70-71]. Революційними декретами від 3.11.1789 р. і 22.12.1789 р. були законодавчо врегульовані питання отримання і втрати французького громадянства [9, с.232].

Конституція Франції 1791 р. в другому розділі розглядала окремі аспекти громадянства. Зокрема зазначалося, що французькими громадянами є: особи, які народилися у Франції і вибрали своїм місцем проживання королівство; особи, які народилися за кордоном від батька-француза, повернулися у Францію і принесли громадянську присягу; особи, які народилися за кордоном, у будь-якій кількості поколінь від француза чи французької, залишили батьківщину на підставі вірування, але повернулися у Францію і принесли громадянську присягу. Присяга передбачала клятву на вірність нації, закону, королю. Конституція проголошувала деякі соціальні права громадян: декларувалося введення загальної і частково безкоштовної народної освіти, створення спеціального управління громадського піклування для виховання покинутих дітей, для полегшення участі незаможних убогих і для підшукування роботи тим здоровим незаможним, які стануть безробітними [10, с.116 – 120]. У всіх французьких конституціях, прийнятих в кінці XIX ст., регламентувалися умови натуралізації і підстави для втрати громадянства. У більшості із них визначалися вимоги щодо визнання особи громадянином. Кожна нова конституція вносила корективи в регулювання цих питань, але вони носили експериментальний і ситуативний характер, що не дозволяє відмітити закономірності [11]. У XIX ст. у Франції змінилося декілька конституцій (1848, 1852 рр.) та конституційні закони 1875 р., прийняття яких було пов'язано із політичним режимом, і ними регламентувалась лише організація державних установ та діяльність державної влади. Були розроблені основні елементи концепції громадянства: встановлення юридичних відмінностей між громадянами та іноземцями, обумовленість громадянства державним суверенітетом, ідентифікація конкретних осіб в якості громадян відповідно чітко визначеними умовами, декларування рівноправності громадян, визнання тільки за громадянами політичних прав [12].

Новим етапом в розвитку французького законодавства про громадянство, стверджує Т.Токарева, було прийняття Цивільного Кодексу Наполеона 1804 р. Після його вступу в силу, політичні аспекти громадянства були віднесені до предмету конституційного регулювання, а останні питання регламентувалися Цивільним Кодексом. Значно змінилося набуття громадянства за народженням: визначене в Конституції поняття громадянства базувалося на принципі права ґрунту, тоді як Цивільний Кодекс віддавав перевагу родинним зв'язкам [11].

Зауважимо на особливості визначення німецького громадянства і його прав. Ще на початку XIX ст. деякі німецькі держави встановили громадянство на своїх територіях: Королівство Баварія у 1818 р., Королівство Вюртенберг у 1819 р., Велике герцогство Гессен у 1820 р.

Баварія, Саксонія, Гессен та інші німецькі землі мали настільки оформлене і закінчене громадянство, що громадянин Баварії не мав політичних прав в Пруссії, Саксонії і в інших місцевих державах; була потрібна складна процедура переходу з одного громадянства в інше, зокрема з баварського – в гессенське. Не кожен баварець міг набути громадянства Саксонії [13]. Закон про набуття і втрату федеральності й національності 1870 р. вказував, що німецьке громадянство набувається і втрачається у федеральній державі за такими правилами: за походженням, за законом, за шлюбом, через натуралізацію, у тому числі і для іноземців [14].

Після створення єдиної Німецької імперії у 1871 р. кожна держава, яка входила до неї, зберігала своє власне громадянство. Закон про громадянство Рейха (22.06.1913 р.) встановив поняття «німецький громадянин» [15]. Громадянство у федеративній державі набувалося: за народженням; легітимно; у разі шлюбу; через прийняття іноземця на державну службу та шляхом натуралізації. Вказівка про набуття німецького громадянства за походженням, констатувала факт дії принципу «права крові». До такого принципу, вказує М.Геймбух, відноситься ще й другий сімейно-правовий спосіб набуття громадянства, а саме, всиновлення батьком-німцем дитини іноземного громадянина. Принцип «права ґрунту» діє у Німеччині лише для тих дітей, батьки яких невідомі [16,

с.77]. Водночас Розділ третій Закону встановлював і пряме громадянство Рейха. Його могли отримати: 1) іноземці, які поселялись в районах, що охоронялись імперією, або уродженці захищеної території; 2) колишні німці та їх сини, які не мали громадянського стану.

Веймарська Конституція 1919 р. постановила, що громадянство Німеччини та громадянство її окремих земель отримується і втрачається згідно з постановою загального закону. Всякий громадянин окремої землі одночасно громадянином всієї Німеччини. Кожен німець в будь-якій землі всередині всієї держави має ті ж права і обов'язки, як і громадянин цієї землі. Веймарською Конституцією були значно розширені права і обов'язки німців. Аналіз її статей дозволяє виділити особисті, політичні права і обов'язки німців.

До особистих прав німецьких громадян віднесено: рівність усіх німців (чоловіків і жінок) перед законом; скасування публічно-правових привілеїв, обумовлених народженням або станом; свободу пересування; захист громадян як в межах імперії, так і за її межами; особисту недоторканність; захист житла, таємницю листування, вільне волевиявлення своїх думок; до політичних: права на мирне зібрання, утворення спілок, гарантію свободи і таємниці виборів, право на звернення письмово з проханнями або скаргами до відповідної влади або до народного представництва, право до заняття публічних посад, користування правом самоврядування та ін. [17].

Варто відмітити наступне: якщо поправка XIV до Конституції США проголошувала, що всі особи, які народилися або були натуралізовані у Сполучених Штатах і являються підлеглими їхній юрисдикції, є громадянами Сполучених Штатів і штату, в якому вони проживають; жоден штат не повинен видавати або застосовувати закони, що обмежують привілеї і пільги громадян Сполучених Штатів; громадянство у Франції встановлювалось як єдине для усіх осіб, які могли його набути чи отримати; то в імперській Німеччині кожна держава, яка входила до неї, зберігала своє власне громадянство, окрім того, встановлювалось і пряме громадянство Рейха.

В Україні інститут громадянства сформувався значно пізніше, що зумовлено особливостями формування української державності та нації в умовах литовсько-польської доби та перебування в складі Російської та Австро-Угорської імперій.

Інститут громадянства в Україні був сформований в період Української революції 1917-1921 рр., він зумовлений створенням українських національних органів державної влади; українського законодавства, в тому числі прийняттям законів про громадянство, якими вперше було започатковане правове регулювання взаємозв'язку між особою і державою.

Назвемо основні етапи становлення та розвитку громадянства в Україні. На думку М.Суржинського, їх було три:

- 1) перший етап (1917-1921 рр.) – інститут громадянства розбудови української державності;
- 2) другий етап (1922-1990 рр.) – інститут громадянства радянської держави;
- 3) третій етап (від 1990 р.) – інститут громадянства суверенної Української держави [18, с.29].

Становлення інституту громадянства у добу Української революції, ми можемо класифікувати таким чином:

- 1) становлення та розвиток інституту громадянства в УНР;
- 2) становлення та розвиток інституту громадянства в період Української Держави;
- 3) становлення і розвиток інституту громадянства за часів Директорії УНР;
- 4) становлення і розвиток інституту громадянства в ЗУНР.

Саме в цей час були розроблені такі його структурні складові як умови та способи набуття, отримання, прийняття, оформлення, зміни, припинення, відмови, правового статусу громадянина. Вони знайшли своє відображення в законопроектах та законах тогочасного періоду.

Висновки. Отже, становлення інституту громадянства в країнах світу йшов шляхом розширення обсягу прав громадян, яке відбувалося у три етапи: на першому етапі відбулось створення нормативно-правих актів, регламентуючих зазначену сферу; другий етап пов'язаний із розширенням участі громадян в суспільно-політичних справах; на третьому етапі розвитку інституту громадянства йде забезпечення соціальних прав громадян: прожиткового мінімуму, в освіті, медицині. Водночас громадянство поширювалося на нові категорії населення, насамперед на жінок і найбідніше населення, а також переселенців, мігрантів, іноземців. Така тенденція характерна для розвитку поняття інституту громадянства у всіх державах, законодавець завжди віддає перевагу у забезпеченні правами своїх громадян, і лише з часом розширюються права іноземців і прирівняних до них осіб. В Україні інститут громадянства сформувався значно пізніше, що зумовлено особливостями формування української державності та нації в умовах, та мав свої особливості.

Література:

1. Аристотель. Политика // Соч.: в 4 т. – М., 1983. – Т.4. – 830 с.
2. Кулабухова А. В. Становлення інституту громадянства Європейського Союзу / А.В.Кулабухова // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія «Юридичні науки». – 2016. – № 1. – С. 31-35.
3. Фан И.Б. Античные модели гражданства / И.Б.Фан // Научный ежегодник ИФиП УрО РАН. – 2002. – Вып. 3. – С. 92-107.
4. Мещеряков А.В. Институт гражданства: возникновение, содержание, типы / А.В.Мещеряков // Право и политика. – 2003. – № 4. – С. 24 – 29.
5. Жан-Жак Руссо. Про суспільний договір чи принципи політичного права // Нечасв В.Д., Філіппов А.В. Вся політика. Хрестоматія. – К., 2006. – 440 с.
6. Головка В.М. Концепція громадянства Іммануїла Валлерстайна / В.М.Головка, О.А.Фісук // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки : Наук. вісник : зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 55 (№ 12). – С. 566-572.
7. Конституція Сполучених Штатів Америки / Конституції зарубіжних країн. Навчальний посібник. – Харків, 2009. – 664 с.
8. Декларація прав людини і громадянина / Конституції зарубіжних країн. Навчальний посібник. – Харків, 2009. – 664 с.
9. Конституции и законодательные акты буржуазных государств (XVII-XIX вв.). – М. : Юрид. лит., 1957. – 587 с.
10. Документы истории Великой французской революции. Т.1. / Отв. ред. А.В. Адо. – М.: Изд-во Московского университета, 1990. – 528 с.
11. Токарева Т.С. Становление и развитие института гражданства во Франции : автореф. диссертации соискания научной степени кандидата юридических наук : 12.00.02 «Конституционное право; конституционный судебный процесс; муниципальное право» / Т.С.Токарева. – М., 2013. – 26 с.
12. Історія держави і права зарубіжних країн та правові системи світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zen.in.ua/novij-chas/franc%D1%96ya/konstituc%D1%96jn%D1%96zakoni-1875>
13. Кутафин О.Е. Российское гражданство. Монография / Кутафин О.Е. – М. : Юристъ, 2003. – 587 с.
14. Закон о приобретении и утрате федерализации и натурализации. 1 июня 1870 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.documentarchiv.de/nzjh/ndbd/bundesstaatsangehoerigkeit_ges.html
15. Закон о гражданстве Рейха. 22 июля 1913 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.documentarchiv.de/ksr/1913/reichs-staatsangehoerigkeitsgesetz.html>
16. Геймбук Н.Г. Институт гражданства ФРГ в контексте европейского права / Н.Г.Геймбук // Вестник Томского государственного университета. Право. – 2013. – № 4 (10). – С.74 – 80.
17. Конституція Німецької імперії (Веймарська Конституція) 11 серпня 1919 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1919\(08\)11.reich.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1919(08)11.reich.php)

18. Суржинський М.І. Інститут громадянства України: конституційно-правовий аспект : монографія / М.І. Суржинський; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К. : Наук. Думка, 2011. – 214 с.

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

**Сєдова Наталія Анатоліївна,
кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри права
та соціально-економічних відносин,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

Зацікавленість автора даною проблемою викликана необхідністю всебічного вивчення питання особливостей психологічних характеристик смислової сфери особистості засуджених до позбавлення волі.

Наявність злочинності як соціального та соціально-психологічного феномену спричиняє потребу у пенітенціарних закладах різних видів, що виконують функцію ізоляції й перевиховання людей, які з тих чи інших причин відхилилися від визначених суспільством поведінкових зразків, вчинили протиправні дії та мають у відповідності із законом відбувати покарання.

Ключові слова: *спрямованість особистості засуджених, структура спрямованості, типологія спрямованості засуджених, ціннісні орієнтації засуджених, структура ціннісних орієнтацій (когнітивний, емоційний, поведінковий компоненти), самосвідомість, особистісні смисли засуджених, життєві плани, перспективи, психологічний захист.*

Актуальність дослідження. Психолого-педагогічною метою виконання кримінального покарання у вигляді позбавлення волі є така зміна особистості засуджених, яка забезпечувала би при їх звільненні можливість і готовність вести нормоправний спосіб життя і розділяти властиві законослухняним громадянам цінності. Безумовно, для ефективного вирішення цього завдання співробітникам виправних установ необхідно не тільки стримувати агресивні та інші негативні форми поведінки засуджених, а й звертатися до центру їх особистості, внутрішнього духовного світу.

Досвід показує, що кримінально-виконавча система часто не справляється з покладеною на неї функцією виправлення, тобто формування у засуджених шанобливого ставлення до людини, суспільства, праці, нормам, правилам і традиціям людського гуртожитку і стимулювання правослукняної поведінки не тільки тому, що умови утримання засуджених далекі від нормальних. Економічні та організаційні умови змушують персонал установ концентрувати свої зусилля на те, щоб хоч якось забезпечити засудженим можливості фізичного існування. До їхнього психічного стану та духовного життя «руки вже не доходять», але ж саме тут часто криється причина, що породжує значну частку злочинів і суїцидальних спроб, вчинених засудженими. Зрештою виправні установи повертають суспільству після відбуття покарання якщо не трансляторів кримінального досвіду і кримінальних традицій, то людей глибоко нещасних, які не вміють знайти себе в новому житті, зневірених і розчавлених.

Велика роль в наданні допомоги засудженим належить співробітникам психологічної служби виправних установ, покликаних проводити виховну та корекційну роботу зі спецконтингентом. Однак пенітенціарна психологія в більшій мірі орієнтована на дослідження таких індивідуальних особливостей засуджених, які можуть в тій чи іншій

формі сприяти вчиненню злочинів та інших грубих порушень встановленого режиму.

Найчастіше предметом досліджень стають агресивність, асоціальне лідерство, психопатичні риси особистості, що детермінують вчинення самогубств і пагонів. Іншими словами, в поле зору психологів потрапляє та частина засуджених, яка найбільшою мірою ускладнює діяльність персоналу установи.

Активно сприяти основному завданню виправлення і перевиховання засуджених можна лише при проведенні масової виховної та психопрофілактичної роботи. Проведення такої роботи неможливе без глибокого психологічного вивчення особистості і насамперед її смислової сфери – найважливішої освіти, відповідальної за формування смислових орієнтацій, визначення загального сенсу і призначення свого життя, ставлення до себе і інших людей.

На підтвердження необхідності дослідження смислової сфери досить привести сформульоване групою найбільших вітчизняних психологів положення про те, що саме «смислові освіти є психологічним об'єктом виховання особистості» [1, 8, 9, 15, 16].

Суб'єктивна роль смислової сфери в житті людини полягає в тому, що вона являє собою контур саморегуляції особистості, в основі якого лежить система цінностей і значимих відносин, що сформувалися в ході життєвого шляху, і що надає, з одного боку певну стійкість поведінки особистості, а, з іншого боку, дозволяє більш гнучко (ніж, наприклад, психодинаміческая сфера), адаптуватися до змін умов життя і діяльності. Причому, особливе значення цей контур набуває в складній життєвій ситуації, яка характеризується депривації базових потреб і загрозу як реалізації основних особистісних цінностей, так і самого життя.

У практичному плані актуальність дослідження смислової сфери особистості засуджених визначається рядом обставин: по-перше тим, що, лише змінюючи смислові орієнтири і структуру особистісних цінностей; можна досягти дійсного покаяння і виправлення засудженого, по-друге, позбавлення волі блокує цілий ряд можливостей реалізації потреби в сенсі життя (сім'я і виховання дітей, самодіяльний працю). По суті справи, держава в особі суду та інших правоохоронних органів, застосовуючи покарання у вигляді позбавлення волі, обмежує того, хто порушив закон в реалізації тих цінностей, які суспільство намагалось йому прищепити.

Отже, перед пенітенціарним психологом стоїть нелегке завдання – допомогти засудженому досягти внутрішніх позитивних змін і в цих умовах (в тому числі, використовуючи при цьому психотехніки, що застосовувалися людьми, що не втратили себе і в більш складних обставинах). В сучасних умовах, коли пріоритети в справі виправлення віддані курсу на гуманізацію, а не придушення, психологічна допомога може бути успішною лише при добровільному і безумовному визнанні засудженим необхідності позитивних змін в його сенсах, цінностях і у внутрішньому світі в цілому.

Теоретико-методологічною основою даного дослідження є положення про роль, функції, структуру смислової сфери як регулятора поведінки і діяльності особистості та фактори, що детермінують її розвиток, розроблені в працях Л. С. Виготського, О. М. Леонтьєва, Б. Г. Ананьєва, Б. С. Братуся, О. Г. Асмолова, В. В. Століна, Д. О. Леонтьєва, В. А. Ядова, Ф. Е. Василюка, А. Маслоу, В. Франкла.

При побудові схеми емпіричного дослідження і відборі, формуванні пакета дослідних процедур був використаний досвід конкретних досліджень як в області пенітенціарної психології (А. Р. Ратінов, А. С. Міхлін, В. Ф. Пірожков, О. М. Сухов, В. Г. Деєв, А. І. Ушатіков), так і в інших областях психології, також пов'язаних з проблемою порушень смислової регуляції поведінки (І. А. Кудрявцев, Ю. А. Васильєва, Б. С. Братусь, Д. В. Ольшанський).

Метою роботи є вивчення індивідуальних особливостей і загальних закономірностей розвитку і функціонування смислової сфери особистості в умовах позбавлення волі і організація в подальшому на цій основі методичної допомоги практичним психологам виправних установ в проведенні психодіагностичної та психокорекційної роботи із

засудженими.

Найбільш дієвим напрямком дослідження і впливу на смислову сферу особистості засуджених є звернення до їх індивідуального життєвого шляху і орієнтація на реалізацію свого життєвого призначення.

У вітчизняній психології існують різні трактування особистості, але у всіх підходах в якості провідної характеристики виділяється її спрямованість. Спрямованість обумовлює систему спонукань особистості, мотивацію поведінки, зміст життєвих позицій. Вона виражається в домінуючих цілях і мотивах діяльності, інтересах, ідеалах, переконаннях, системі відносин, життєвих планах і перспективах, які формуються на основі потреб.

У процесі виправлення і ресоціалізації засуджених велике значення має вивчення змісту спрямованості їх особистості.

Розрізняють декілька пов'язаних ієрархічних форм спрямованості: потяг, бажання, прагнення, інтерес, схильність, ідеал, світогляд, переконання. Всі вони є мотивами діяльності засуджених. Мотиви діяльності – це те, що спонукає людину до дій і вчинків, що забезпечує задоволення виникаючих потреб. Найпростішим спонуканням людини є потяг, який характеризується неусвідомленістю мети дії. Бажання є усвідомленою потребою в чому-небудь цілком певному.

Прагнення у засудженого виникає при включенні в структуру бажання вольового компонента, а його інтересом є пізнавальна форма спрямованості на предмети. Згідно з даними досліджень, домінуючими інтересами у більшості правопорушників (як чоловічої, так і жіночої статі), які відбувають кримінальні покарання, є матеріальні, примітивні і розважальні (В. Г. Дєєв, А. І. Ушатіков) [8;9].

При включенні в інтерес засудженого вольового компонента він стає схильністю, а предметна мета схильності, що конкретизується в образі або поданні є ідеал. Світогляд засудженого – це система злодійської філософії, поглядів на навколишній світ; переконання (вища форма спрямованості) – це система мотивів особистості, які спонукають її діяти у відповідності зі своїми поглядами, принципами.

Головна роль у спрямованості особистості належить усвідомленим мотивам.

З потребою у свободі тісно пов'язане прагнення до незалежності і самостійності в своїх діях і судженнях. Засуджені болісно переживають обмеження своєї незалежності в зв'язку із застосуванням покарання у вигляді позбавлення волі. При цьому спрацьовує механізм незадоволеної потреби бути незалежним, силу якого важко визначити людині, яка не потрапляла в ці умови. Переважна більшість засуджених сприймають сам факт позбавлення волі як значне приниження (заслужене або незаслужене) їх особистості. У неодноразово судимих потреба в престижі набуває спотворену форму, вони майже завжди прагнуть продемонструвати свої достоїнства, бути на виду, підкреслити свою винятковість, цінність і неповторність, роблять все, щоб звинуватити інших і одночасно виправдати себе, оскільки претендують на роль «правдолюба», «правдошукача». Створюється свого роду моральна платформа, завдяки якій вони виправдовують свої злочини.

Порушення в реалізації сформованої спрямованості або її позитивної зміни можуть викликатися, наприклад, станом фрустрації, пов'язаним із втратою життєвого сенсу. Воно виникає в тих випадках, коли людина на шляху до досягнення мети зіштовхується з реально нездоланими перешкодами або вони сприймаються як такі і деформують цілепокладаючу поведінку людини.

Ціннісні орієнтації засуджених

Людина спрямовує свою психічну активність лише на ті явища, предмети, речі і тих людей, які безпосередньо її цікавлять, відповідають її запитам, прагненням, ідеалам і переконанням, задовольняють її потреби. Речі, предмети, явища, люди набувають для неї ціннісне значення, а ставлення до них виступає як ціннісна орієнтація.

У структурі ціннісних орієнтацій засуджених прийнято виділяти три основних компоненти:

1. Когнітивний (пізнавальний) компонент містить інформаційний аспект (знання і переконання людини, що стосуються даної цінності) і тимчасову перспективу (ступінь впливу передбачається в майбутньому змін, пов'язаних з цінністю, на її сприйняття індивідом зараз).

2. Емоційний (афективний) компонент включає спрямованість і інтенсивність переживань і відображає почуття, які відчувається суб'єктом до даної цінності. Кожна стійка перевага як компонент ціннісної орієнтації містить позитивне переживання.

3. Динамічний, поведінковий компонент (конативний) обумовлює зв'язок ціннісних орієнтацій з реальною поведінкою особистості. Він відображає той факт, що людина не тільки певним чином відноситься до даного об'єкта як до цінності, виходячи зі своїх переконань, а й прагне вести себе відповідним чином.

Дослідження, проведені в 70-х роках В.Ф. Пірожковим, А.С. Міхліним (1975), дозволили виявити п'ять основних цінностей, що мають найбільше значення для засуджених: сімейне благополуччя, цікава робота, матеріальна забезпеченість, освіту, забезпеченість житлом. Вони встановили залежність ціннісних орієнтацій від статі і віку засуджених, терміну покарання, виду установи [16].

Сім'я як цінність. Сім'я є благом, яке не можна нічим замінити. Зміст сімейного щастя складають взаєморозуміння, подружня вірність, наявність дітей, здоров'я дружини, взаємна турбота, затишок і ін. Знання психологом ставлення кожного засудженого до сім'ї як соціальної цінності дозволяє ефективно використовувати її позитивний вплив для їх ресоціалізації.

Цікава робота як цінність. Людині найчастіше до душі робота, що вимагає прояву вигадки, кмітливості, вправності та майстерності, що сприяє розвитку особистості, що викликає почуття задоволення. Завдання співробітників пенітенціарної установи та психологічної служби – виховання у засуджених стійкого інтересу до праці, що сприяє їх ресоціалізації та позитивної адаптації в умовах свободи. У той же час у цих осіб виникають проблеми з реалізацією права на працю, оскільки багато хто з них не має професії та спеціальності.

Матеріальна забезпеченість як цінність. Більшість матеріальних потреб в результаті кримінального способу життя набувають збочений характер і задовольняються способами, які представляють соціальну небезпеку. Знання ставлення засуджених до реальних або очікуваних матеріальних благ дозволяє спрогнозувати поведінку кожного з них і розробляти індивідуальні та групові програми їх виправлення і ресоціалізації.

Освіта як цінність. Загальна освіта і професійна підготовка – один із основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених. Освітній рівень засуджених, як правило, невисокий. Мотивами отримання освіти є отримання знань і підвищення свого культурного рівня, вступ в технікум або ВНЗ і т.п. Розвитку та закріпленню у засуджених цих позитивних мотивів могла би сприяти грамотно організована індивідуальна і групова робота з ними.

Забезпеченість житлом як цінність. В даний час дуже складно купити квартиру і навіть отримати гуртожиток. Крім того, можуть бути встановлені обмеження в реєстрації за мотивами судимості в ряді міст (закриті військові містечка, зони економічного лиха, закриті адміністративно-територіальні утворення і ін.).

Ціннісні орієнтації засуджених залежать від їх вікових особливостей. Сімейне благополуччя вважають найбільшим благом всі засуджені, крім осіб у віці до 24 років і старше 60 років. Цікаву роботу як цінність відзначають засуджені у віці до 24 років. Середній вік засуджених, які вказують на освіту як цінність, – 26 років. Зацікавленість в матеріальній забезпеченості зростає в міру переходу від молодших вікових груп до старшим. Проблема житла хвилює, як правило, засуджених старшого віку.

На ціннісні орієнтації осіб, які відбувають покарання у виправних установах, впливає характер вчиненого злочину, число судимостей, вид режиму і термін покарання. Ціннісні орієнтації засуджених відрізняються не тільки за ступенем інтенсивності та дієвості, а й за

змістом, внутрішній структурі. Важливо з'ясувати те, яким цінностям засуджений віддає перевагу, що він вкладає в це поняття.

За даними досліджень, проведених під нашим керівництвом, в останні роки третина засуджених за цінність називають матеріальне благополуччя; інша третина – фізичну силу для придушення інших і здобування необхідних для себе засобів; кожен п'ятий – сім'ю і рейтинг серед засуджених у виправній установі; кожен десятий – житло. Знижується рейтинг навчання, роботи, релігії.

Що стосується життєвих планів засуджених після звільнення, то більшість з них в майбутньому збираються створити сім'ю (ранг 1); хочуть влаштуватися у виробничій сфері (ранг 2); мають намір виїхати за кордон (ранг 3); бажають займатися індивідуальною трудовою діяльністю (ранг 4); хочуть присвятити себе підприємницької діяльності (ранг 5); не мають наміру працювати (ранг 6).

Виділяються групи засуджених з близькими, середніми і далекими життєвими планами, орієнтовані на сучасні або традиційні соціально-економічні умови. Життєві плани визначають поведінку засуджених в колонії і ступінь готовності їх до життя в умовах ринкової економіки. Класифікація життєвих планів засуджених молодіжного віку (табл. 1).

Таблиця 1

Життєві плани засуджених

Назва групи, підгрупи засуджених	Кількісний склад засуджених	
	%	Кількість людей
група: засуджені з близькими життєвими планами	39,8	398
Підгрупи:		
з близькими життєвими планами, що орієнтуються на традиційні соціально-економічні відносини	23,5	235
з близькими життєвими планами, частково орієнтованими на сучасні соціально-економічні відносини	8,0	80
з близькими життєвими планами, орієнтованими на сучасні соціально-економічні відносини	8,3	83
// група: засуджені із середніми життєвими планами	52,0	520
Підгрупи:		
із середніми життєвими планами, що орієнтуються на традиційні соціально-економічні відносини	8,7	87
із середніми життєвими планами, частково орієнтованими на сучасні соціально-економічні відносини	14,6	146
із середніми життєвими планами, орієнтованими на сучасні соціально-економічні відносини	28,7	287
/// група: засуджені з дальними життєвими планами	9,1	91
Підгрупи:		
з дальними життєвими планами, що орієнтуються на традиційні соціально-економічні відносини	1,6	16
з дальними життєвими планами, частково орієнтованими на сучасні соціально-економічні відносини	3,2	32
з дальними життєвими планами, орієнтованими на сучасні соціально-економічні відносини	4,3	43

Дослідження показало, що лише кожен 6-7-й із засуджених молодіжного віку орієнтується на реалізацію дальніх життєвих планів, перебуваючи у виправній установі. Цю психологічну закономірність можна пояснити феноменом «ломки далеких життєвих планів» (А.С. Міхлін, В.Ф. Пірожков, 1975), коли цінності можуть втратити своє мотиваційне значення при тривалому позбавленні можливості їх реалізувати [17].

Самосвідомість особистості та життєві смисли засуджених

Ціннісні орієнтації засуджених пов'язані з адекватністю самооцінки особистості, без знання якої не можна переконати людину, домогтися її виправлення та подальшої ресоціалізації.

Засуджений має безліч образів «Я», що існують в різних ракурсах: яким сприймає він себе сам зараз; яким він бачить ідеал свого «Я»; яким це «Я» виглядає в очах інших людей і т.д. «Я» визначає знання засудженим об'єктивної реальності, ставлення до неї, постійне відчуття в ній самого себе.

Ставлення засудженого до самого себе включає три компоненти:

- 1) пізнавальний (когнітивний) – знання себе;
- 2) емоційний – оцінка своїх якостей;
- 3) поведінковий – ставлення до себе.

Ступінь адекватності образу «Я» засудженого з'ясовується при вивченні самооцінки особистості – оцінки особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. Від неї залежать взаємовідносини засудженого з оточуючими, його критичність і вимогливість до себе, ставлення до успіхів і невдач.

Самооцінка тісно пов'язана з рівнем домагань, тобто ступенем труднощі досягнення цілей, які ставить перед собою засуджений. Розбіжність між домаганнями і реальними можливостями засудженого веде до того, що він починає неправильно себе оцінювати, внаслідок чого виникають емоційні зриви, підвищена тривожність та ін. Рівень домагань – це бажаний рівень самооцінки. Вивчення рівня домагань засуджених дозволить психолога зрозуміти мотивацію їх поведінки та здійснювати спрямований вплив.

На самооцінці засуджених позначається вплив асоціального середовища, який проявляється в запереченні своєї провини у злочині.

У зарубіжній гуманістичній психології найбільшої уваги в плані вивчення смислової сфери заслуговує логотерапія (В. Франкл) – концепція, згідно з якою основною рушійною силою в поведінці особистості є її прагнення до пошуку і реалізації сенсу свого життя. Відсутність сенсу життя або неможливість його реалізувати породжує неврози, пов'язані з апатією, депресією, втратою інтересу до життя, прагненням до мінімізації внутрішньої напруги. Практика логотерапії спрямована на те, щоб допомогти людині знайти втрачений ним сенс життя. Такий підхід дозволяє надати дієву корекційну допомогу людям, які відбувають кримінальне покарання у вигляді позбавлення волі [1].

Смислова сфера засудженого є похідною від соціальної позиції людини, його статусу, тому відрізняється більшою динамічністю і гнучкістю, ніж властивості психодинаміки і характеру. Однак головну роль у пошуку та реалізації значущих для засудженого цінностей грає його власна активність. Життєвий сенс можна відкрити лише для самого себе [11].

Значення смислової сфери найчастіше проявляється в критичних ситуаціях. Відбування кримінального покарання пов'язане з втратою або розривом зв'язків з близькими, обмеженням особистої свободи, погіршенням матеріального становища. При цьому часто втрачається сенс життя, і людина йде на самогубство або намагається різко змінити своє життя. Отже, варіанти виходу зі складної ситуації, можливість прогнозувати своє життя і реалізувати поставлені цілі тісно пов'язані з рівнем розвитку і змістом смислової сфери засудженого.

У той же час смислова сфера має подвійну і суперечливу природу. Двоїстість смислової сфери засудженого проявляється в її «локалізації», в психологічній структурі особистості. Іноді особистісний сенс (особливо в повсякденній ситуації) усвідомлюється

недостатньо і людина не замислюється, для чого він живе. Пошук і реалізація життєвих сенсів засудженого супроводжується переживаннями, характер, інтенсивність і тривалість яких можуть бути індикатором їх значимості.

Найбільше смислова сфера людини змінюється в період освоєння будь-якої нової для нього реальності, зокрема, під час адаптації до нових умов. Характер цих змін багато в чому залежить від попереднього життєвого досвіду, напрямки та інтенсивності впливу на засудженого середовища і його особистісних особливостей. Психологу необхідно звернути особливу увагу на дослідження життєвого сенсу у засуджених різних категорій: вперше, неодноразово що знаходяться в місцях позбавлення волі, які готуються до звільнення.

Засудженому доводиться займатися різноманітною діяльністю, і в кожному її вигляді реалізується певна мета. Сукупність цих приватних цілей є загальна життєва мета особистості, а реалізація кожної з них забезпечує часткову реалізацію загальної життєвої мети. У життєвих цілях засудженого знаходить вираз його майбутнє. Усвідомлення засуджених не тільки цілі, але і реальностей її здійснення стає перспективою особистості.

Життєво важливі перспективи і цілі визначають програми відносин людини до дійсності, які, закріплюючись в ній, стають її потребами, спонукають індивіда шукати або створювати ті життєві ситуації, в яких запрограмовані ним відносини могли б реалізуватися і дійсно реалізуються [3].

Психологічний захист особистості в процесі переконання засуджених

У зв'язку із засудженням у людини знижуються можливості задоволення своїх потреб. Крім того, вчинення злочину і знаходження в місцях позбавлення волі наносять йому психічну травму. При цьому поведінка регулюється за допомогою механізмів психологічного захисту, спрямованої в кінцевому рахунку на збереження стабільності самооцінки засудженого, його образу «Я» і образу світу. Її функцією є «огорожа» сфери свідомості від негативних, травмуючих особистісних переживань. Механізмами психологічного захисту є заперечення, витіснення, проекція, ідентифікація, раціоналізація, заміщення, відчуження. Результат успішного психологічного захисту – зникнення імпульсів, що провокують тривогу. Зупинимося на характеристиці основних захисних механізмів. Заперечення зводиться до того, що інформація, яка турбує і може привести до конфлікту, не сприймається. При цьому у засуджених помітно спотворюється дійсність.

Витіснення – універсальний спосіб позбавлення від внутрішнього конфлікту шляхом активного вимикання зі свідомості неприйнятного мотиву або неприємної інформації. Швидше за все засуджений забуває щось погане, що він заподіяв своїм злочином іншим людям.

Проекція – несвідоме перенесення засудженим на іншу особу власних імпульсів і почуттів, неприйнятних для себе. Так, засуджений, який виявив агресію по відношенню до іншої людини, намагається показати, що потерпілий винен сам. Ідентифікація – перенесення засудженим на себе якостей, властивих іншій людині і бажаних для себе. Неусвідомлюване проходження зразкам дозволяє подолати власну слабкість і почуття неповноцінності.

Раціоналізація – псевдорозумне пояснення засудженим своїх бажань, вчинків, викликаних причинами, визнання яких загрожувало б втратою самоповаги. У цьому випадку людина намагається «приховати» від себе той факт, що його дії спонукають мотивами, які перебувають у конфлікті з його моральними стандартами.

Заміщення – засуджений переносить дію з недоступного об'єкта на доступний. При цьому розряджається напруга, але не досягається бажана мета. Заміщення може переходити від практичної діяльності до відходу в світ фантазії.

Відчуження – характеризується відчуттям втрати засудженим емоційного зв'язку з іншими людьми, байдужістю до раніше значимих подій або власних переживань.

Психологічний захист забезпечує збереження людиною внутрішнього комфорту

навіть при порушенні ним правових норм і моральних заборон, оскільки, знижуючи дієвість соціального контролю, вона дає підстави для самовиправдання, заглушає совість і почуття провини за скоєний злочин. Без руйнування психологічного захисту засуджений не може встати на шлях виправлення і самовдосконалення. У зв'язку з цим важливим є перепереконання, під яким розуміється докорінна зміна поглядів і переконань особистості. Помилкові погляди і переконання у засуджених різні і можуть мати різні причини, але їх успішне зміна у засуджених кримінальної спрямованості неможливо без з'ясування мотивів злочинного діяння.

Дослідження вчених-пенітенціарістів показують, що слабка ефективність переконання, а значить, виправлення і ресоціалізація засуджених пов'язана з тим, що вона орієнтована на вплив тільки в сфері свідомості.

Багато злочинців знають закон, тому прийнято вважати, що протиправна поведінка визначається свідомими антигромадськими установками і захисними механізмами їх виправдання («злочинська» ідея споконвіку підтримується кодексом «злочинський» честі і братства) [9].

Ефективну корекцію поведінки засудженого можна здійснити, на думку деяких вчених, методом кодування, тобто введенням команд в підсвідомість, стиранням антигромадських установок і руйнуванням «злочинської» ідеї. Нейропедагогічна реабілітація повинна будуватися, на думку авторів цього підходу (Г. Амінов, Є.Г. Амінов, В.П. Сафонов, 1997), за модульним принципом (свідомий і підсвідомий рівні психіки).

Людина може контролювати свідомість і обмежуватись в управлінні підсвідомими процесами. У психіці існує особлива функціональна система, що захищає підсвідомість від прямого впливу свідомості (так званий критичний фільтр свідомості). Щоб змінити установки, звички суб'єкта, що знаходяться в підсвідомості, необхідно обійти критичний фільтр свідомості або відключити його, знизивши рівень свідомості, тобто викликати транс. Формула нейропедагогічної реабілітації (рецептура кодування) така: транс + код. Апробація і аналіз понад два десятки психотерапевтичних методів показали універсальність формули реабілітації: у всіх випадках викликається особливий стан свідомості і на цьому тлі (або до появи його) вводиться команда.

У модулі нейропсихологічного трасування застосовують різну техніку зниження критичної функції свідомості через вплив на основні нейропсихологічні блоки мозку (сприйняття, програмування, енергетики). Вплив здійснюється шляхом самогіпнозу, індукції аутогенного стану, медитації [10].

Результати можуть бути використані для організації та проведення діагностичної, виховної та корекційної роботи серед засуджених. Передбачається, що результати дослідження можуть внести вклад в удосконалення таких аспектів діяльності пенітенціарного психолога як психокорекційна допомога при виникненні критичних ситуацій та їх запобігання, прогноз психологічної готовності засудженого до звільнення, організація заходів по збереженню психічного здоров'я засуджених.

Висновки. Встановлено, що в порівнянні з особами, які перебувають на волі, у засуджених до позбавлення волі різко знижуються всі параметри осмислення життя. При цьому були виділені параметри, які досить тісно корелюють (позитивно і негативно) з різними факторами, що відображають свідомість життя. Зокрема, вкрай негативний вплив на відчуття осмисленості життя надає число судимостей, а до числа показників, що роблять позитивний вплив на смисложиттєвих орієнтацій засуджених, відноситься рівень освіти.

В результаті аналізу даних проведеного емпіричного дослідження були виділені три групи засуджених в залежності від особливостей смислової сфери особистості: зі сприятливою тенденцією до ресоціалізації, з невизначеною тенденцією до ресоціалізації та з несприятливою тенденцією до ресоціалізації.

Зміст і форми психологічної корекції порушень смислової регуляції поведінки засуджених можуть відрізнятися різноманітністю. Встановлено, що найбільш

сприятливим періодом для проведення інтенсивної психокорекції як в формі групового тренінгу та дискусій, так і в формі індивідуальних консультацій, є останні їх місяці (до півроку) перед виходом на свободу.

На наш погляд, підсумки цієї роботи переконливо показують, що смислова сфера особистості засуджених до позбавлення являє собою досить перспективний предмет для подальших досліджень. Пропонується в подальшому зосередити увагу на дослідженні смислової сфери деяких категорій засуджених, смислова сфера яких відрізняється значною своєрідністю, що створює певні труднощі в проведенні виховної та корекційної роботи. Йдеться про наркоманів, осіб, які здійснювали суїцидальні спроби, віруючих (або демонструють релігійні погляди) засуджених. Однак, цілком можливо, що для поглибленої роботи з такими категоріями засуджених операціональна модель, реалізована в цьому, досить загальному і недиференційованому дослідженні, може показати свою обмеженість. Зокрема, вона не включає таких найважливіших смислових утворень як смислові конструкти, що становлять когнітивну основу індивідуальної свідомості. Відповідно, може виникнути необхідність використання більш тонких, але водночас більш трудомістких в проведенні і обробці і вимагають більшої кваліфікації психолога інструментів дослідження особистості. До них відноситься, наприклад, метод репертуарних решіток в різних його модифікаціях.

Література:

1. Абульханова-Славська К. А. Стратегія життя. / К. А. Абульханова-Славська. – К.: «Думка». – 2013. – 301с.
2. Алферов Ю. А. Типология преступников и исправительные программы. / Ю. А. Алферов. – М.: «Право». – 2011. – 78с.
3. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды: В 2-х т. Т.1. / Б. Г. Ананьев. – М.: Педагогика, 2014. – 232 с.б.
4. Антонян Ю. М. Личность преступника как объект предупредительного воздействия // Личность преступника и предупреждение преступлений. / Ю. М. Антонян. – М., 2014. – С.3-13.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка.—К.: Каннон, А.С.К., 2001.—1104 с.
6. Андросюк В.Г., Казміренко Л.І., Кондратьєва Я.Ю. Юридична психологія. – К.: Видавничий дім, 2013. – 351 с.
7. Анцыферова Л.И. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысление, преобразование ситуаций и психологическая защита // Психол. журнал. – 2014. – №1. – С. 3-18.
8. Деев В.Г. Социально-психологическая характеристика осужденных молодежного возраста и особенности их перевоспитания в ИТУ./ В. Г. Деев. – М.:Изд-во МГУ. – 2012. – 342 с.
9. Деев В.Г., Ушатиков А.И. Характеристика направленности личности несовершеннолетних правонарушителей. // Психол. журнал. – 2014. – №1. – С. 3-18.
10. Исправительно-трудовая психология. – Рязань, 2005. – 396 с.
11. Ковалев А.Г. Психологические основы исправления правонарушителя. / А. Г. Ковалев. – М.: Пенитенциарная служба. – 2008. – 291 с.
12. Коновалова В.О., Шепітько В.Ю. Юридична психологія. Академічний курс. – К.: Видавничий дім, 2004.—421 с.
13. Наприс А.В. Психологическая характеристика личностных жизненных планов и их влияние на поведение осужденных молодежного возраста: Автореф. дисс.... канд. психол. наук. – Рязань, 2007.
14. Новоселова А.С. Психолого-педагогические основы взаимодействия убеждения и внушения как условие ресоциализации личности осужденных. : Автореф. дисс.... канд. психол. наук. – Пермь, 2008.
15. Прикладна юридична психологія/Під ред. О. М. Столяренко. – К. ЮрКо. – 2011. – 422 с.
16. Поздняков В.М. Отечественная пенитенциарная психология: история и современность. / В.М. Поздняков. – М., 2013. – 299 с.
17. Пірожков В.Ф. П'ять основних цінностей, що мають найбільше значення для засуджених./ В.Ф. Пірожков, А.С. Міхлін. – К.: Право. – 2013. – 333 с.

**Пугаченко Ольга Борисівна,
кандидат економічних наук, доцент, доцент
кафедри аудиту та оподаткування,
Центральноукраїнського національного
технічного університету**

У статті розглянуто особливості судової експертизи з економічних питань. Визначено права експерта у профільному законодавстві, Кримінальному процесуальному кодексі України, Цивільному процесуальному кодексі України, Господарському процесуальному кодексі України та Кодексі адміністративного судочинства України.

судова експертиза, експерт, права, процесуальне законодавство, судова експертиза з економічних питань

Економічна експертиза як один із доказових аргументів використовувалась ще з часів Аристотеля, Демосфена, Ксенофонта.

Призначення та проведення судової експертизи в Україні регламентується Законом України «Про судову експертизу» та процесуальним законодавством. Процесуальне законодавство включає: Кримінальний процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України та Кодекс адміністративного судочинства України. Кожен із вказаних законодавчих актів містить власне визначення порядку призначення та проведення судової експертизи.

Згідно Закону України «Про судову експертизу», судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду [2].

На сьогоднішній момент в Україні основними видами судової експертизи у частині підпорядкування:

– Міністерства юстиції України є: криміналістична, інженерно-технічна, економічна, товарознавча, експертиза у сфері інтелектуальної власності, психологічна, мистецтвознавча, екологічна, військова та інші види експертизи;

– Міністерства охорони здоров'я України – судово-медична та судово-психіатрична експертиза.

– У межах судової економічної експертизи виокремлюється:

– бухгалтерського та податкового обліку;

– фінансово-господарської діяльності;

– фінансово-кредитних операцій [3].

Науково-теоретичні засади використання економічних знань при розслідуванні та попередженні злочинів економічного характеру сформовано у роботах: Т.М. Арзуманяна, А.Ф. Волобуєва, А.Н. Гаджієва, Н.Г. Гаджієва, Н.Я. Дондик, Г.П. Дондик, С.Ф. Іванова, М.І. Камлика, Н.І. Клименко, В.І. Комісарова, В.Д. Ларичева, А.Н. Ларькова, Г.А. Матусовського, С.С. Остроумова, В.Д. Понікарова, П.К. Пошюнаса, А.М. Ромашова, Р.С. Сатуєва, Р.Л. Степанюка, В.Г. Танасевича, С.П. Фортинського, І.Я. Фрідмана, О.Р. Шляхова, П.С. Яні та інших.

Порядок призначення та проведення економічних експертиз у своїх працях досліджували: І.В. Басанцов, М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, Д.О. Грицишен, І.В. Губанова, В.А. Дерій, Д.І. Дема, К.В. Капустник, О.В. Кузнєцова, О.В. Лега, О.В. Мартинюк, Г.Г. Мумінова-Савіна, Л.Г. Олійник, І.В. Перевозова, О.В. Попович, О.О. Разборська, В.С. Рудницький, В.Ф. Світлоока, Ю.Р. Тесленко, А.М. Ужва, О.В. Хомутенко, Р.О. Шмерхльов, О.О. Шушко тощо.

Організації та методиці бухгалтерської експертизи присвячено вітчизняні дисертаційні роботи: Н.А. Остап'юк «Обліково-аналітичне забезпечення бухгалтерської експертизи»; І.А. Панченко «Організація судово-бухгалтерської експертизи: теоретико-практичні аспекти»; В.В. Федчишиної «Облікове забезпечення експертного дослідження розрахунків з податку на додану вартість».

Проте, вказані роботи практично не містять дослідження особливостей призначення та проведення економічних експертиз за різними видами процесуального законодавства, у т.ч. і щодо прав судових експертів. Це залишає певні прогалини та «втрачені можливості» у поєднанні здобутків економічної та юридичної науки. Спроби заповнити ці недоліки було зроблено в авторських роботах [6, 7, 8], тому дана стаття є продовженням піднятої проблематики.

Метою статті є розгляд і узагальнення порядку призначення та проведення судової експертизи з економічних питань, а також визначення прав судового експерта у процесуальному законодавстві України.

Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК) у статті 332 «Проведення експертизи за ухвалою суду» передбачає, що під час судового розгляду суд за клопотанням сторін кримінального провадження або потерпілого за наявності підстав, передбачених статтею 242 КПК, має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам.

Цивільний процесуальний кодекс (ЦПК) у статті 143 «Порядок призначення експертизи», декларує, що для з'ясування обставин, які мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо, суд призначає експертизу за заявою осіб, які беруть участь у справі. Якщо сторони домовилися про залучення експертами певних осіб, суд повинен призначити їх відповідно до цієї домовленості.

У Господарському процесуальному кодексі (ГПК) в статті 41 «Призначення і проведення судової експертизи» передбачено, що для роз'яснення питань, які виникають при вирішенні господарського спору і потребують спеціальних знань, господарський суд призначає судову експертизу. Учасники судового процесу мають право пропонувати господарському суду питання, які мають бути роз'яснені судовим експертом. Остаточне коло цих питань встановлюється господарським судом в ухвалі.

Кодекс адміністративного судочинства (КАС) містить статтю 81 «Призначення судової експертизи». Дана стаття передбачає, що для з'ясування обставин, які мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо, суд може призначити експертизу.

У Законі України «Про судову експертизу» передбачено статтю 13 «Права судового експерта», у якій зазначається, що незалежно від виду судочинства судовий експерт має право:

- подавати клопотання про надання додаткових матеріалів, якщо експертиза призначена судом або органом досудового розслідування або ознайомлюватися з матеріалами справи, що стосуються предмета судової експертизи;
- вказувати у висновку експерта на виявлені в ході проведення судової експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання;
- з дозволу особи або органу, які призначили судову експертизу, бути присутнім під час проведення слідчих чи судових дій і заявляти клопотання, що стосуються предмета судової експертизи;
- подавати скарги на дії особи, у провадженні якої перебуває справа, якщо ці дії порушують права судового експерта;
- одержувати винагороду за проведення судової експертизи, якщо її виконання не є службовим завданням;
- проводити на договірних засадах експертні дослідження з питань, що становлять

інтерес для юридичних і фізичних осіб, з урахуванням обмежень, передбачених законом [2].

В Інструкції «Про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень» вказується, що експерт має право: ознайомлюватися з матеріалами справи, які стосуються предмета експертизи; відповідно до процесуального законодавства заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи; у разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення невідкладно заявляти клопотання органу (особі), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), щодо уточнення поставлених експертові питань; з дозволу органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), бути присутнім під час проведення процесуальних, виконавчих дій та ставити питання учасникам процесу, що стосуються предмета чи об'єкта експертизи, та проводити окремі дослідження у їх присутності; указувати у висновку експерта на факти, виявлені під час проведення експертизи, які мають значення для справи, але стосовно яких йому не були поставлені питання, та на обставини, що сприяли (могли сприяти) вчиненню правопорушення; у разі незгоди з іншими членами експертної комісії складати окремий висновок; викладати письмово відповіді на питання, які ставляться йому під час надання роз'яснень чи показань; оскаржувати в установленому законодавством порядку дії та рішення органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), що порушують права експерта або порядок проведення експертизи; на забезпечення безпеки за наявності відповідних підстав; одержувати винагороду за проведення експертизи та відповідно до законодавства компенсацію (відшкодування) витрат за виконану роботу та витрат, пов'язаних із викликом для надання роз'яснень чи показань, у разі якщо це не є його службовим обов'язком [3].

Передбачається, що експерт може відмовитися від проведення експертизи, якщо наданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків, а витребувані додаткові матеріали не надані, або якщо поставлені питання виходять за межі його спеціальних знань, але Повідомлення про відмову повинно бути вмотивованим.

Також, профільним Законом задекларовано, що інші права судового експерта передбачаються процесуальним законодавством. Тому нами, у таблиці 1, наведено права експертів у процесуальному законодавстві України.

Таблиця 1 – Права експертів у процесуальному законодавстві України

Поняття	Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI (із змінами і доповненнями) [5]	Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV (із змінами і доповненнями) [4]	Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII (із змінами і доповненнями) [9]	Кодекс адміністративного судочинства від 6 липня 2005 року № 2747-IV (із змінами і доповненнями) [4]
Права експерта	Стаття 69. Експерт (част. 3) Експерт має право: 1) знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження;	Стаття 53. Експерт (част. 10, 11, 12) Експерт має право: 1) знайомитися з матеріалами справи, що стосуються предмета дослідження; 2) заявляти клопотання про	Стаття 31. Участь в судовому процесі судового експерта Права судового експерта визначаються Господарським процесуальним кодексом України та Законом	Стаття 66. Експерт (част. 10, 11, 12) Експерт має право: 1) знайомитися з матеріалами справи, що стосуються предмета дослідження; 2) заявляти клопотання про

Поняття	Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI (із змінами і доповненнями) [5]	Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV (із змінами і доповненнями) [4]	Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII (із змінами і доповненнями) [9]	Кодекс адміністративного судочинства від 6 липня 2005 року № 2747-IV (із змінами і доповненнями) [4]
	<p>2) заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи;</p> <p>3) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження;</p> <p>4) викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання;</p> <p>5) ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні;</p> <p>6) одержати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із проведенням</p>	<p>подання йому додаткових матеріалів і зразків;</p> <p>3) викладати у висновку судової експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були задані питання;</p> <p>4) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження;</p> <p>5) задавати питання особам, які беруть участь у справі, та свідкам;</p> <p>6) користуватися іншими правами, встановленими Законом України «Про судову експертизу»</p> <p>Експерт має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з проведенням експертизи і викликом до суду.</p> <p>Експерт може відмовитися від давання висновку, якщо подані йому матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків.</p> <p>Заява про відмову повинна бути вмотивованою.</p>	<p>України «Про судову експертизу».</p> <p>Судовий експерт, оскільки це необхідно для дачі висновку, має право знайомитися з матеріалами справи, брати участь в огляді та дослідженні доказів, просити господарський суд про надання йому додаткових матеріалів.</p> <p>Судовий експерт має право відмовитися від дачі висновку, якщо наданих йому матеріалів недостатньо або якщо він не має необхідних знань для виконання покладеного на нього обов'язку.</p>	<p>подання йому додаткових матеріалів і зразків;</p> <p>3) викладати у висновку судової експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були задані питання;</p> <p>4) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження;</p> <p>5) задавати питання особам, які беруть участь у справі, та свідкам;</p> <p>6) користуватися іншими правами, встановленими Законом України «Про судову експертизу».</p> <p>Експерт має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з проведенням експертизи і викликом до суду.</p> <p>Експерт може відмовитися від давання висновку, якщо поданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків або якщо він не володіє необхідними</p>

Поняття	Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI (із змінами і доповненнями) [5]	Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV (із змінами і доповненнями) [4]	Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII (із змінами і доповненнями) [9]	Кодекс адміністративного судочинства від 6 липня 2005 року № 2747-IV (із змінами і доповненнями) [4]
	експертизи і викликом для надання пояснень чи показань, у разі, якщо проведення експертизи не є службовим обов'язком особи, яка залучена як експерт; 7) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом; 8) користуватися іншими правами, передбаченими Законом України «Про судову експертизу». Експерт може відмовитися від давання висновку, якщо поданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову має бути вмотивованою.			знаннями для виконання покладених на нього обов'язків.
Експерт не має права:	Стаття 69. Експерт (частина 4) Експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи.	Стаття 53. Експерт (частина 5 і 8) Експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи; спілкуватися з особами, які беруть участь у справі, а також іншими		Стаття 66. Експерт (частина 5 і 8) Експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи; спілкуватися з особами, які беруть участь у справі, а також з іншими

Поняття	Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI (із змінами і доповненнями) [5]	Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV (із змінами і доповненнями) [4]	Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII (із змінами і доповненнями) [9]	Кодекс адміністративного судочинства від 6 липня 2005 року № 2747-IV (із змінами і доповненнями) [4]
		учасниками цивільного процесу, за винятком дій, пов'язаних з проведенням експертизи; розголошувати відомості, що стали йому відомі у зв'язку з проведенням експертизи, або повідомляти будь-кому, крім суду, про результати експертизи. Експерт не має права передоручати проведення експертизи іншій особі.		учасниками адміністративного процесу, за винятком дій, пов'язаних з проведенням експертизи; розголошувати відомості, що стали йому відомі у зв'язку з проведенням експертизи, або повідомляти будь-кому, крім суду, про результати експертизи. Експерт не має права передоручати проведення експертизи іншій особі.

Виходячи з вище наведеної інформації, можна зробити наступні висновки:

- експертиза з економічних питань призначається на загальних підставах з дотриманням вимог Закону України «Про судову експертизу» і процесуального законодавства;
- проведення економічної експертизи знаходиться у частині підпорядкування Міністерства юстиції України;
- у межах судової економічної експертизи виділяються: експертиза документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності; експертиза документів про економічну діяльність підприємств і організацій; експертиза документів фінансово-кредитних операцій;
- у цілому, порядок призначення та проведення судової експертизи, а також права, обов'язки та відповідальність судових експертів у процесуальному законодавстві подібні;
- у частині визначення особи експерта та його прав, положення Кодексу адміністративного судочинства дублюють вимоги Цивільного процесуального кодексу;
- максимально наближеними до вимог Закону України «Про судову експертизу» є положення Кримінального процесуального кодексу.

Подальші наші дослідження буде присвячено розгляду документального оформлення результатів судово-економічних експертиз та визначенню порядку призначення і атестації судових експертів з економічних питань.

Література:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/index>
2. Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 року № 4038-XII (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/index>
3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень від 08.10.98 р. № 53/5 (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/index>
4. Кодекс адміністративного судочинства від 6 липня 2005 року № 2747-IV (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/index>
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/index>
6. Olga Pugachenko The Procedure for Performing Economic Evaluation in Ukraine [Text] / Pugachenko Olga // Innovative Economics and Management (Special Edition 2). – 2017. – Volume IV. – P. 166-174
7. Пугаченко О. Б. Вимоги процесуального законодавства в частині участі експерта при проведенні судової експертизи з економічних питань [Текст] / О. Б. Пугаченко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки. / Вип. 24. – Кіровоград: КНТУ, 2013. – С. 340-348.
8. Пугаченко О. Б. Процесуальні вимоги призначення та проведення економічних експертиз [Текст] / О. Б. Пугаченко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки, вип. 26. – Кіровоград: КНТУ, 2014. – С. 207-215.
9. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/index>

НОВИЙ ПРАВООХОРОННИЙ ОРГАН – ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Мороз Станіслав Станіславович
старший викладач кафедри права
та соціально-економічних відносин
Кіровоградського інституту розвитку
людини

У статті висвітлено поняття державного бюро розслідувань, розглянуто аспекти становлення нового правоохоронного органу, його практичні завдання, цілі, повноваження та функції.

Ключові слова: розслідування, підслідність, державне бюро розслідувань, компетентність, корупція, посадові особи, корупціонер.

Актуальність і мета дослідження. Україна робить впевнені кроки у бік Європейської інтеграції та світового визнання. Суттєво посилила боротьбу з корупцією та посадовими злочинами. Створено Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) та Антикорупційний суд України. Наразі створено державне бюро розслідувань (ДБР).

Мета статті – здійснити дослідження поняття, завдань, функцій, цілей та повноважень державного бюро розслідувань.

Огляд наукових праць із проблеми. Дослідження проводиться вперше, до цього періоду науковці не здійснювали комплексного підходу до аналізу та дослідження роботи зазначеного правоохоронного органу.

Виклад основного матеріалу. За останні два роки працівники НАБУ суттєво покращили показники у викритті чиновників, які займають певні посади у міністерствах

та відомствах, апаратах та комісіях. Так на вересень 2018 року детективи НАБУ мають у своєму провадженні для розслідування 670 кримінальних проваджень, по яким підозрюється 156 осіб у вчиненні кримінальних правопорушень [1].

Проте одиничні справи були розглянуті судами. За статистичними даними НАБУ приблизно 170 [1]. Для якісного та кваліфікаційного розгляду та розслідування кримінальних проваджень і покликані співробітники державного бюро розслідувань.

Державне бюро розслідувань – це новий правоохоронний орган, створений для боротьби з високопосадовцями з числа працівників поліції, прокуратури, суддів, вищі посадові особи міністерств відомств та установ, осіб, які вчинили військові злочини [2].

Приємно особисто спостерігати зародження нового правоохоронного органу в Україні, його становлення та розквіт. Спостерігати поетапне народження ДБР: прийняття нормативно-правових актів, призначення керівників органу, керівників територіальних органів, відбір кандидатів у співробітники.

Є сподівання, що зазначений орган буде якісно працювати, як, наприклад, Федеративне бюро розслідувань у США.

На даний час відсутній аналіз розгляду справ [2], але деякі посадовці вже з острахом чекають коли у повній мірі запрацює ДБР.

Керівництво ДБР на даний час складається з керівника, першого заступника та заступника органу [2]. Поступово розпочинається призначення керівників територіальних управлінь, конкурсний відбір на посади слідчих та детективів.

Завдання, які стоять перед державним бюро розслідувань – запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції:

1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої – третьої категорій посад державної служби, судьями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України;

2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України [3].

Головна функція, яка стоїть перед державним бюро розслідувань – це досудове розслідування у кримінальних провадженнях вчинених вищими посадовими особами країни, судьями та вищим керівництвом правоохоронних органів [4].

У подальшому можливе переплетення розгляду кримінальних проваджень представниками Національного антикорупційного бюро України та державного бюро розслідувань, але будемо сподіватися, що Генеральна прокуратура України проведе, в подальшому, роз'яснювальну роботу та скоректує діяльність відповідними нормативно-правовими актами.

Висновки та перспективи дослідження. Вважаю, поки відбувається підтримка європейських та американських партнерів по протидії корупції необхідно скористатися даною пропозицією та в повній мірі використати ДБР в дії.

Цікаво буде спостерігати динаміку та статистичні дані двох органів по виявленню та розкриттю злочинів: НАБУ та ДБР найближчим часом. Цікаво, скільки кримінальних правопорушень виявить, зафіксує, їх вчасно та якісно розслідує, скільки посадовців повернуть розкрадених та привласнених коштів до бюджету України кожен із зазначених органів. Чи не виникне між ними протиріч, однакових справ та недоречностей.

Література:

1. Статистичні дані НАБУ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://nabu.gov.ua/tags/statistika>
2. Хто ми і як ми працюємо [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dbr.gov.ua/khto-mi-i-yak-mi-pracuemo>
3. Закон України «Про Державне бюро розслідувань» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>
4. Державне бюро розслідувань « [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Державне_бюро_розслідувань

УДК 342(477)

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

**Чернік Світлана Дмитрівна,
кандидат історичних наук, доцент, доцент
кафедри державно-правових дисциплін та
адміністративного права
Центральноукраїнського
державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка**

У статті розглядаються історичні умови створення Європейського союзу. Особлива увага приділена характеристиці договорів, що заклали правову основу об'єднання європейських країн з метою забезпечення власних інтересів. Визначено основні напрямки співпраці держав ЄС у різних сферах соціально-економічного та політичного життя.

Ключові слова: *Європейський Союз, Європейське співтовариство вугілля та сталі, Договір про Європейське Економічне Співтовариство, Маастрихтський договір, Лісабонський договір.*

Постановка проблеми. Особливої актуальності ідея об'єднання країн Європи набула після завершення Другої світової війни. Необхідність виживати у складних економічних умовах, політична нестабільність, відсутність системи колективної безпеки, переосмислення цінності життя людини призвели до активізації інтеграційних процесів. Лідери європейських держав відстоювали схожі позиції щодо об'єднання повоєнної Європи. У березні 1946 року канцлер Західної Німеччини К. Аденауер у своїй промові, виголошеній в Кельнському університеті, зазначав про можливість створення Об'єднаних Штатів Європи. При цьому він доводив, що Німеччина у повоєнному світі не може стояти осторонь об'єднаних процесів, оскільки знаходиться у центрі зіткнення двох могутніх держав [1, с.742]. У вересні 1946 року прем'єр-міністр Великобританії У. Черчілль у виступі в Цюріху (Швейцарія) також висловився за необхідність створення Сполучених Штатів Європи. Він заявив: «Побудова Сполучених Штатів Європи має бути такою, щоб матеріальна міць однієї держави не відігравала визначальної ролі. Великі й малі нації є однаково важливими, а мірилом їхнього авторитету має стати спільний внесок у спільну справу» [2, с.5]. Проте ідеям об'єднання протистояли економічні реалії, які стали наслідками воєнних дій на території Європи. Сполучені Штати Америки, які в умовах посилення ролі СРСР та початку «холодної війни» були зацікавлені у сильному партнерові, запропонували економічну допомогу європейським державам. Так, улітку 1947 року почав діяти американський план Маршалла, метою якого було сприяння прискореному відродженню економіки Європи, що могло б стати ключовим фактором задоволення довгострокових стратегічних інтересів. Допомогу було запропоновано всім

державам континенту, проте погодилися на її прийняття лише шістнадцять країн [3, с.192-193].

Стан дослідження проблеми. Важливими питаннями наукових досліджень протягом останніх років є обґрунтування необхідності інтеграції України до європейських структур, зближення національного права з правом Європейського Союзу, впровадження європейських стандартів в різні сфери діяльності суспільства. Зрозумілою є увага науковців до основних договорів ЄС, які заклали правові основи його функціонування. Вивчення правової природи ЄС та укладених його державами-учасниками договорів стало об'єктом уваги таких науковців: Р. Казимира, В. Копійки, І. Яковюка, Х. Якименко, Т. Сидорук, О. Гладенка та ін.

Метою статті є дослідження правової основи Європейського Союзу в історичній ретроспективі.

Виклад основного матеріалу. Однією з перших спроб інтеграції окремих європейських країн у повоєнні часи було прийняття у травні 1948 року в Гаазі Політичної декларації, яка закріплювала їхні наміри створити союз. У результаті цих домовленостей 5 травня 1949 року сформовано Раду Європи, країнами-засновницями якої стали: Бельгія, Великобританія, Голландія, Італія, Люксембург, Франція та скандинавські країни. Завданням нового утворення визначалися зміцнення демократії, охорона прав людини та підтримка європейської культурної ідентичності [4, с.5]. Проте суттєвих зрушень у об'єднавчому процесі не відбулося, сформований орган не виправдав очікування європейців. У свою чергу Бельгія, Нідерланди та Люксембург створили митний союз країн Бенілюксу. Таким чином, країни Європи задля майбутнього розвитку та збереження миру після Другої світової війни розпочали реалізацію ідеї інтеграції Європи, що відобразилося у перших організаційних формах союзів окремих держав.

9 травня 1950 року французький міністр закордонних справ Р. Шуман оприлюднив Декларацію, в якій закликав Францію, Німеччину та інші європейські країни передати управління виробництвом вугілля та сталі єдиному національному органу. Військова промисловість мала перейти під спільний контроль «вищого органу», що унеможливило б підготовку окремої країни до нової війни. Серед основних положень Декларації зазначалось про створення спільної економічної бази як передумови утворення європейської федерації та звільнення від усіх митних платежів. Також закріплювався намір скликати міжнародну конференцію з метою підготовки відповідного договору. Результатом таких домовленостей стало підписання 18 квітня 1951 року в Парижі Договору про створення спільного товариства вугілля та сталі, який набрав чинності з липня 1952 року. До складу цієї організації увійшли ФРН, Франція, Італія, Голландія, Бельгія та Люксембург. Строк дії договору – 50 років. Створювалися спільні органи Європейського співтовариства вугілля та сталі (далі – ЄСВС): Висока влада, Рада Міністрів, Парламентська асамблея та суд. Зазначений формат інтеграції у доктрині отримав назву метода Монне, за ім'ям свого ідеолога. Його сутність полягала у тому, що економічна інтеграція повинна передувати політичній; організація отримує наднаціональні повноваження, перебираючи на себе частину суверенних прав держав-членів; нарешті, спочатку повинні вирішуватися прості питання, щодо яких є згода всіх держав-учасниць, а досягнутий успіх стає підґрунтям для пошуку компромісу з питань, які спочатку не піддавалися вирішенню. Як зазначено у преамбулі Договору про ЄСВС, «Європа може бути побудована тільки через практичні досягнення, що насамперед створюють реальну солідарність, а також через встановлення спільної бази економічного розвитку» [5, с.89-90]. Створення ЄСВС дало позитивні результати, сприяло економічному піднесенню країн Європи та продовженню співпраці між ними.

Особливу роль у будівництві об'єднаної Європи відіграли ідеї «Батьків-засновників» Європейських співтовариств – французьких політиків Р. Шумана та Ж. Монне, які розробили «Декларацію Шумана» та Договір про створення Європейського співтовариства вугілля та сталі. Вони виступали за поступове створення Європейської

федерації, яка мала утворитися в результаті поетапного об'єднання різних сфер економічного, суспільного, політичного та культурного життя. Р. Шуман та Ж. Монне вказували: «Європа не може бути побудована одразу, в один момент і за одним єдиним планом (single plan). Вона буде побудована за допомогою конкретних справ і досягнень, які покликані забезпечити передусім солідарність *de facto*» [6, с.30].

Окремо слід відзначити позицію Ж. Монне, котрий вважав вісь Франція – Німеччина ключем до стабільності Європи. Головною метою об'єднання та моральною ідеєю були мир та примирення, припинення національного суперництва в Європі. Він виступав за створення наднаціональних установ в Європі та відстоював принцип «Відкритої Європи» й підтримував тісну співпрацю Європи з США. Ж. Монне переконував, що трансатлантичне партнерство має життєво важливе значення й зазначав, що американський уряд буде зацікавлений у спільній діяльності з європейським континентом [1, с.743]. Зазначена позиція знайшла своє втілення у подальших договорах об'єднаної Європи.

Відмітимо, що створення ЄСВС потребувало узгодження діяльності її органів із Радою Європи, утвореної в 1949 році. На початку вересня 1952 р. Великобританія запропонувала використовувати секретаріат Консультативної Асамблеї Ради Європи для організації роботи Асамблеї ЄСВС. У результаті її обговорення держави-члени ЄСВС дійшли висновку, що принципово важливо проводити розподіл повноважень між органами ЄСВС і Ради Європи, не змішуючи їхні функції. Таким чином, держави-учасниці ЄОВС засвідчили, що створюване об'єднання має носити наднаціональний характер, а тому воно буде співпрацювати з Радою Європою, але не може бути так чи інакше «вмонтоване» в його конструкцію [6, с.31].

Окрім проекту секторальної економічної інтеграції Франція ініціювала 1951 р. утворення Європейського оборонного співтовариства (ЄОС). Установчий договір цього міждержавного об'єднання був підписаний 1952 р. тим же складом держав. Передбачалося, що ЄОС стане перехідним етапом до більш повної форми федеративного або конфедеративного європейського союзу. Разом із цим стало очевидним, що спільна армія потребуватиме проведення єдиної європейської зовнішньої політики. Тому ще до завершення процедури ратифікації Договору про створення ЄОС почали розроблятися плани здійснення інституційної реформи цього Співтовариства, що привело до затвердження у березні 1953 р. проекту Статуту Європейського політичного співтовариства. Реалізація цього плану передбачала утворення європейської федерації [5, с.91].

У зв'язку зі змінами в міжнародних рамкових умовах та рішенням Національних зборів Франції ідея створення ЄПС зазнала невдачі. Вирішальну роль відіграло рішення Національних зборів Франції від 30 серпня 1954 року про відкладення ратифікації Договору про ЄОС [2, с.7].

Після невдалої спроби створити оборонний союз процес європейської інтеграції уповільнився. Після тривалих вагань шість країн, які входили до складу ЄОВС, на конференції міністрів закордонних справ у Мессіні (Італія) в червні 1955 року прийняли рішення про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії (Євратому). На початку 1957 року керівники урядів шести країн-членів ЄОВС на конференції у Парижі остаточно домовились про створення «Спільного ринку» та «Співтовариства з атомної енергії» 25 березня 1957 року в Римі відбулось підписання Договорів про Європейське Економічне Співтовариство (ЄЕС) та Євратом [7, с.294-295]. Зазначені договори отримали назву «Римські» за місцем їх підписання й набули чинності 1 січня 1958 року.

На думку І. Яковюка, на цьому етапі відбулося економічне об'єднання, в процесі якого були визначені і значною мірою реалізовані основні завдання економічної інтеграції, а також становлення інституційного механізму Європейських Співтовариств [6, с.32].

Договори про ЄЕС та Євроатом запровадили аналогічні інститути подібно до зазначених у Договорі ЄОВС. Спочатку спільними органами Співтовариств були Асамблея і Суд. Комісію і Раду кожне Співтовариство мали окремі, оскільки Комісія за Договором ЄОВС мала більше повноважень, аніж за Договором ЄЕС. Для усунення дублювання дій 8 квітня 1965 року у Брюсселі був підписаний, а 1 липня 1967 року набув чинності Договір про злиття (офіційно відомий як Договір, що створює єдину Раду і єдину Комісію Європейських співтовариств). У ньому йшлося не про злиття трьох співтовариств, а лише про створення єдиної Комісії та єдиної Ради замість трьох комісій і трьох рад. Вони отримали офіційну назву – Комісія Європейських Співтовариств та Рада Європейських Співтовариств. Злиття інститутів вважали першим етапом об'єднання трьох Європейських Співтовариств в єдине «Європейське Співтовариство» [8, с.25].

Не менш значущим кроком на шляху консолідації і посилення координації дій країн-членів стало створення у 1974 р. Європейської Ради на рівні голів держав і урядів як органу політичного керівництва Співтовариств. Європейська Рада була покликана вирішувати найбільш важливі питання у випадках, коли рішення не змогли прийняти відповідні інститути, а також здійснювати координацію і узгодження зовнішньої політики [9, с.86-87].

Наступним важливим етапом в процесі європейської інтеграції стало підписання Маастрихтської угоди про створення Європейського Союзу 11 грудня 1991 року, яка набула чинності 1 листопада 1993 року. Новостворений Союз замінював та ставав правонаступником Європейського Співтовариства. У цьому документі відзначалося: «Цей Договір знаменує собою новий етап в процесі створення все більш згуртованого союзу народів Європи, в якому прийняття рішень здійснюється при якомого більш повним дотриманням принципу гласності і в максимально можливій мірі наближене до громадян. Союз заснований на цінностях поваги людської гідності, свободи, демократії, рівності, правової держави і дотримання прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для держав-членів в межах суспільства, що характеризується плюралізмом, недискримінацією, терпимістю, справедливістю, солідарністю і рівністю жінок та чоловіків» [10]. Договором також передбачалося створення економічного валютного союзу (ЄВС) та введення єдиної валюти – євро.

Маастрихтським договором закріплював так звані три стовпи нового утворення. Перший стовп включав усі Європейські співтовариства, які забезпечують реалізацію економічної та соціальної політики союзу. Другий стовп – це співпраця у сфері зовнішньої політики та політиці безпеки. Її завданням є зміцнення єдності та незалежності Європи, що повинно сприяти збереженню миру, безпеки, прогресу на цілому континенті та у світі. Третій стовп – співпраця у сфері юстиції та внутрішніх справ [11, с.104-105]. З метою боротьби з цими негативними процесами створено Європейську поліцію – Європол.

Важливою нормою Договору про ЄС є встановлення громадянства Союзу. Кожен, хто має громадянство однієї з держав-членів, є громадянином Союзу. Громадянство Союзу є додатковим до національного громадянства, не замінюючи його [12, с.56].

Маастрихтський договір передбачав скликання у 1996 році конференції представників урядів держав-членів для розгляду тих положень договору, перегляд яких передбачений відповідно до завдань ЄС. В 1996 році розпочалася конференція у м. Турині, яка завершилася у м. Амстердамі, де було підписано Договір про Європейський союз та Договір про заснування Європейського співтовариства. Вказані договори набрали чинності у травні 1999 року.

Наступний договір було підписано у Ніцці у лютому 2001 року. Відповідно до умов договору здійснювалося реформування інституційного механізму Євросоюзу у зв'язку з його майбутнім розширенням. Зокрема, змінювався чисельний склад Комісії, розподіл голосів між членами Ради Євросоюзу, визначалися сфери, в яких постанови приймаються більшістю голосів тощо.

У грудні 2001 року відбувся саміт європейських країн в Алкені, на якому було

прийнято рішення про створення Європейського конвенту, завданням якого була розробка проекту Конституції ЄС (плану політичної реформи). Попередній проект конституційного договору було офіційно представлено 28 жовтня 2002 р. президією Європейського конвенту і в 2003 р. передано на розгляд Європарламенту. Проект Конституції визначав ЄС як наділений власною правосуб'єктністю союз європейських держав, котрі, зберігаючи свою національну самобутність, тісно співпрацюють на європейському рівні і здійснюють низку схожих повноважень на федеральному рівні. Передбачалося, що майбутня Конституція, яка замінить собою усі чинні договори, матиме верховенство над національним законодавством [9, с.90-91].

Договір про запровадження Конституції для Європи (далі – ДКЄ), підписаний 24 жовтня 2004 року, мав стати важливим етапом на шляху розбудови Європейського Союзу. Проте не всі держави підтримали його ратифікацію. Країнам-учасникам потрібно було створити новий документ, який регламентував би правовий статус ЄС, а також реформував його інституційну структуру. Так, 13 грудня 2007 року на саміті ЄС у столиці Португалії підписано Лісабонський договір, який вносить поправки у Договір про Європейський Союз (Маастрихтський договір) і Договір про заснування Європейського Співтовариства (Римський договір). У зв'язку з проблемами, що виникли при його ратифікації в окремих країнах ЄС, договір вступив у дію лише з 1 січня 2009 року.

Лісабонський договір став компромісом між країнами, які схвалили текст ДКЄ, і державами, які не підтримали цей документ або не почали процес його ратифікації. Компроміс цей, на думку прихильників ідеї конституювання засновницьких договорів, прийнятий на користь послідовників міждержавного підходу інтеграції Європи і тому є занадто незбалансованим.

Згідно з Лісабонським договором, ЄС став єдиною юридичною особою. Раніше Європейська Спільнота та Європейський Союз мали різні статuti й використовували різні правила ухвалення рішень. Лісабонський договір припинив існування такої подвійної системи й надав Європейському Союзу правового статусу. Це покращило здатність ЄС діяти, особливо у питаннях зовнішніх відносин. Лісабонський договір дозволяє Європейському Союзу бути ефективнішим, узгодженішим та переконливішим у його відносинах з іншими країнами світу [13].

Договір передбачає впровадження посади президента Європейської Ради (як інституту ЄС), який обиратиметься строком на два з половиною роки (з правом на одне повторне обрання). Президент Європейської Ради головуватиме на засіданнях головної міжурядової установи ЄС і забезпечуватиме стійкість і послідовність її роботи. Посада постійного президента Європейської Ради замінила колишню модель ротаційного головування держав-членів ЄС [14, с.74-75].

Відмітимо, що зміни стосувалися й управління зовнішньою політикою ЄС. З часу прийняття Лісабонського договору здійснення поточної діяльності з реалізації повноважень ЄС у сфері зовнішньої політики і політики безпеки, яке раніше було розсосереджене між різними інституціями ЄС, концентрується в одному місці – у руках Високого представника ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки. Йому доручено одночасно і головування в Раді ЄС із закордонних справ, і керівництво зовнішньополітичною діяльністю Європейської Комісії, й управління дипломатичною службою ЄС. Водночас, попри зміни в інституційному забезпеченні спільної зовнішньої політики і політики безпеки, вона і надалі зберігає свою специфіку як переважно міждержавного складника діяльності ЄС, рішення у межах якої потребують загальної згоди всіх держав-членів [15, с.136].

Важливою інституцією ЄС, депутатів якої напряму обирають громадяни держав Союзу і яка їх представляє органом ЄС є Європейський Парламент. Лісабонський договір збільшує кількість сфер, в яких Європейський Парламент буде виконувати законотворчу роботу спільно з Радою Міністрів. Також він зміцнює свої повноваження щодо бюджету ЄС [13]. Парламент стає обов'язковим учасником законодавчого процесу у межах

інституційного трикутника Комісія – Рада – Європарламент. На сьогодні Парламент несе рівну з Радою відповідальність за якість законодавства, завдяки чому досягається одна із цілей Лісабонських реформ – наближення законодавчого процесу до загальноприйнятих демократичних стандартів [6, с.139].

Отже, прийняття Лісабонського договору 2007 року було викликано потребою у реформуванні ЄС через його розширення. Цей договір став новим етапом на шляху розвитку ЄС. Основні зміни стосувалися питань внутрішньої та зовнішньої політики, інституційних та правових змін. Зокрема, визначено юридичний статус ЄС, запроваджено посаду президента Європейської Ради, введено нову систему ухвалення рішень тощо.

Слід відмітити, що розвиток європейської інтеграції здійснювався у двох напрямках: розширення та поглиблення. Можливість вступу певної країни до складу Європейських Співтовариств передбачена в Статті 49 Договору про ЄС. Кожна країна може подати заявку на вступ до ЄС, при цьому кандидат повинен виконати низку вимог. Першим критерієм є географічний критерій і впливає зі ст. 49 Договору про ЄС, в якій вказано, що кожна європейська країна може подати заявку про вступ до ЄС [12, с.83]. Також визначені й інші вимоги до країн-кандидатів, перелік яких було визначено в 1993 році у Копенгагені Європейською Радою. Серед них виділяють: політичні, економічні критерії, спроможність країн-кандидатів прийняти правовий доробок Співтовариств та взяти на себе зобов'язання, що впливають із членства [4, с.39].

Висновки. Об'єднання країн Європи історично обумовлене низкою політичних чинників (боротьба проти зовнішнього ворога, необхідність припинення внутрішніх війн у Західній Європі), до яких у другій половині ХХ сторіччя додалися вагомі економічні фактори. Європейський Союз – це унікальне міждержавне об'єднання, яке створювалося задля забезпечення миру й безпеки, а також економічного процвітання її членів. Підписання договорів між європейськими країнами у 50-х рр. ХХ ст. заклали правові основи ЄС. Подальші угоди розробляли інституційний механізм об'єднання, закріплювали особливості співпраці у різних сферах життя держав-учасниць та сприяли їх зміцненню та союзу у цілому.

Література:

1. Ткаченко Є.В. Щодо історичних аспектів розвитку європейської інтеграції / Є.В.Ткаченко // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 742-748.
2. Парламентський вимір європейської інтеграції. Збірка матеріалів. – К.: Нора-прінт, 2005. – 104 с.
3. Марущак М.Й. Історія дипломатії ХХ століття : курс лекцій : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / М. Й. Марущак; М-во освіти і науки України, Військ. ін-т при Нац. ун-ті «Львівська політехніка». – Львів: Бескид Біт, 2003. – 303 с.
4. Казімір Р. Історія Європейської Інтеграції. Від декларації Шумана до розширення на Схід / Роберт Казімір; пер.: Ігор Андрейко, Андрій Максимук. – Перемишль : Парламент Молоді, 2003. – С. 5.
5. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу : монографія / І. В. Яковюк, Т. М. Анакіна, О. Я. Трагнюк, Т. В. Комарова ; за ред. І.В. Яковюка. – К. : Ред. журн. «Право України», 2012. – 206 с.
6. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : дис.... д-ра юрид. наук : 12.00.01, 12.00.11 / Іван Васильович Яковюк; Нац. ун-т юрид. акад. України. ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2014. – 474 с.
7. Копійка В.В. Інтеграційні процеси в Західній Європі / В.В.Копійка // Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945-70-ті роки). – К., 2003. – С. 294–295.
8. Якименко Х.С. Європейський союз: правова природа об'єднання : дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Х.С. Якименко ; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. – Х., 2009. – 229 с.
9. Яковюк І. В. Історичні передумови і основні етапи європейської інтеграції / І.В. Яковюк // Вісн. Акад. прав. наук України. – № 4. – 2003. – С. 82-92.
10. Договір о Європейском Союзе [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029

11. Палагнюк Ю. В. Заснування та етапи становлення Європейського Співтовариства / Ю.В. Палагнюк // Світова та європейська інтеграція : [навч. посібник]. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – С. 94-120.
12. Консолідована версія договору про Європейський Союз // Офіційний вісник Європейського Союзу, UA. – 30.03.2010.
13. Путівник по Лісабонському договору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: lib.pu.if.ua/files/europa/lisbontreaty_uk.pdf/
14. Гладенко О. Лісабонський договір ЄС 2007 року як новий етап еволюційного розвитку права Європейського Союзу / О. Гладенко // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2008. – №1(11). – С.73-77.
15. Сидорук Т. Лісабонський договір і напрями та тенденції внутрішнього реформування ЄС на початку ХХІ ст. / Т. Сидорук, М. Сидорук // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Міжнародні відносини. – 2009. – Вип. 1. – С. 129-142.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРИПИНЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Прохорова Наталя Анатоліївна,
студент 4 курсу
спеціальності «Правознавство»
Кіровоградський інститут розвитку людини,

Мороз Станіслав Станіславович,
старший викладач кафедри права та
соціально-економічних відносин,
Кіровоградський інститут розвитку людини

В даній статті розглянуто сутність та поняття підприємницької діяльності в Україні а також актуальні питання щодо причин припинення діяльності та способи подолання цих причин.

Ключові слова: підприємницька діяльність, суб'єкт господарювання, підприємство, ліцензія, реєстрація, банкрутство.

Актуальність і мета дослідження. Саме підприємницька діяльність становить основу сучасної економіки нашої держави, а тому свобода економічної діяльності є одним із принципів в розвитку підприємницької діяльності.

Підприємство може належати як юридичним особам, так і фізичним (індивідуальним підприємцям). З питанням щодо припинення господарської діяльності може зіткнутися кожен із суб'єктів господарювання. Припинення як і створення є закономірним процесом і ніяк не суперечить законодавству України. Воно регулюється не одним нормативним актом, а саме – Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та господарських формувань» та ін.

Мета статті – розглянути та опрацювати правові аспекти припинення підприємницької діяльності, а також виявити основні причини припинення господарської діяльності.

Огляд наукових праць із проблеми. Дослідженню щодо правових аспектів припинення підприємницької діяльності приділяли увагу такі вчені, як: В. В. Джунь, А. М. Захарченко, О. М. Вінник, О. В. Кузнецов, М. І. Титов та інші.

Виклад основного матеріалу. З різних причин у будь-якого індивідуального підприємця можуть настати обставини, які змушують його припинити підприємницьку діяльність. Також підприємницька діяльність на підставі рішення суду відповідно до

законодавства може бути припинена в примусовому порядку. У такій ситуації законодавство зобов'язує підприємця пройти певні юридичні процедури, пов'язані з закриттям бізнесу [4, с. 181].

Підприємницька діяльність – це самостійний основний вид господарської діяльності, що здійснюється підприємцями, тобто суб'єктами господарювання, а саме фізичними та юридичними особами, з метою досягнення економічних та соціальних результатів, завдяки яким вони зможуть одержувати прибуток, підприємницький дохід. Суб'єкти підприємницької діяльності повністю несуть відповідальність за результати своєї роботи, обов'язково підпорядковуються нормам законодавства України [5, с. 324].

Розглянемо підстави щодо припинення підприємницької діяльності:

1. Підприємницька діяльність може припинитись з власної ініціативи суб'єкта господарювання.

Підприємець має право у будь-який час за власним бажанням прийняти рішення щодо припинення підприємницької діяльності, але при цьому дотримуватися певної процедури, яка встановлена законом. Підстави можуть бути різними, вони не визначаються законом. Припинення діяльності відбувається відповідно до вимог Господарського кодексу України та інших законів. Сама ж ця процедура передбачає в собі прийняття відповідного рішення вищим органом або судом, щодо припинення підприємницької діяльності [6, с. 99].

Для закриття власної справи підприємець повинен пройти певні процедури:

1. Потрібно подати заяву до державного реєстратора.

Припинення підприємницької діяльності здійснюється саме державним реєстратором, але не пізніше наступного робочого дня після отримання від фізичної особи (підприємця, суб'єкта господарювання) реєстраційної картки.

2. Того ж дня державний реєстратор повинен повідомити фіксальну службу, що певне підприємство припиняє свою діяльність.

В день реєстрації щодо припинення підприємницької діяльності, орган державного реєстратора передає спеціальне повідомлення. В повідомленні повинен бути номер та дата внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру. Також в цьому повідомленні повинні міститися причини припинення діяльності.

3. Потім потрібний відповідний звіт з єдиного соціального внеску.

Суб'єкти господарювання зобов'язанні подати звіт, в якому повинна зазначатися сума щодо нарахованого єдиного внеску державного соціального страхування. Це затверджено наказом Міністерством фінансів України від 14.04.2015 №435. Потім до реєстру вносять певні записи, тобто причини зняття з обліку платника єдиного внеску.

4. Фіксальна служба обов'язково повинна повідомити банк, що фізичну особу було знято з обліку (якщо у суб'єкта господарювання залишилися не закриті банківські рахунки в банках).

5. Зняття з обліку вноситься до Єдиного державного реєстру.

Фіскальним органом передаються дані про зняття фізичної особи з обліку до Єдиного державного реєстру [2].

2. У разі, якщо закінчився строк дії ліцензії.

Якщо підприємець здійснює певний вид господарської діяльності, він повинен мати ліцензію. Якщо в ліцензії закінчився строк дії, підприємницька діяльність припиняється.

Ліцензія – це документ державного зразка, який має певний термін щодо здійснення та дотримання ліцензійних умов. Ліцензія засвідчує право ліцензіата на проведення того виду господарської діяльності, яким він займається. Якщо строк дії ліцензії закінчився то його діяльність автоматично припиняється.

3. У разі, якщо підприємство припинило своє існування.

4. На підставі рішення суду [1].

Також припинення підприємницької діяльності може бути у примусовому порядку за рішенням суду. Господарський кодекс визначає певні підстави щодо припинення

господарської діяльності, а саме визнання його банкрутом або у разі скасування його державної реєстрації у випадках згідно до закону.

Банкрутство – це неспроможність підприємства відновити свою платоспроможність, через що не може задовольнити в установлені строки певні вимоги, які були пред’явлені з боку кредиторів [3, с. 144].

Висновки та перспективи дослідження. Отже, розглядаючи правові підстави припинення підприємницької діяльності можна зробити висновок що, це складний процес для будь-якої чи то юридичної чи фізичної особи. Ліквідація підприємства виникає через деякі правові підстави які визначенні в законі та можуть бути як добровільні так і примусові.

Держава завжди приділяє велику увагу щодо розвитку підприємництва в Україні. Гарантує всім, без винятку, суб’єктам господарювання рівні права, забезпечує та гарантує недоторканність майна (власність підприємства).

Держава надає рівні можливості доступу до трудових, фінансових, природних ресурсів, але це можливе, тільки якщо певна діяльність не суперечить закону.

Література:

1. Господарський кодекс України: офіц. текст: за станом на 20 січня 2007 р. – Х.: Одиссей, 2007. – 240с.
2. Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV »Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31-32. – Ст. 263
3. Клебанова Т. С. Банкрутство: теорія та практика кризового управління /Т. С. Клебанова, О. М. Бондар. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2003. – 243 с.
4. Кравчук С. Й. Господарське право / С. Й. Кравчук. – Київ: Кондор, 2007. – 264 с.
5. Мілаш В. С. Господарське право / В. С. Мілаш. – Харків: Право, 2008. – 496 с.
6. Щербина В. С. Господарське право України / В. С. Щербина. – Київ: Атіка, 2001. – 137 с.

ПРАВА І ОBOB’ЯЗКИ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

**Борщ Катерина Володимирівна,
студент II курсу спеціальності «Право»,
Кіровоградський інститут розвитку людини**

**Поліщук Марина Євгеніївна,
студент II курсу спеціальності «Право»,
Кіровоградський інститут розвитку людини**

**Ткаченко Ірина Миколаївна,
старший викладач кафедри права та
соціально-економічних відносин,
Кіровоградський інститут розвитку людини**

У статті визначено основні права і обов’язки людей з обмеженими можливостями. У дослідженні з’ясовано правовий статус інвалідів у різних країнах. Встановлено, які нормативно-правові акти захищають права непрацездатних громадян.

Ключові слова: *особа з обмеженими можливостями, дитина-інвалід, правовий статус, реабілітації інвалідів, соціальної захищеності інвалідів.*

Актуальність та мета дослідження. У теперішній час перед сучасним суспільством стоїть непросте завдання кардинальної зміни ставлення до людей з

обмеженими можливостями. Щоб не відрізнитись від інших інвалід повинен знати і вміти захищати свої права та обов'язки. В Україні існує широка законодавча та організаційна підтримка людей з обмеженими можливостями. Людина, у якої виявлені обмеження, може отримати підтвердження статусу інваліда. Це дасть йому певні соціальні пільги: допомога, безкоштовні ліки, безкоштовний технічний засіб (протези, коляску або слуховий апарат), знижки по оплаті житла, санаторні путівки.

Придбання статусу інваліда припускає одночасну розробку для людини індивідуальної програми реабілітації – основного документа, згідно з яким він отримуватиме технічні засоби реабілітації, рекомендації з працевлаштування, направлення на лікування.

Мета статті – встановити основні права та обов'язки людей з обмеженими можливостями, їх правовий статус.

Огляд наукових праць із проблеми. Проблеми адміністративно-правового статусу і взагалі правового статусу осіб з особливими потребами намагалися розкривати у своїх творах М.Л. Авраменко, В.О. Боняк, В.А. Красномоєць, Н.Я. Козліковська, К.О. Кольченко, Н.О. Мірошніченко, Г.Ф. Нікуліна, К.М. Романенко, М.М. Талан, М.В. Чічань, Л.П. Шумна. Вони досліджували зазначену тематику в рамках здебільшого конституційного права, трудового права, права соціального забезпечення, чи то досліджуючи проблеми педагогіки та психології осіб з особливими потребами.

Виклад основного матеріалу. Найважливіші та найскладніші взаємовідносини між людьми і взаємозв'язки між державою та індивідом регламентуються в юридичній формі шляхом формування прав, свобод і обов'язків, які утворюють у своїй єдності основи правового статусу індивіда, що є однією з найважливіших не тільки правових, але й політичних категорій.

Слід звернути увагу, що слово «інвалід» в даний час все частіше замінюється на «людина з обмеженими можливостями». Тим не менш, цей усталений термін часто вживається в пресі та публікаціях, а також в нормативних і законодавчих актах, у тому числі в офіційних матеріалах ООН. У Європі бодай згадка про те, що якась людина є інвалідом, вважається дискримінацією і може потягнути за собою звернення до суду з вимогою відшкодувати моральну шкоду, заподіяну такою поведінкою.

Чинне законодавство стосовно інвалідів вирізнялося численними правовими нормами, які були представлені в різних джерелах, затверджувалися в різні часи, стосувалися різних категорій інвалідів, характеризувалися суперечливістю та непослідовністю, що ускладнювало їх використання. Інвалідність трактувалася як ступінь втрати працездатності, при цьому діти до 16 років не могли бути визнані інвалідами і лише наказ Міністерства охорони здоров'я СРСР за №1265 від 14.12.1979 р. затвердив термін діти-інваліди.

Дієвим і дуже важливим законом в Україні, щодо осіб з обмеженими можливостями здоров'я, є Закон «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», в якому подається визначення поняття «**інвалід**» — це особа, яка має порушення здоров'я, зумовлене: захворюванням, наслідками травм, анатомічними дефектами. Порушення здоров'я, яке призводить до інвалідності пов'язане зі стійкими порушенням функцій організму.

«Дитина-інвалід» — особа віком до 18 років (повноліття) зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що призводить до обмеження нормальної життєдіяльності та викликає необхідність надання їй соціальної допомоги і захисту.

Індивідуальний статус фіксує конкретику окремої особи (групу інвалідності, її причину, час настання, а також стать, вік, сімейний стан тощо). Він являє собою сукупність персоніфікованих прав та обов'язків інваліда. Ознакою правової культури, юридичної грамотності є знання кожним інвалідом свого особистого статусу, своїх прав і обов'язків.

Своєрідною міжнародною конституцією для інвалідів є Декларація про права інвалідів, що була проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 9 грудня 1975 р. В ній закріплені такі основні положення:

1. Вислів «інвалід» означає будь-яку особу, котра не може самостійно забезпечити повністю або частково потреби нормального особистого і соціального життя через ваду, вроджену чи ні, його чи її фізичних або розумових здібностей;

2. Інваліди повинні користуватися всіма правами, викладеними у цій декларації. Ці права мають бути визнані за всіма інвалідами, без будь-яких винятків, без різниці та дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, віросповідання, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, матеріального стану, народження чи будь-якого іншого чинника, незалежно від того, чи стосується це самого інваліда, чи його або її сім'ї;

3. Інваліди мають невід'ємне право на повагу їхньої людської гідності. Інваліди, якого б вони не були походження, незалежно від характеру та серйозності каліцтва чи вад, мають ті самі основні права, що й їхні співгромадяни того ж віку, що в першу чергу означає право на задовільне життя, яке б максимально наближалось до нормального і повноцінного;

4. Інваліди мають ті самі громадянські й політичні права, що й інші особи; пункт 7 Декларації про права розумово відсталих осіб застосовується до будь-якого можливого обмеження чи ущемлення цих прав щодо розумово неповноцінних осіб;

5. Інваліди мають право на заходи, які сприяють тому, щоб дати їм можливість набутти якомога більшої самостійності;

6. Інваліди мають право на медичне, психіатричне чи функціональне лікування, зокрема протезні та ортопедичні апарати, відновлення здоров'я і свого місця в суспільстві, освіти, ремісничу професійну підготовку та відновлення працездатності, допомогу, консультації, послуги працевлаштування та інші види обслуговування, які дають їм змогу максимально реалізувати свої можливості і здібності та прискорюють процес їхньої соціальної інтеграції або реінтеграції;

7. Інваліди мають право на економічне й соціальне забезпечення та задовільний рівень життя. Вони мають право, відповідно до своїх можливостей, отримати і зберегти за собою робоче місце чи займатися корисною, продуктивною діяльністю, яка винагороджується, та бути членом профспілкових організацій;

8. Інваліди мають право на те, щоб їхні особливі потреби враховувались на всіх стадіях економічного та соціального планування;

9. Інваліди мають право жити у колі своєї сім'ї або в умовах, які замінюють її, і брати участь у всіх видах громадської діяльності, пов'язаних із творчістю чи проведенням дозвілля. Що стосується його (чи її) місця проживання, то ні один інвалід не може піддаватися будь-якому особливому ставленню, якого не вимагає стан його (чи її) здоров'я або через те, що це може призвести до поліпшення стану його (чи її) здоров'я. Якщо перебування інваліда у спеціальній установі є необхідним, то середовище та умови життя в ній повинні якомога ближче відповідати середовищу і умовам нормального життя осіб його чи її віку;

10. Інваліди повинні бути захищені від якої б то не було експлуатації, від будь-яких видів регламентації і ставлення, що мають дискримінаційний, образливий або принизливий характер;

11. Інваліди повинні мати можливість користуватися кваліфікованою юридичною допомогою, коли подібна допомога необхідна для захисту їхньої особи і майна; коли вони є об'єктом судового переслідування, вони повинні

користуватися звичайною процедурою, яка повністю враховує їхній фізичний чи розумовий стан;

12. З організаціями інвалідів можуть проводитись консультації з усіх питань, що стосуються прав інвалідів;

13. Інваліди, їхні сім'ї та общини повинні бути повністю інформовані всіма наявними засобами про права, які містяться в цій декларації.

Стандартні правила щодо порівняння можливостей інвалідів були прийняті Організацією Об'єднаних Націй у 1994 р.

Відповідно з описаними вище правами, відбувається розвиток системи соціального захисту інвалідів у країнах Європейського континенту, США, Канаді та багатьох інших цивілізованих країнах світу, причому існує чіткий механізм впровадження прав захисту інвалідів та контроль за їх дотриманням. Відображенням зміни становища інваліда в суспільстві є витіснення самого визначення «інвалід» словосполученням «людина (особа) з особливими потребами». Цим підкреслюється здатність такої людини до повноцінного життя, якщо в суспільстві будуть створені для цього відповідні умови.

16 грудня 2009 року Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію ООН про права інвалідів та Факультативний протокол до неї, а 6 березня 2010 року ці договори набули чинності на території України. Конвенція про права інвалідів пояснює зобов'язання держави дотримуватись та забезпечувати рівноправне користування особами з інвалідністю загально визнаними правами людини.

У статті 16 цього Закону йдеться про державну типову програму реабілітації інвалідів. Ця державна типова програма реабілітації інвалідів встановлює гарантований державою перелік послуг з медичної, психолого-педагогічної, фізичної, професійної, трудової, фізкультурно-спортивної, побутової і соціальної реабілітації, технічних та інших засобів реабілітації, виробів медичного призначення, які надаються інваліду, дитині-інваліду з урахуванням фактичних потреб залежно від віку, статі, виду захворювання безоплатно або на пільгових умовах. Розробляється вона центральним органом виконавчої влади з урахуванням пропозицій всеукраїнських громадських організацій інвалідів; порядок її реалізації погоджується Радою у справах інвалідів при Кабінеті Міністрів України та затверджується Кабінетом Міністрів України. Для виконання цієї державної програми реабілітації інвалідів, як зазначається у Законі, створюються реабілітаційні комісії, до складу яких входять провідні фахівці реабілітаційної установи та представники місцевих органів виконавчої влади відповідно до типу реабілітаційної установи.

Закон «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні». Гарантує їм рівні з усіма іншими громадянами держави можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, створення необхідних умов, які дають можливість інвалідам вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними здібностями та інтересами.

Згідно з цим законом, соціальний захист інвалідів з боку держави полягає у наданні грошової допомоги, засобів пересування, протезування, орієнтації та сприйняття інформації, пристосованого житла, у встановленні опіки або стороннього догляду, а також пристосуванні забудови населених пунктів, громадського транспорту, засобів комунікацій і зв'язку до особливостей інвалідів. Також Гарантується працевлаштування інвалідів, яке здійснюється органами Міністерства праці та соціальної політики України, місцевими органами влади та громадськими організаціями інвалідів. Працевлаштування інвалідів проводиться шляхом щорічного визначення нормативу робочих місць, і їх визначають для всіх підприємств (об'єднань), установ і організацій, незалежно від форм власності та господарювання.

Держава гарантує інвалідам дошкільне виховання, здобуття освіти на рівні, що відповідає їхнім здібностям і можливостям. При здобутті вищої освіти, під час навчання, пенсія і стипендія виплачуються інвалідам у повному розмірі (крім спеціалізованих закладів, де інвалід перебуває на повному державному забезпеченні). Після закінчення навчального закладу інвалідам надається право вибору місця роботи з наявних варіантів або надається, за їхнім бажанням, право вільного працевлаштування.

З урахуванням думок вчених, а також предмета нашого дослідження, вважаємо, що адміністративно-правовий статус осіб з особливими потребами – це неподільна єдність

обов'язків і прав, в сукупності із їхньою правосуб'єктністю, стан цих осіб у суспільстві.

Забезпечується його дотримання публічною адміністрацією, яка займається відповідною проблематикою, а також адміністративними заходами, що застосовуються до них за неналежне виконання завдань у зазначеній сфері (адміністративна відповідальність та дисциплінарна відповідальність посадових осіб публічної адміністрації).

Висновки та перспективи дослідження. Отже, аналізуючи вищевикладене, можна зазначити, що сьогодні в Україні існує законодавство, яке не байдуже ставиться до статусу інваліда й захищає їх права і обов'язки. Держава створює рівних можливостей для людей, за допомогою яких фізичне і культурне середовище, житлові умови і транспорт, соціальні служби і служби охорони здоров'я, доступ до освіти і роботи, культурного та соціального життя, включаючи спорт і створення умов для відпочинку, робляться доступними для всіх.

Література:

1. Декларация о правах инвалидов // Права інвалідів в Україні. – К. : Сфера, 2002. – С.13–14.
2. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» // Відомості Верховної Ради, 2006, № 2-3, – С. 36-42.
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Про затвердження Порядку надання реабілітаційних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.01.2006 р. № 80 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 8. – Ст. 54.
5. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України від 21.03.1991 р. №875- XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 21. – Ст. 252.

БОРОТЬБА З НОВОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ ТА ЗРОСТАННЯ ТРАДИЦІЙНИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ У КК УКРАЇНИ

**Охота Ганна Сергіївна,
студент 3 курсу
спеціальності «Правознавство»
Ткаченко Ірина Миколаївна, старший
викладач права і соціально-економічних
відносин,
Кіровоградський інститут розвитку людини**

У даній роботі важливим є кримінально-правові суспільні відносини, які існують у державі. Особливої набуває проблема удосконалення правового врегулювання в Кримінальному кодексі такої підстави звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, як виконання спеціального завдання із розкриття та припинення діяльності злочинного об'єднання, а в Кримінально-процесуальному кодексі визначення порядку такого звільнення.

Ключові слова: людина, злочин, кодекс, об'єкт, боротьба, суд, право, захист.

Актуальність дослідження. З огляду на те, що багато злочинів зі сфери « нової » злочинності здійснюється організованими об'єднаннями, вдосконаленню підлягають поняття й механізми притягнення до відповідальності організатора, який нерідко не тільки організовує вчинення окремого злочину, а й створює саме злочинне угруповання, при цьому дуже часто залишаючись недосяжним для кримінально-правової юстиції.

Предмет дослідження – це те, що піддається злочинному впливу для нанесення шкоди об'єкту посягання;

Мета статті – розкрити зміст суспільних відносин, які існують у державі у зв'язку з наявністю злочинності.

Завдання дослідження: сприяти прийомами, методами і засобами справі боротьби зі злочинністю.

Огляд наукових праць із проблеми. У кримінологічній літературі зустрічаються різні судження стосовно поняття злочинності та її різновидності, яка впливає на розвиток нових злочинів.

Однією з різновидів злочинності є завуальована злочинність.

Наприклад, А.С Шляпочников та Г.І. Забрянський під прихованою(латентною) злочинністю розуміють сукупність кримінально караних дій, які не були виявлені правоохоронними органами. А. М. Ларін пропонує віднести до латентних і ті злочини, які стали відомими правоохоронним органам, але з тих чи інших причин приховані працівниками цих органів від обліку. Латентність буває двох видів: природною і штучною. Природна має місце, коли про скоєні злочини знають лише самі правопорушники та особи, які були причетні до цього діяння. Штучна латентність виникає через те, що потерпілі, свідки не бажають заявляти про вчинені злочини, а також через бездіяльність правоохоронних органів, які повинні протидіяти злочинності.

Об'єктом регулювання кримінального права як сукупності певних норм публічної галузі права є кримінально-правові суспільні відносини, які існують у державі у зв'язку з наявністю злочинності і потребують правового упорядкування. З цієї позиції Ю. В. Баулін актуальним вважає законодавче визначення ознак складів злочинів, що утворюють «нову» злочинність, та кримінально-правових наслідків, які повинні настати для осіб при скоєнні ними цих злочинів[16, с.72-74].

Постійного вдосконалення вимагають формулювання диспозицій статей Кримінального кодексу, які передбачають ознаки міжнародного тероризму, екологічних злочинів, злочинів у сфері комунікацій та ін. Оскільки Кримінальний кодекс ґрунтується на загальновизнаних нормах і принципах міжнародного права і повинен відповідати положенням, які містяться у міжнародних договорах, то важливого значення набувають процеси норм міжнародних договорів, ратифікованих парламентом, у національний Кримінальний кодекс. Позиція Ю. В. Бауліна, що особливе значення має кримінально-правове забезпечення міжнародних зобов'язань держави в галузі прав людини на основі принципу неподільності всіх її прав і свобод.

Особливої актуальності набуває проблема удосконалення правового врегулювання в Кримінальному кодексі такої підстави звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, як виконання спеціального завдання із розкриття та припинення діяльності злочинного об'єднання, а в Кримінально-процесуальному кодексі – визначення порядку такого звільнення [11, с.32].

Приєднуючись до позиції академіка Ю. В. Бауліна щодо викликів «нової» злочинності та проблем кримінального права в умовах глобалізації необхідно зазначити, що сьогодні людство переживає процес глобальних змін практично у всіх сферах своєї життєдіяльності [17, с.112].

Соціально-політичні та економічні перетворення у країнах Східної Європи та колишнього СРСР не тільки зумовили інтеграцію світової економічної системи, а й стали підґрунтям зростання організованої транснаціональної злочинності, оскільки розширення міжнародних економічних зв'язків полегшило встановлення контактів як для законослухняних учасників економічних відносин, так і для суб'єктів транснаціональних злочинних угруповань.

Аналіз наукових джерел та міжнародних правових актів з проблем боротьби зі злочинністю дозволяє виділити дві групи транснаціональних організованих злочинів. По-перше, це «наднаціональні» злочини, що посягають на інтереси людства у цілому; по-друге, злочини «міжнаціонального характеру», що загрожують інтересам громадян чи організацій двох і більше країн [2, с. 604].

До першої групи належать агресія, геноцид, екоцид та апартеїд. Ця категорія злочинів в основному є витратною, хоча у процесі їх скоєння не можна виключити як накопичення, так і відмивання капіталів незаконного походження. Злочини проти людства та незаконні доходи, що отримують певні національні і міжнародні кримінально-політичні угруповання у процесі скоєння наднаціональних злочинів. Разом із тим, ця проблема потребує окремого дослідження, яке до певної міри виходить за межі праці [19, с. 384].

До другої класифікаційної групи, тобто міжнаціональних організованих злочинних діянь ООН відносить посягання на різні соціально важливі інтереси громадян та організацій двох і більше країн. Це тероризм, наркобізнес, незаконний оборот зброї, військової техніки, радіоактивних речовин, ядерних матеріалів, людських органів, тканин для трансплантації, підробка грошей, відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом, комп'ютерне шахрайство та ін.

Організація Об'єднаних Націй поділяє всі транснаціональні чи міжнаціональні злочини на 17 видів. Крім наведених вище, до них належать: крадіжки витворів мистецтва і предметів культури; крадіжки інтелектуальної власності; морське піратство; захоплення наземного транспорту; шахрайство зі страховкою; псевдобанкрутство; проникнення організованих злочинних формувань у легальний бізнес; корупція і підкуп громадських та партійних діячів, виборних осіб [26, с.534].

Це загальний рівень класифікації організованої злочинності, який далі можна поділити на підвиди за конкретним складом злочинів, способами і географією їх скоєння тощо. Фінансові махінації за складом злочину можна поділити, наприклад, на різні види: розкрадання, крадіжки, шахрайство з фінансовими ресурсами, ухилення від оподаткування та ін. Усі наведені у класифікації ООН і конкретизовані нами деякі підвиди фінансових шахрайств (як приклад засад їх подальшої класифікації) є характерними як для світової співдружності, так і для України [10, с.42].

Для досягнення цілей нашого дослідження загальна класифікація транснаціональної злочинності, розроблена ООН, наочно демонструє, наскільки багатосторонній і значний вплив справляє організована злочинність на життя людей, окремі галузі економіки та світове господарство в цілому. Її тягар величезний, і в майбутньому може стати для людства нестерпним [6, с. 122].

Серед організаційних, економічних, політичних та інших заходів боротьби із процесами кримінальної глобалізації певне місце посідають і правові заходи, що здійснюються міжнародним співтовариством для запобігання, протидії та контролю «нової» злочинності. Обговорюються пропозиції щодо необхідності розробки міжнародного Кримінального кодексу, модельних міжнародних кримінальних законів, міжнародно-правових стандартів у сфері протидії «новій» злочинності [5, с.267-273].

Пропонуються заходи щодо підвищення ефективності реалізації міжнародних договорів про надання правової допомоги у кримінальних справах з іноземним елементом, вказується на необхідність більшій кількості держав ратифікувати статут Міжнародного кримінального суду [12, с.91-94].

Дедалі більшого значення набуває практика Європейського суду з прав людини, підвищується роль права ЄС у сфері боротьби зі злочинністю, формується загальноєвропейське кримінальне право, міцніє міжнародне співробітництво у боротьбі із загальними загрозами кримінального характеру.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, було встановлено, Національне кримінальне право еволюціонує, оскільки змінюється злочинність. Чинний Кримінальний кодекс України містить сукупність кримінально-правових норм, яка становить самостійний кримінально-правовий інститут, що визначає специфіку, особливості притягнення до відповідальності та призначення покарання за такі форми складної співучасті в організованій злочинній діяльності, як «організована група» та «злочинна організація», а також звільнення від відповідальності учасника злочинної спільноти. Тому,

протидії злочинності немає. Але потрібно створювати захист суспільства від злочину для покращення нашого життя.

Література:

1. Кримінальний кодекс України чинний редакції від 28 серпня 2018 року. Баулін Ю. В. Вибрані праці / Ю. В. Баулін. – Х. : Право, 2013. – 928 с.
2. Бойко І. Й. Кримінальні покарання в Україні (IX–XX ст.) : навч. посіб. / І. Й. Бойко. – Л. : ЛНУ ім. І.Франка, 2013. – 408 с.
3. Борисов В. І. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою : монографія / В. І. Борисов, Г. С. Крайник. – Х. : Юрайт, 2012. – 296 с.
4. Бурдін В. М. Осудність та неосудність (кримінально-правове дослідження) : монографія / В. М. Бурдін. – Л. : ЛНУ ім. І. Франка, 2010. – 780 с.
5. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. / Р.В. Вереша. – К. : Центр учб. л-ри, 2012. – 320 с.
- Діордіца І. В. Кримінальне право України / І. В. Діордіца. – К : 2010. – 288 с.
6. Демидова Л. М. Проблеми кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди в Україні (майнова шкода як злочинний наслідок): теорія, закон, практика : монографія / Л. М. Демидова. – Х. : Право, 2013. – 752 с.
7. Житний О. О. Кримінальне право України в міжнародному вимірі (порівняльно-правовий аналіз) : монографія / О. О. Житний. – Х. : Одиссей, 2013. – 376 с.
8. Зінченко І. О. Одиначні злочини: поняття, види, кваліфікація / І. О. Зінченко, В. І. Тютюгін. – Х. : ФІНН, 2010. – 256 с.

ОБМЕЖЕННЯ ДІЄЗДАТНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ТА ВИЗНАННЯ ЇЇ НЕДІЄЗДАТНОЮ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

**Кобюк Анжела Петрівна,
студент II курсу
спеціальності «Право»,**

**Бондар Галина Григорівна, старший
викладач кафедри права та соціально-
економічних відносин,
Кіровоградський інститут розвитку
людини**

У статті представлені сучасні проблемні аспекти до визначення обмеження дієздатності фізичної особи та визнання її недієздатною. У дослідженні розкрито зміст обмеження дієздатності фізичної особи та визнання її недієздатною. Встановлено, що для обмеження дієздатності фізичної особи та визнання її недієздатною характерно наступне: набувати права та обов'язки, а також нести за це відповідальність.

Ключові слова: дієздатність фізичної особи, психічний розлад, недієздатність, судово-психіатрична експертиза.

Актуальність та мета дослідження. Значення категорії дієздатності фізичної особи у цивільному праві полягає у можливості реалізувати цивільну правоздатність, тобто названий суб'єкт права отримує юридичну здатність своїми діями набувати для себе цивільні права та самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання. [4, с.480-500] Перед юридичною наукою та практикою стоїть низка питань щодо правомірності та правильності встановлених підстав (критеріїв) обмеження

дієздатності фізичної особи, недопустимості зловживання правами осіб, які можуть звернутися до суду з такою заявою, процесуальної форми вирішення заяви про обмеження дієздатності фізичної особи. Їх важливість обумовлена наслідками, які вони мають для цивільно-правового статусу людини. Тому, актуальність обраної теми не викликає сумнівів.

Мета статті – встановити проблемні аспекти та розкрити зміст обмеження дієздатності фізичної особи та визнання її недієздатною.

Огляд наукових праць із проблеми. Дієздатність фізичної особи відповідно до вимог ст.ст. 36-37 Цивільного Кодексу України (далі – ЦК) може бути обмежена судом з настанням відповідних правових наслідків. Саме, на прикладі цієї норми права, у її темпоральному вимірі, пропонується досить стисла характеристика підстав обмеження дієздатності фізичної особи [2, с.150].

Виклад основного матеріалу. Дієздатність – це здатність своїми діями набувати для себе цивільні права і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання. Дієздатність фізичної особи у випадках, передбачених актами цивільного законодавства, є однією з умов для здійснення дій в інтересах іншої особи (здійснення чужих прав та обов'язків), внаслідок яких для останньої набуваються цивільні права і створюються цивільні обов'язки. Саме повна цивільна дієздатність, як одна зі складових правосуб'єктності, надає фізичній особі правомочність здійснювати свої цивільні права вільно, на власний розсуд, відмовитися від свого майнового права, тощо, а значить бути учасником особистих немайнових та майнових відносин (цивільних відносин). Повна цивільна дієздатність фізичної особи характеризується двома критеріями: медичним – відсутність хронічного, стійкого психічного розладу або від супротивного наявності психічного здоров'я та юридичним (за іншою точкою зору: психологічним) – усвідомленням значення своїх дій та можливістю (здатністю) керувати ними, та здатністю своїми діями набувати для себе цивільні права і самостійно їх здійснювати, а також здатністю своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання [3, с.20].

Щодо обраного аспекту проблематики слід вказати наступне.

1. Приватне римське право, яке слугує підґрунтям для сучасних правових досліджень, не відокремлювало категорію дієздатності, яка поглиналась категорією правоздатності. Разом з тим, вже в Законах XII таблиць (таблиця V) передбачалось обмеження правоздатності, якщо людина впала у божевілля. [4, с.77] В таких випадках влада над нею і над її майном встановлювалась її агнатами або її іншими родичами. Також марнотратнику заборонялось управління належним йому майном. Німі та глухі особи не могли укладати договори стипуляції, які учинялися у формі усного питання – відповіді. Рецепція римського права, яка відбувалась в європейських країнах, до середини 20 століття практично не змінили зазначені положення.

2. У ЦК УРСР 1922 року обмеження дієздатності фізичної особи не передбачалось. Встановлювались лише випадки визнання особи недієздатною (психічна хвороба, марнотратство) [6, с.1110].

3. В ЦК УРСР 1963 року з'явилося обмеження дієздатності громадян внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними (в першій редакції речовинами), а потім засобами.

4. Перша редакція ст. 36 ЦК 2003 року передбачала, що суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, а також якщо вона зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище [5, с.780]. Тим самим,

вперше в законодавстві з'явилась підстава обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, не пов'язана з матеріальним становищем цієї особи, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати. Крім того, законодавець зробив перелік напоїв, засобів та речовин, якими особа може зловживати, невичерпним.

5. Психічний розлад, який істотно впливає на здатність фізичної особи усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними [3, с.22], є проміжним між станом дієздатної і недієздатної особи. Для визнання правочину недійсним недостатньо лише тієї обставини, що дієздатна фізична особа вчинила правочин у момент, коли психічний розлад істотно впливав на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Саме в цьому полягає суперечливість цієї конструкції порівняно з усталеною підставою визнання правочину недійсним відповідно до вимог ст. 225 ЦК [5, с.754]. Тому її застосування у судовій практиці призводить, як правило до відмови у позові.

6. У лютому 2012 року до ст. 36 ЦК внесена ще одна зміна. Після слів «токсичними речовинами» стаття доповнена словами «азартними іграми». І знову цей перелік, який відноситься до різних не подібних дій за змістом, але подібних за наслідками, не є вичерпним.

7. Новелою чинного ЦК України слід визнати можливість позбавити дієздатності неповнолітню особу, яка за законом і так має неповну цивільну дієздатність [1, с.10].

Порядок обмеження цивільної дієздатності фізичної особи встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК). Процесуальна форма вирішення цього питання також ставить перед судовою практикою, а значить теорією цивільно-процесуального права, декілька питань. Йдеться перш за все про підстави призначення та проведення судово-психіатричної експертизи за відсутності згоди особи відносно, якої ставиться питання про визнання її обмежено дієздатною та достатніх даних про психічний розлад здоров'я такої фізичної особи. Відмова у задоволенні клопотання про призначення експертизи позбавляє подальший розгляд справи сенсу, тому що відсутність у справі судово-психіатричної експертизи буде мати своїм наслідком залишення заяви про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи без задоволення. Суд зобов'язаний призначити для встановлення психічного стану особи судово-психіатричну експертизу лише за наявності достатніх даних про психічний розлад здоров'я фізичної особи. При цьому, вирішуючи зазначене питання, суд має виходити з презумпції психічного здоров'я такої особи, і лише у виняткових випадках, коли особа, явно ухиляється від проходження експертизи, суд у судовому засіданні за участю лікаря-психіатра може постановити ухвалу про примусове направлення фізичної особи на судово-психіатричну експертизу (ст. 239 ЦПК) [4, с.98].

Дієздатність, як і правоздатність, припиняється з настанням смерті фізичної особи. Однак за життя вона може бути обмежена в дієздатності чи визнана недієздатною. Згідно із ст. 36 ЦК України, суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона:

- страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними;

- зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо, і таким чином ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище [2, с.150].

Як вже зазначалося, порядок обмеження цивільної дієздатності фізичної особи встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України (надалі – ЦПК України). Цивільна дієздатність є обмеженою з моменту набрання законної сили рішення суду про це. У разі видужання фізичної особи, цивільну дієздатність якої було обмежено, або в разі такого поліпшення її психічного стану, що відновив у повному обсязі її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, суд поновлює її цивільну дієздатність. У разі припинення фізичною особою зловживання спиртними напоями,

наркотичними засобами, токсичними речовинами, тощо суд поновлює її цивільну дієздатність [6, с.999]. Піклування, встановлене над фізичною особою, припиняється на підставі рішення суду про поновлення цивільної дієздатності.

Визнання фізичної особи недієздатною пов'язане, передусім, з її здоров'ям. Фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними (ст. 39 ЦК України) [4, с.322]. Порядок визнання фізичної особи недієздатною встановлюється ЦПК України. Фізична особа визнається недієздатною з моменту набрання законної сили рішення суду про це. Фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними (ст.39 ЦК) [1, с.5].

Заява про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, у тому числі неповнолітньої особи, чи визнання фізичної особи недієздатною подається до суду за місцем проживання цієї особи, а якщо вона перебуває на лікуванні у наркологічному або психіатричному закладі, – за місцем знаходження цього закладу (ст.237 ЦПК) [5, с.55].

Підготовка справи до розгляду. Порушивши провадження по справі, суддя повинен вжити заходів у ході її підготовки щодо залучення до процесу всіх юридично зацікавлених у результаті розгляду справи осіб і до того, щоб суд мав усі необхідні докази під час розгляду справи. Фактичні обставини, що підлягають встановленню по справі про визнання громадянина обмежено дієздатним або недієздатним, можуть бути встановлені за допомогою всіх передбачених законом засобів доказу: пояснень заявників і інших юридично зацікавлених у результаті розгляду справи осіб, показань свідків, письмових і речових доказів, висновків експертів.

Згідно зі ст.239 ЦПК суд за наявності достатніх даних про психічний розлад здоров'я фізичної особи призначає для встановлення її психічного стану судово-психіатричну експертизу. Судово-психіатрична експертиза призначається судом за наявності обґрунтованих даних, що дозволяють сумніватися в повноцінності психічного здоров'я громадянина (є довідка про лікування в психіатричній лікарні, довідка про психіатричний діагноз і тощо) [4, с.25]. Одного клопотання сторони про призначення експертизи відносно іншого громадянина недостатньо, тому що тоді мова буде йти про втручання в приватну сферу. У виключних випадках, коли особа, відносно якої відкрите провадження по справі про обмеження її цивільної дієздатності чи визнання її недієздатним, явно ухиляється від проходження експертизи, суд у судовому засіданні при участі лікаря-психіатра може постановити ухвалу про примусове направлення фізичної особи на судово-психіатричну експертизу [6, с.823-850]. Варто сказати і про специфіку завдань, які ставляться перед експертом. Повинні вирішуватися не тільки діагностичні питання, але і виявлятися випадки симуляції. Висновок про недієздатність повинен робити суд, а не експерт.

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, цивілізаційні зміни, які стосуються сфери особистого та сімейного життя людини, права власності, моральних устоїв суспільства охорони здоров'я, віддзеркалюють у суспільних, в тому числі правових відносинах, різні психіатричні, психологічні та юридичні аномалії, які мають своїми наслідками закріплення у цивільному законодавстві нових підстав обмеження дієздатності фізичної особи з метою захисту прав та інтересів цієї особи, її сім'ї, інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, цивільного правопорядку в цілому.

Література:

1. Захарова О.Б. Лишение и ограничение дееспособности гражданина / О.Б. Захарова // Арбитражный и гражданский процесс – 2005. – № 4. – С.11.
2. Цивільне право України: навчальний посібник / За заг. ред. І.А. Бірюкова. – К.: Істина, 2004. – 224 с.
3. Цивільне право України. За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової. – К.: 2000. – 481 с.

4. Цивільне право України: Академічний курс: Підруч.: У двох томах / За заг. ред. Я.М. Шевченко. – Т.1. Загальна частина. – К.: Концерн «Видавничий Дім Ін Юре», 2003. – 520 с.
5. Цивільний кодекс України: Коментар. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2003. – 856 с.
6. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. Видання третє перероблене та доповнене – Х.: ТОВ «Одіссей», 2007. – 1200 с.

ЗАСТОСУВАННЯ МОДИФІКОВАНОЇ МЕТОДИКИ ПОРТРЕТНИХ ВИБОРІВ Л. СОНДІ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

**Волохова Альона Олегівна,
студент 3 курсу, спеціальності
«Правознавство Кіровоградського
інституту розвитку людини,**

**Кравченко Олена Вікторівна, кандидат
філологічних наук, начальник відділу
наукової та виховної роботи
Кіровоградського інституту розвитку
людини**

Стаття присвячена одній з найважливіших проблем сучасної психології – вивченню підсвідомих уявлень осіб із серйозними психічними захворюваннями та межовими психічними станами. Розглянуто можливий варіант використання методики Л. Сонді для з'ясування особливостей підсвідомих образів особи.

Ключові слова: *агресивність, депресія, методика портретних виборів, маніакальний стан, психодіагностика, свідомість, психічні захворювання, психічні стани.*

Актуальність та мета дослідження: Портретний тест австрійського вченого Леопольда Сонді (зонд, Шонди або Сцонді) був розроблений в 1930-і рр. У Росії цей тест відомий як «Метод портретних виборів», адаптований Л.М. Собчик. Методика дозволяє проникнути в глибини людської психіки, допомагає виявити професійно важливі стійкі якості людини, а також оцінити ступінь адаптування, болісно загострені риси характеру і клінічні прояви.

Методика призначена для практичного застосування психологами, лікарями і педагогами в сфері професійного або кадрового відбору, раннього професійного самовизначення, сімейного консультування, а також при вирішенні диференційно-діагностичних проблем, при індивідуалізації заходів психологічної корекції.

Тому методика також могла б зробити великий внесок у криміналістиці, її застосування зумовило б більш чітке пізнання та визначення злочинців, їх риси характеру та ставлення до вчиненого.

Мета статті – розкрити значення та цінність використання модифікованої методики портретних виборів Л. Сонді у криміналістиці.

Огляд наукових праць із проблеми. Незважаючи на новизну підходу до визначення психічних девіацій, в науковій літературі представлено дуже мало досліджень, присвячених використанню тесту Сонді в практичній діяльності.

Сама природа тесту, механізмів взаємодії факторів між собою і їх взаємозв'язок з пам'яттю, свідомістю, реакціями психіки, патологіями і, тим більше, поняттям формування долі, вимагають від фахівця дуже високого рівня підготовки, знань і практики самостійної інтерпретації тесту Сонді. Проте, точність діагностики тестом Сонді, зробили його надійним інструментом в області психіатрії, психотерапії, профотборе, HR-менеджменті і навіть в криміналістиці. Але, складність класичного методу інтерпретації,

не дозволила цього тесту набути широкого поширення.

У 2015 році кандидатом психологічних наук, засновником НДІ «Міжнародне долеаналітичне співтовариство», Мальцевим Олегом Вікторовичем були продовжені дослідження в області аналізу і застосування тесту Сонді. В результаті цього була створена технологія Солярис (методика СОЛО), що дозволяє проводити комплексну терапію і зробити людину здоровою результативною особистістю.

Також були розроблені 17 методів інтерпретації тесту Сонді для використання, як в психологічній і терапевтичній практиці, так і в області бізнесу, для керівників і HR-менеджерів.

Виклад основного матеріалу.

Сенс тесту Сонді полягає у виборі з фотографій незнайомих осіб, найбільш і найменш привабливих. У кожному з представлених портретів в найбільш чистому вигляді виражена певна патологія: агресивність, істеричні прояви, депресія, маніакальний стан.

За результатами оцінюють емоційний стан і особистісні якості, а також професійні й особистісні переваги (Сонді виявив певну закономірність: людина неусвідомлено тягнеться до подібних собі осіб.

Методика заснована на емпіричних даних, отриманих під час численних досліджень, вона застосовувалася до осіб із серйозними психічними захворюваннями та межовими психічними станами.

Психологічне дослідження, що здійснюється за допомогою методики, полягає в обстежуваному пропонується вибрати найбільш симпатичні та найменш приємні портрети різних чоловіків і жінок. Кожен портрет за своєю психологічною сутністю відображає в найбільш загостреному вигляді прояв одного з восьми базових людських потягів.

Автор тесту вважав, що типологічно різні особистісні структури можуть бути представлені різними сполученнями цих 8-ми основних потягів. Кожний з них у залежності від формалізованих показників виявляє ту чи іншу патологію або проблему обстежуваного.

В обґрунтуванні свого методу Сонді висловлює припущення, що найбільш виражену силу та психодіагностичне значення мають портрети, що відповідають найбільш значимим потребам індивіда і відповідають його динамічно актуальним схиленням.

Свої припущення Сонді аргументує проведеними експериментальними дослідженнями та клінічними спостереженнями.

Сама ідея – використовувати загострені патологічним процесом особистісні властивості не тільки для диференційно-діагностичних цілей, але для вивчення особистості – лежить в основі багатьох психодіагностичних методик, що висвітлюють помірними кількісними показниками риси характеру і властивості особистості, які при високих показниках інтерпретуються як відхилення від норми.

Таку паралель проводив ще на початку ХХ століття Е. Кречмер. Цей підхід досить довго критикувався, однак на практиці проблема завжди була в центрі уваги психіатрів, а в останні десятиліття стала дуже актуальною для психологів, педагогів, а також інших фахівців, що займаються психологічним супроводом діяльності персоналу організацій, індивідуалізацією навчального процесу, сімейним консультуванням, профорієнтацією тощо.

Останнім часом з'явилася необхідність модифікації як самої процедури обстеження, так й тлумачення його результатів.

Головна мета, що переслідувала авторка нової розробки тесту – Л. Н. Собчик, це вивчення концептуальної основи методики та її феноменологічної порівнянності з індивідуально-типологічним підходом, що лежить в основі теорії ведучих тенденцій.

Крім того, модифікація методу дозволила використовувати категоріально-понятійний арсенал сучасного психолога та уточнити феноменологічну структуру тесту в контексті приведеної типології індивідуально-особистісних властивостей.

Стимулюючий матеріал методики представлений шістьма серіями портретів (1 – 6):

у кожній серії – 8 портретів людей.

У процесі обстеження досліджуваному пропонується вибрати спершу 2 симпатичних (чи найбільш прийнятних) портрети, а потім – 2 найменш симпатичних (неприйнятних) портрети з 8 пропонованих і розкладених відповідно до їх порядкового номера. Ця процедура повторюється щоразу з пред'явленням кожної нової серії – їх всього 6.

Обрані портрети реєструються відповідно до порядкового номера кожного портрету від 1 до 8 і коду кожного портрету, що відображає його факторне значення:

h – сексуальна недиференційованість;

s – садизм-мазохізм;

e – епілептоїдні тенденції;

hy – істеричні схильності;

k – кататонічні прояви;

p – паранойяльність;

d- депресивний стан;

m – маніакальні прояви.

Римська цифра вказує на номер серії від I до VI. Таким чином, кожне із шести пред'явлень містить 8 портретів, що розкладаються перед досліджуваним у два ряди відповідно до їх нумерації.

Досліджуваний повинен починати огляд портретів і робити свій вибір лише тоді, коли всі 8 портретів даної серії лежать перед ним. При цьому варто будувати дослідження таким чином, щоб час на роздум було обмежено. Необхідно викликати та зареєструвати першу безпосередню реакцію.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, уважне вивчення методики переконує нас в тому, що вона не проста для освоєння, що її інтерпретація не тільки своєрідна психоаналітичними поняттями, а й розставляє жорсткі акценти в канві особистісних проблем людини.

Виявляючи глибинні механізми психічних процесів і неусвідомлювані аспекти особистості, тест описує людські якості далеко не завжди втішними характеристиками. Багато чого не сприймається обстежуваним особою лише через те, що дослідження зачіпає глибинні проблеми особистості, які не піддаються контролю свідомості; інші висновки можуть зачіпати його самолюбство через нестачу самокритичності.

Тому отримані дані адресуються в першу чергу вдумливому психологу, який стурбований тим, щоб не нашкодити обстежуваному людині, не викликати в нього негативну реакцію. У той же час, застосування даного тесту в поєднанні з іншими психодіагностичними методиками в контексті наявних про обстежуваному відомостей і його конкретної ситуації дає додаткові можливості для розкриття неповторної людської індивідуальності.

У зв'язку з широкими можливостями тесту в виявленні різних сторін і властивостей особистості, методика останні роки успішно застосовується в психологічному консультуванні – сімейному, педагогічному, суїцидологічних при кадровому і професійному доборі, в службі охорони, в спорті, в правоохоронних органах і в клініці прикордонних розладів.

Використання методу портретних виборів значно збагачує цілісне уявлення про особистість, допомагаючи психологу зрозуміти складні механізми розвитку деяких форм переживання і поведінки людини, витоки яких лежать в глибинах несвідомого.

Література:

1. Антонян Ю. М. Кримінальна патопсихологія / Ю.М. Антонян. – К.: ВД «Професіонал», 2010. – 355 с.
2. Власова О. І. Педагогічна психологія Навчальний посібник / О.І. Власова – К. 2015. – 400 с.
3. Клименко В. В. Психологія творчості.: Навчальний посібник / В.В. Клименко – К.: Центр навчальна літератури, 2013. – 480 с.

4. Корольчук М. С. Психодіагностика. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За заг. ред. М.С. Корольчука. – К.: Ельга, Ніка-центр, 2004. – 400с.
5. Москаленко В. В. Соціальна психологія: Підручник / В.В. Москаленко – К: Центр навчальної літератури, 2009. – 624с.
6. Загальна психологія: Підручник / О. В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Либідь, 2015. – 464 с.

РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНІЙ ЖУРНАЛІСТИЦІ

**Коваленко Інна Анатоліївна,
студент третього курсу спеціальності
«Правознавство»,
Кіровоградський інститут розвитку людини,**

**Кравченко Олена Вікторівна,
кандидат філологічних наук, начальник
відділу наукової та виховної роботи,
Кіровоградський інститут розвитку людини**

У статті піднімаються питання роботи кримінального журналіста. Проаналізовано відмінність між новинами кримінальної тематики та кримінальним розслідуванням. Встановлено основні проблемні питання щодо збору та опрацювання інформації кримінального характеру в засобах масової інформації.

Ключові слова: кримінальна журналістика, журналістське розслідування, мас-медіа.

Постановка проблеми.

Розслідувальна журналістика – це окремий напрямок в журналістській діяльності, яке перетинається з кримінальною журналістикою. Власне розслідування – це «королева» в кримінальній журналістиці, найбільш важкий і небезпечний вид діяльності в ЗМІ. Може, тому як на телебаченні, так і в пресі, можна не часто побачити справжні розслідування журналістів на кримінальну тему.

Постає питання: у чому відмінність звичайної кримінальної журналістики від кримінальної розслідувальної? В якості предмета журналістського розслідування виступають насамперед різного роду злочини, події, конфлікти, існування яких хтось намагається приховати від суспільства, історичні та інші (крім державної і військової) таємниці. У цьому якраз і полягає своєрідність предмета розслідування, його відмінність, наприклад, від предмета відображення інформаційної програми на кримінальну тему. Остання теж розповідає про злочини, пригоди, таємниці, але вже про відкриті кимось, відомі. Основна мета розслідувальної журналістики – «необхідність встановлення справжніх причин певних подій, процесів, ситуацій (для журналіста-розслідувача це, в першу чергу, негативні феномени); виявлення таємних пружин розслідуваних явищ або розкриття порочного механізму скоєння злочину, викриття злочинців. Розслідування може проводитися з метою досягнення якогось політичного чи економічного результату, наприклад викриття діяльності екстремістської політичної організації, виявлення фактів зловживання посадовим становищем, зміщення корупціонера з міністерської посади, позбавлення махінатора депутатського імунітету та перекази його суду, повернення в країну награваних капіталів тощо».

Ступінь дослідженості проблеми.

І теоретики, і практики журналістики піднімають таке питання, як безпека журналіста-криміналіста. Загрози можуть бути в професійній діяльності журналістів, що

займаються й іншими темами, але в силу специфіки роботи кримінальні журналісти більш схильні небезпекам. Особливо гостро ця проблема стоїть у відношенні кореспондентів, які займаються розслідуваннями. Проблеми безпеки присвячені цілі розділи в навчальних посібниках, присвячених розслідувальному журналістиці: Тертичний А.А. Розслідувального журналістика; Уоллмен Дж. Журналістські розслідування: сучасні методи та техніка; Шум Ю. Журналістське розслідування: методичні рекомендації; Журналістське розслідування / За заг. ред. А.Д. Константинова та інші.

У своєму матеріалі «Злочинна професія» журналіст Михайло Ковальов розповідає про «кухню» кримінальної журналістики, про важкі будні кореспондентів-криміналістів. Бути репортером кримінальної програми – це не тільки сенсації, популярність, успіх у професії, але й нелегка рутинна робота з видобутку інформації, погрози, травми і удари після побиття і деколи навіть – смерть.

Михайло Ковальов пише: «Є у журналістиці «неприємні» спеціалізації. До таких належить кримінальна журналістика. Неприємна вона тим, що доводиться працювати на стику двох дуже проблемних соціальних груп – криміналу і міліції. Журналістів, що зрозуміло, не шанують ні в тій, ні в іншій. Третейський суддя в особі журналіста, а точніше, рядового платника податків правоохоронним органам не потрібен.

Розв'язання проблеми

Мета розслідувальної журналістики схожа з цілями кримінальної журналістики. Наприклад – така мета, як моральне виховання аудиторії, оскільки будь-яке розслідування містить в собі моральне узагальнення, що впливає з прикладів викриття яких злочинів. Треба сказати, що журналістські розслідування можуть бути і спеціально присвяченими виявленню моральних проступків.

Зупинимось детальніше на технології журналістського розслідування. Предмет, яким належить займатися журналісту, може бути віднесений до однієї з трьох наведених далі груп, що зумовлює особливості пов'язаного з ним розслідування.

1. Нерозкриті справи, незрозумілі події, гучні злочини, коли злочинець не знайдений, а на питання чому? як? і подібні їм ніхто не може дати чіткої відповіді. Наприклад, вбивство Артема Боровика – тут ніхто не може відповісти на питання, хто вбивця. Але в цьому випадку працювати легше, тому що існує багато осіб, зацікавлених у тому, щоб загадка була розгадана. Журналіст може розраховувати на допомогу офіційних структур, які, зайшовши в тупик, зможуть надати журналістові необхідні матеріали та сприяти у проведенні розслідування.

2. Розкриті справи, які викликають у журналіста деякі сумніви. Відповіді на питання: чому? як? хто? і так далі – вже є, існує загальноприйнята думка, а журналіст ставить під сумнів цю думку і починає власне розслідування. Працювати в такій ситуації дуже складно, тому що розраховувати на допомогу офіційних структур не доводиться: адже журналіст, по суті, хоче довести, що вони не праві. Навпаки, часто журналіст має деякі проблеми з офіційними структурами, що заважає розслідуванню. У таких умовах складно отримати необхідну інформацію.

3. Не розпочаті справи і приховані злочини. У цьому випадку журналіст повинен не тільки виявити винних, розкрити злочин, але і довести його суть. Якщо у двох перших випадках злодіяння були в наявності, то тут ще треба виявити сам факт злочину, а потім вже шукати винних. Звичайно, займатися такого роду розслідуваннями – справа відповідальна, складна. У згаданих двох випадках є факт – скоєний злочин, і цим можна оперувати в процесі пошуку інформації: у журналіста є конкретна причина, на неї можна послатися і отримати необхідну інформацію. Тут же такого факту немає, а причину, по якій журналіст почав розслідування, часто доводиться приховувати.

До якого б типу не належав предмет майбутнього розслідування, в будь-якому випадку він не буде розслідуваний без ініціативи, зусиль з боку самого журналіста. Лише робота з безліччю джерел інформації – людьми, документами, особисте спостереження за подіями сприяють тому, що на поверхню впливають необхідні факти, матеріали. Пошук

предмета розслідування завжди повинен бути доцільним, тобто зумовлений метою виступу, яка, в свою чергу, повинна переслідувати необхідність задоволення якої-небудь актуальної суспільної потреби.

Відомий американський журналіст Джон Робертс, в минулому редактор «Філадельфії інкуайерер» – однієї з найвідоміших газет США, що спеціалізуються на розслідуваннях, зауважив, що мета журналістського розслідування полягає «не в тому, щоб застати політика в компроментуючий його момент або виявити окреме порушення закону, а в тому, щоб докопуватися до фактів, що лежать глибоко під поверхнею, щоб допомогти читачу в розумінні того, що відбувається в нашому все більш складному світі».

Проводячи розслідування, журналіст повинен постійно мати на увазі кордони його предмета. Справа в тому, що майже завжди в ході серйозних розслідувань з'ясовується безліч додаткових фактів. Крім того, занадто пильна увага до особистого життя «об'єкта» розслідування може викликати у читачів публікації думку про те, що журналіст зводить якісь особисті рахунки. На цьому «фоні» суть усього розслідування може бути сприйнята неадекватно.

В більшості своїй журналістські матеріали, що зовні нагадують розслідування, такими не є. Репортаж про страшну аварію на дорозі або сюжет про результати слідчих заходах міліції щодо нападу на інкасатора – це не розслідування. У наведених прикладах від суспільства не приховували ані факт аварії, ані напад на інкасатора, ані імена винних в цьому. А це значить, що предмету для журналістського розслідування не було: журналісти лише описують або аналізують ті події, які їм відомі, які вони спостерігають, про яких їм розповіли. Якби у другому випадку журналіст засумнівався б у правильності висновків міліції і почав би докопуватися до правди – то це можна було б віднести до розряду розслідувального журналістики.

Досить часто за розслідувального журналістику приймають те, що нею не є. Особливо, якщо сюжет виходить в рамках гордої рубрики «Розслідування», а насправді журналіст лише скористався результатами проведеного кимось слідства – в основному правоохоронних органів. Якщо ж це «компромат» на когось, зокрема, напередодні місцевих виборів, то це результати розслідування конкурентів, обвинувачених в матеріалі. На професійній мові такі публікації називають «зливом». Таким чином, в народній свідомості нерідко за результати журналістського розслідування іноді приймають результати слідчих дій осіб, органів, установ, що здійснюють, наприклад, правоохоронну або експертну діяльність, але аж ніяк не є журналістами.

Тертичний А.А. рекомендує відрізняти «злив» від журналістського розслідування за такими ознаками:

1) Відсутність в тексті вказівок про те, яким саме шляхом автору вдалося отримати опубліковану інформацію.

2) Виняткова складність доступу до інформації, що стає ясним з її змісту і того, де вона, імовірно, могла зберігатися або циркулювати (наприклад, якщо в тексті публікується перехоплення інформації, переданої по каналах урядового зв'язку, то немає ніякого сумніву, що вона була отримана спецслужбами, але аж ніяк не самим журналістом).

3) У тексті зазвичай відсутні елементи діалогу, бесіди, інтерв'ю журналіста з будь-ким з діючих (по тексту) героїв.

У тому випадку, якщо журналіст отримує «злив», то він повинен розібратися, в чому його справжня мета. І потім вирішити, як використовувати інформацію. Це рішення кожен приймає по-своєму. Знаходяться ті, хто заради сенсації готовий вивалити на голову обивателеві найскандальніші подробиці, які до суті справи навіть і не належать.

Отже, завдання серйозного журналіста – визначити суспільно значиму частину інформації і довести її до читача, не дозволяючи при цьому маніпулювати собою в невідомих йому цілях.

Література:

1. Березин, В. М. Массовая коммуникация: сущность, каналы, действия / В.М. Березин. – М.: РИП-холдинг, 2004. – 174с. – (Практическая журналистика).
2. Дискусія про політичний тиск та цензуру в українських медіа: Журналістська осінь – 2002. – К.: Телекритика, 2003. – 104с.
3. Карпенко, В. Преса і незалежність України: Практика медіа-політики 1988-1998рр. Навч. посіб. / В.Карпенко. – К.: Ін-т журн-ки КНУ ім.Т.Шевченка, Нора-Друк, 2003. – 356с.
4. Костюк В.В. Професійна практика майбутнього журналіста: Методичні рекомендації з навчально-ознайомлювальної практики студентів / В.В.Костюк. – Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – 41с.

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МОЛОДІ

Вежитчаніна Анастасія Анатоліївна,
студент 2 курсу спеціальності «Право»,
Кіровоградський інститут розвитку
людини,

Пупишева Валентина Яківна,
директор Кіровоградського інституту
розвитку людини

У статті розглянуто сучасні проблеми соціального захисту молоді в Україні. Узагальнено закордонний досвід соціального захисту молоді. Запропоновано ряд пропозицій, спрямованих на подолання криз у цій сфері.

Ключові слова: *молодь, соціальний захист, молодіжна зайнятість, соціальний захист молоді, економічно активне населення, соціальна робота, зайнятість, підприємницька діяльність.*

Актуальність та мета дослідження. Проблемою соціального захисту молоді є розвиток гуманітарної сфери, зокрема освіти, науки, охорони здоров'я, культури, фізичної культури і спорту, відпочинку і туризму. Ці напрями розвитку людського капіталу сприяють забезпеченню соціального добробуту людини на всіх етапах її життєдіяльності, стають надійною основою її самозахисту.

Мета статті – огляд сучасних проблем соціального захисту української молоді, узагальнення закордонного досвіду соціального захисту молоді.

Огляд наукових праць із проблеми. Соціальний захист молоді став предметом наукових досліджень. Проблеми соціального захисту молоді залишаються в центрі постійного наукового інтересу багатьох українських і закордонних науковців. Серед них: В. Гайдуцький, І. Гнибіденко, Е. Лібанова, О. Палій, А. Скуратівський, А. Сіленко, С. Алушко та ін. Водночас, питання трудової мотивації молоді, компонентів та факторів, що визначають її зайнятість, змісту та структури соціального захисту молоді вивчені недостатньо.

Виклад основного матеріалу. Молодь є однією з найменш захищених категорій населення в сучасному українському суспільстві, а тому, безперечно, потребує соціального захисту та допомоги. Молодь вимагає з боку держави особливого соціального захисту, оскільки вона є основним джерелом поповнення економічно активного населення. У сучасній Україні молоді люди у віці 15 – 35 років становлять близько 19 % її населення [8 с.25]. Саме в молоді роки людини відбуваються соціальні та демографічні події, які визначають її подальше життя: закінчення навчання у школі, вибір професії та отримання початкової професійної освіти, початок самостійної трудової діяльності, створення сім'ї, народження дітей. У цьому віці молодь набуває професійно – трудового та

соціального статусу в суспільстві.

На сьогодні в нашій державі створено певну правову базу щодо соціального захисту молоді, прийнято Постанову Кабінету Міністрів України “Про додаткові заходи щодо реалізації молодіжної житлової політики», Закону України “Про державну допомогу сім’ям з дітьми» та Національної програми “Молодь України». Також постійно йде робота щодо її вдосконалення, підготовлено проекти Законів України “Про молодіжні та дитячі організації», “Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» [2].

Хоча законодавче поле щодо соціального захисту молоді майже сформовано але, на жаль, в Україні не виконується повною мірою положення законодавчих актів, рішень та розпоряджень Кабінету Міністрів України щодо покращання соціального становища молоді. Бракує проектів, цільових програм, які забезпечували б умови соціального, життєвого старту молоді в питаннях праці, створення і зміцнення сім’ї, забезпечення охорони здоров’я.

Забезпечення соціальної гармонії в країні безпосередньо пов’язано з вирішенням державою найгостріших проблем суспільства – зайнятості населення й підвищення рівня його життя. Сьогодні молодь є однією з категорій економічно активного населення, що прискореними темпами втрачає можливості для самореалізації на ринку праці.

Нині молодіжний сектор у сфері зайнятості (порівняно з іншими секторами) визначається певними особливостями:

- значне зменшення чисельності молоді в усіх галузях економіки, особливо в науці та науковому обслуговуванні;
- постійне збільшення молодіжного безробіття як відкритого, так і прихованого (40 % безробітних – молодь). Причому три чверті серед молодих безробітних – жінки;
- посилення напруженості у первинному працевлаштуванні молоді, особливо дівчат;
- розширення прикладання праці у сфері прихованої зайнятості, яка для молоді приваблива з точки зору мобільності, ризику, свободи від службових обов’язків і потребує до того ж найчастіше не спеціальної професійної підготовки, а тільки певних навичок;
- загальне збільшення пропозиції робочої сили серед молоді, зокрема, внаслідок звуження можливостей батьків допомагати дітям.

Слід зазначити, що загалом кількісні параметри потенціалу освіти України виглядають непогано серед країн світу. Але за рівнем фінансового забезпечення цієї важливої сфери соціально-економічної діяльності Україна не набагато випереджає найменш розвинуті держави. Світовий досвід свідчить, що витрати на освіту повинні становити не менш 5 % від ВВП, а експертами ЮНЕСКО мінімально можлива частка витрат держави на освіту визначена на рівні 3,5 %. За їх недотримання неминучим стане розпад інфраструктури освітньої системи [3].

Слід підкреслити, що соціальний захист молоді, на відміну від соціального захисту інших найбільш вразливих груп населення (пенсіонери, жінки, інваліди і ін.), – пов’язаний у першу чергу не з забезпеченням прожиткового мінімуму в умовах незайнятості, а навпаки – зі створенням найбільш сприятливих умов для їх працевлаштування. Тому будь-які програми, що фінансуються з соціальних фондів, не тільки спрямовані на підвищення зайнятості серед молоді, але й пов’язані зі створенням нових робочих місць (наприклад, стимулювання самозайнятості та підприємницької діяльності серед безробітних), можемо розглядати в широкому розумінні як програші, що забезпечують, окрім іншого, і соціальний захист молоді.

Вирішення проблем соціального захисту молоді потребує диференційованого підходу, відповідно до якого молодь повинна розглядатися як неоднорідне соціальне утворення, що складається з відносно відокремлених груп, які формуються під дією таких факторів, як віковий та статевий склад, освітній та професійно-кваліфікаційний рівень, соціальний статус тощо. На нашу думку, для цілей соціального захисту доцільно виокремлювати такі молодіжні групи: група підлітків, що залишила навчання; група молодих людей з фізичними вадами (інвалідів); молоді жінки з дітьми; молодь, що була

раніше зайнята у домашньому господарстві; безробітна молодь; молодь, що переходить від навчання до праці і потребує першого робочого місця. Для кожної з цих груп існує необхідність розробки відповідних програм працевлаштування з урахуванням особистих вимог молоді. Загалом, застосування диференційованого підходу дозволить підсилити адресність державних заходів соціальної підтримки молоді. Говорячи про спеціальні програми соціального захисту, орієнтовані на молодь, необхідно мати на увазі, що переважно вони повинні спрямовуватись на забезпечення зайнятості цієї категорії економічно активного населення.

Як відзначають експерти МОП, безробіття серед молоді зростає значно швидше, ніж серед працездатного населення в цілому. Ця проблема гостро стоїть не тільки в Україні, а й у таких високорозвинених країнах, як США, Великобританія, Німеччина, Франція, Японія [1, с. 22]. Зростання безробіття, особливо серед випускників навчальних закладів, зумовлює недовикористання трудового потенціалу молоді і обмежує можливості здобуття нею економічної самостійності. Тому в розвинених країнах на обмеження безробіття націлені спеціальні заходи: – створення робочих місць для молоді за рахунок державних дотацій; сприяння молодіжному підприємництву; – розробка диференційованих за віком програм зайнятості (Болгарія); – здійснення раннього професійного відбору та профорієнтації (Німеччина); – субсидування підприємств у промисловості і торгівлі, які надають молодим людям можливість після школи проходити піврічне стажування, отримуючи водночас мінімальний розмір заробітної плати (Австралія); – виділення спеціальних урядових фондів муніципальним властям для спрямування на організацію професійної підготовки молоді, яка не має роботи, причому профпідготовка поєднується з виробничою діяльністю (Данія); – заохочення підприємців брати на роботу молодь у віці від 16 до 26 років на строк до двох років шляхом надання певних пільг у вигляді зниження розмірів внесків з цього підприємства на соціальне забезпечення (Іспанія, Франція).

Програми зайнятості для молоді невіддільні від програм професійного навчання. Насамперед необхідно виділити всі напрями діяльності, пов'язані з першим працевлаштуванням молоді. В Україні необхідно впроваджувати заходи, спрямовані на полегшення переходу молодих людей від школи до трудового життя. Тут доцільно було б використовувати позитивний практичний досвід інших держав. Вирішення проблем соціального захисту молоді на ринку праці можливе шляхом впровадження комплексної системи заходів, що має на меті покращання працевлаштування молоді та її захисту від безробіття. Така система, передовсім, повинна орієнтуватися на таке: – збереження наявних і створення нових робочих місць; – організацію диференційованої за групами молодих людей професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації відповідно до їх здібностей та кон'юнктури ринку праці; – державне гарантування першого робочого місця; – рішучу і прискорену зміну моделі освіти і виховання з метою посилення соціальної адаптації молоді; – створення мережі недержавних служб зайнятості; – розробку системи надання безробітній молоді короткострокових кредитів для заснування власної справи, заснованої на принципі подачі заяви; – сприяння з боку держави переходу молодих кадрів у сферу малого бізнесу; – організація тимчасової (сезонної) зайнятості молоді, в тому числі у вільний від навчання час, що дозволить їй набути професійних знань та навичок для отримання постійного робочого місця; – активізацію роботи центрів соціальної служби для молоді, які формують і реалізують певну систему надання соціально-психологічної допомоги молодим людям, насамперед тим, хто її втратив або шукає вперше.

Висновки. Таким чином, соціальна політика захисту молоді має будуватися не стільки на компенсаційних засадах, скільки на забезпеченні соціальних гарантій відповідним групам та створенні умов для якнайповнішої реалізації молоддю своїх інтересів і запитів.

Література:

1. Гайдуцький П. Фінансування соціальної політики. / П. Гайдуцький, О. Подолєєва. – К. : Українська Академія державного управління, 2010. – 326 с.
2. Закон України “Про державну допомогу сім’ям з дітьми» // Закони України. Т.4. – К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 1996. – С. 247–266.
3. Лібанова Е. М. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку: монографія / Е. М. Лібанова, С. Ю. Аксьонова, В. Г. Бялковська ; Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України, Укр. центр соц. реформ, Фонд народонаселення ООН. – К., 2009. – 247 с.
4. Скуратівський В. А. Соціальна політика: [навч. посіб.] / В. А. Скуратівський, О.М. Палій. – К. : УАДУ, 2009. – 360 с.
5. Соціальні проблеми працевлаштування молоді / О. М. Балакірева (керівник авт. кол.). В. В. Онікієнко, О. В. Валькована та ін.. – К.: Державний інститут проблем сім’ї та молоді, 2008. – 144 с.
6. Українське суспільство 1992 – 2009. Соціологічний моніторинг / за ред. Головахи Є., Паніна Н. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2010. – 578 с.
7. Хмелярчук М. І. Зайнятість і соціальний захист молоді : монографія / М.І. Хмелярчук ; НАН України, Ін-т регіон. досліджень. – Л., 2009. – 126 с.

РОЗДІЛ II. РОЗБУДОВА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА: ПИТАННЯ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ

УДК 338.465.4:334.021

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Малаховський Юрій Віталійович, кандидат
економічних наук, доцент,
Кіровоградський інститут розвитку людини,
Гуцалюк Олексій Миколайович, кандидат
економічних наук, доцент,
Донецький національний медичний
університет
Наволокіна Алла Сергіївна, аспірант,
Класичний приватний університет

У статті визначено основні стратегічні вектори підвищення рівня конкурентоспроможності вищої освіти відповідно до загальної стратегії розвитку України в контексті глобалізаційних процесів та інтернаціоналізації галузей національного господарства. Підкреслено, що одним з інструментів підвищення конкурентоспроможності національної економіки на рівні розвитку вищої освіти є партнерські відносини як форма взаємодії між суб'єктами національного господарства. Сформульовано об'єктивні передумови переходу від конкурентної боротьби до партнерства на ринку освітніх послуг і переваги використання такої форми економічної взаємодії на ринку освітніх послуг. Визначено, що актуальними економічними акторами партнерства в умовах внутрішньої та зовнішньої конкуренції є заклади вищої освіти, держава й бізнес.

Ключові слова: конкурентоспроможність, вища освіта, партнерство, держава, бізнес, національна економіка, освітня послуга.

Питання конкурентоспроможності вітчизняних закладів вищої освіти (ЗВО) набувають наразі великого значення з огляду на поширення тенденцій транснаціоналізації навчання, навчання протягом всього життя, створення глобального інформаційного суспільства. Ринок праці висуває нові вимоги до рівня знань і вмінь молодих фахівців, що призводить до суттєвих змін в інтересах і очікуваннях абітурієнтів стосовно якості вищої освіти. Для того, щоб відповідати запитам ринку й займати прийнятну конкурентну позицію на ньому кожен навчальний заклад в галузі вищої освіти повинен формувати, розвивати й управляти своїм конкурентним потенціалом, використовуючи наявний маркетинговий інструментарій.

Значний внесок у висвітлення проблем формування конкурентоспроможності ЗВО зробили такі вітчизняні й іноземні науковці, як: Ольшанцева Т.О., Бритченко І.Г., Кравченко К.В., Романова І.Б., Пащенко Н.І., Фатхутдінов Р.О., Безтелесна Л.І., Либак І.А., Лазарев В.А., Мохначев С.А., Царенко І.О., Тардаскіна Т.М., Зубкова І.Г. та інші. Однак питання уточнення термінології, визначення найбільш впливових на формування конкурентоспроможності чинників, розробки системи заходів щодо формування конкурентоспроможності потребують подальшого вивчення.

Сучасні умови господарювання майже в усіх галузях національної економіки ставлять високі вимоги щодо рівня конкурентоспроможності організацій будь-якої форми

власності. З метою більш досконалої розробки підходів до формування конкурентоспроможності ЗВО слід визначити сутність цього поняття.

Огляд літературних джерел свідчить про відсутність загальноприйнятого визначення понять «конкурентоспроможність» в загалі, і «конкурентоспроможність вищого навчального закладу» зокрема (табл. 1.1.).

Портер М. характеризує конкурентоспроможність як здатність послуги або суб'єкта ринкових відносин «виступати на ринку нарівні з присутніми там аналогічними товарами, послугами або конкуруючими суб'єктами». Тобто якщо організація здатна продавати свою продукцію (товари, послуги, роботи), то вона є конкурентоспроможною. Таке визначення було дано автором у 1993 р. За останні 25 років сутність конкурентоспроможності набула більш глибокого змісту, зважаючи на значну кількість чинників, що впливають на її формування.

Таблиця 1 – **Погляд деяких науковців на сутність понять «конкурентоспроможність» та «конкурентоспроможність ЗВО»**

Автор	Визначення
Портер М., 1993	властивість товару, послуги, суб'єкта ринкових відносин, здатного виступати на ринку нарівні з присутніми там аналогічними товарами, послугами або конкуруючими суб'єктами ринкових відносин
Енциклопедичний словник бізнесу, 1993	рівень ... компетентності по відношенню до інших підприємств-конкурентів за такими параметрами, як технологія, практичні навички та знання співробітників, рівень стратегічного і поточного планування, якість (систем управління, виробництва, продукції), комунікації
Фатхутдінов Р.О., 1997	здатність об'єкта, що характеризується мірою реального чи потенційного задоволення ним певної потреби порівняно з аналогічними об'єктами, представленими на певному ринку
Пащенко Н.І., 1999	потенційні можливості з надання відповідного рівня освітніх послуг, що задовольняють потреби суспільства при підготовці висококваліфікованих спеціалістів, а також необхідність розробки, створення та реалізації науково-методичної та науково-технічної продукції як на сучасному етапі, так і в майбутньому
Голубков Є.П., 2000	можливість фірми запропонувати товар, який відповідає певним вимогам покупця, тобто певної якості, в потрібній кількості, в необхідні терміни і на більш вигідних умовах поставки, ніж конкуренти
Лазарєв В.А., Мохначев С.А., 2003	комплексна характеристика вузу за визначений період часу в умовах конкретного ринку, що відображає його перевагу перед конкурентами за рядом визначальних показників – фінансово-економічних, маркетингових, матеріально-технічних, кадрових і соціально-політичних, а також здатність вузу до безкризового функціонування і своєчасної адаптації до умов зовнішнього середовища, що змінюються
Романова І.Б., 2005	властивість вищого навчального закладу, яка визначає долю релевантного ринку освітніх послуг, що належать даному вузу, та можливість протистояти перерозподілу ринка на користь інших суб'єктів
Фатхутдінов Р.О., 2006	1) підготовка спеціалістів, які в змозі вести конкуренту боротьбу на внутрішньому та зовнішньому ринку праці; 2) спроможність розробляти конкурентні інновації в області освіти; 3) вміння вести ефективну політику в усіх сферах своєї діяльності

Прус Л., 2006	здатність найбільшою мірою з погляду ціни, якості та асортименту задовольняти наявні та формувати майбутні потреби споживачів на конкретному ринку освітніх послуг у певний проміжок часу, забезпечуючи при цьому суспільну спрямованість і власний стійкий розвиток за рахунок конкурентних переваг
Петерсонс А., 2008	такий стан вузу як соціально-економічної системи, при якому забезпечуються: а) відповідна якість надаваних освітніх послуг (що підтверджується в ході регулярних державних оцінок), задоволеність споживачів і суспільне визнання освітнього закладу; б) актуальність і практична значущість реалізованих науково-дослідних проєктів; в) інтеграція освітнього закладу в академічне співтовариство, в т.ч. міжнародне; г) розвиток матеріально-технічної та інформаційної бази; д) соціальна стабільність колективу, його участь в управлінні вищим навчальним закладом
Кравченко К.В., 2011	здатність пристосовуватись до потреб замовників, постійно розвиваючись у розробленій стратегії та місії, враховуючи тенденції конкретного сегмента освітнього ринку, спираючись на ефективне використання наявних ресурсів та довгострокову співпрацю з партнерами
Довгань Л.Є., Каракай Ю.В., Артеменко Л.П., 2011	комплексна порівняльна характеристика підприємства, яка відображає ступінь переваги сукупності оціночних показників його діяльності, що визначають успіх підприємства на певному ринку за певний проміжок часу по відношенню до сукупності показників конкурентів
Ольшанцева Т.О., Бритченко И.Г., 2013	сукупність процесів, взаємодій та загальної боротьби між існуючими та потенційними суб'єктами ринкових відносин на рику освітніх послуг з метою отримання максимально вигідних позицій у відповідності до поставленої мети
Тардаскіна Т.М., Зубкова І.Г., 2013	здатність (ЗВО) бути виділеним серед інших вищих навчальних закладів в силу якнайкращих соціально-економічних показників, таких як якість навчання, ціна, форми і методи навчання, умови, місце розташування, престиж, реклама і ін.
Безтелесна Л.І., Либак І.А., 2017	здатність задовольнити потреби споживачів, при цьому забезпечити суспільну користь та свій ефективний розвиток, використовуючи конкурентні переваги та вміння швидкої адаптації до змін на ринку освітніх послуг та праці

Фатхутдінов Р.О., Пашенко Н.І., Прус Л. вважають, що конкурентоспроможність – це здатність організації задовольняти певну потребу споживачів (покупців) на певному ринку. Такої ж думки дотримуються Безтелесна Л.І. та Либак І.А., однак при цьому автори звертають увагу на необхідність забезпечення суспільної корисності та подальшого ефективного розвитку організації.

Значна кількість науковців розглядають конкурентоспроможність як похідну від використання ключових чинників успіху на ринку. До їх числа належать Лазарев В.А. і Мохначев С.А., Прус Л., Кравченко К.В., Довгань Л.Є., Каракай Ю.В., Артеменко Л.П. Серед таких чинників науковці зазначають фінансово-економічні, маркетингові, матеріально-технічні, кадрові й соціально-політичні показники діяльності.

Якість надання освітніх послуг є наріжним каменем визначення сутності конкурентоспроможності у дефініціях Петерсонса А., Тардаскіної Т.М. та Зубкової І.Г. Такої ж думки дотримується Голубков Є.П.

Романова І.Б., Ольшанцева Т.О., Бритченко И.Г. розуміють під конкурентоспроможністю здатність організації до зайняття максимально вигідних позицій

на ринку та завоювання певної його частки. Здатність організації до швидкої адаптації до ринкових умов, що постійно змінюються, згадується в дефініціях Лазарєва В.А. й Мохначева С.А., Безтелесної Л.І. й Либак І.А.

Таким чином можна підсумувати, що визначення поняття «конкурентоспроможність» мало тенденцію до розширення та ускладнення, що обумовлено зростанням кількості чинників, які впливають на умови функціонування господарюючих суб'єктів, підвищенням рівня вимог споживачів, розвитком інформаційно-комунікаційних технологій.

Отже, на нашу думку, конкурентоспроможність – це здатність суб'єкта господарювання задовольняти потреби споживачів за умов якомога повного використання наявного ресурсного потенціалу з метою створення конкурентних переваг в довгостроковому періоді, які в змозі забезпечити завоювання й утримання лідируючих позицій на ринку.

Стосовно сутності конкурентоспроможності ЗВО вважаємо доцільним таке визначення: це здатність створювати й надавати якісні освітні послуги. При цьому створення таких послуг передбачає наявність потужного ресурсного потенціалу: досвідченого професорсько-викладацького складу, матеріально-технічної та інформаційної бази, партнерських відносин з суб'єктами ринку праці. Надання освітніх послуг окрім використання вже згадуваного ресурсного потенціалу повинно передбачати використання сучасних маркетингових технологій щодо просування послуг на ринку, здійснення масштабної профорієнтаційної роботи серед абітурієнтів, забезпечення економічного й соціального ефектів від господарської діяльності.

З метою визначення основних підходів до формування конкурентоспроможності ЗВО необхідно виявити найбільш вагомні чинники, що на неї впливають. Так, на думку Царенко І.О. чинниками, які впливають на конкурентоспроможність ЗВО є: науково-освітній потенціал; матеріально-технічна база; спектр освітніх послуг; ціна навчання; форми навчання; просування освітніх послуг на ринку; загальна популярність і репутація; швидкість реагування на зміни запитів споживачів (абітурієнтів і роботодавців); інноваційний потенціал і його реалізація; престижність спеціальностей; інтенсивність закордонних зв'язків; фінансова забезпеченість (стійкість) розвитку; конкурентний статус; конкурентоспроможність фахівців, підготовку яких здійснює ЗВО; якість освіти; оцінка рівня підготовки випускників роботодавцями; внутрішньо корпоративне середовище.

Безтелесна Л.І. та Либак І.А. виділяють дві групи чинників, що впливають на конкурентоспроможність закладів вищої освіти: керовані й некеровані. До першої групи автори віднесли якість освітніх послуг, працевлаштування випускників, цінову політику, імідж закладу вищої освіти, склад спеціальностей, спеціалізації, умови навчання та проживання, інфраструктуру, вступну кампанію й наукову діяльність. До некерованих чинників віднесено соціально-демографічні, економічні, політично-правові, розвиток ринку освітніх послуг, розвиток ринку праці, технологічні, міжнародні, культурні чинники.

Перспективними напрямками подальших розвідок в розрізі обраної тематики можуть бути розробка оптимальної моделі оцінювання конкурентного потенціалу ЗВО та прийомів і методів управління цим потенціалом.

Література:

1. Булеев И. П. Опыт структурирования промышленности развитых стран и возможность его использования в Украине / И. П. Булеев // Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку : зб. наук. пр. – Донецьк, 2012. – С. 3–29.
2. Бутенко Н. В. Підвищення конкурентоспроможності національної економіки на засадах партнерства // Економічний аналіз : зб. наук. пр. / Терн. нац. економ. ун-т; редкол.: В. А. Дерій (гол. ред.) та ін. – Тернопіль, 2014. – Т. 15. – № 1. – С. 36–42.
3. Бутенко Н. В. Розвиток партнерства в національній економіці : монографія / Н. В. Бутенко; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Київ, 2015. – 358 с.

4. Захарін С. В. Фінансово-економічні моделі інвестиційної діяльності у сфері вищої освіти / С. В. Захарін, Н. І. Левчук, Н. В. Чаленко // Економічний вісник університету. – 2013. – Вип. 20/1. – С. 38–47.
5. Про Стратегію сталого розвитку “Україна – 2020” : Указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
6. Савельєв Є. Економічна співпраця чи економічні війни?: слово головного редактора / Є. Савельєв // Журнал європейської економіки. – 2006. – № 1. – С. 3–5.
7. Семенець Ю. Партнерство бізнесу, держави та університетів як стратегічний ресурс інноваційного розвитку України [Електронний ресурс] / Ю. Семенець. – Режим доступу: www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4798.

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Вовк Ірина Олександрівна,
магістрант спеціальності «Фінанси,
банківська справа та страхування»
Миколаївського міжрегіонального
інституту розвитку людини ВНЗ
«Університет «Україна»,

Домбровська Людмила Вікторівна,
кандидат економічних наук, доцент,
кафедри підприємництва, управління та
адміністрування Миколаївського
міжрегіонального інституту розвитку
людини ВНЗ «Університет «Україна»

У статті висвітлено погляди науковців на трактування поняття «фінансові ресурси підприємства». Дана аналітична оцінка складу та структури фінансових ресурсів промислових вітчизняних підприємств. Виявлено проблеми управління фінансовими ресурсами підприємств промисловості України на основі оцінки системи показників рентабельності, ліквідності та фінансової стійкості.

Ключові слова: фінансові ресурси підприємств, управління фінансовими ресурсами.

Актуальність та мета дослідження. Виклики сучасності, з якими стикаються вітчизняні господарюючі суб'єкти в своїй діяльності, вимагають ретельного пильнування за достатністю фінансових ресурсів та ефективним їх розміщенням з метою гармонійного функціонування. З-поміж складових ресурсного потенціалу підприємств, саме фінансовим ресурсам відводиться визначальна роль, оскільки вони є джерелом забезпечення розвитку господарської діяльності, розширення та модернізації основних виробничих фондів, оплати праці та соціальних заходів.

Наявність недостатньо ефективної системи управління фінансовими ресурсами, як найважливішим чинником економічного розвитку підприємств, сьогодні виступає однією з вагомих причин виникнення кризової ситуації в них. Надзвичайно гостро відчують окреслену проблему ті господарюючі суб'єкти, діяльність яких є надзвичайно ресурсоємною. Йдеться, зокрема, про підприємства промисловості, тобто технічно найдосконалішої галузі матеріального виробництва, яка характеризується насиченістю різноманітних виробничо-технологічних процесів, а відповідно і вирізняється серед інших царин народного господарства високим ступенем споживання всієї сукупності ресурсів, і

особливо фінансових.

З огляду на вищесказане питання належного управління фінансовими ресурсами на сучасному етапі розвитку економічних відносин набуває надзвичайної актуальності та потребує науково обґрунтованої системи методів і способів їх формування, розподілу та ефективного використання.

Метою статті є узагальнення проблем управління фінансовими ресурсами вітчизняних підприємств промислової галузі. Для цього передбачається: визначити сутність фінансових ресурсів та оцінити стан управління ними.

Огляд наукових праць і проблем. Питанню сутності фінансових ресурсів підприємств та проблемам управління ними присвячено значну кількість праць вітчизняних науковців, кожний з яких має власне бачення щодо трактування поняття «фінансові ресурси». На особливу увагу заслуговують наукові напрацювання таких вчених, як Близнюк О.П., Буряковський В.В., Данілов О.Д., Коробов М.Я., Кудряшов В.П., Пасентко Т.В., Рудченко І.В., та ін.

Виклад основного матеріалу. Сутність фінансових ресурсів стала предметом наукових досліджень, починаючи ще із зародження та становлення економічних відносин. Не втратило актуальності вивчення економічної сутності даної складової ресурсної бази господарюючих суб'єктів і у сучасних трансформаційних умовах розвитку ринкової економіки України. Свідченням цього є різноманітність поглядів науковців щодо тлумачення фінансових ресурсів як економічної категорії в цілому, так і фінансових ресурсів підприємства, зокрема (табл.1).

Таблиця 1

Трактування поняття «фінансові ресурси підприємства»

Визначення	Автори
Сукупність доходів, відрахувань та надходжень, що перебувають у розпорядженні підприємств, організацій та держави і спрямовуються на задоволення суспільних потреб із метою розширення виробництва і зростання матеріального добробуту народу	Близнюк О.П. [1]
Грошові засоби, що акумулюються в фондах цільового призначення для здійснення певних витрат підприємства	Буряковський В.В. [2]
Грошові фонди фінансової системи, які створюються в результаті економічної та фінансової діяльності в процесі створення та розподілу валового національного продукту за певний період і використовуються для забезпечення безперебійного функціонування та розвитку народного господарства	Данілов О.Д., Пасентко Т.В. [3]
Централізовані й децентралізовані грошові фонди цільового призначення, що використовуються відповідно до завдань соціально-економічного розвитку суспільства і трудових колективів окремих підприємств	Коробов М.Я. [4]
Сукупність фондів, які беруть участь у забезпеченні діяльності суб'єктів і здійснюють обіг у грошовій формі	Кудряшов В.П. [5]
Грошові нагромадження і грошові фонди, що створюються підприємствами, об'єднаннями, організаціями, державою в процесі розподілу та перерозподілу національного багатства сукупного суспільного продукту, національного доходу	Рудченко І.В. [6]

Проблеми формування фінансових ресурсів, пов'язані з особливостями організації виробничо-господарської і фінансової діяльності підприємств, державною регуляторною політикою щодо формування фінансових ресурсів підприємств, впливу зміни ринкової кон'юнктури, мають місце на кожному підприємстві. Нестача фінансових ресурсів

негативно впливає на виробничо-господарську діяльність підприємств, спричиняє виникнення та зростання заборгованостей перед суб'єктами господарювання, по оплаті праці та сплаті податків. При цьому зменшуються можливості фінансування подальшого розвитку підприємств, скорочуються надходження до бюджету. За цих обставин важливого значення набуває формування в достатньому обсязі фінансових ресурсів підприємств.

Дослідження показали, що промислові підприємства України є системноутворюючими з точки зору формування фінансових ресурсів та їх використання для створення майна сукупності вітчизняних підприємств (табл. 2).

Таблиця 2

Місце промислових підприємств у формуванні та використанні фінансових ресурсів підприємств України

Показник	2015 р.		2016 р.		2017 р.	
	млн. грн.	%*	млн. грн.	%*	млн. грн.	%*
Активи, всього	2174430,0	30,77	2603081,6	29,09	2689813,8	42,52
Необоротні активи	1107231,9	31,69	1231654,4	30,13	1232984,8	38,57
Оборотні активи	1066434,1	29,88	1370739,2	28,24	1456204,6	46,57
Необоротні активи та групи вибуття	764,0	17,56	688,0	12,01	624,4	18,42
Пасиви, всього	2174430,0	30,77	2603081,6	29,9	2689813,8	42,52
Власний капітал	530394,0	25,88	524632,6	21,90	545221,4	28,88
Довгострокові зобов'язання і забезпечення	529597,6	35,55	577373,3	34,61	534701,7	45,85
Поточні зобов'язання і забезпечення	1114409,9	31,61	1501049,2	30,75	1609886,9	49,19
Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття	28,5	1,27	26,5	1,14	3,8	2,72

*- питома вага у загальному обсязі активів/пасивів по сукупності підприємств України.

З огляду на те, що у промисловій галузі функціонують здебільшого великі та середні за розміром підприємства, навіть скорочення їх кількості протягом 2015-2017 рр. не послабило роль господарюючих суб'єктів даної галузі у ресурсній базі вітчизняних підприємств, про що свідчить зростаюча динаміка значень питомих ваг окремих елементів їх активів і пасивів у загальному обсязі відповідних елементів в цілому по підприємствах усіх видів економічної діяльності. Підприємства саме даного виду діяльності в середньому на 40% формують фінансові ресурси усієї сукупності господарюючих суб'єктів України.

Як свідчать дані таблиці 3, загальний обсяг фінансових ресурсів промислових підприємств України упродовж 2015-2017 рр. поступово зріс, щоправда менш інтенсивно до кінця аналізованого періоду. Так, якщо у 2016 р. порівняно з 2015 р. відносне відхилення становило 19,71%, то вже у 2017 р. порівняно з 2015 р. лише 3,33%. Виявлений напрямок зміни досліджуваного показника був обумовлений переважно щорічним зростанням поточних зобов'язань і забезпечень. Незначне зменшення розміру власного капіталу у 2016 р. та більш помітне його збільшення у 2017 р. також сприяло збільшенню сукупного обсягу фінансових ресурсів промислових підприємств України.

Таблиця 3

Динаміка обсягу фінансових ресурсів промислових підприємств України, млн. грн.

Показник	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Відхилення відносно, %	
				2016 р. від 2015 р.	2017 р. від 2016 р.
1	2	3	4	5	6
Фінансові ресурси, всього	2174430,0	2603081,6	2689813,8	19,71	3,33
Власні ресурси, всього	530394,0	524632,6	545221,4	-1,09	3,92
зареєстрований капітал	304579,8	361783,4	471969,4	18,78	30,46
додатковий капітал	179162,9	268268,2	407434,6	49,73	51,87
резервний капітал	12859,8	15858,9	20004,7	23,32	26,14
нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	46407,8	-102867,8	-328695,1	-321,66	219,53
неоплачений та вилучений капітал	12616,3	18410,1	25492,2	45,92	38,47
Довгострокові зобов'язання і забезпечення	529597,6	577373,3	534701,7	9,02	-7,39
Поточні зобов'язання і забезпечення, всього	1114409,9	1501049,2	1609886,9	34,69	7,25
короткострокові кредити банків	142307,5	21318,7	207472,8	49,82	-2,69
кредиторська заборгованість	901209,3	974524,9	1017848,4	8,14	4,45
поточні забезпечення	11381,9	16108,8	20515,2	41,53	27,35
доходи майбутніх періодів	15057,8	13004,4	10410,5	-13,64	-19,95
інші поточні зобов'язання	44453,4	284212,4	353640,0	-36,07	24,43
Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття	28,5	26,5	3,8	-7,02	-85,66

Суттєві зміни абсолютних розмірів складових фінансових ресурсів вітчизняних підприємств не могли не позначитися на відповідних структурних змінах у їх складі (рис. 1).

Питома вага власного капіталу підприємств досліджуваного виду економічної діяльності зменшилась упродовж аналізованого ряду років з 24,39% до 20,27%, тобто на 4,12 в.п. Водночас помітно зросла питома вага фінансових ресурсів, сформованих за рахунок зовнішніх джерел фінансування, – із 75,61% до 79,73%. Що є свідченням нарощування боргів промислових підприємств та їх нездатності своєчасно і в повному обсязі погашати свої зобов'язання.

Варто відмітити, що у зобов'язання і забезпечення носять переважно поточний характер, свідченням чого є їх значна та поступово зростаюча частка у складі фінансових ресурсів промислових підприємств (з 51,25% у 2015 р. до 59,85% у 2017 р.).

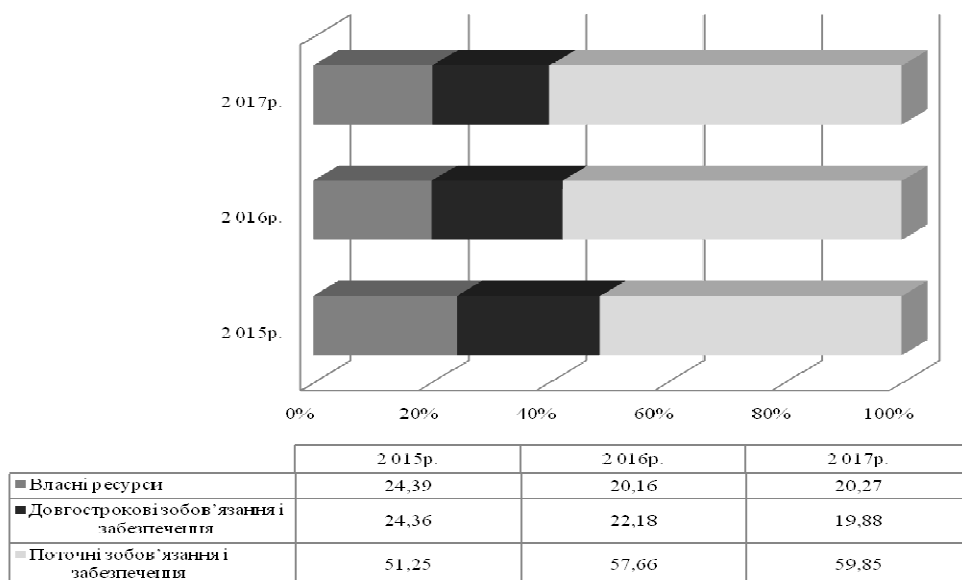

Рисунок 1. Структура фінансових ресурсів промислових підприємств України, %

Негативні коливання, якими характеризувалася структура джерел фінансування промислових підприємств України, позначилися на спадній динаміці оціночних показників стану управління їх фінансовими ресурсами (табл. 4).

Як свідчать розраховані у таблиці показники, управління фінансовими ресурсами промислових підприємств України упродовж 2015-2017 рр. характеризується як незадовільний, оскільки не зважаючи на підвищення рентабельності сукупних фінансових ресурсів та власних фінансових ресурсів, переважна більшість решти показників має негативний напрямок зміни та є такими, що не відповідають нормативним (рекомендованим) значенням. Упродовж аналізованого періоду підприємства відчували хронічний дефіцит платіжних засобів для задоволення вимог кредиторів, що позначилося на зростанні величини коефіцієнта концентрації залучених фінансових ресурсів з 0,756 до 0,797. Водночас коефіцієнт співвідношення довгострокової і короткострокової заборгованості підприємств скоротився з 0,322 до 0,249, що є свідченням проблематичності залучення довгострокових джерел фінансування та зростання питомої ваги несплачених комерційних кредитів, затримок виплати заробітної плати та нарахувань на неї.

Таблиця 4
Показники стану управління фінансовими ресурсами промислових підприємств України

Показник	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Відхилення абсолютне	
				2016 р. від 2015 р.	2017 р. від 2016 р.
Рентабельність сукупних фінансових ресурсів, %	-8,66	-0,95	2,68	7,71	3,63
Рентабельність власних фінансових ресурсів, %	-35,50	-4,71	13,22	30,79	17,93
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,059	0,055	0,059	-0,004	0,004
Коефіцієнт поточної ліквідності	0,532	0,507	0,611	-0,025	0,104
Коефіцієнт загальної ліквідності	0,957	0,913	0,905	-0,044	-0,008
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,244	0,202	0,203	-0,042	0,001
Коефіцієнт співвідношення власного і позикового капіталу	0,323	0,252	0,254	-0,071	0,002
Коефіцієнт фінансового ризику	3,100	3,962	3,933	0,862	-0,029

Коефіцієнт короткострокової заборгованості	0,678	0,722	0,751	0,044	0,029
Коефіцієнт довгострокового запозичення коштів	0,322	0,278	0,249	-0,044	-0,029
Коефіцієнт співвідношення довгострокової і короткострокової заборгованості	0,475	0,385	0,332	-0,090	-0,053
Коефіцієнт маневреності власних коштів	-1,088	-1,348	-1,261	-0,260	0,087
Коефіцієнт маневреності власного та довгострокового позикового капіталу	-0,045	-0,118	-0,142	-0,073	-0,024

Необхідно підкреслити, що проблема розрахунково-платіжної дисципліни у підприємств промисловості України виникла задовго до впливу світової фінансової та економічної кризи, що і підтверджує значне зростання значення коефіцієнта фінансового ризику, який до того ж суттєво перевищує оптимальне значення (не більше 0,5).

Значення показників маневреності власних коштів, а також власного та довгострокового позикового капіталу свідчить про зростаючий дефіцит джерел фінансування поточної діяльності промислових підприємств упродовж аналізованого періоду.

Отже, виконане дослідження дозволило виявити провідну роль підприємств промисловості у формуванні фінансових ресурсів вітчизняних господарюючих суб'єктів. Зростання загального обсягу фінансових ресурсів промислових підприємств України упродовж 2015-2017 рр. на 23,70% було обумовлене переважно зростанням поточних зобов'язань і забезпечень, що є свідченням зниження рівня їх фінансової незалежності від зовнішніх джерел фінансування. Управління фінансовими ресурсами промислових підприємств України упродовж 2015-2017 рр. охарактеризоване як незадовільне, оскільки переважна більшість оціночних показників характеризується спадним напрямком зміни та є свідченням проблематичності залучення довгострокових джерел фінансування і зростання питомої ваги несплачених комерційних кредитів, затримок виплати заробітної плати та нарахувань на неї.

Висновки та перспективи дослідження. Функціонування в ринковому середовищі вимагає від українських підприємств не тільки підтримання їх фінансової стійкості та платоспроможності, а й ефективного управління процесом формування та використання фінансових ресурсів. За умілого управління фінансовими ресурсами підприємства першочерговим має бути забезпечення ліквідності на підставі точної збалансованості потреби та наявності грошових коштів в обігу. При зниженні ліквідності внаслідок розбалансованості потреби та наявності грошових коштів підприємство повинне враховувати можливі ризики, а саме: неплатоспроможність, скорочення комерційного кредиту, що надається покупцям та замовникам, зменшення виручки від реалізації.

Система управління фінансовими ресурсами може вважатися досить ефективною лише у тому разі, коли вона дає змогу не лише раціонально використовувати наявні ресурси, а й забезпечити активний системний пошук можливостей подальшого розвитку підприємства.

Література:

1. Близнюк О.П. Теоретичні підходи до визначення сутності фінансових ресурсів підприємства [Електронний ресурс] / О.П. Близнюк, А.П. Горпинченко // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2016. – Вип. 2. – С. 24-30. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2016_2_6.
2. Буряковський В.В. Кількісні критерії оцінки невизначеності макроекономічних фінансових потоків / В. В.Буряковський, О. М. Грабчук // Фінанси України. – 2006. – № 4. – С. 149-157.

3. Данилов О.Д. Фінанси підприємств у запитаннях та відповідях. Навчальний посібник / О.Д. Данилов, Т.В. Паєнко. – К.: ЦУЛ, 2011. – 256 с.
4. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: Навч. посібник / М. Я. Коробов. – 3-тє вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2002. – 296 с.
5. Кудряшов В.П. Курс фінансів: навч. посіб. / В.П. Кудряшов. – К.: Знання, 2008. – 456 с.
6. Рудченко І.В. Удосконалення механізму управління фінансовими ресурсами підприємства [Електронний ресурс] / І.В. Рудченко // Сучасні питання економіки і права. – 2014. – Вип. 1. – С. 16-19. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sper_2014_1_5.

УДК 378:005.6

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

**Черненко Олександр Володимирович,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри права та соціально-економічних
відносин
Кіровоградського інституту розвитку
людини**

У статті приділена увага необхідності підвищення якості освіти у вищих навчальних закладах і обґрунтована важливість процесу управління якістю освіти.

У статті аналізується питання забезпечення якості освіти для студентів. Розглянуто питання управління якістю освіти під час перебудови вищих навчальних закладів України відповідно до стандартів якості освіти.

Розроблено модель управління якістю освіти для вищих навчальних закладів.

Ключові слова: *якість освіти, управління якістю, система управління якістю.*

Вступ.

Рівень інтелектуального потенціалу держави, визначається якістю вищої освіти в країні, стає найважливішим фактором не тільки економічного і соціального розвитку, але й фактором економічної і політичної самостійності держави, фактором її життя.

Якість вищої освіти традиційно пов'язується зі змістом і формою навчального процесу, який базується на кваліфікації та досвіді викладачів. Але швидкоплинність змін, які відбуваються у світі, примушує переглянути усталені погляди. Тому не можуть залишатись осторонь від цього процесу змін ані структура, ані форма навчального процесу. Це означає, що нові уявлення щодо якості освіти будуть пов'язані не з «фрагментарною адаптацією» ВНЗ до нових умов, а з необхідністю глибокої перебудови основ його діяльності. Поняття якості освіти базується на сучасній концепції якості продукції. Проте, це поняття для освіти є більш складним, ніж для продуктів, що пов'язано зі структурою споживання освітніх послуг, споживачами результатів освітнього процесу виступають як самі студенти, так і їхні сім'ї, підприємства, на яких вони будуть працювати, і, врешті-решт, суспільство й держава в цілому, які будуть ефективно (або неефективно) використовувати їхній потенціал. У зв'язку з цим якість освіти можна визначити як: «сукупність властивостей і характеристик освітнього процесу, які дають можливість задовольняти наявні або потенційні потреби в знаннях і навичках окремих громадян, підприємств і організацій, суспільства і держави».

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останнім часом питанням якості освіти і управління якістю навчального процесу приділяється достатня увага. Дослідженням управління якістю освіти займаються такі вчені: О. Тимошенко, Н.О. Терентьева, Л.В. Пшенична, А. Колот, В. Мадзігон, М. Вачевський, В. Пономаренко, К. Левківський, В.В. Драгомиров, Ю.М. Колесник,

Ю.М. Нерянов, В. Демченко, О. Хотомлянський, С.П. Архипова та інші.

Значну увагу вчені приділяють розумінню суті «якість освіти», якість освіти в контексті управління ВНЗ, підвищення якості навчання і професійної підготовки студентів. Однак, наукових публікацій які досліджують проблеми управління якістю освіти у навчальних закладах практично немає взагалі. Не вирішеним також залишається і розробка моделі управління якістю освіти у ВНЗ.

Постановка проблеми.

Проблема якості освіти в Україні ще не мала такого важливого ідеологічного, соціального, економічного і технічного значення, як нині. Висунення на перший план цієї проблеми зумовлене об'єктивними чинниками: по-перше, від якості людських ресурсів залежить рівень розвитку країни та її економічної конкурентоспроможності; по-друге, якість освіти набуває все більшого значення в забезпеченні конкурентоспроможності випускників вищої школи на ринку праці [1].

Важливою стала проблема якості підготовки кваліфікованих кадрів для усіх галузей промисловості у зв'язку зі поступовим входженням України до Європейського союзу. На сьогодні можна визначити низку загальних факторів, що суттєво погіршили рівень надання послуг вищої освіти:

- відсутність системного підходу до розподілу випускників вузів;
- нестабільний попит на фахівців-випускників ВНЗ з боку роботодавців;
- застаріла навчально-методична база ВНЗ;
- скорочення фінансування з державного бюджету загальноосвітньої та наукової діяльності.

Останнім часом, для вирішення поставлених проблем, приділяється велика увага питанням розробки і впровадження у вищих навчальних закладах системи управління якістю навчального процесу.

Мета дослідження – розробити модель управління якістю освіти у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу.

Закон України «Про вищу освіту» дає тлумачення якості вищої освіти і якості освітньої діяльності.

Якість вищої освіти – сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства;

Якість освітньої діяльності – сукупність характеристик системи вищої освіти та її складових, яка визначає її здатність задовольняти встановлені і передбачені потреби окремої особи або (та) суспільства [5].

В основу управління якістю навчального процесу з підготовки студентів має бути покладена модель управління якістю міжнародного стандарту ISO 9001:2015 «Система менеджменту якості», а також педагогіка та психологія вищої школи. На основі аналізу професійної підготовки студентів, умов і характеру їх діяльності, можна назвати основні завдання, які повинна вирішувати педагогіка вищої школи. Зокрема, це: дослідження педагогічних закономірностей і методики навчання, педагогічні і психологічні умови формування міцних знань, навиків і вмінь у студентів, виховання у них високої дисциплінованості і старанності; з'ясування причин помилкових дій і неуспішності навчання; обґрунтування методів навчання, особливостей учбового навантаження, режиму праці і відпочинку в ході виконання завдань практичної підготовки; розробка критеріїв визначення професійної готовності студентів; особливостей морально-психологічної їх підготовки до виконання трудових задач; формування навиків колективних дій у складі колективу; вироблення педагогічної методики підвищення якості навчання; розробка педагогічних і психологічних вимог до навчально-матеріальної бази (проекування учбових стендів, створення проблемних груп) [2, с. 65].

Система професійної підготовки представляє собою сукупність спеціально створених ефективних засобів підготовки, інтегративний вплив яких, в ході їх функціонування, направлений на формування фахових компетенцій (здатність виконувати професійні задачі, вирішувати проблеми) майбутніх спеціалістів.

Елементами системи професійної підготовки студентів є засоби їх підготовки [9].

При розробці методики формування складних вмінь у майбутніх фахівців на основі міжпредметних зв'язків педагогіки вищої школи, психології і практичної підготовки ми спираємося на сучасні психолого-педагогічні концепції, котрі ляжуть в основу структури і змісту даної методики. Згідно міжнародного стандарту ISO 9001:2015 [7], під системою якості розуміється: сукупність організаційної структури, методик, процесів і ресурсів, необхідних для здійснення управління якістю.

Для вирішення задач реалізації політики в області якості освіти у ВНЗ доцільно створити на базі ВНЗ відділ «Управління якістю підготовки фахівців» («УЯПФ»).

До завдань відділу «УЯПФ» мають відноситися:

- управління якістю освітнього процесу і постійне удосконалення системи управління якістю підготовки фахівців економічних спеціальностей, соціально-гуманітарних та інших;
- збір інформації і створення автоматизованої бази даних показників якості підготовки фахівців у ВНЗ;
- розробка інформаційно-аналітичних матеріалів з проблем якості освіти студентів, організація і здійснення заходів щодо їхнього розповсюдження;
- організація і проведення соціально-психологічних досліджень професійної надійності, надання психологічної підтримки викладачам і студентам ВНЗ, вироблення рекомендацій і пропозицій щодо створення дружнього мікроклімату в колективі;
- систематичні перевірки результатів навчання студентів;
- впровадження інноваційних методів навчання, передового досвіду;
- співпраця з іншими ВНЗ;
- підготовка ВНЗ до сертифікації якості в УКРСЕПРО за міжнародними стандартами ISO серії 9000.

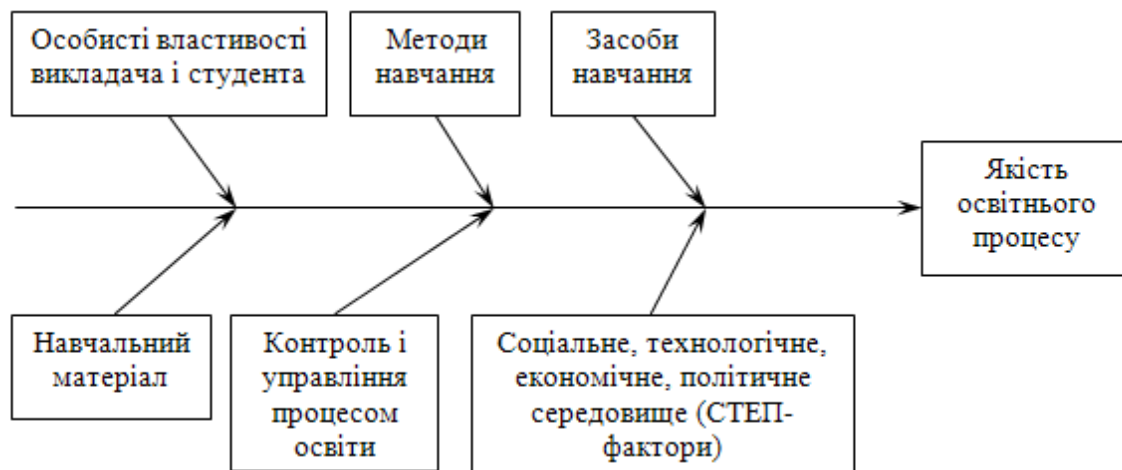

Рис. 1. Властивості освітнього процесу, що визначають його якість

Створення та розвиток системи управління якістю освіти у будь-якому вищому навчальному закладі має такі цілі:

- ВНУТРІШНІ: досягнення високого рівня кваліфікації випускників ВНЗ, який перевищує рівень інших. Використання новітніх освітніх та інформаційних технологій. Зростання професійного рівня викладачів і співробітників ВНЗ. Оптимізація навчального процесу.

- **ЗОВНІШНІ:** наявність у ВНЗ працюючої та сертифікованої системи забезпечення якості навчання. Розширення та засвоєння нових ринків пошуку абітурієнтів та працевлаштування випускників. Зростання рейтингу та престижу ВНЗ. Орієнтація на задоволення вимог ринку праці, галузі, регіону, держави [8].

Ефективний освітній менеджмент, спрямований на підвищення якості освіти, є надійним механізмом задоволення потреб споживачів освітніх послуг (студентів) та забезпечення конкурентоспроможності освітнього закладу [6].

Менеджмент якості – це скоординована діяльність по керівництву і управлінню організацією стосовно якості. Менеджмент якості включає розробку політики та цілей в області якості, планування якості, керування якістю, забезпечення і поліпшення якості [4, с. 43].

Система управління якістю (Quality Management System – QMS) – сукупність взаємопов'язаних та/або взаємодіючих елементів організації, які дають змогу спрямовувати та контролювати діяльність організації щодо якості [4, с. 43].

Основу стандартів на системи управління якістю формують сім принципів:

1. Орієнтація на замовника;
2. Лідерство;
3. Задіяність персоналу;
4. Процесний підхід;
5. Поліпшення;
6. Прийняття рішень на підставі фактичних даних;
7. Керування зв'язками [7].

Реалізація наведених вище принципів дозволить вищому навчальному закладу здійснювати управління якістю освіти, на всіх етапах її професійної підготовки студентів і випуск фахівців на ринок праці [3, с. 42].

На основі проведеного аналізу побудуємо модель управління якістю освіти у ВНЗ, в основу якої покладена система управління якістю міжнародного стандарту ISO 9001:2015 «Система менеджменту якості. Вимоги» та елементи педагогіки вищої школи, стандартів вищої освіти (рис. 2).

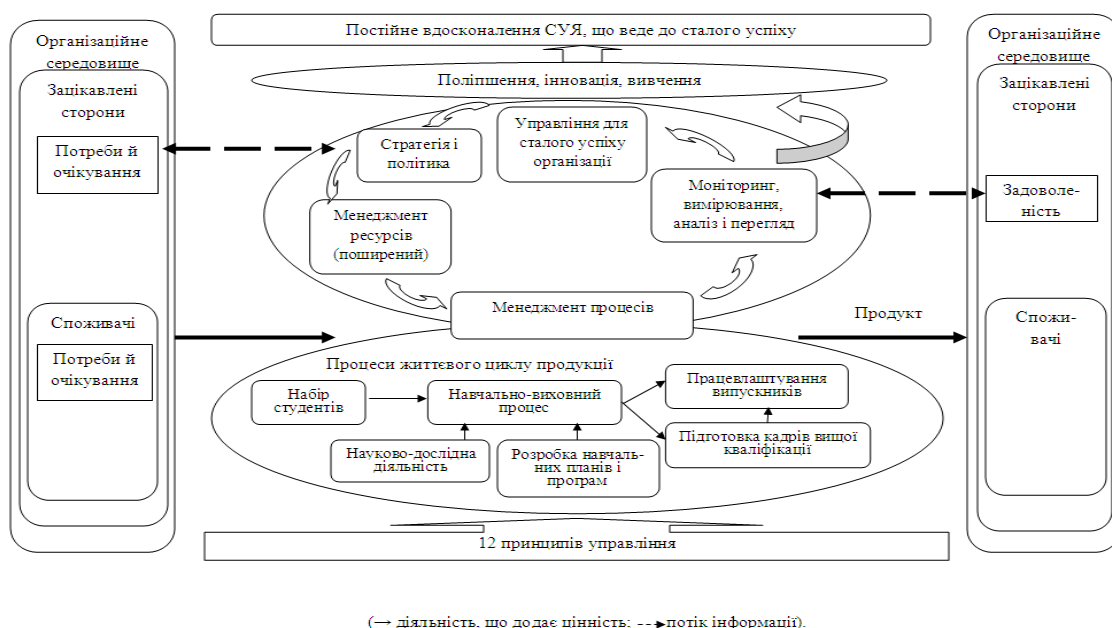

Рис. 2. Модель системи управління якістю у ВНЗ

Розроблена і впроваджена модель управління якістю освіти у ВНЗ дозволить комплексно трансформувати педагогічну і професійну діяльність з підготовки фахівців

соціально-гуманітарних та економічних напрямків, наблизивши навчання до міжнародних стандартів якості.

Зауважимо, що контроль якості навчання студентів повинен відбуватися на всіх етапах: конкурсного відбору абітурієнтів, теоретичного та практичного навчання, підготовка курсових, наукових та дипломних робіт. Таку роботу повинен виконувати спеціально створений відділ контролю якості навчання.

Лише таким чином можна забезпечити неупереджене та незалежне контролювання якості навчального процесу у ВНЗ, і тим самим, забезпечити реалізацію вимог стандарту ISO 9001:2015 «Система менеджменту якості».

Забезпечення якості освіти є однією з головних умов, мобільності, сумісності та привабливості системи вищої освіти будь-якої країни, головною складовою престижу вищого навчального закладу (ВНЗ). Сприяння європейському співробітництву в забезпеченні якості освіти – це вимога Болонського процесу, а принцип інституційної автономії передбачає, що основна відповідальність за забезпечення якості лежить на ВНЗ. У світовій практиці застосовуються різні підходи в оцінюванні якості роботи ВНЗ: репутаційний (на основі експертних оцінок), результативний (за об'єктивними показниками) і загальний.

Завдання забезпечення якості вищої освіти є багатоплановим і включає наявність необхідних ресурсів (кадрових, фінансових, матеріальних, інформаційних, наукових, навчально-методичних тощо), організацію навчального процесу, яка найбільш адекватно відповідає сучасним тенденціям розвитку національної та світової економіки та освіти, контроль освітньої діяльності ВНЗ та якості підготовки фахівців на всіх етапах навчання та на всіх рівнях (рівні ВНЗ, державному рівні, міжнародному (європейському) рівні).

Система управління якістю освіти в університеті повинна забезпечувати моніторинг основних показників якості та на їх основі підготовку рекомендацій для покращення всіх складових підготовки фахівців [10].

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Одним з найефективніших методів, що дозволить ВНЗ вистояти у жорсткій конкурентній боротьбі на ринку послуг у сфері вищої освіти, є розробка та запровадження діючих систем управління якістю, відповідно до вимог міжнародного стандарту ISO 9001:2015 «Система менеджменту якості. Вимоги».

Завдяки впровадженню системи управління якістю освіти у ВНЗ стає можливим суттєве поліпшення навчально-виховної діяльності і професійної підготовки студентів; досягається висока якість надання освітніх послуг.

Результати контролю якості професійної підготовки студентів та надання освітніх послуг загалом повинні обговорюватися на методичних семінарах факультетів і кафедрах, а аналітичні звіти опубліковані в пресі чи на офіційному сайті.

Перспективами подальших досліджень повинно стати розробка методики аналізу та критеріїв оцінювання результатів комплексного моніторингу якості підготовки випускників ВНЗ за всіма спеціальностями. Необхідно запровадити рейтингову систему оцінювання роботи підрозділів ВНЗ, відповідно до вимог стандарту ISO 9001:2015 «Система менеджменту якості. Вимоги».

Література:

1. Драгомиров В.В. Управління якістю освіти у вищих навчальних закладах України / В.В. Драгомиров, А.Я. Казарєзов, Л.Б. Чирун // Інформаційні системи та мережі. – Л. : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2008. – С. 94–100. – (Вісник / Національного університету «Львівська політехніка»; № 631).
2. Корчемный П.А. Психология / П.А. Корчемный – М. : Воениздат., 1996. – 136 с.
3. Макаров Р.М. Авіаційна педагогіка: Посібник / Р.М. Макаров, С.М. Неділько, О.П. Бамбуркин, В.О. Григорєвський. – Москва-Кіровоград : МНАПЧАК, ГЛАУ, 2005. – 433 с.

4. Момот О.І. Менеджмент якості та елементи системи якості [Текст] : Навч. посібник / О.І. Момот. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 368 с.
5. Про вищу освіту: Закон України від 17 січня 2002 р. № 2984-ІІ зі змінами від 03.07.2012 // Відомості Верховної Ради України. – К. – 2002. – № 20. – Ст.134.
6. Пшенична Л.В. Управління якістю вищої освіти : Болонський процес – Україна / Л.В. Пшенична // Державне будівництво [Електронний ресурс]. – 2009. – № 1. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkiv.ua>
7. Системи управління якістю за ISO 9001 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.certsystems.kiev.ua/uk/iso-9001/sistemi-upravlinnya-yakistyu-za-iso-9001.html>. – Назва з екрану.
8. Терентьева Н.О. Управління якістю освіти – запорука конкурентоспроможності ВНЗ / Н.О. Терентьева // Педагогічний альманах: зб. наук. пр. / Південноукр. регіонал. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів. – Херсон : [б. в.], 2008. – Вип. 3. – С. 161–165. – Бібліогр. : с. 165 (7 назв).
9. Тимошенко О. Організація та управління якістю освіти : проблемні підходи / О. Тимошенко // Вища освіта України. – К. : Вид. «Педагогічна преса», 2010. – №1 (36) – С. 60-66.
10. Якість освіти – крок до європейської інтеграції : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://kpi.ua/530-3>.

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ФОРМУВАННЯ ТА ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

**Білоніг Ірина Сергіївна,
старший викладач кафедри права та
соціально-економічних відносин
Кіровоградського інституту розвитку
людини**

У статті представлені сучасні підходи до визначення оцінки сучасного стану формування та ефективного використання ресурсів місцевих бюджетів в умовах децентралізації. У дослідженні виявлено природу та розкрито зміст місцевих бюджетів. Встановлено, що досягти ефективного функціонування місцевого самоврядування і використання фінансових ресурсів в Україні можна за умови подальшої децентралізації владних повноважень з одночасним розширенням фінансової автономії та поступової передачі фінансових ресурсів, які формуються у відповідних територіальних громадах, у повне володіння їх органів управління

Ключові слова: фінансові ресурси, місцеві бюджети, децентралізація, місцеве самоврядування.

Актуальність та мета дослідження. На сьогоднішній день місцеві бюджети посідають важливе місце в економічному та соціальному житті суспільства, що знаходить відображення у різноманітних зв'язках, які виникають у процесі їх формування та використання. Суттєвого значення набуває використання місцевих бюджетів як найдієвішого інструменту управління економікою і важливої основи фінансового забезпечення повноважень держави та місцевих органів влади у процесі виконання їхніх повноважень. Розвиток місцевих бюджетів повинен стати визначальним напрямком соціально-економічного розвитку держави, оскільки місцеві бюджети є тим важелем, який дозволяє розв'язати економічні проблеми регіонів та забезпечити їх сталу життєдіяльність.

Мета статті – аналіз сучасного стану формування та ефективного використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів.

Огляд наукових праць із проблеми. Оцінка сучасного стану формування та ефективного використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів в умовах децентралізації стали предметом наукових досліджень. Згідно з усталеними у економіці положеннями, місцеві фінансові ресурси розглядаються науковцями як сукупність грошових коштів, що створені і використовуються на економічний і соціальний розвиток територій [6, с.7-8], як фонди фінансових ресурсів, що зосереджені в розпорядженні місцевих органів місцевого і регіонального самоврядування [10, с.142], як сукупність фондів грошових засобів, які створюються в процесі розподілу та перерозподілу ВВП і спрямовуються на економічний та соціальний розвиток адміністративно-територіальних одиниць [4, с.281-282].

Виклад основного матеріалу. Місцеві фінансові ресурси – це сукупність грошових коштів, що створені і використовуються на економічний і соціальний розвиток територій. Основним напрямком використання місцевих фінансів є фінансове забезпечення соціальної і частково виробничої інфраструктури.

Головним джерелом фінансування є бюджетні асигнування і кошти суб'єктів господарювання. [3, с.163-167].

Нині вирішальне значення для забезпечення фінансової основи місцевого самоврядування мають здебільшого доходи місцевих бюджетів. Вони виконують важливу роль у соціально-економічному розвитку території, адже саме з місцевих бюджетів здійснюється фінансування закладів освіти, культури, охорони здоров'я населення, засобів масової інформації, також фінансуються різноманітні молодіжні програми, видатки по упорядкуванню населених пунктів. Отже, саме місцеві бюджети – це запорука ефективної праці органів місцевого самоврядування [2, с.79].

На жаль, сучасний стан місцевих бюджетів виглядає не найкращим чином, що заважає виконанню покладених на органи місцевої влади складних завдань: мізерність власних дохідних джерел, майже повна залежність від державного бюджету, непрозорість бюджетних відносин у наданні фінансової допомоги з центру, відсутність стимулів у додатковому одержанні доходів та економічному витрачанні бюджетних коштів [8, с.63].

Незважаючи на значну кількість досліджень, проблеми формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів є малодослідженим та потребують проведення подальших досліджень у зв'язку з внесенням змін до податкового та бюджетного законодавства. [11].

Сутність фінансового забезпечення місцевих органів влади являє собою сукупність заходів щодо акумуляції, розподілу та використання фінансових ресурсів з метою створення умов, що сприяють нормальному здійсненню економічних процесів на відповідній території, реалізації запланованих соціальних програм, проектів, та запобіганню і усуненню порушень при використанні фінансових ресурсів. Фінансові ресурси місцевих органів влади – це фонди коштів, що створюються і використовуються на соціальний і економічний розвиток регіонів.

Фінансова незалежність місцевих органів влади є найважливішим критерієм демократичного розвитку держави. Прийняття бюджетного кодексу заклало нові підвалини для розвитку місцевої автономії та пошуку нових джерел формування доходів місцевих бюджетів відповідно до вимог Європейської хартії про місцеве самоврядування [7, с.107-108].

Конституцією України (стаття 142) визначено, що матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних та обласних рад. Територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проектів або спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього

відповідні органи і служби. Держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування, фінансово підтримує місцеве самоврядування [1].

Питання децентралізації влади в Українській державі вже давно набуло першочергового значення. Планується, що з його вирішенням державотворчий процес в Україні вийде на новий етап свого розвитку. Децентралізація – це передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування. Так, аби якомога більше повноважень мали ті органи, що ближче до людей, де такі повноваження можна реалізовувати найбільш успішно. Метою політики здійснення децентралізації є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні [5, с.8].

Основними завданнями децентралізації фінансових ресурсів місцевих бюджетів і самих місцевих бюджетів є:

- передача більшості повноважень від органів виконавчої влади на рівень територіальних громад і закріплення за ними достатньої кількості фінансових ресурсів.
- чітке розмежування повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, а також між різними рівнями органів місцевого самоврядування.
- зміна системи оподаткування, при якій змінюються питомі надходження на користь місцевих бюджетів;
- зміну трансфертної політики;
- надання органами місцевого самоврядування більших повноважень в напрямку розробки та реалізації різноманітних програм соціально – економічного розвитку [9, с.36-37].

Але настає момент, коли регіони повинні запрацювати не лише формально, необхідно створити або відновити існуючі джерела існування – надходження та доходи місцевих бюджетів, які спроможна забезпечити лише реальна економіка.

Майже в кожному регіоні є чималі резерви, які потребують ефективного їх використання. Органи місцевого самоврядування повинні звернути особливу увагу та направити всі зусилля для того, щоб наявні економічні резерви запрацювали, сприяти створенню нових, ефективних економічних суб'єктів. Сучасні програми розвитку місцевих бюджетів потребують чималих змін. Практично всі існуючі – направлені на бюджетне проїдання та абсолютно не передбачають ефекту розвитку у майбутньому [11].

Місцева влада має чітко розрізняти процеси спрямування бюджетних коштів на споживання та розвиток. Сьогодні бюджетні ресурси органів місцевого самоврядування спроможні ледь покрити лише утримання бюджетних установ. Внаслідок гострого дефіциту коштів, наше керівництво значно скорочує видатки розвитку, а часто взагалі відмовляється від їх проведення. Дефіцит поточного бюджету з часом переростає в хронічний, оскільки видатки споживання не призводять до інвестиційної віддачі [10, с.142].

Висновки та перспективи дослідження. Отже, було встановлено, що необхідно чітко розподілити компетенції між органами центральної влади, регіонального та місцевого самоврядування і поступово переходити до децентралізації державних фінансів. На державному рівні повинні фінансуватися лише ті видатки, котрі пов'язані з забезпеченням загальнодержавних потреб. Фінансові проблеми місцевого рівня ефективніше вирішують місцеві органи влади за рахунок коштів власних бюджетів.

Література:

1. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» № 676-VIII від 04.09.2015.
2. Артус М. М. Бюджетна система України : навч. посіб. / М.М. Артус, Н.М. Хижа. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 220 с.

3. Бойко Є.О. Можливості застосування зарубіжного досвіду формування місцевих бюджетів в Україні / Є.О. Бойко, Є.В. Сапонько // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2014. – №2. – С. 163-167.
4. Бондарук Т.Г. Місцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні : монографія / НАН України ; Ін-т екон. та прогноз. – К. : Експрес, 2009. – 608 с.
5. Голинська О. В. Про місцеві бюджети-людською мовою: Методичний посібник / О. В. Голинська – Миколаїв : ФРМ, 2014. – 11 с.
6. Кириленко О. П. Дохідна база місцевих бюджетів в умовах реформування бюджетної та податкової системи / О. П. Кириленко – Тернопіль : Вектор, 2011. – С. 6–10.
7. Лагутін В. Д. Бюджетна та монетарна політика: координація в трансформаційній економіці : [монографія] / Лагутін В. Д. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 248 с.
8. Сумська Т. Децентралізація бюджетної системи як організаційна основа системи місцевого самоврядування // Журнал європейської економіки: науковий журнал / Тернопіл. нац. екон. ун-т. – Тернопіль, 2015. – Т. 14, (№ 1). – С. 59-71.
9. Тарангул Л.Л., Коляда Т.А. Особливості формування міжбюджетних фінансових потоків в умовах запровадження в Україні бюджетної децентралізації [Електронний ресурс] // Фінанси України. – 2015. – № 3. – С. 30–44.
10. Чеберяко О.В. Бюджетна система в УРСР 1920-х рр.: організаційно-правові та соціально-економічні основи функціонування. – К.: Нілан-ЛТД. – 2012. – 438 с.
11. Бюджетна децентралізація: Три роки децентралізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/4913>.

УДК 681.3

МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОЕКТУВАННЯ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Завгородній Андрій Володимирович,
кандидат фізико-математичних наук,
доцент Миколаївського міжрегіонального
інституту розвитку людини,

Землемєров Вадим Михайлович,
студент Миколаївського міжрегіонального
інституту розвитку людини

В статті розглядаються актуальні проблеми моделювання та проектування процесів управління з використанням інформаційних технологій в умовах сучасності. Дається аналіз перспективам розвитку інформаційних технологій в подальшому.

Ключові слова: інформаційні технології, програмування, сайт, мультимедіа, комп'ютер.

Інформаційні технології зіграли важливу роль у розвитку суспільства в останні десятиліття. Нещодавно ця технологія змінила комунікаційну структуру в суспільстві і створила нові робочі місця, а також навчальні та дослідницькі арени. Суспільству потрібні люди, які можуть розуміти, використовувати і розвивати інформаційні технології, але суспільству також потрібні люди зі свідомим і критичним ставленням до того, що технологія робить з людьми і суспільством. Інформаційні технології надають можливості для створення нових продуктів і послуг завдяки творчості і співпраці з різних дисциплін, тим самим сприяючи технологічним інноваціям.

Учасники програми навчаються творчо мислити та вирішувати проблеми, а також формулювати точні описи і знаходити спільні закономірності. Програма допоможе зрозуміти, як інформація у вигляді чисел, текстів, зображень, графіки, фільмів, звуків і

анімацій може бути структурована і оброблена автоматично у вигляді даних і вимог, які вона встановлює для комп'ютерів та іншого цифрового обладнання. Завдяки цій програмі людина отримує досвід використання сучасних технологій і відповідних інструментів розробки, а також те, як поєднання даних, аудіо- та відео-технологій може надати простір для творчого використання цієї технології.

Навчання зосереджено на побудові ІТ-рішень, і тому інформаційні технології є практичним предметом у багатьох відношеннях. Цьому сприятиме спілкування і співпраця в рамках програми. Програмна інформаційна технологія – це наука, але вона також має тісні зв'язки із суб'єктами ЗМІ, соціальними дослідженнями, економікою, мовними предметами і предметами дизайну. Таким чином, програма може служити гарною основою для досліджень з різних дисциплін і для подальшого розвитку професійних навичок.

Структура

Інформаційні технології складаються з двох програмних предметів:

1. Інформаційні технології 1 та інформаційні технології 2.

Суб'єкти структуровані так, що їх можна вибирати незалежно один від одного.

Програма структурована в основних областях, для яких сформульовані цілі компетенції. Основні області доповнюють одна одну і повинні розглядатися в контексті.

Таблиця 1

Огляд основних областей

Програма	Основні напрямки		
Інформаційні технології 1	Цифровий сучасний	Веб-сайти та мультимедіа	Бази даних
Інформаційні технології 2	Планування та документація	Програмування	Мультимедійна розробка

Цифровий сучасний

Основна область: як працює цифрове обладнання і як стандарти, програмне забезпечення та інтерфейси забезпечують взаємодію між комп'ютерами та іншими пристроями. Крім того, мова йде про те, як технологія впливає і залежить від суспільства і як людина відповідає технології в повсякденному житті. Знання існуючих правил і етичних стандартів для використання інформаційних технологій є ключовим. Крім того, захист даних включено в основну область.

Веб-сайти та мультимедіа

Основна область – проектування, впровадження та оцінка сайтів з текстом, аудіо, зображеннями, відео і анімацією. Центральним для основної області є організація та загальний графічний дизайн сайтів, щоб вони стали доступними для користувачів. Крім того, це стосується використання стандартних рішень в самостійних ІТ-рішеннях.

Бази даних

Основна область – це моделювання і реалізація баз даних, а також розробка ІТ-рішень на основі баз даних. Крім того, мова йде про те, як бази даних можуть бути доступні на веб-сторінках з використанням запиту та голосування і програмного забезпечення на сервері.

Планування і документація

Основна область – планування ІТ-рішень і розробка їх відповідно до заданих специфікацій для задоволення потреб користувачів. Крім того, це стосується документації та оцінки ІТ-рішень. Основна область також включає проектування, документацію і оцінку рішень щодо керівних принципів для користувача інтерфейсу.

Програмування

Основна область полягає в тому, як формальні мови можуть використовуватися для формулювання структур і збірки команд, які можуть виконуватися комп'ютером. Центральне місце в головній області – експерименти і рішення проблем. Крім того, мова

йде про об'єктну орієнтацію.

Мультимедійна розробка

Основна область – проектування, структурування, впровадження та оцінка мультимедійних додатків з цифрами, текстом, аудіо, зображенням, відео та анімацією. Крім того, основна область включає як локальні, так і локальні прикладні програми.

Основні навички

Базові навички інтегровані в цілі компетенції, де вони сприяють розвитку і є частиною професійної компетенції.

Можливість висловити себе в усній і письмовій формі в інформаційних технологіях передбачає планування і опис ІТ-рішень, а також розробку посібників та документації для користувачів. Крім того, це означає формулювання точних інструкцій для комп'ютерів на мові програмування. Це також означає чітке і точне вираження.

Можливість читання в інформаційних технологіях включає в себе точне тлумачення описів, запитів користувача, діаграм, моделей, символів і програмного коду. Крім того, це означає розуміння конкретних текстів.

Можливість розраховувати з використанням інформаційних технологій включає в себе прості обчислення або вираження формул на мові програмування. Більш того, за допомогою простої математичної логіки можна було б точно сформулювати умову.

Можливість використання цифрових інструментів є основою інформаційних технологій. Вони ефективно використовують ІТ-рішення та цифрові інструменти, як в процесах планування, так і в документації.

Метою навчання є дати можливість студенту:

- описувати різні типи цифрового обладнання і пояснювати основні особливості поведінки;
- пояснити, як фізичні сигнали в комп'ютерному обладнанні можуть бути інтерпретовані як двійкові числа, набори символів, графічні зображення, пікселі і звук;
- пояснити стандарти зв'язку між різними типами цифрового обладнання і між програмами;
- пояснити, які проблеми і можливості може створити цифровий світ для мовних і культурних меншин;
- враховувати і доводити необхідність нормативних та етичних норм для використання інформаційних технологій;
- описувати і обговорювати можливості і наслідки впровадження інформаційних технологій;
- описувати і пропонувати заходи проти загроз в цифровому світі.

Веб-сайти та мультимедіа

Метою навчання є те, що студент повинен мати можливість:

- пояснити, які стандарти і принципи уможливорює Інтернет;
- планувати розробку сайтів, що містять мультимедійні компоненти;
- розробляти веб-сайти відповідно до планів і оцінювати відповідність вимог призначеного для користувача інтерфейсу;
- редагувати сайти з використанням стандартизованих HTML і CSS;
- організувати і обґрунтувати файлову структуру веб-сайтів;
- встановлювати вимоги і оцінювати сайти.

Бази даних

Метою навчання є те, що студент повинен мати можливість:

- розробити стандартизовані моделі даних, засновані на проблемах, і обґрунтувати свій вибір;
- створення баз даних відповідно до вказаних моделей;
- розробляти, представляти і доводити додатки баз даних;

- створювати динамічні веб-сторінки, які використовують базу даних, включаючи запити і програмне забезпечення на сервері.
- Інформаційні технології 2
- Планування і документація
- Метою навчання є те, що студент повинен мати можливість:
- вказати функціональні вимоги для запланованих ІТ-рішень;
- робити вибір для використання відповідних методів та інструментів для планування і розробки ІТ-рішень;
- створювати запити для ІТ-рішень;
- пояснити, як ІТ-рішення розробляються у співпраці між окремими особами і які вимоги вони встановлюють для процесу планування та розробки;
- пояснити мету технічної документації і зробити таку документацію для ІТ-рішень, приділяючи особливу увагу документуванню інтерфейсів між різними підсистемами.

Програмування

Метою навчання є те, що студент повинен мати можливість:

- читати і використовувати документацію і код;
- визначити змінні і вибрати відповідні типи даних;
- розуміти призначення виразів для змінних;
- програма з простими і індексованими змінними або іншими наборами змінних;
- розробляти і збирати підпрограми;
- перевірити і знайти помилки в програмах, використовуючи загальні методи;
- пояснити мету об'єктно-орієнтованого розвитку і класу понять, об'єкта і наслідування.

Мультимедійна розробка

Метою навчання є те, що студент повинен мати можливість:

- планувати і розробляти мультимедійні додатки, об'єднуючи власні дані та інші мультимедійні елементи текстових, графічних, аудіо, відео та анімацій;
- використовувати мови програмування в мультимедійних додатках
- оцінювати і використовувати відповідні формати файлів для тексту, зображення, аудіо, відео та анімації
- Розглядати мультимедійні продукти відносно призначеного для користувача інтерфейсу і функціональності.

Швидкість, з якою розвивається ІТ, збільшує складність впровадження вищевказаної програми, тому що часу для асиміляції нових технологічних змін недостатньо. Факт, що зміни в ІТ викликають, у свою чергу, зміни у способі роботи та організації бізнес-процесів. З іншого боку, зміни в стратегії – відповідність глобалізованому світу – виробляють зміни в навчальних процесах, що, в свою чергу, призводить до змін у технологіях, необхідних для виконання цих процесів. Реалізація нових і більш розвинутих технологій зазвичай вимагає реструктуризації процесів та заходів, необхідних для їх управління.

Важливо зазначити, що стратегічні цілі також є тимчасовими, з горизонтом, який не перевищує три-чотири роки. Це пов'язано з впливом мінливої та конкурентної глобальної обстановки, яка повністю залежить від інформаційних технологій. Це є основною причиною для розширення погляду на проблеми впровадження ІТ, досягнутого впродовж певного часу, до постійного збереження цього вирівнювання протягом більш тривалого періоду часу. Проблема збереження еволюції зв'язків між навчанням та технологією є дуже глибокою та вимагає взаємодії на рівні уряду та міністерств.

Модель процесів управління ІТ, описана в цій статті, являє собою інтегрований набір основних управлінських та технічних процесів, які країна повинна реалізовувати для ефективного та управління ресурсами ІТ. (моделювати, створювати, містити та контролювати) в рамках організації управління та навчання.

Література:

1. Інформаційні технології як фактор суспільних перетворень в Україні : зб. аналіт. доп. / за ред. Д. В. Дубова. – К. : НІСД, 2011. – 96 с.
2. Основи Інтернет-технологій : навч. посіб. / під ред. О. В. Карпукіна. – Х. : Компанія СМІТ, 2010. – 394 с.
3. Сенік В. В. Інформаційне забезпечення юридичної діяльності / В. В. Сенік, І. С. Керницький. – Л. : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – 108 с.

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

**Крепа Лідія Іванівна,
старший викладач кафедри права та
соціально-економічних відносин
Кіровоградського інституту розвитку
людини**

У статті розглянуто поняття та місце ризиків у банківській діяльності. Визначено основні види ризиків, їх зміст, способи попередження та зниження ризиків в банківській діяльності..

Ключові слова: *ризики, кредитний ризик, ризик репутації, валютний ризик, сек'юритизація, резервування, диверсифікація.*

Актуальність та мета дослідження.

Діяльність банківських установ за своєю природою тісно пов'язана з ризиками, тобто ризик є притаманною складовою у функціонуванні комерційних банків, які залучають грошові кошти юридичних та фізичних осіб і розміщують їх від свого імені на певних умовах.

Банківський ризик – це ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та надходження банку, тобто на діяльність банківської установи.

Найпоширенішою операцією комерційних банків є надання кредитів. За рахунок кредитних операцій комерційні банки отримують основну частину доходу. Проте кредитна діяльність не є винятком із загального правила щодо співвідношення між доходом і збитком. А це означає, що висока дохідність неодмінно супроводжується підвищеним ризиком, унаслідок чого кредитування за лишається також найризикованішим видом банківської діяльності [4, с.97].

У процесі проведення кредитних операцій банки постійно стикаються з кредитним ризиком, тобто з ризиком несплати позичальником основного боргу і процентів за користування кредитом.

А значить, банки повинні управляти кредитним ризиком таким чином, щоб отримувати максимально можливий прибуток, одночасно намагаючись максимально знизити ризик, безпосередньо пов'язаний з механізмом надання і погашення банківських кредитів.

Огляд наукових праць із проблеми. Питання оцінки кредитного ризику у банківській діяльності знайшли відображення в роботах Ю. Бутеля, І. Белової, В.Буряка, Н. Версаля, В. Вітлінського, В. Грушка, В.Галасюка, А. Ковалева, О. Лаврушина, С. Павлюка, О. Пернарівського, О. Савченко, І. Хоружій та інших, в яких головна увага приділялась саме кредитним ризикам, проблемам їх оцінювання та управління.

Однак, незважаючи на значну кількість наукових праць, проблема уникнення та мінімізації кредитних ризиків у банках України лишається не вирішеною.

Це зумовлює необхідність дослідження підходів до управління кредитним ризиком з

метою реалізації стратегічних і тактичних цілей функціонування банків. Тому визначення напрямів управління кредитним ризиком є одним із основних завдань у системі заходів щодо підвищення ефективності діяльності банківських установ.

Основною **метою** статті є дослідження питань оцінки та управління кредитними ризиками банківських установ для забезпечення фінансової стійкості комерційних банків України.

Виклад основного матеріалу. Банк є комерційним підприємством, головна мета якого є отримання прибутку. Банк у той же час повинен забезпечити покриття своїх витрат власними доходами, і постійно пам'ятати про небезпеку втрат (тобто про ризики) щоб уникнути збитків.

Ризикованість банків пов'язана з характером їх діяльності, тому що вони працюють, в основному, з чужими коштами, тобто жодна банківська операція не може вважатися вільною від ризику.

Будь-який ризик – це невизначеність, пов'язана з настанням будь-якої події або її наслідками

Банківський ризик – це ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та надходження банку [3, с.31].

Згідно з банківським законодавством виділено дев'ять категорій ризику, а саме: кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни процентної ставки, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик, ризик репутації, юридичний ризик та стратегічний ризик [2, с.94].

Кредитний ризик — це ризик, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання.

Портфельний кредитний ризик виявляється у зменшенні вартості активів банку. Джерелом портфельного кредитного ризику є сукупна заборгованість банку за операціями, яким притаманний кредитний ризик.

Ризик ліквідності – це ризик, який виникає через неспроможність банку виконати свої зобов'язання в належні строки, не зазнавши при цьому неприйнятних втрат.

Ризик зміни процентної ставки – це ризик, який виникає внаслідок несприятливих змін процентних ставок.

Ринковий ризик-це ризик, який виникає через несприятливі коливання вартості цінних паперів та товарів і курсів іноземних валют за тими інструментами, які є в торговельному портфелі.

Валютний ризик — це ризик, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют та цін на банківські метали.

Операційно-технологічний ризик — це ризик для існування банку, що виникає через недоліки корпоративного управління.

Юридичний ризик — це ризик, який виникає через порушення або недотримання банком вимог законодавства.

Проблема виникнення ризиків у банківській діяльності існуватиме завжди: висока дохідність неодмінно супроводжується підвищенням ризиком. Оскільки кредити залишаються найприбутковішими банківськими активами, то кредитний ризик є домінуючим серед інших банківських ризиків. Кредитний ризик необхідно розуміти не лише у вузькому значенні, а й у широкому, тобто кредитний ризик і для позичальника, і для кредитора. **Зниження кредитного ризику великою мірою залежить від досконалості застосовуваних банком методів його оцінювання.**

Для ефективного управління ризиками банк має забезпечити систематичне здійснення аналізу кредитних ризиків, спрямованого на виявлення та оцінку їх величини [7, с.97].

Процес управління банківськими ризиками поділяється на чотири послідовних етапи, які здійснюються на відповідних етапах процесу кредитування.

Це визначення джерела ризику; кількісна оцінка ймовірності настання ризику та можливих збитків за кредитною операцією; зниження рівня ризику через використання відповідних методів управління; моніторинг – система заходів, спрямованих на здійснення контролю за ризиковим об'єктом.

Обрані банком методи мають максимально врахувати ці особливості і втілювати диференційований підхід до оцінки кредитного ризику, адже показники, за якими оцінюється діяльність одних позичальників, можуть бути зовсім неприйнятними для інших. Управління ризиками (ризик-менеджмент) – це процес, за допомогою якого банк виявляє ризики, проводить оцінку їх величини, здійснює їх моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними видами ризиків.

Управління кредитним ризиком банку здійснюється на двох рівнях відповідно до причин його виникнення – на рівні кожної окремої позички та на рівні кредитного портфеля в цілому. Управління кредитним ризиком банку здійснюється на двох рівнях відповідно до причин його виникнення – на рівні кожної окремої позички та на рівні кредитного портфеля в цілому. До методів управління ризиком кредитного портфеля банку належать диверсифікація; лімітування; створення резервів для відшкодування втрат за кредитними операціями комерційних банків [3, с.115].

Крім того до заходів управління кредитним ризиком, також належать страхування кредитних операцій та якісне забезпечення наданих кредитів.

Приймаючи забезпечення у формі застави, банк оцінює її ліквідність як можливість швидкої реалізації за ринковою ціною. Правові основи форм застави визначені Цивільним кодексом України;

Як інструмент, направлений на мінімізацію кредитного ризику є оцінка кредитоспроможності позичальників. Висновки за результатами аналізу кредитоспроможності позичальників дозволяють уникнути або знизити ризики при проведенні кредитних операцій [1, с.164].

Висновки та перспективи дослідження. Будь який бізнес є свідомим прийняттям ризику за винагороду у вигляді прибутку. Кредитний ризик посідає особливе місце в банківському бізнесі. Мова йде про ймовірність збитків в результаті кредитної операції.

У результаті досліджень, кредитний ризик визначено як наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання виконати умови будь-якої фінансової угоди з банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання.

Зважаючи на те, що позички є найприбутковішими активами банку і становлять основну частину їх активів, кредитна діяльність банку потребує ретельної організації

Для зменшення величини кредитних ризиків у банках застосовується їх оцінка, яка повинна враховувати джерела виникнення таких ризиків: нездатність позичальника виконати свої зобов'язання за рахунок поточних грошових надходжень; репутація позичальника в діловому світі, його відповідальність і готовність виконати взяті зобов'язання. Банки повинні управляти кредитним ризиком таким чином, щоб отримувати максимально можливий прибуток, одночасно намагаючись максимально знизити ризик, безпосередньо пов'язаний з механізмом надання і погашення банківських кредитів.

Абсолютне уникнення ризику є неможливим, тому тактика і стратегія банку повинні бути спрямовані на їх мінімізацію. Банк може відмовитись від кредитного ризику шляхом припинення кредитування, але цим самим він відмовляється від отримання прибутку. Отже, ефективне управління фінансово-кредитними ризиками – найважливіше завдання будь-якого банку. В підсумку це призведе до створення передумов до підвищення результативності банківського функціонування через запобігання виникнення значного кредитного ризику.

Література:

1.БойківськаЛ.І. Методи оцінок банківських ризиків / Л.І.Бойківська // Актуальні проблеми розвитку регіону. – 2009. – №5. – С.164-168.

2.Заруцька О.П. Управління ризиками – провідний чинник фінансової стійкості вітчизняних банків / О.П. Заруцька // Фінанси України. – 2006. – С. 94.

3. Гаряга Л. Професійне управління кредитним ризиком – передумова успішної діяльності банку у сфері кредитування. //Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. УАБС НБУ; Ін-т економіки НАН України; Академія економ. наук України. – Суми: УАБС НБУ, 2008. – 352 с.

4. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, затверджене Постановою Правління Національного банку України від 30 червня 2016 року.

5. Старостіна А.О. Ефективне управління ризиками – важливий чинник формування сили банківського бренду / А.О. Старостіна // Маркетинг в Україні. – 2010. – №6. – С.67-69.

6. Скаско О.І. Теорія, методологія та організація системи контролю в банках України / О.І. Скаско. – Тернопіль: Тернопільський національний економічний університет, 2014. – 24 с.

7. Швець Н.Р. Ризики банківських установ: проблеми визначення та управління / Н.Р.Швець // Регіональна економіка. – 2008. – № 4. – С. 97–99.

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

**Криворучко Карина Петрівна, студент
4 курсу спеціальності «Фінанси та
кредит» Кіровоградського інституту
розвитку людини,**

**Білоніг Ірина Сергіївна, старший
викладач кафедри права та соціально-
економічних відносин
Кіровоградського інституту розвитку
людини**

У статті представлені сучасні підходи до визначення основних механізмів забезпечення фінансової безпеки України. У дослідженні виявлено природу та розкрито зміст механізмів забезпечення фінансової безпеки. Встановлено, що система фінансової безпеки відіграє роль як надсистеми, так і підсистеми економічної безпеки держави.

Ключові слова: фінансова безпека, економічна ефективність, механізми забезпечення, стратегічні тенденції.

Актуальність та мета дослідження. На сьогоднішній день інформаційне забезпечення фінансової безпеки України неможливо уявити без використання інформаційних і телекомунікаційних систем.

У зв'язку з цим інформаційні системи дають можливість забезпечити такий рівень комунікаційної і аналітичної потужності, якого потребують державні органи в цілях здійснення державної стратегії фінансової безпеки України. Для того, щоб реалізувати на практиці систему заходів з забезпечення фінансової безпеки і сприяти конкурентоспроможності національної економіки в просторі глобальної економіки, нашій країні не обійтися без потужних інформаційних і комунікаційних систем. Це пов'язано з тим, що українське суспільство перетворюється на інформаційне, що припускає відповідну економіку.

Мета статті – встановити природу та розкрити зміст механізмів забезпечення фінансової безпеки України.

Огляд наукових праць із проблеми. Механізми забезпечення фінансової безпеки України стали предметом наукових досліджень. Згідно з усталеними у економіці положеннями, фінансова безпека розглядаються науковцями як багаторівневу систему,

яку утворює низка підсистем, кожна з котрих має власну структуру і логіку розвитку [7, с.18], як властивість системи, що забезпечує її стійке і стабільне функціонування та розвиток в умовах виникнення різних видів зовнішніх і внутрішніх загроз [1, с.53], як ступінь захищеності фінансових інтересів держави, стан фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, податкової, валютної, банківської, інвестиційної, митно-тарифної, розрахункової та фондової систем [5, с.10], як стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, за якого уповноважені державні органи влади можуть максимально ефективно виконувати покладені на них функції [10, с.15-16].

Виклад основного матеріалу. Фінансова безпека держави — це ступінь захищеності фінансових інтересів держави, стан фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, податкової, валютної, банківської, інвестиційної, митно-тарифної, розрахункової та фондової систем, що характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, спроможністю держави ефективно формувати та раціонально використовувати фінансові ресурси, достатні для задоволення її потреб, шляхом виконання зобов'язань і забезпечення соціально-економічного розвитку [4, с.20-21].

Система фінансової безпеки відіграє роль надсистеми, одночасно вона є і підсистемою економічної безпеки держави (яка, у свою чергу є складовою національної безпеки держави та міжнародної економічної безпеки) [2, с.20-21].

Для того, щоб реалізувати на практиці систему заходів з забезпечення фінансової безпеки і сприяти конкурентоспроможності національної економіки в просторі глобальної економіки, нашій країні не обійтися без потужних інформаційних і комунікаційних систем. Це пов'язано з тим, що українське суспільство перетворюється на інформаційне, що припускає відповідну економіку [9, с.18].

Стратегічні тенденції механізмів державного регулювання фінансової безпеки України мають свою специфіку, яка обумовлена рядом чинників, що взаємно переплітаються. Передусім стратегічні тенденції фінансової безпеки країни не можуть не виходити з того істотного моменту, що в системі національної (комплексної) безпеки країни особлива роль відводиться економіці і її методам. Свого часу цей момент був відмічений О. І. Барановським, принцип забезпечення національної безпеки використанням силових заходів і методів або загрози їх застосування [3, с.22-23].

Через свою природу державна влада забезпечує національну (комплексну) безпеку країни, тому їй доводиться займатися проблемами фінансової безпеки, виробляти і здійснювати стратегічне управління фінансовою безпекою [6, с.104-105].

Сама економічна ефективність визначається результативністю державного регулювання фінансовою безпекою соціуму, рівнем забезпечення національної безпеки країни в цілому. З точки зору національних інтересів в області економіки найбільш актуальними є забезпечення її функціонування в режимі розширеного відтворення, захист інтересів вітчизняних виробників, підвищення інноваційної і інвестиційної активності, суворий контроль за стратегічними ресурсами країни, підтримка наукового потенціалу, здатного затвердити незалежність України. Необхідно підкреслити ще раз, що неможливо вирішити завдання фінансової безпеки тільки за допомогою силового чинника, оскільки в сучасних умовах первинна роль належить власне фінансовій силі [8, с.11].

Специфіка державного регулювання фінансовою безпекою України проявляється в її багатоаспектному характері, обумовленому дуже складною структурою сучасного соціуму і відповідно глобального співтовариства [1, с.56].

Висновки та перспективи дослідження. Отже, було встановлено, що специфіка державного регулювання фінансової безпеки України скорегована з особливостями українського суспільства — суспільства лідерського і синкретичного типу, особливостями ділової української культури і особливостями ризику в перехідній економіці.

Література:

1. Баженова О. Економічна безпека України: сучасний етап / О. Баженова // Банківська справа. – 2008. – № 1. – С. 52–61
2. Бандурка О. М., Духов В. С., Петрова К. Я., Червяков І. М. Основи економічної безпеки: Підручник. / О.М. Бандурка, В.С. Духов, К.Я. Петрова, І.М. Червяков. – Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003 – 36с.
3. Барановський О.І. Фінансова безпека держави / О.І. Барановський // Фінанси України. – 1996. – № 11. – С. 19–34.
4. Гончарова В.О. Вплив тіньової економіки на економічну безпеку держави : [монографія] / В.О. Гончарова. – Х. : ХНУ, 2001. – 195 с.
5. Дацків Р.М. Економічна безпека держави в умовах глобалізаційної конкуренції / Р.М. Дацків. – Львів : Центр Європи, 2006. – 160 с.
6. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. – К. : КНТЕУ, 2001. – 309 с.
7. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : [монографія] / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
8. Мірошніченко О.В. Визначальні функції системи національної економічної безпеки / О.В. Мірошніченко // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – 2007. – № 12. – С. 8–12.
9. Парижак Н.В. Формування ефективності бюджетної системи України / Н.В. Парижак // Фінанси України. – 1998. – № 1. – С. 19.
10. Ревенко А.В. Проблеми формування національної економічної безпеки України / А.В. Ревенко // Економіка України. – 1993. – № 11. – С. 15–21.

ФІНАНСОВА СИСТЕМА СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

**Дяченко Олена Володимирівна, студент
3 курсу спеціальності «Фінанси, банківська
справа та страхування» Кіровоградського
інституту розвитку людини,**

**Білоніг Ірина Сергіївна, старший викладач
кафедри права та соціально-економічних
відносин Кіровоградського інституту
розвитку людини**

У статті розглянуто принципи побудови фінансової системи США та її бюджетний устрій. Також викладено склад дохідної частини бюджету країни, структура податкових та неподаткових надходжень. Особливу увагу приділено розгляду витратної частини державного бюджету США, а також розглянуто структуру доходів і витрат місцевих бюджетів країни.

Ключові слова: *інансова система, фонди фінансових ресурсів, бюджетний процес, економічні програми, федеральний бюджет.*

Одним з головних факторів, згідно яких можна простежити розвиток національної економіки, ринкових відносин та добробут населення є фінанси та фінансова система. Виникнення цих понять пов'язують з появою держави. Адже завдяки фінансової системи держава мобілізує та розподіляє грошові кошти, які застосовує для виконання своїх функцій. Фінансова система характеризує грошові відносини, які виникають між державою та підприємствами, організаціями, населенням, між підприємствами та всередині них. З іншого боку, фінансова система – це сукупність ринків та інших інститутів, які використовуються для укладання фінансових угод, обміну активами та

ризиками. Ця система містить у собі ринки фінансових інструментів, фінансових посередників, фірми, які пропонують фінансові послуги, і органи, що регулюють діяльність цих установ.

Фінансова система є ефективним знаряддям здійснення державної політики, спрямованої на задоволення потреб суспільства, розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту між різними верствами населення, окремими господарськими структурами й територіями.

Актуальність та мета дослідження – вивчення досвіду функціонування фінансової системи Сполучених Штатів Америки, а також можливості його використання на Україні з метою суттєвого прискорення соціально-економічного розвитку держави, значного підвищення рівня життя українського народу.

Метою статті є розгляд особливостей фінансової системи США, що надасть можливість пізнати основні тенденції розвитку світового господарства.

Виклад основного матеріалу. Сполучені Штати Америки є високорозвиненою індустріально – аграрною країною. США – це провідна економічна та військова держава світу, що займає 3-є місце у світі за площею і чисельністю населення. США має високорозвинену промисловість та є лідером у розвитку наукомістких галузей. Ученим та інженерам США належать більшість наукових відкриттів останнього десятиліття в галузі техніки та біотехнології. Технологічний відрив від конкурентів особливо відчутний у галузях, які сьогодні визначають основні напрями наукового-технічного прогресу.

США має федеративний устрій. Фінансова система складається з таких ланок: центральний бюджет, штатний, муніципальний, а також ряд додаткових округів. Використання такої системи характеризується відсутністю єдності. Тобто, кожен з елементів фінансової системи самостійно формує та затверджує свій бюджет, створює властиву йому податкову політику.

У США бюджети регулюються через систему дотацій та відрахувань. Рух ресурсів відбувається одночасно по чотирьох каналах: з федерального бюджету – у бюджети штатів та місцеві бюджети; з бюджетів штатів – у місцеві бюджети; з місцевих бюджетів – у бюджети штатів.

Центральне місце в цій системі займають федеральні фінанси, на які припадають 60% державного бюджету.

Державний бюджет США складається за принципом «повного бюджету» і включає в себе дві частини: урядовий бюджет та бюджет довірчих (траст) фондів. За допомогою першого виду бюджету фінансуються національні економічні і соціальні програми. Траст фонди мають переважно цільовий характер і забезпечують роботу інфраструктури. Статусу таких фондів набувають окремі соціальні і пенсійні фонди. Їх доходи формуються за рахунок надходжень від використання державної власності. Окремі соціальні фонди створюються за допомогою внесків працюючих в державному і приватному секторі економіки, сюди також входять відрахування від доходів федерального уряду і підприємств.

Зрозуміло, що процес створення і затвердження бюджету країни є «громістким» процесом, а значить він потребує багато часу. У США робота зі складання проекту бюджету починається задовго до початку нового бюджетного року, а саме за 18 місяців. Це зумовлює своєчасне та заплановане утворення дохідної та витратної політики країни. Бюджетний процес включає чотири основних етапи, які взаємодіють між собою: формування бюджету президентом; робота Конгресу над бюджетом; зміцнення бюджету; виконання бюджету. Контроль за виконанням бюджету покладається на Адміністративно-бюджетні управління і Міністерство фінансів.

Обсяг федерального бюджету США складає близько 15 трлн. дол. Структура витратної та дохідної частини федерального бюджету зазнає щорічних змін. Слід зазначити, що на проект федерального бюджету США більшою мірою впливають політичні події, що відбуваються в цій країні. Так, наприклад, федеральний бюджет став

протиріччям Б. Клінтона і республіканського Конгресу перед президентськими виборами 1996 року.

Перед адміністрацією Клінтона стояла не тільки проблема переобрання, а й необхідність зміцнення політичної бази демократів. А це означало таку конфігурацію бюджетних пріоритетів, при якій повинно поступово відбуватися заміщення військових витрат на соціальні. Що стосується економічних програм, то адміністрація практично заморозила всі витрати на сільське господарство, енергетику, транспорт, науку та техніку, охорону навколишнього середовища. Доходи в 1997 році зростали випереджальними темпами відносно витрат – 7,1% у порівнянні з 5,3%, що дало різницю в 10 млрд. дол. Це був збалансований, майже зразковий бюджет, у якому доходи і витрати перебували у більш – менш врівноваженому стані.

Основна проблема, яка спіткала США в останні 20 років пов'язана з федеральним бюджетом, а саме державним боргом. Коли держава не покриває прогнозованих витрат, виникає державний борг. Державний борг є заборгованістю держави перед своїми громадянами і господарськими структурами, іноземними кредиторами. Його величина свідчить про раціональність і ефективність фінансової політики держави та регулюється законодавством. Однією з «хворих» статей бюджету є військові витрати. Щоб повністю забезпечити фінансування цієї частини витрат, з федерального бюджету США виділяється близько 30% державного бюджету країни.

Сполучені Штати Америки займають перше місце в світі за обсягом капіталовкладень, які направляються кожного року в країну іноземними інвесторами. За оцінками зарубіжних економістів, привабливість американського ринку пояснюється тим, що інвестиційна політика уряду США, яка заохочує можливість створення стратегічних альянсів з американськими компаніями в найбільш перспективних галузях національної економіки, фактично не зазнала ніяких змін за останніх кілька десятиріч і належить до числа найбільш прогресивних. Основним законом, що гарантує права іноземних інвесторів, є Конституція США.

Висновки та перспективи дослідження.

Отже, налагоджена система функціонування кожної зі складових фінансової системи держави можлива лише за умов чіткого законодавчого урегулювання їхньої взаємодії та якщо вони доповнюють одна одну. Це можливо при досконалій фінансовій системі. Так, наприклад, при недоліках в організації фінансової діяльності окремих структур, їхньої збитковості, зменшуються надходження до бюджетної системи. Знання специфіки функціонування економічного ринку і фінансових систем є основою для оцінки привабливості ринку товарів та послуг, проблеми розвитку систем фінансового господарства, глобальні проблеми світової економіки, використання досвіду країн, проведення різних досліджень з метою порівняльного аналізу функціонування світових господарств для покращення роботи всіх установ та організацій в державі. Це звужує фінансові можливості держави, зумовлюючи дефіцит бюджету, що призводить до зростання інфляції та державного боргу і негативно позначається на діяльності всіх учасників фінансового ринку.

На мій погляд, в Україні доцільно використовувати американський досвід діяльності комерційних банків, державних і контрольованих державою кредитних установ, інвестиційних банків, дилерських та брокерських фірм, фінансових компаній, недержавних пенсійних фондів.

Література:

1. Карлін М.І. Фінанси зарубіжних країн: Навч. посіб. / М.І. Карлін. — К.: Кондор, 2004 — 384 с.
2. Лютий І., Рожко О. Сучасні тенденції та використання державного кредиту у розвинутих зарубіжних країнах / І. Лютий // Світ фінансів. — 2006. — № 4.
3. Миргородська Л.О. Фінансові системи зарубіжних країн: Навч. посіб./ Л.О. Миргородська — К.: Центр навч. л-ри, 2003. — 240 с.

4. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: Навч посіб. — 2-ге вид., перероб. і доп. / Ю.В. Пасічник. — К.: Знання-Прес, 2003. — 623 с.
5. Рудый К. В. Финансовые, денежные и кредитные системы зарубежных стран: Учеб. пособие. — 2-е изд., испр. и доп. / К.В. Рудый — М.: Новое знание, 2004. — 400 с.
6. Суторміна В.М. та ін. Держава — податки — бізнес (зі світового досвіду фіскального регулювання ринкової економіки): Монографія / В.М. Суторміна, В.М. Федосов, В.Л. Андрущенко. — К.: Либідь, 1992. — 328 с.
7. Суторміна В.М. Фінанси зарубіжних корпорацій: Підручник / В.М. Суторміна. — К.: КНЕУ, 2004. — 566 с.

СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ФАКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ РОЗМІРУ ПРИБУТКУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

**Андрейкович Ілля Олександрович,
магістрант спеціальності «Фінанси,
банківська справа та страхування»
Кіровоградського інституту розвитку людини,**

**Фрунза Світлана Анатоліївна, кандидат
економічних наук, доцент
Центральноукраїнського національного
технічного університету,**

**Переверзєв Євген Вікторович, кандидат
економічних наук, доцент кафедри права та
соціально-економічних відносин\
Кіровоградського інституту розвитку людини**

У статті систематизовано підходи до розуміння «прибуток». Досліджено фактори, які впливають на величину отриманого прибутку. Визначено під впливом яких саме факторів відбувається зростання прибутковості підприємства.

Ключові слова: *прибуток, прибутковість, фінансові результати, ефективність діяльності, фактори впливу, максимізація прибутку.*

Актуальність і мета дослідження. У сучасних умовах активного розвитку ринкової економіки в Україні, важливим питанням для кожного підприємства, постає отримання максимально можливого розміру прибутку, достатнього для ефективної діяльності та майбутнього розвитку. Прибуток є найважливішим показником ефективності діяльності підприємства. На його величину впливає ряд факторів зовнішніх так і внутрішніх. Тому дуже важливим є глибоке дослідження факторів що впливають на зростання прибутковості, зокрема прибутку, на підприємства.

Мета статті – розкрити сутність понять «прибуток», «прибуток підприємства» та визначити основні фактори які слугують для підвищення ефективності та збільшенню прибутку підприємства.

Огляд наукових праць із проблеми. Вагомий внесок у дослідженні поняття прибутковості зробили сучасні вчені, а саме: Антонюк Р.Р., Чорна Л.О., Бердар М.М., Кучер Л., Ярошевич Н.Б., Гриньова В.М., Бланк І.А. Незважаючи на важливість даної категорії, досі не існує єдиного підходу до визначення сутності поняття прибутку та основних факторів його зростання.

Виклад основного матеріалу. Прибуток є економічною категорією яка має своє якісне і кількісне визначення. Саме в їх діалектичній єдності розкривається сутність

прибутку, його економічний зміст.

Прибуток – система економічних відносин між підприємцями (роботодавцями-власниками засобів виробництва) і найманими працівниками щодо виробництва, розподілу та привласнення створеної додаткової вартості, яка відособлюється у вигляді надлишку над витратами вкладеного капіталу.

В економічній літературі існують різні концепції прибутку, але спільної думки щодо його витоків не існує. Джерела які проаналізовані під час написання статті трактують по різному визначення «прибуток» а саме:

Господарський кодекс України Прибуток суб'єкта господарювання є показником фінансових результатів його господарської діяльності, що визначається шляхом зменшення суми валового доходу суб'єкта господарювання за певний період на суму валових витрат та суму амортизаційних відрахувань показник фінансових результатів [1, ст. 142].

С. М. Онисько, П.М. Марич стверджують, що прибуток підприємства – отримання певного фінансового результату суб'єкта підприємницької діяльності, який здійснює виробничу, комерційну, науково-дослідну та іншу діяльність фінансовий результат [2, с. 103].

М. В. Патарі-дзе-Вишинська стверджує, що прибуток є формою доходу суб'єкта господарської діяльності, що вклав свій капітал для досягнення певного комерційного успіху. Категорія прибутку нерозривно пов'язана з категорією капіталу – особливим фактором виробництва – і в усередненому вигляді характеризує ціну функціонуючого капіталу ціна функціонуючого капіталу [3, с. 25].

Г. А. Семенов, А.В. Бугай зауважили, що прибуток – це сукупність фінансових відносин, які виникають у процесі операційної, фінансової та інвестиційної діяльності суб'єкта господарювання щодо перетворення доходів від зазначених видів діяльності в прибуток підприємства доходи [4, с. 97–98].

Кожен суб'єкт який займається підприємницькою діяльністю прагне менше втратити і більше отримати для цього завжди в пошуку ефективних і перевірених на досвіді шляхів підвищення рентабельності своєї діяльності та отримання зростання прибутку.

Підвищення ефективності роботи вимагає виявлення резервів збільшення обсягів виробництва і реалізації, зниження собівартості, зростання прибутку. Визначення основних напрямів пошуку резервів збільшення прибутку передбачає класифікацію факторів, що впливають на можливість і розміри їх отримання, на внутрішні та зовнішні.

До зовнішніх факторів належать: природні умови, державне регулювання цін, тарифів, відсотків, податкових ставок і пільг, штрафних санкцій. Ці фактори і не залежать від діяльності підприємства, але можуть значно вплинути на величину прибутку.

Внутрішні фактори поділяються на виробничі і поза виробничі.

Виробничі фактори характеризують наявність і використання засобів і предметів праці, трудових і фінансових ресурсів і в свою чергу поділяються на екстенсивні та інтенсивні.

Екстенсивні фактори впливають на процес одержання прибутку через кількісні зміни: обсяг засобів і предметів праці, фінансових ресурсів, часу роботи обладнання, чисельності персоналу, фонду робочого часу тощо.

Інтенсивні фактори впливають на процес отримання прибутку через якісні зміни: підвищення продуктивності обладнання і його якості, застосування прогресивних видів матеріалів і удосконалення технології їх обробки, прискорення обертання оборотних засобів, підвищення кваліфікації і продуктивності праці персоналу, зниження матеріалоємності продукції, удосконалення організації праці і більш ефективного використання фінансових ресурсів тощо.

До факторів зростання прибутку відносяться:

- обсяг продажів;
- зростання цін;

- зниження собівартості;
- оновлення асортименту та номенклатури продукції.

Отже, на величину прибутку підприємства впливає велика кількість різноманітних факторів. Основу класифікації чинників прибутку складає їх поділ на зовнішні та внутрішні. Їх глибоке дослідження є основою для прийняття управлінських рішень у сфері управління прибутком.

Висновки та перспективи дослідження. Сучасна підприємницька діяльність господарюючих суб'єктів спрямована на одержання прибутку. Саме можливість одержання прибутку та наявність його спонукають їх входити в певну сферу діяльності, а за відсутності прибутку або навіть загрози його відсутності – покидати певний сегмент ринку. Прибуток підприємства – це фінансовий результат підприємства, абсолютний показник, який здійснює виробничу, комерційну, науково-дослідну та іншу діяльність та характеризує ступінь успіху проведення цієї діяльності.

Розвиток підприємництва в країні вимагає від суб'єктів господарювання як найбільш раціонально використовувати фінансові ресурси, щоб досягти максимального фінансового результату, та реалізувати місію підприємства, тому особливої уваги потребують такі важливі фінансові категорії, як «фінансовий результат» та «прибуток підприємства».

Література:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436 – IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/436-15>.
2. Онисько С.М., Марич П.М. Фінанси підприємств : [підручник для студентів вищих закладів освіти] / С.М. Онисько, П.М. Марич; 2е вид., виправ. і доп. – Львів : Магнолія Плюс, 2006. – 367 с.
3. Патарідзе-Вишинська М.В. Визначення та облік фінансового результату: вітчизняний і зарубіжний досвід / М.В. Патарідзе-Вишинська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2016. – № 2. – С. 25–37.
4. Семенов Г.А. Фінансове планування і управління на підприємствах : [навч. посіб.] / Г.А. Семенов – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 432 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Гетьманенко Карина Володимирівна, магістрант спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» Кіровоградського інституту розвитку людини,

Фрунза Світлана Анатоліївна, кандидат економічних наук, доцент Центральньоукраїнського національного технічного університету,

Переверзєв Євген Вікторович, кандидат економічних наук, доцент кафедри права та соціально-економічних відносин Кіровоградського інституту розвитку людини

У статті розглянуто теоретичні підходи до визначення «власний капітал», наукові теорії започаткування, його історію розвитку у світовій та вітчизняній науці. Акцентовується увага на підходах сучасного формування структури власного капіталу. Виявлено проблеми формування власного капіталу та надані пропозиції щодо удосконалення.

Ключові слова: капітал, власний капітал, підприємство, теорія, вклад, прибуток, статут, активний капітал, пасивний капітал.

Актуальність і мета дослідження. У сучасних умовах побудова ефективної структури власного капіталу є тим чинником, який має безпосередній вплив на фінансовий стан організації – його платоспроможність і ліквідність, величину доходу, рентабельність діяльності.

У зв'язку з цим про актуальність дослідження власного капіталу і методів його формування свідчить активний розвиток в останні десятиліття його теоретичного базису і ефективні форми практичного його здійснення.

Мета статті – здійснити аналіз теоретичних підходів формування власного капіталу, розкрити сутність та визначити основні проблеми які виникають при створенні власного капіталу. Знайти недоліки та надати пропозиції як удосконалити механізм утворення власного капіталу.

Огляд наукових праць із проблеми. Економічна природа капіталу в цілому та власного капіталу окремо вивчали і вивчають багато закордонних та вітчизняних вчених. Перші теоретичні розробки присвячені питанню формування сутності та складових власного капіталу представленні у роботах таких вітчизняних та закордонних науковців, зокрема як: А. С. Бакаєва, С. М. Бичкова, М. М. Мосійчук, І. Р. Поліщук, В. В. Сопко, В. Бланк, К. Маркс, А. Сміт, Д. Рікардо, П. Самуельсон, Ж. Б. Сей, Ж. Тюрго, В.Я Соколов, В. М. Івахненко.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі часто зустрічається поняття «власний капітал». Щоб чіткого розуміння сутності даного визначення для початку необхідно розкрити зміст самого значення капітал.

Теоретичне значення капіталу має тривалу історію. Капітал – одна з найбільш поширеніших у фінансовому менеджменті економічних категорій, яка слугує базою для створення і розвитку підприємства та має чимало визначень щодо свого трактування. З точки зору представників науки економічної теорії поняття капітал характеризується по-різному, але більш вживане значення надав американський економіст Ірвінг Фішер (1867-1947). Згідно його твердження капітал «запас економічних благ і економічних ресурсів (тобто багатство), використання якого обертається зворотнім потоком доходів» [1]. Основне підґрунтя для даного визначення Фішера заклав Адам Сміт, зазначивши, що капітал – це «запас, від якого власник очікує отримати дохід» [2].

Питання про природу власного капіталу постійно здавалися найбільш складними, тому воно перебувало в полі зору представників різних напрямків і шкіл в економічній теорії. В залежності від рівня економічного розвитку суспільства, науковці по-різному тлумачили поняття «власний капітал».

Перша згадка про власний капітал як об'єкт обліку була в Італії в 1491 році. На той час під власним капіталом розуміли особисті засоби власника, які він мав у власності, вкладав в підприємство та отримав в процесі підприємницької діяльності. Для відображення інформації про власний капітал створювався відповідний рахунок, який називали «капітал». Цей рахунок разом з результатними рахунками використовували також для визначення прибутків і збитків підприємства [3].

З часом сутність власного капіталу змінювалась, проте не суттєво. В залежності від ступеню розвитку суспільства представники економічної думки вкладали в поняття «власний капітал» своє значення та сутність.

Під власним капіталом розуміли:

- вартість, що створює додаткову вартість;
- весь нагромаджений запас засобів для виробництва матеріальних благ і досягнення тих переваг, які, як правило, вважаються частиною доходу;
- засоби, як грошові, так і майнові, на які відкривається торговельне чи промислове підприємство;

- ресурси та блага, які виробляються та розподіляються в державі для задоволення потреб суспільства;

- сума цінностей вкладених у підприємство з метою отримання прибутку [4].

Вітчизняні вчені під власним капіталом розуміють наступне:

Шатило Н. В. вважає, що власний капітал – це власні джерела підприємства, які без визначення строку повернення внесені засновниками або залишені ними на підприємстві з оподаткованого прибутку [5, с. 230-245].

Професор Бутинець Ф. Ф. також зазначає, що власний капітал – це загальна вартість засобів підприємства, які належать йому на правах власності і використовуються ним для формування його активів [6, с. 388-390].

На думку Левина В.С. власний капітал підприємства складається з вкладеного капіталу незалежно від джерел його отримання та накопичуваного прибутку.

Голов С.Ф., Єфименко В.С. вважають, що власний капітал формується акціями, тобто коштами інвесторів (власників) в обмін на реалізовані їм акції.

Чебанова Н.В., Василенко Ю.А. дають наступне визначення власному капіталу – власні джерела фінансування підприємства, які без зазначення строку повернення внесені його засновниками (учасниками), або суми реінвестованого чистого прибутку, нагромаджені протягом строку існування підприємства, а також дарчий капітал.

Варто також відзначити внесок Сопко В.В. у теоретичні основи категорії «власний капітал», яка в своїй монографії запропонувала виділити три підходи до визначення поняття власний капітал, а саме: бухгалтерський підхід, правовий та економічний. Дані підходи визначають власний капітал відповідно до зазначених вище наук.

Кожен з наведених вище поглядів представників економічної думки не можна назвати правильними чи неправильними, оскільки кожен дослідник адаптував зміст поняття капітал під вирішення конкретної проблеми чи завдання у різних економічних умовах та періоди часу. Стосовно зарубіжного досвіду, то структура власного капіталу в кожній державі відрізняється. Аналіз різних джерел показав, що структура власного капіталу в кожній країні різноманітна. Більшість країн до складу власного капіталу відносять статутний капітал, нерозподілені прибутки та резерви. Підприємства Японії приділяють велику увагу резервному капіталу в структурі власного.

В США власний капітал поділяють на дві складові: авансований капітал та накопичений нерозподілений прибуток.

Структура власного капіталу на підприємствах в Російській Федерації відрізняється лише створенням на підприємствах фонду накопичення та споживання.

Відсутність тої чи іншої складової власного капіталу в різних країнах залежить в першу чергу від організаційно-правової структури підприємства, вимог законодавства та національних традицій.

Висновки та перспективи дослідження. Аналіз еволюції поглядів на економічну суть власного капіталу засвідчив неоднозначність в її трактуванні окремими авторами і виникнення при цьому ряду проблем, які потребують вирішення як на рівні підприємства так і на державному рівні. На цій основі доведено необхідність уточнення даного поняття. Власний капітал – це загальна вартість чистих активів підприємства (активи за вирахуванням зобов'язань), що відображає обсяг прав та інтересів власників і складається з інвестованого, накопиченого та потенційного капіталу.

Запропонована структура власного капіталу підприємств дає змогу систематизувати інформацію по формуванню, накопиченню та використанню капіталу яка необхідна внутрішнім та зовнішнім користувачам для управління капіталом і прийняття конкретних управлінських рішень.

Література:

1. Бондарчук А. В. Ефективна економіка: сутність власного капіталу / А. В. Бондарчук // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» 2013. – №8. – С.56–61.

2. Івченко Л. В. Власний капітал: сучасний погляд на його сутність та складові / Л.В. Івченко // Молодий вчений. – 2016. – № 3. – С 79-84.
3. Камінська Т.Г. Економічна сутність та класифікаційні характеристики капіталу підприємств / Т. Г. Камінська // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: міжнар. зб. наук. праць. – Житомир, 2011.– Вип. 2(20). – С. 230-245.
4. Крисальний О. В. Економічна теорія / О. В. Крисальний // Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 518 с.
5. Леончикова В. А. Економічна сутність власного капіталу / В.А. Леончикова // Вісник СНАУ. Серія: Фінанси і кредит. – 2005. – Вип. 2. – С. 388-390.
6. Яковенко Р. В. Національна економіка: навч. посіб. / Р. В. Яковенко. – Кіровоград: ПіК. 2009. – 548 с.

ВПЛИВ ВИЇЗДУ ЗА КОРДОН МОЛОДІ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

**Самотуга Анастасія Едуардівна,
студент 2 курсу спеціальності «Фінанси,
банківська справа та страхування»
Кіровоградського інституту розвитку людини,**

**Мацько Катерина Юрївна,
студент 2 курсу спеціальності «Менеджмент»
Кіровоградського інституту розвитку людини,**

**Остапенко Олена Володимирівна,
старший викладач кафедри права та соціально-
економічних відносин Кіровоградського
інституту розвитку людини**

У статті розглядається проблеми та наслідки виїзду молоді України за кордон. У дослідженні розкрито причини міграції за кордон та встановлено соціально-економічні наслідки міграції молоді

Ключові слова: *молодь, міграція, перспективи, тенденція, умови праці, причини міграції.*

Актуальність та мета дослідження. Міграція населення (лат. Migratio – переселення) – переміщення людей з одного регіону (держави, країни) в інший, в ряді випадків великими групами і на великі відстані [2, с. 19].

Показники міграції вражають і жахають. За оцінками експертів, за межами України на сьогоднішній день знаходиться від 2,5 до 5 млн. осіб працездатного віку.

Масова міграція громадян України за кордон, супроводжується зниженням показників народжуваності, підвищенням захворюваності внаслідок виснажливої праці.

Мета даної статті полягає в аналізі міграційних процесів в Україні, дослідженні соціально-економічних наслідків міграції молоді.

Огляд наукових праць з проблеми. Проблема міграції молоді досліджувалася багатьма соціологами та політологами та науковцями. Вагомий внесок у дослідження теорії міграції молоді зробили В. Євтух, М. Шульга, Е. Лібанова, І. Прибиткова, О. Малиновська, О. Позняк, У. Садова, О. Хомра, А. Ягельський та інші. Роботи цих та інших дослідників висвітлюють широкий спектр міграційної проблематики. Однак недостатньо дослідженими залишаються окремі аспекти та нові проблеми міграції молоді, пов'язані з впливом світової економічної кризи.

Виклад основного матеріалу. Причинами трудової міграції населення є різниця в розмірах заробітної плати на території окремо взятих країн. В Україні має місце грубе для будь-якого суспільства явище – поширення бідності серед трудового населення. У високорозвинених країнах, в які виїжджають громадяни України у пошуках кращого заробітку, ситуація виглядає зовсім інакше.

У лютому 2005 р. Відділ економічних і соціальних проблем ООН оголосив прогноз, згідно з яким до 2050 р. населення України зменшиться майже вдвічі, з 46 до 26 млн. чол. Трудова міграція відіграє фундаментальну роль у демографії країни [4, с. 59].

Показники міграції до сусідніх країн вражають своїм розміром. Тому Угорщина збирається розширити кількість вакансій для мігрантів на 50 тис. осіб. Чехія, де на даний час працює близько 220 тис. українців, збирається створити ще 140 тис. місць роботи.

Проте головним імпортером українських робітників є Польща. Якщо у 2015 році тут працювало близько 1млн. українців, то у 2017 році для українських працівників було відкрито ще близько мільйона робочих віз. Не варто забувати: йдеться тільки про офіційно влаштованих українців, хоча не всі мігранти працюють в країнах ЄС легально. Союз підприємців Польщі примічає, що зростання кількості мігрантів з України принесло їхньому бюджету майже 2 млрд. євро за рік сума, яка більш ніж удвічі перевищує кредит Україні від МВФ.

Наразі економічна ситуація не є кращою: падіння рівня життя, низька заробітна платня, інфляція, що веде до зростання цін.

Українські трудові мігранти за кордоном (2014-2018)

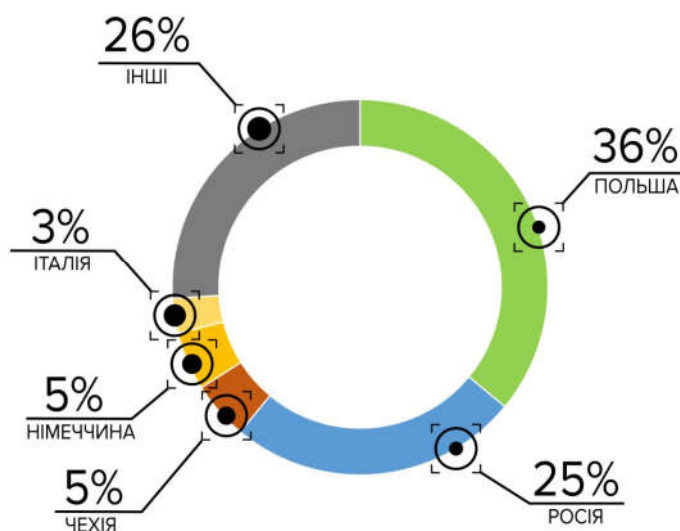

Рисунок 1. Українські трудові мігранти за кордоном (2014-2018 р.) [3, с. 44].

Явище трудової міграції потребує втручання держави, а саме:

1. Здійснення стабільного аналізу масштабів нелегальної трудової міграції за кордон та проведення всіх можливих, в рамках законодавства, заходів для застереження цього явища.

2. Цілеспрямоване створення робочих місць в таких галузях, як сільське господарство, легка, текстильна і хімічна промисловість, тобто там, де сьогодні використовується праця мігрантів в Європі. Слід ефективно розглянути механізм оплати праці у середині країни.

3. Забезпечення умов для поширення легального працевлаштування. З цією метою слід активізувати складання відповідних міждержавних договорів та удосконалення чинного законодавства в частині ліцензування підприємств для проведення

працевлаштування за кордоном.

4. Забезпечення прав та соціального захисту мігрантів.

Більшість мігрантів, а саме 73,9 % від загальної кількості опитуваних, впевнені, що міграція не впливає на їхні відносини в родині. Тільки 3,9 % респондентів вказали, що їх відсутність негативно вплинула на відносини в родині, та 10,3 % визнали погіршення відносин у подружжі [6, с. 28].

Для того, щоб запобігти витоку інтелекту за кордон та посилити економічну безпеку України необхідно перш за все всебічно сприяти розвитку людського капіталу в Україні. На його розвиток в Україні великий вплив має інформаційне суспільство та його розвиток. Інформатизація сучасної освіти також ініціює ефективну взаємозв'язок освіти, науки, держави, бізнесу на основі використання глобальних мереж.

Щоб зупинити розвиток загрози українському ринку праці, необхідно зайнятися підготовкою професійних кадрів. Поки освітні реформи почнуть діяти, мине багато часу, тому основне завдання – підвищення кваліфікації робітників яке лежить на самих підприємствах.

Багато компаній пропонують програми стажувань, в ході яких старанні робітники можуть отримати необхідні знання.

Формування професійної команди значно підвищує ефективність підприємства і дає можливість підвищити не тільки власний прибуток, а й впливати на ринок завдяки високим стандартам якості та організації робочого процесу.

Хорошим прикладом того, як професійні робітники змінюють життя країни, є державні закупівлі. Впроваджена громадським сектором реформа витекла в систему електронних закупівель і завоювала нагороди на світових конкурсах.

Глобальна проблема міграції кваліфікованої і некваліфікованої робочої сили з України це значно серйозніша загроза, ніж можна уявити. Ігнорування цієї проблеми може привести до непоправної шкоди українській економіці.

Міжнародна організація міграції оцінює можливе потенційне збільшення кількості міжнародних трудових мігрантів в короткостроковій перспективі на 41%. Серед потенційних трудових мігрантів майже половина – у віці від 18 до 29 років [5, с. 37].

Саме серед таких молодих людей кількість довгострокових трудових мігрантів, які зважилися не повертатися в Україну, майже вдвічі більше, ніж серед людей у віці від 45 до 65 років. Додатковий ризик для українського ринку праці – збільшення кількості студентів, що навчаються за кордоном.

Один із кроків покращення ситуації з нестачею кадрів – це повернення трудових мігрантів назад в Україну, але для цього потрібно працювати в декількох напрямках, заявив Радіо НВ економіст, директор Інституту економічних досліджень і політичних консультацій Ігор Бураковський. На його думку, необхідно проводити реформи по перетворенню України в дійсно динамічну економіку з високим попитом на робочу силу з адекватною зарплатою [4, с. 59].

«Уже немає проблеми безробіття. Проблема є з точністю до навпаки, – вважає президент України. – Зрозуміло, що це середня температура по палаті, що десь людям ніде працювати, а десь на кваліфіковану робочу силу полюють рекрутери, в тому числі іноземні, так як підписання Угоди про асоціацію означає, що у нас вільний рух товарів, послуг, капіталів і робочої сили».

Протягом 2017 року більше мільйона українців покинули межі держави, близько 100 тисяч осіб щомісячно виїжджають за межі країни, повідомив міністр закордонних справ Павло Клімкін.

Згідно з результатами дослідження, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології 45% українців готові виїхати за кордон для того, щоб отримувати більшу заробітну плату. Ще 31,6% з бажаючих виїхати хочуть мати більш комфортні умови для життя, а 9,4% не можуть себе реалізувати в Україні [7, с. 51].

Масова міграція є загальносвітовою тенденцією сучасності, в якій Україна відіграє

провідну роль. За даними на лютий 2005 р. від 150 до 175 млн. чол. (тобто понад 3% населення Землі) живуть за межами країни свого походження, із них українці становлять понад 10% від загальної кількості мігрантів у світі, тобто понад 20 млн. українців постійно проживають за межами своєї батьківщини і є вже громадянами інших держав.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, на підставі вищенаведених даних, можна зробити такі висновки: вдосконалення потребує механізм нормативно-правового регулювання забезпечення соціальних та гуманітарних прав мігрантів.

Якщо кількість мігрантів зростатиме, а населення України зменшуватиметься, у майбутньому демографічно-трудова витрати доведеться відшкодовувати. Але проблема в тому, що Україна не належить до економічно розвинених країн, тому не є привабливою для іноземних мігрантів.

Для зменшення витоку молоді за межі країни та посилення економічної безпеки України мають важливе значення вкладення в освіту, охорону здоров'я та забезпечення добробуту громадян, а також формування соціальної ринкової економіки. Також важливе значення має співробітництво у сферах науки та освіти з країнами ЄС, оскільки спрямоване на підвищення конкурентоспроможності через економічні засади, вдосконалення соціальної сфери, що дозволить значно підвищити рівень притягнення науковців, університетів, науково дослідницьких організацій до спільних наукових досліджень, а також створить основу для структурних реформ у науково інноваційній сфері нашої держави.

Література:

1. Державна міграційна служба [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dmsu.gov.ua>.
2. Євтух В.Б. Сучасна етнонаціональна динаміка українського суспільства: тенденції, закономірності, особливості / В.Б. Євтух // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – К. : НПУ ім. М.Драгоманова, 2009. – №1. – С. 3–23.
3. Кваша О.С. Зовнішні міграційні процеси трудових ресурсів: фактори, стан та наслідки для України / О.С. Кваша // Економіка і суспільство. – №10. – 2017. – 535 с.
4. Левчук О.В. Макроекономічні питання економічної безпеки України // О.В. Левчук, В.А. Коваленко // Економіка та суспільство. – № 5. – 2016. – 538 с.
5. Мазука Л.І. Трудова міграція українців до країн ЄС: сучасний стан, проблеми та шляхи їх вирішення / Л.І. Мазука // Стратегічні пріоритети. – № 3(16) – 2010. – 107 с.
6. Ромащенко Т. Актуальні проблеми сучасної української трудової еміграції / Т. Ромащенко // Економіка України. 2007. – № 8. – С. 84–89.
7. Щерба Г.І. Соціологічний аналіз міграції трудового населення України як джерело формування української діаспори / Г.І.Щерба // Діаспора як чинник утвердження держави України у міжнародній спільноті : [зб. матер. II Міжн. наук-практ. конф., Львів, 18–20 червня 2008 р.]. – Львів : МІОК ; Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2008. – 353 с.

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ НА ВИРОБНИЧОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Ковалишин Олександр Олегович,
студент 4 курсу спеціальності
«Менеджмент» Кіровоградського інституту
розвитку людини,

Черненко Олександр Володимирович,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри права та соціально-економічних
відносин Кіровоградського інституту
розвитку людини

У статті досліджено систему антикризового управління діяльністю підприємства, визначені її сутність і складові елементи. Вивчено питання необхідності та

актуальності діагностики кризового стану та моніторингу за діяльністю та операціями підприємства на різних фазах розгортання кризи. Проведено порівняння зарубіжного і українського досвіду і практики реалізації антикризового управління та санації, а також державного регулювання в сфері банкрутства. Встановлено основні зовнішні чинники збиткової діяльності українських підприємств. Визначено, що інноваційна політика у процесі антикризового управління є одним із основних інструментів, сприяє виходу підприємства із кризи та підвищенню конкурентних позицій на ринку. Представлена узагальнена послідовність реалізації стратегічних цілей антикризового управління.

Ключові слова: антикризове управління, діагностика кризового стану, інноваційна політика

Актуальність теми дослідження. Сучасна мінливість зовнішнього середовища організацій, його стрімкий розвиток у зв'язку з незупинним науково-технічним прогресом, змінами у сферах партнерства, глобалізацією, економічною нестабільністю сприяють формуванню передумов кризи для більшості підприємства. Це зумовлює необхідність дослідження та впровадження практичних розробок у сфері антикризового управління підприємством – як набору заходів щодо оптимізації діяльності та покращення результатів діяльності організації. Антикризове управління підприємством на основі інновацій ґрунтується на реорганізації роботи підприємства за рахунок нововведень на всіх рівнях функціонування, дану концепцію вже впровадили відомі зарубіжні підприємства (IMB, Corning), отримавши при цьому позитивні результати, тому дослідження антикризового управління на основі інновацій є актуальним для підприємств України – як засіб виходу з кризових умов вітчизняних підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Різноманітні аспекти та особливості антикризового управління та санації сьогодні є об'єктами пильного дослідження вчених в роботах, присвячених фінансовому оздоровленню підприємств, що зумовлено необхідністю вивчення ефективності його здійснення відносно підприємств, що знаходяться в кризовому стані.

Зокрема, дослідженню проблем антикризового управління присвячені роботи таких українських вчених, як О.О. Терещенко, О.Д. Данілов, М.І. Тітов, А.Г. Семенов, Ю.С. Шембель, а також зарубіжних економістів Н. Здравомислова, М. Гелінга, Б. Бекенферде та інших.

Проте, до теперішнього часу в економічній та науковій літературі не розкрито сутності ролі та значення антикризового менеджменту та практичних аспектів запровадження антикризових процедур.

Метою дослідження є поглиблене вивчення та дослідження теоретичних основ антикризового управління підприємством, інноваційної діяльності, їх взаємозв'язок як системи заходів антикризового управління підприємством на основі інновацій та визначення основних проблемних та позитивних позицій антикризового управління для промислового підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сьогодні антикризове управління займає вагоме місце у діловому житті, так як проблема дослідження можливостей виживання в умовах глобальної економічної кризи являється однією з найактуальніших для всіх господарюючих суб'єктів. Саме забезпечення антикризової діяльності на постійній основі дає змогу цілеспрямовано формувати ефективну підсистему управління підприємством в кризових ситуаціях.

Поняття «криза» – одне з найбільш складних, яке має багато змістових відтінків інтерпретацій та сутнісних характеристик. Даний термін походить від грецького «krisis» – різкий перелом, тяжкий перехідний стан, крайня точка падіння, гостра нестача, невідповідність [8, с. 14].

В сучасній літературі поняттям «криза на підприємстві» характеризують різні проблемні фактори в діяльності підприємства від простих перешкод у функціонуванні

підприємства через організаційні негаразди до повного знищення підприємства.

Так, В.О. Подольська зазначає, що: «Криза на рівні підприємства – це форма порушення параметрів життєздатності підприємства, яка проявляє себе протягом певного періоду, характеризується закономірністю та циклічністю виникнення на різних етапах життєвого циклу підприємства, обумовлюється накопиченням протиріч у межах господарської системи та в перебігу її взаємодії з зовнішнім оточенням, має певні наслідки для можливостей його функціонування та розвитку» [14, с. 336].

З. Є. Шершньова наводить таке визначення: «Криза – загальна універсальна фаза будь-якого циклу, період порушення рівноваги» [18, с. 149].

Більшість науковців всі фактори, які спричиняють кризу, поділяють на дві групи: чинники зовнішнього середовища, тобто такі, при настанні яких вихід із кризи неможливий, і фактори внутрішнього середовища, на які можна здійснювати управлінський вплив, тобто такі, які дозволяють при правильній реакції на кризову ситуацію, зменшувати тиск на підприємство.

До першої групи факторів належать: криза в галузі, несприятливе відношення груп підтримки (акціонерів, кредиторів, інвесторів та інших зацікавлених осіб), негативні тенденції розвитку галузі, монополізація ринку товару, з яким працює підприємство, перевищення витрат над ціною реалізації продукції, розвиток підприємства за традиційними, але неефективними стратегіями, такими, які не відповідають сучасним потребам ринку та зміні оточуючого середовища – чинників прямої та непрямої дії тощо [18, с. 67].

До причин другої групи слід віднести такі, які викликані внутрішніми проблемами підприємства і меншою мірою пов'язані з негативними тенденціями у сфері зовнішнього середовища, а саме: незначні зміни в тенденціях розвитку галузі, які не відслідкувало підприємство, втрата конкурентних переваг, відмінність підходів до розвитку бізнесу між власниками та менеджментом, внутрішні конфлікти, невдало обрана стратегія розвитку, запізнана реакція на дії конкурентів, невиправданий ризик виведення нових товарів на ринок, неефективна реалізація інвестиційних проектів та інше [13, с. 268].

Визначення «антикризового управління підприємством» широко досліджується як вітчизняними, так і зарубіжними фахівцями. Сутність основних визначень даного поняття наведена в таблиці 1.

Таблиця 1

Визначення поняття «антикризового управління підприємством» науковцями

Зміст визначення	Автор/група авторів
1	2
Антикризове управління підприємством – діяльність, необхідна для подолання стану, що загрожує існуванню підприємства, при якому основним питанням стає виживання. Дана діяльність характеризується підвищенням інтенсивності застосування засобів і методів на підприємстві, необхідних для подолання загрозової для існування підприємства ситуації.	А. Крюменахер [1]
Антикризове управління підприємством – сукупність форм і методів реалізації антикризових процедур стосовно до конкретного підприємства-боржника.	В.І. Кошкін, С.Г. Беляєв [17, с. 34].

Антикризове управління підприємством – така система управління підприємством, що має комплексний, системний характер і спрямована на запобігання або усунення несприятливих для бізнесу явищ за допомогою використання всього потенціалу сучасного менеджменту, розробки й реалізації на підприємстві соціальної програми, що має стратегічний характер, що дозволяє усунути тимчасові утруднення, зберегти й збільшити ринкові позиції при будь-яких обставинах, при опорі в основному на власні ресурси.	А.Г. Грязнова [4, с.7]
Антикризове управління підприємством – це управління, у якому поставлено певним чином передбачення небезпеки кризи, аналіз її симптомів, заходів по зниженню негативних наслідків кризи й використання її факторів для наступного розвитку.	Е.М. Коротков [6, с. 128].
Антикризове управління підприємством включає: -попередню діагностику причин виникнення кризової ситуації на підприємстві; -аналіз зовнішнього середовища й потенціалу конкурентних – переваг підприємства для вибору стратегії його розвитку; -конкурентних переваг і фінансового оздоровлення підприємства; -розробку процедур фінансового оздоровлення підприємства й системи контролю за їхньою реалізацією	В.Г. Крижановський [7, с. 47].
Антикризове управління підприємством – це управління, в якому передбачена небезпека кризи, аналіз її симптомів, заходів щодо зниження негативних наслідків кризи та використання її факторів для позитивного розвитку.	В.О. Василенко [2, с. 23].
Антикризове управління підприємством – здатність до розробки оптимальних шляхів виходу з кризової ситуації, визначення пріоритетних цінностей підприємства в умовах кризи, координації діяльності підприємства та його працівників щодо запобігання кризи, досягнення ефективності їх праці в екстремальних умовах.	Л.С. Ситник [16, с. 22].
Антикризове управління підприємством – це постійно організоване управління, спрямоване на найбільш оперативне виявлення ознак кризового стану та створення відповідних передумов для його своєчасного подолання з метою забезпечення відновлення життєздатності окремого підприємства, запобігання його банкрутству.	Л.О. Лігоненко [11, с. 57].

Більшість із наведених визначень ідентифікують антикризове управління підприємством як систему заходів, які передбачають, діагностують та усувають кризові явища на підприємстві.

Визначення Л.О. Лігоненка дає змогу чітко визначити необхідність антикризового управління підприємством як системи, що існує постійно та займається безперервним функціонуванням в межах організації.

Як висновок до наведеного переліку визначень, антикризове управління підприємством – це постійна система управління підприємством, що має комплексний, системний характер, діяльність якої спрямована на запобігання кризових явищ в організації, та включає координацію діяльності підприємства та його працівників щодо запобігання кризи, досягнення ефективності їх праці в екстремальних умовах, діагностування та аналіз виникнення кризових явищ, їх причин та особливостей поведінки зовнішнього та внутрішнього середовищ організації в цей період часу, розробку шляхів виходу із кризи підприємства за оптимальних умов його подальшої діяльності.

Об'єктом антикризового управління є виникнення та поглиблення кризи розвитку підприємства, що має негативні наслідки для життєдіяльності підприємства, її усунення та запобігання [19, с. 88].

Основною метою антикризового управління є розробка й реалізація заходів, спрямованих на швидке відновлення платоспроможності та достатнього рівня фінансової стійкості підприємства задля уникнення його банкрутства [12, с. 152].

Кризові явища в діяльності підприємства є моментом різкого загострення суперечностей, які виникають у процесі взаємодії окремих елементів мікроекономічної системи між собою та із зовнішнім оточенням.

Розглядаючи сутність та завдання антикризового управління, більшість дослідників єдині в думці стосовно специфічності цього напрямку управління, використання специфічних прийомів, форм і технологій менеджменту, некоректності його ототожнювання з управлінням в цілому або управлінням за умови макроекономічної кризи [15].

Під механізмом антикризового управління слід розуміти сукупність засобів та методів впливу на об'єкт управління – кризові явища. Основними принципами, на яких ґрунтується механізм антикризового управління, визнаються наступні:

1. Принцип опори на антикризову свідомість – розуміння негативних наслідків виникнення та поглиблення кризи для усіх суб'єктів антикризового процесу; найважливішими характеристиками свідомості є інтереси, цінності та мотиви діяльності, від яких залежить досягнення поставленої мети.

2. Принцип діагностики кризових явищ підприємства, а саме проведення ретроспективного, оперативного і перспективного цільового аналізу, спрямованого на виявлення ознак кризи підприємства, ідентифікацію її глибини та можливих наслідків, оцінку можливостей переборення, задоволення інших аналітичних потреб суб'єкта антикризового управління. Залежно від суб'єктів проведення та інформаційного забезпечення виокремлюються такі види діагностики кризи: внутрішня (яка здійснюється з ініціативи керівництва підприємства та його власників) та зовнішня (ініціатором проведення якої можуть бути як кредитори підприємства, так і потенційні інвестори).

3. Принцип реалістичності в оцінці ситуації, успіхів або невдач, які мають місце; оцінюючи можливість подолання кризи необхідно спиратися на об'єктивну реальність. Інформація про будь-які позитивні зрушення, які мають місце і є результатом антикризових заходів, має розповсюджуватися серед персоналу. Невдачі не повинні сприйматися фатально, слід зосереджувати увагу на вивченні причин низької ефективності або не результативності для запобігання повторенню таких помилок у майбутньому [13, с. 70].

Таким чином, антикризове управління підприємствами повинно мати системну основу. Це викликано тим, що крім внутрішньої кризи на підприємстві існує ще макроекономічна криза економіки в цілому, що накладає певний відбиток на заходи антикризового управління.

Антикризове управління підприємством має здійснюватись за такими етапами:

- 1 етап – діагностика кризового стану й загрози банкрутства підприємства. Діагностика кризового стану і загрози банкрутства підприємства може здійснюватися або

безпосередньо співробітниками підприємства або зовнішніми незалежними експертами [9, с. 128].

2 етап – визначення мети й завдань антикризового управління. Результати проведеної діагностики дозволяють визначити глибину кризи, яка охопила підприємство, а отже, визначити мету та завдання антикризового управління. Залежно від глибини кризи такими завданнями можуть бути виведення підприємства зі стану юридичного банкрутства, недопущення виникнення ситуації банкрутства, локалізація кризових явищ, фінансова стабілізація, запобігання повторенню кризи.

3 етап – визначення суб'єкта антикризової діяльності. На цьому етапі роботи необхідно визначити суб'єкт, який бере на себе відповідальність за розробку й реалізацію антикризових процедур, установити його повноваження стосовно розробки та впровадження антикризової програми. У країнах з розвиненою ринковою економікою для виконання цієї роботи використовують позаштатних професіоналів-фахівців з питань неспроможності або антикризових керуючих (у багатьох державах їх називають синдиками, в українському професійному сленгу – «ліквідаторами») [9, с. 129].

4 етап – оцінка часових обмежень процесу антикризового управління, які визначаються часом, наявним у підприємства, до порушення справи про банкрутство і адміністративного обмеження повноважень існуючого керівництва організації [10, с. 133].

5 етап – оцінка ресурсного потенціалу антикризового управління. У сучасній економічній літературі підприємство розглядається як система ресурсів, що взаємодіють між собою і забезпечують досягнення певних результатів, мети діяльності. Основними видами використовуваних ресурсів є технічні, технологічні, кадрові, просторові, ресурси організаційної структури системи управління, інформаційні, фінансові тощо (для торговельних підприємств – товарні ресурси). Таким чином, ресурсний потенціал також є лімітом обмеження антикризового процесу [9, с. 135].

6 етап – розробка антикризової програми підприємства, яка являє собою обґрунтовану сукупність заходів, що мають бути вжиті для досягнення визначених цілей та задач антикризового управління, її зміст обумовлюється результатами проведеної діагностики, часовими та ресурсними обмеженнями антикризового процесу. У складі програми зазвичай виділяються окремі складові антикризової політики, тобто сукупність дій, засобів та інструментів досягнення певних завдань [10, с. 136].

7 етап – упровадження антикризової програми й контроль за її виконанням. Найважливішою управлінською функцією на етапі безпосереднього проведення запланованих заходів є організація контролю за перебігом виконання розробленої антикризової програми для своєчасного вжиття заходів щодо модернізації або корегування раніше розробленої політики (процедур, заходів) у зв'язку з не прогнозованими змінами у внутрішньому і зовнішньому середовищі та поведінкою окремих кредиторів [9, с. 137].

8 етап – розробка й реалізація профілактичних заходів щодо запобігання повторенню кризи. Метою цього етапу процесу антикризового управління є створення або модернізація основних елементів системи протидії банкрутству на рівні підприємства, розробка та реалізація профілактичних заходів щодо запобігання повторенню кризи в майбутньому [9, с. 139].

Концептуальна модель процесу антикризового управління спрямоване на розробку практичного інструментарію окремих етапів процесу антикризового управління конкретного підприємства. Важливою управлінською функцією є організація контролю за перебігом виконання розробленої антикризової програми для своєчасного вжиття заходів щодо модернізації розробленої програми у зв'язку зі змінами у внутрішньому та зовнішньому середовищі [15].

Антикризова програма – це спеціальним чином підготовлений внутрішній документ, у якому систематизовано викладається перелік основних заходів, що планується здійснити

в межах підприємства, його структурних підрозділів та функціональних служб для досягнення поставленої мети – виведення підприємства з кризового стану [3, с. 237].

Мета антикризової програми вважається досягнутою, якщо з допомогою зовнішніх та внутрішніх фінансових джерел, проведення організаційних та виробничо-технічних удосконалень підприємство виходить з кризи (нормалізує виробничу діяльність) і забезпечує свою прибутковість та конкурентоспроможність у довгостроковому періоді [3, с. 237].

Кризова ситуація буде подолана з успіхом, коли буде проводитися глибокий причинний аналіз ситуації; послідовно впроваджуватимуть заходи з удосконалення культури управління фірмою на оперативному і стратегічному рівнях; персонал буде задіяний в управлінні кризою на всіх етапах для забезпечення співпраці і зацікавленості; раціонально використовуватимуться страхові фонди подолання кризової ситуації [5].

Дієвим способом виходу виробничого підприємства із кризового стану є формування концепції нового продукту, тобто розробка інноваційної політики.

Інноваційна політика підприємства – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [19].

Розглядаючи різні антикризові заходи, до яких удаються сьогодні сучасні підприємства, найпоширенішими та найактуальнішими можна назвати:

1. Скорочення витрат – дієвий інструмент, яким підприємство може скористатися для стабілізації фінансового становища. Очевидно, що для того, щоб підвищити рентабельність продажів і надалі збільшити приплив коштів, необхідно знизити витрати. У рамках цього використовується нормування всіх статей витрат і твердий контроль виконання встановлених нормативів. Такий підхід принесе відчутні результати, дозволяючи утримувати витрати компанії на заданому рівні.

2. Горизонтальна й вертикальна інтеграція. Горизонтальна інтеграція передбачає пошук можливостей здійснення закупівель разом із іншим покупцем. Збільшення обсягів закупівлі дозволить отримати знижки. Вертикальна інтеграція передбачає більш тісну роботу з ключовими постачальниками сировини й матеріалів, а також проведення моніторингу цін на сировину, виходу на ринок нових потенційних постачальників як альтернативу більш дорогим матеріалам.

3. Аналіз можливостей передачі на аутсорсинг дорогих процесів. Слід виділити, що вигідно робити самостійно і що дешевше закуповувати в інших виробників.

4. Жорсткість контролю всіх видів альтернативних витрат. Використання платного Інтернету в особистих цілях, телефонні дзвінки по міжміському зв'язку, використання оргтехніки – це ще не всі витрати, яких можна уникнути.

5. Перегляд організаційної структури на предмет виключення зайвих рівнів управління.

6. Оптимізація технологічних процесів.

7. Оптимізація оподаткування.

8. Жорсткість кадрової політики [5].

Для визначення безпосередніх антикризових заходів необхідно оцінити теперішній стан бізнесу та його майбутні перспективи.

Висновки.

Реалізація заходів антикризового управління на промисловому підприємстві потребує оптимізації заходів як зовнішнього, так і внутрішнього середовища організації, тільки вдале поєднання компонентів цих складових забезпечить ефективну діяльність та отримання позитивних результатів.

Отже, на тлі макроекономічної нестабільності ситуація суб'єктів економічних відносин загострюється невідповідністю їх до кризи. Неврахування ймовірності виникнення і розвитку кризових явищ в діяльності суб'єктів господарювання та низький рівень управління стали причинами високого рівня банкрутства. З огляду на такі

обставини, величезної ваги для ринкових агентів набуває антикризове управління, яке повинно бути направлено як на недопущення виникнення кризи, мінімізації її впливу, так і на посткризову стабілізацію діяльності. З'ясування місця антикризового управління діяльністю підприємства в теорії і практиці управління проходить через уточнення поняття кризи, а також факторів і причин його виникнення в діяльності суб'єктів господарювання.

В зарубіжній практиці антикризового регулювання та інституту банкрутства притаманне акцентування на комунікаціях, інноваційних і соціальних аспектах, тобто першочерговим і пріоритетним у процесі оздоровлення стану підприємства виступає відновлення платоспроможності суб'єктів господарювання, збереження робочих місць. Саме тому спрямованість на досягнення стратегічних завдань, своєчасне реагування за «слабкими сигналами», інноваційна політика, адекватне державне і законодавче регулювання процедур банкрутства та санації є особливо важливими при виході підприємств з кризового стану.

Література:

1. Krumenacher A., Krisenmanagement, Leitfaden zum Verhindern und Bewaltigen von Unternehmungskrisen / A. Krumenacher. – Verlag Ind. Organisation, Zurich, 2017. – 345 p.
2. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством / В.О. Василенко. – К., 2013. – 504 с.
3. Вудвуд В.В. Антикризове управління підприємством як засіб стабілізації його фінансового стану // Інноваційна економіка / В.В. Вудвуд, Ю.О. Шевченко-Котенко. – 2010. – №2 – С. 236-239.
4. Грязнова А.Г. Антикризисный менеджмент / Под редакцией проф. А.Г. Грязновой. – М. : Ассоциация авторов и издателей «ТАНДЕМ». Издательство ЭКМОС, 1999. – 368 с.
5. Добровольська О.В. Антикризове управління підприємством : сутність, етапи здійснення та основні антикризові заходи // Економічний форум / О.В. Добровольська, А.М. Лисовська. – 2012. – №2.
6. Короткова Э.М. Антикризисное управление: Учебник / Под ред. Э.М. Короткова. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 432 с.
7. Крыжановский В.Г. Антикризисное управление: Учеб. пособие для технических вузов / В.Г. Крыжановский, В.И. Лапенков, В.И. Лютер и др.; под ред. Э.С. Минаева и В.П. Панагушина. – М. : «Издательство ПРИОР», 2008. – 432 с.
8. Лагоцька Н. Надія є завжди. Антикризовий менеджмент : досвід, який сьогодні варто запозичити // Консалтинг в Україні / Н. Лагоцька, М. Орищенко. – 2008. – № 11-12. – С. 14–17.
9. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: підручник / Л.О. Лігоненко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 824 с.
10. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: Підручник / Л.О. Лігоненко. – К. : КНТЕУ, 2007. – 832 с.
11. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством : теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій / Л.О. Лігоненко. – К. : КНТЕУ, 2001. – 580 с.
12. Макаренко І.О. Проблеми антикризового управління промисловим підприємством // Актуальные проблемы экономики / І.О. Макаренко. – 2005. – № 6. – С. 126 – 129.
13. Мостенська Т.Л. Антикризове управління на етапі ранньої діагностики кризи // Вісник Запорізького національного університету / Т.Л. Мостенська. – 2010. – №4(8). – С. 267 – 272.
14. Подольська В.О. Фінансовий аналіз : Навч. посібник / В.О. Подольська. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 488 с.
15. Родченко В.В. Концептуальні підходи до проблеми побудови системного антикризового управління підприємством // Портал магістрів ДНТУ / В.В. Родченко : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : masters.donntu.edu.ua
16. Ситник Л.С. Організаційно-економічний механізм антикризового управління підприємством / Л.С. Ситник ; НАН України ; Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк : ІЕП НАН України, 2000. – 504 с.

17. Теория и практика антикризисного управления : Учебник для вузов / Г.З. Базаров, С.Г. Беляев, Л.П. Белых и др. ; Под ред. С.Г. Беляева и В.И. Кошкина. – М. : Закон и право, ЮНИТИ, 2006. – 469 с.
18. Шершньова З.Є. Антикризове управління підприємством : Навч. посіб. / З.Є. Шершньова, В.М. Багацький, Н.Д. Гетманцева; За заг. ред. З.Є. Шершньової. – К. : КНЕУ, 2007. – 680 с
19. Шершньова З.Є. Антикризове управління підприємством : Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / З.Є. Шершньова, С.В. Оборська. – К. : КНЕУ, 2006. – 196 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Усубян Давид Норікович,
студент 4 курсу спеціальності «Менеджмент»
Кіровоградського інституту розвитку людини,

Черненко Олександр Володимирович,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
права та соціально-економічних відносин
Кіровоградського інституту розвитку людини

У статті представлено основні результати дослідження стану розвитку молочного скотарства. Було проаналізовано ефективність тваринницької галузі України. Запропоновано шляхи удосконалення організації виробництва молока через удосконалення нормування і оплати праці в тваринництві. Розроблено методику нормування праці для сільськогосподарських робітників, що дозволить підвищити рентабельність діяльності ферм.

Ключові слова: молоко, скотарство, організація виробництва, ефективність, собівартість.

Актуальність дослідження. Найважливішою галуззю продуктивного тваринництва України є скотарство, яке постачає незмінні продукти харчування і цінну сировину для харчової і переробної промисловості. У результаті господарського використання великої рогатої худоби одержують молоко, що відзначається високими якість і є сировиною для виробництва молочних продуктів.

Економічна криза в аграрному секторі супроводжується значним зменшенням поголів'я корів, зниженням продуктивності худоби, зростанням собівартості продукції молочного скотарства. В результаті обсяги виробництва та споживання продукції молока з року в рік скорочуються та, як наслідок, знижується ефективність та конкурентоспроможність вітчизняного молочного скотарства.

В останні роки відбувається тенденція до різкого скорочення поголів'я великої рогатої худоби та й взагалі галузі тваринництва. На сьогоднішній день підприємцю сільського господарства, а саме так називається новий господар землі у більшості господарств згідно з новим формам власності, не вигідно займатися тваринництвом. Тут потрібне чітке прослідковування та контроль з боку держави стану ринку тваринництва, регулювання цін на ньому, бо навіщо ж тоді Україна має такі родючі землі, яких не має чим і удобряти, наприклад органічні добрива.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У розробку проблеми удосконалення організації виробництва та його інтенсифікації, підвищення продуктивності праці, раціонального використання ресурсного потенціалу, досягнення високої ефективності виробництва тваринницької продукції зробили вчені-економісти С.П. Азізов, Д.П. Доманчук, М.В. Калінчик, Л.І. Касьянов, Г.А. Котов, П.Т. Саблук, В.К. Терещенко, О.В. Шкільов, О.М. Шпичак, П.В. Щепієнко, В.В. Юрчишин та інші дослідники.

Проте, складність і багатогранність цієї проблеми зумовлюють необхідність проведення подальших досліджень у даній галузі.

Метою дослідження є аналіз стану галузі молочного скотарства, а також обґрунтування економічних особливостей організації виробництва молока через удосконалення нормування і оплати праці в тваринництві.

Методи дослідження. Було використано такі наукові методи: економічного аналізу; причинно-наслідкових зв'язків; аналізу, синтезу, економіко-математичний методи досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Галузь сільського господарства – складна система взаємодіючих і взаємопов'язаних елементів.

Проблема підвищення ефективності агропромислового виробництва – визначальний чинник економічного і соціального розвитку суспільства. Ефективність показує кінцевий корисний ефект від застосування засобів виробництва і живої праці, а також сукупних їхніх вкладень [15, с. 82].

Економічна ефективність сільськогосподарського виробництва означає одержання певної кількості продукції з одного гектара земельної площі, від однієї голови худоби при найменших затратах праці і коштів на виробництво одиниці продукції [10, с. 35].

Молочна галузь належить до провідних у харчовій промисловості та формує достатньо привабливий за обсягом ринок. Економічну ефективність галузі скотарства в окремих категоріях господарств можна охарактеризувати за допомогою таких натуральних та вартісних показників: вихід телят на 100 корів; продуктивність великої рогатої худоби; затрати праці і кормів на 1 ц молока; собівартість і ціна реалізації 1ц молока; рівень рентабельності виробництва молока; прибуток з розрахунку на 1ц молока і на одну корову.

Характеризуючи економічну ефективність молочного скотарства, зазначимо, що на її рівень впливає багато чинників, зокрема: рівень годівлі, породні і племінні якості тварин, способи їхнього утримання. Залежно від конкретних умов на фермах застосовують прив'язний і безприв'язний боксів способи утримання тварин. Як показали дослідження, спосіб утримання корів не має вирішального впливу на їхню молочну продуктивність. Вона найбільше залежить від рівня годівлі корів, їхніх породних і племінних якостей [6, с. 91].

Водночас спосіб утримання корів значною мірою зумовлює рівень трудомісткості виробництва молока і продуктивності праці в молочному скотарстві. Наприклад, якщо на кращих молочнотоварних фермах із прив'язним утриманням худоби і комплексною механізацією всіх виробничих процесів з розрахунку на одного працівника припадає 15-20 корів, то при безприв'язному утриманні в результаті поглиблення спеціалізації тваринників і ефективного використання сучасної техніки це навантаження може бути збільшене до 50 голів. При достатньому рівні концентрації молочного скотарства, коли на фермі з прив'язною системою утримують не менше 600 корів, першим етапом удосконалення технології є створення доїльно-молочних блоків і поступовий перехід до безприв'язного утримання корів [5, с. 63].

Впровадження технології з безприв'язним утриманням корів і доїнням їх у спеціальних приміщеннях на установках «Ялинка» і «Тандем» дає змогу в 2,5-3,0 рази підвищити продуктивність праці порівняно з прив'язним утриманням.

Найважливішою галуззю тваринництва України є скотарство, яке постачає продукти харчування і цінну сировину для харчової промисловості.

В останні роки відбувається тенденція до різкого скорочення поголів'я ВРХ. На сьогоднішній день фермерам не вигідно займатися тваринництвом.

Найвищого рівня виробництва молока в Україні було досягнуто наприкінці 90-х років. Пізніше тенденції його розвитку істотно змінилися. У Дніпропетровській області, як і по всій Україні, у період кризи у найскладнішому становищі опинилася молочна

галузь. Обсяг виробництва скоротився у 2017 році порівняно з 1990 роком майже у 2,5 рази [12, с. 62].

Економічну ефективність галузі скотарства в окремих категоріях господарств можна охарактеризувати за допомогою таких натуральних та вартісних показників: продуктивність великої рогатої худоби; витрати кормів на 1 ц. молока; 1 ц приросту великої рогатої худоби та на одну умовну голову; трудомісткість одиниці продукції [13, с.119].

Показники ефективності галузі скотарства співставляють по кожній групі тварин, як в натуральній так і у вартісній формах з середніми показниками по району чи показниками іншого господарства, або з даними цього ж господарства за кілька років. При цьому необхідно проаналізувати та співставити показники продуктивності худоби, та продуктивність праці, затрати праці у люд. год. в розрахунку на одиницю продукції.

Потім аналізують собівартість продукції по кожному виду продукції, що дасть змогу установити рівень тенденції, зміни собівартості продукції та виявити невикористані резерви [14, с. 55].

Вся вироблена продукція в господарстві несе назву валова продукція. При цьому проводять аналіз рівня товарності в розрізі окремих видів продукції. Рівень товарності в галузі тваринництва значно більш ніж в галузі рослинництва. Це можна пояснити тим, що більшість продукції рослинництва використовують на внутрішньогосподарські потреби.

Результати проведеного нами дослідження показали що, на сьогоднішній день, молоко як продукт агропромислового комплексу України знаходиться в стані кризи.

Економічна ефективність молочного скотарства характеризується системою таких показників: продуктивністю корів, затратами праці і кормів на 1 ц молока, його собівартістю і ціною реалізації, прибутком з розрахунку на 1 ц молока і на одну середньорічну корову, рівнем рентабельності виробництва молока [11, с. 125].

Собівартість 1 ц молока у 2017 році знизилась на 12,7 %, порівняно з 2015 роком, ціна реалізації 1 ц молока знизилася на 11,7 %, а прибуток на 1 ц молока знизився на 7,6 %. Хоча найнижча собівартість 1 ц молока була в 2016 році, а найвища ціна реалізації – у 2015 році, та все одно найвищий рівень рентабельності був у 2017 році.

Основним резервом для зниження собівартості молока є підвищення продуктивності праці при одночасному підвищенні заробітної плати обслуговуючого персоналу і зменшення витрат, пов'язаних з виробництвом.

Для вивчення робочих процесів у тваринництві ферм Кіровоградської області з метою розробки норм часу та норм обслуговування корів велике значення має правильний облік нормоутворюючих факторів, які суттєво впливають на рівень продуктивності праці.

Нормоутворюючі фактори – це причини та умови, які обумовлюють продуктивність праці [5, с. 47].

У тваринництві нормоутворюючі фактори класифікуються так:

- технологія виконання робіт;
- рівень та засоби механізації;
- кваліфікація та досвід виконавців;
- вид тварин та напрями їх продуктивності;
- продуктивність тварин;
- спосіб та період утримання тварин;
- тип годівлі тварин [12, с. 201].

Робочий час зміни – це час для виконання роботи без часу на обідню перерву [7, с. 66].

За характером використання робочий час зміни поділяють на нормований та ненормований:

1. До нормованого часу належать цілеспрямовані його витрати, які враховують при розробці технічно обґрунтованих норм.

2. До ненормованих затрат робочого часу належать різні його втрати, а також час на виконання робіт, не передбачених виробничим завданням.

Час роботи – це час цілеспрямованих дій виконавців, спрямованих на досягнення виробничого результату. Він поділяється на підготовчо-заключний, основний та допоміжний [3, с. 69].

– підготовчо-заключний час, це час на підготовку до роботи та її закінчення (наприклад, у молочному скотарстві збирання, підготовка та піднесення апаратів, миття посуду, здача продукції).

– основний час витрачається на безпосередню роботу виконавців та знарядь праці спрямовану на зміну предметів праці для досягнення кінцевого результату даного трудового процесу.

– додатковий час витрачається на забезпечення основної роботи: догляд за знаряддями та обладнанням, станом робочого місця.

– до часу регламентованих перерв у роботі належить час на особисті потреби виконавців та їх короткочасний відпочинок під час роботи, а також час перерв, обумовлених технологією та організацією процесу.

Заключним етапом нормування праці у тваринництві є встановлення поголів'я окремого виду худоби або птиці, яке повинне обслуговувати виконавець [16, с. 138].

Норми обслуговування у тваринництві визначають відніманням від встановленої тривалості робочого дня у хвиликах нормативу часу на підготовчо-заключні операції, особисті потреби та відпочинок виконавця з розрахунку на повний робочий день поділивши результат на норматив часу на обслуговування однієї голови тварин за зміну. Останній показник включає нормативи часу на доїння, годівлю, очищення приміщень, прив'язування, відв'язування та інші разові роботи.

Різноманітність нормоутворюючих факторів у тваринництві враховується за допомогою паспортизації тваринницьких ферм. Паспортизація тваринницьких приміщень і умов виробництва дає змогу вивчити і систематизувати нормоутворюючі фактори і на цій основі визначити конкретні шляхи підвищення обґрунтованості трудових норм і нормативів [11, с. 172].

Проведенню спостережень передують ретельне вивчення трудових процесів та умов виробництва. Систематизація затрат робочого часу у тваринництві має свої особливості. Так, через труднощі визначення оперативний час не ділять на основний і допоміжний. На окремих роботах (наприклад, доїння) підготовчо-заключний час ділиться на дві частини: на підготовку виконавця до роботи і підготовчо-заключні роботи по доїнню.

Для галузей тваринництва характерна наявність великої кількості разових робіт, що виконуються періодично. Незважаючи на це методичні основи розрахунку норм праці в тваринництві багато в чому подібні до методики їх визначення в інших галузях. Зокрема, перед проведенням спостережень нормувальник повинен, як звичайно, ознайомитись із конкретними умовами виробництва тваринницької продукції, способом утримання худоби й птиці, раціонами їх годівлі, станом і особливостями використовуваної техніки, уточнити обов'язки тваринників, проаналізувати, як склались режими праці та відпочинку робітників ферм та інше [8, с. 72].

У спостережному листі детально відображаються перераховані виробничі умови, наводиться характеристика виконавця і застосовуваних технічних засобів, коротко описуються технологія виробництва й організація праці тваринників [1, с. 29].

В процесі спостереження детально фіксуються прийоми та їх комплекси, здійснювані виконавцем переходи під час роботи.

В результаті обробки й аналізу даних спостережних листів складають фактичний і проектний баланси робочого часу. В тваринництві при складанні балансів важливо правильно віднести елементи процесу до затрат часу.

Підготовчо-заключні роботи в галузі складаються з підготовки виконавця і засобів виробництва до роботи і приймально-здавальних робіт наприкінці зміни. В молочному

скотарстві зазначений час доповнюється підготовчо-заклюочними роботами по доїнню корів [5, с. 131].

Оперативний час ділять на час обслуговування тварин і час одержання продукції. Час обслуговування передбачає приготування, транспортування кормів, випасання тварин, їх напування, чистку, гноєвидалення і заміну підстилки, чистку годівниць, поїлок, доїльних установок та інше [6, с. 152].

Час організаційно-технічного обслуговування робочого місця складається із затрат праці на технічне обслуговування і регулювання обладнання, а також на систематичне миття доїльного устаткування.

Разові роботи в тваринництві досить різноманітні і включають зооветеринарні заходи, парування тварин, приймання приплоду, приймання-передачу тварин із групи в групу, сортування і зважування худоби й птиці, чергування, профілактику тваринницьких приміщень, одержання інструкцій, оформлення приймально-здавальних документів тощо [4, с. 107].

Норма обслуговування для операторів машинного доїння і деяких інших категорій робітників ферм, формула 1.

$$H_{обс} = \frac{T_{зм} - (T_{пз} + T_{вд} + T_{оп})}{T_{обс}}, \quad (1)$$

де $T_{зм}$ – встановлена тривалість зміни, хв.;

$T_{пз}$, $T_{вд}$, $T_{оп}$ – нормативи часу відповідно на підготовчо-заклюочну роботу, відпочинок і особисті потреби, хв.;

$T_{обс}$ – норматив часу на обслуговування 1 голови протягом зміни, хв.

При двозмінній роботі формула має такий вигляд, формула 2.

$$H_{обс} = \frac{2T_{зм} - (T_{пз} + 2T_{вд} + 2T_{оп})}{T_{обс}}, \quad (2)$$

При груповому обслуговуванні тварин і двозмінному режимі роботи застосовують формулу 3.

$$H_{обс} = \frac{2T_{зм} * K_p - (T_{пз} + 2T_{вд} * K_p + 2T_{оп} * K_p)}{T_{обс}}, \quad (3)$$

де K_n – кількість працюючих у групі.

Норми й нормативи обслуговування у свинарстві, вівчарстві і птахівництві розраховують відповідно на 10, 100 і 1000 голів.

Для скотарів, які обслуговують дійне стадо, норма обслуговування без підвезення кормів, формула 4.

$$H_{обс} = \frac{T_{зм} - T_{пз}}{T_{обс}} * n, \quad (4)$$

де n – кількість змін.

Нормативи часу на відпочинок й задоволення особистих потреб для скотарів не передбачені через перерви, зумовлені технологією і організацією робіт [9; 14].

Для механізаторів, зайнятих на підвозі й роздачі кормів, норма продуктивності

кормороздавача, формула 5.

$$H_{\text{обс}} = \frac{T_{\text{зм}} - (T_{\text{пз}} + T_{\text{он}})}{T_p} * Q, \quad (5)$$

де Q – розрахункова вантажопідйомність кормороздавача, т; визначається як добуток номінальної вантажопідйомності кормороздавача (Π) на коефіцієнт (K) використання вантажопідйомності, формула 6.

$$Q = Q_n * \Pi * K, \quad (6)$$

Коефіцієнт використання вантажопідйомності залежить від класу перевезених вантажів.

Час одного рейсу T_p визначається за формулою 7.

$$T_p = t_z + t_m + t_p, \quad (7)$$

де t_z – час завантаження одного кормороздавача;

t_m – час переїздів з вантажем і без вантажу;

t_p – час розвантаження (роздачі кормів) одного кормороздавача.

Норматив обслуговування однієї голови протягом зміни, формула 8.

$$T_{\text{обс}} = T_{\text{д}} + T_{\text{з}} + T_{\text{зв}} + T_{\text{п}} + T_{\text{пр}} + T_{\text{від}} + T_p + T_{\text{вр}}, \quad (8)$$

де $T_{\text{д}}$, $T_{\text{з}}$, $T_{\text{зв}}$, $T_{\text{п}}$, $T_{\text{пр}}$, $T_{\text{від}}$, T_p , $T_{\text{вр}}$ – нормативи часу на доїння, годівлі, гноєвидалення, чистки тварин, їх прив'язування і відв'язування, а також разових і випадкових робіт [2, с. 82].

Для збільшення рівня рентабельності в галузі скотарства, зокрема молочної галузі О.І. Шандро, пропонує такі заходи:

- а) Забезпечити значні капіталовкладення в галузі тваринництва.
- б) Зміцнити трудову дисципліну, забезпечити господарство кваліфікованими кадрами.
- в) Застосувати прогресивні форми організації праці.
- г) Поліпшити породні якості тварин [17, с. 63].

Необхідно створити ринок збуту для виробника, гарантоване надходження молочної сировини на молоко переробні підприємства і відповідно безперебійне забезпечення населення продуктами щоденного попиту: незбираним молоком, кисломолочною продукцією, сиром, сметаною та іншим. Всі ланки ланцюга «виробництво – заготівля – переробка – реалізація продукції» повинні функціонувати скоординовано.

Висновки.

Найважливішою галуззю продуктивного тваринництва України є скотарство, молоко як продукт агропромислового комплексу України знаходиться в стані кризи. Важливим фактором конкурентоспроможності продукції є зниження затрат праці на одиницю продукції, що виробляється.

Економічну ефективність галузі скотарства можна охарактеризувати за допомогою таких натуральних та вартісних показників: продуктивність ВРХ; затрати праці і кормів на 1 ц молока; собівартість і ціна реалізації 1ц молока; рівень рентабельності виробництва

молока; прибуток з розрахунку на 1ц молока і на одну корову; трудомісткість одиниці продукції.

Собівартість продукції – це виражені в грошовій формі поточні витрати підприємства на її виробництво.

Підвищення продуктивності праці, зниження собівартості, зростання рентабельності виробництва продукції – основне завдання, яке стоїть перед кожним господарством, а тому необхідно підвищити рівень механізації трудомістких процесів, удосконалювати організацію і оплату праці.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що запропоновано шляхи підвищення економічної ефективності виробництва молока на підприємствах сільського господарства. Зокрема, надано пропозиції щодо удосконалення організації праці та удосконалення нормування і оплати праці в тваринництві, що сприятиме зниженню собівартості виробництва молока і зростанню продуктивності праці.

Нормування затрат праці в тваринницькій галузь дозволить провести більш раціональну організацію виробництва молока, що забезпечить зростання рентабельності ферм.

Література:

1. Белінський П.І. Менеджмент виробництва та операцій : Підручник / П.І. Белінський. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.
2. Бугуцький О.А. Проблеми сільськогосподарської праці в Україні // Економіка АПК / О.А. Бугуцький, В.С. Дієсперов. – 2016. – № 1. – С. 65-70.
3. Василенко В.О. Виробничий (операційний) менеджмент : Навчальний посібник. – Вид. 2-ге, виправл. і доп. / В.О. Василенко, Т.І. Ткаченко – [За редакцією В.О. Василенка]. – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – 532 с.
4. Васильков В.Г. Організація виробництва : Навч. посібник / В.Г. Васильков. – К. : КНЕУ, 2003. – 524 с.
5. Воронкова В.Г. Операційний менеджмент : Навчальний посібник / В.Г. Воронкова, А.Г. Беліченко, В.О. Желябін, І.І. Кириченко, М.А. Ажажа. – Львів : «Магнолія 2006», 2009. – 438 с.
6. Григурко І.О. Організація та планування виробництва в курсових та практичних роботах, для інженерів-механіків та інженерів-економістів : Навчальний посібник / І.О. Григурко, М.Ф. Брендюла, С.М. Доценко. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2007. – 232 с.
7. Гриньова В.М. Організація виробництва : Підручник / В.М. Гриньова, М.М. Салун. – К. : Знання, 2009. – 582 с.
8. Економіка та організація виробництва : Підручник / За ред.. В.Г. Герасимчука, А.Е. Розенплентера. – К. : Знання, 2007. – 678 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
9. Збарський В.К. Економіка сільського господарства : навч. посібник / В.К. Збарський, В.І. Мацибора, А.А. Чалий та ін. / За ред. В.К. Збарського і В.І. Мацибори. – К. : Каравела, 2009. – 264 с.
10. Калина А. В. Економіка, планування та організація діяльності підприємства : Навч. посіб. Для дистанційного навчання / А. В. Калина. – [За наук. ред. В. Д. Корнеєва]. – К. : Університет «Україна», 2006. – 209 с.
11. Комарницький І.Ф. Менеджмент виробництва та операцій (тестові, проблемні ситуації, практичні завдання) : Навчальний посібник / І.Ф. Комарницький, П.І. Белінський, В.І. Кравець. – Київ : Центр навчальної літератури, 2009. – 308 с.
12. Курочкин А.С. Операционный менеджмент : Учеб. пособие / А.С. Курочкин. – К. : МАУП, 2015. – 144 с.
13. Менеджмент виробництва та операцій (тестові, проблемні ситуації, практичні завдання) : Навчальний посібник / Укл. : П.І. Белінський, І.Ф. Комарницький, В.І. Кравець. – Чернівці : Рута, 2004. – 220 с.
14. Михайлов О.В. Ефективне використання праці у сільськогосподарському виробництві – основа підвищення продуктивних сил молочної галузі // Україна : аспекти праці / О.В. Михайлов. – 2015. – № 3. – С. 13-19.
15. Омеляненко Т. В. Операційний менеджмент : Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Т. В. Омеляненко, Н. В. Задорожна. – К. : КНЕУ, 2003. – 236 с.

16. Осовська Г.В. Основи менеджменту: Навчальний посібник / Г.В. Осовська, О.А. Осовський. – К. : «Кондор», 2006. – 664 с.
17. Шандро О.І. Продуктивність сільськогосподарської праці // Україна : аспекти праці / О.І. Шандро. – 2016. – № 5. – С. 30-35.

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

**Коваленко Андрій Миколайович,
студент 3 курсу спеціальності «Менеджмент»
Кіровоградського інституту розвитку людини,**

**Крепа Лідія Іванівна,
старший викладач кафедри права та
соціально-економічних відносин
Кіровоградського інституту розвитку людини**

У статті представлено вивчення та розвиток підходів щодо застосування інформаційних технологій в управлінні підприємством. Охарактеризована інформаційна технологія Project Expert. Основні переваги використання інформаційних технологій в управлінні такі як підвищення ступеню керованості, зниження витрат та забезпечення прозорості інформації для інвесторів.

Ключові слова: інформація, підприємство, інформаційна технологія, MRP II, SCM, Інформаційна система

Актуальність та мета дослідження. На сьогоднішній день вже неможлива робота фірми без використання комп'ютерних засобів управління інформацією. В Україні не приділяється достатньої уваги проблемам використання інформаційних технологій як засобу підвищення ефективності діяльності промислових підприємств. Науково–теоретична значимість зазначених проблем зумовили вибір теми, її актуальність, зміст та структуру дослідження в даній статті.

Значний внесок у дослідженні ефективності застосування інформаційних технологій діяльності підприємств внесли такі вчені, як: Зелінський С.Є., Савіна Г.Г., Яновський А.М., Стадник В.В., Лук'янова В.В., Нижник В.М., Новак В.О., Орлов О.О., Плєскач В.Л., Пономаренко В.С., Хрущ Н.А. та інші. На думку Яновського А.М., інформаційна технологія – це сукупність методів, виробничих і програмно–технічних засобів, об'єднаних у технологічний ланцюжок, що забезпечує збір, зберігання, обробку, виведення і поширення інформації для зниження трудомісткості процесів використання інформаційних ресурсів, підвищення надійності та оперативності [5, с. 16–18].

Однак, проблеми оцінки економічної ефективності та управління використання інформаційних технологій вимагають подальшого вивчення і розробки економічного механізму їх впровадження.

Мета статті – дослідження переваг інформаційних технологій, їх переваг та необхідність використання передових технологій на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. У наш час стрімко продовжується процес впровадження, вдосконалення існуючих і розробка нових інформаційних технологій управління підприємством. Підприємство — самостійний суб'єкт господарювання, зареєстрований компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково–дослідної, торговельної, іншої

господарської діяльності в порядку, передбаченому Господарським кодексом України та іншими законами. Головне завдання підприємства полягає в задоволенні потреб ринку в його продукції або послугах з метою одержання прибутку.

Ефективне управління підприємством, в першу чергу, залежить від використання ІТ, які забезпечують своєчасною, об'єктивною і точною інформацією. Саме тому необхідно надати визначення сутності і змісту поняття «інформація». Слово «інформація» як категорія вживається досить широко і різнобічно. Головним є те, що це загальна властивість матерії і будь-яка взаємодія людини з природою і суспільством, заснована на інформації [1].

Під управлінням в роботі з ІС розуміють керування процесами проектування інформаційної системи. У спеціалізованих організаціях управління проектними роботами здійснюється на таких рівнях: 1) керівник організації і його заступники; 2) планово-виробничий відділ; 3) керівники функціональних підрозділів; 4) керівники проектів (головні конструктори); 5) відповідальні виконавці (керівники груп). На кожному рівні управління існує певне уявлення про систему, яка створюється, й сам процес проектування. Воно визначається колом посадових обов'язків і характером функцій, які виконують представники кожного рівня в процесі створення системи.

Розглянемо сутність інформаційних технологій. Отже, інформаційна технологія (далі – ІТ) – система методів і способів збору, передачі, накопичення, обробки, зберігання, подання і використання інформації. (Інформаційні технології – це процес, що використовує сукупність засобів і методів збору, обробки і передачі даних для отримання інформації нової якості про стан об'єкта, процесу або явища). Обсяг автоматизації та тип і характер використання технічних засобів залежить від характеру конкретної технології.

Для того, щоб ефективно впровадити ІТ на сучасне підприємство нами було досліджено, що потрібно розробити необхідний механізм, який дасть можливість зменшити час, мінімізувати ризики та підвищити ефективність діяльності підприємства в цілому від впровадження ІТ. Дослідження показало, щоб побудувати основу механізму впровадження ІТ на підприємствах необхідно враховувати вплив зовнішніх і внутрішніх факторів. Використання інформаційних технологій в управлінні господарськими процесами підприємств дає можливість впроваджувати найбільш сучасні і прогресивні управлінські концепції, головна риса яких — ефективне використання ресурсів й орієнтація на інтереси клієнтів.

Інформація забезпечує:

- пошук і отримання інформації (з періодичної преси, комп'ютерної мережі, за допомогою використання електронної пошти);
- передачу інформації іншим членам організації (розсилка нагадувань і звітів, телефонні дзвінки);
- інформування зовнішніх суб'єктів (розсилка реклами, створення дошки оголошень);
- підтримка інформаційних зв'язків як всередині організації, так і за її межами (пошта, телефон, факс, електронна пошта, теле- і відеоконференції).

У відповідності з різними сферами управління на підприємстві, сфери застосування інформаційних технологій діляться на:

- інформаційні технології введення, обробки і зберігання інформації по функціональним областям;
- інформаційні технології захисту інформації;
- інформаційні технології управління виробничими процесами.

До основних переваг використання інформаційних технологій в управлінні підприємством віднесено:

- підвищення ступеню керованості;
- зниження впливу людського фактора;
- скорочення паперової роботи;

- підвищення оперативності і достовірності інформації;
- зниження витрат;
- оптимізація обліку та контролю;
- забезпечення прозорості інформації для інвесторів;
- можливість збільшення частки ринку.

У своїй діяльності суб'єкти господарювання найчастіше використовують програмний комплекс «1С: Підприємство, 1С» Парус «, Project Expert. Щодо Project Expert, то цю програму в своїй діяльності застосовує підприємство, яке розраховує певні показники діяльності на майбутній період. В основному, вказаний продукт необхідний, коли відкривається нова виробнича лінія, розробляється новий товар, тобто використовується для розробки стратегічного плану розвитку підприємства.

Одним із важливих моментів, на яку ми звернули увагу – те, що ІТ на підприємствах існують у вигляді різноманітних інформаційних систем і інформаційних комплексів та використовуються в різних сегментах управлінської системи.

Для прикладу, розглянемо одні з найбільш популярних систем – MRP II (Manufacturing resource planning — планування ресурсів виробництва) — метод ефективного планування всіх ресурсів виробничого підприємства. У ідеалі, він дозволяє здійснювати виробниче планування та логістичне планування в натуральних одиницях вимірювання, фінансове планування — у вартісних одиницях вимірювання і надає можливість здійснювати моделювання з метою відповіді на питання типу «що буде, якщо...» і SCM Управління ланцюгом поставок (supply chain management) — планування, створення та контроль за потоками інформації й матеріалів у ланцюгу постачання з метою задоволення потреб клієнтів з максимальною ефективністю [3, с. 23]. Спрощено ми можемо сказати, що логістика — наука й практика управління ланцюгами поставок технології.

Дані інформаційні технології використовуються у сфері управління взаємовідносинами з партнерами і клієнтами. Вони зорієнтовані перш за все на: зростання продажів, зниження витрат, підвищення лояльності клієнтів і контрагентів, поліпшення якості обслуговування. В цілому ці програмні продукти підвищують конкурентоспроможність продукції підприємства.

Інформаційні технології управління виробничими процесами включають в себе програмні засоби і методи прийняття рішень в різних областях діяльності компанії: фінанси, виробничий цикл, управління якістю, проектування. Вся система захисту інформації складається з більш дрібних систем. До них відноситься підсистема управління доступом, підсистема реєстрації та обліку, криптографічний захист інформації та підсистема забезпечення цілісності. Варто мати на увазі, що для повноцінного захисту необхідно комплексне використання перерахованих методів, які повинні бути регламентовані в рамках організації, тобто мати чітку організаційну структуру застосування.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, було встановлено, що науковою новизною дослідження, є систематизація існуючих програмних продуктів на різних етапах управління підприємством. Були проаналізовані інформаційні технології та виявлено основні переваги їх використання на підприємстві. Самі ІТ вимагають складної підготовки, великих початкових витрат і наукомісткої техніки. Інформація – найважливіший інструмент бізнесу. Без інформації неможливо прийняти ключові рішення необхідні для підтримки функціонування організації. важливо розрізняти дані та інформацію.

Література:

1. Балабанова Л.В. Информационное обеспечение обоснования управленческих решений в условиях маркетингово й ориентации предприятия : монография / Л.В. Балабанова, Т. И. Алачева. – Донецк : ДонГУЭТим. М. Туган–Барановского, 2003. – 143 с
2. Воротіна Л. І. Збереження підприємств сектору малого бізнесу економіки України /

Л.І. Воротіна // Теоретичні та Прикладні питання економіки: зб. наук. праць. – К.: Видавничо-Поліграфічний центр «Київський університет», 2009. – Вип. 19. – С. 32–38.

3. Гончаров В. Фактори інвестиційної привабливості промислових галузей України / В. Гончаров, О. Горова // Схід. — 2006. — № 1 (73). — С. 35–39.

4. Годін В. В. Управління інформаційними ресурсами: модульна програма для менеджерів [Електронний ресурс] / Користувач: Велика електронна бібліотека / В.В. Годін, І. К. Корнєєв. Модуль, 2000. – № 17–М. – Режим доступу: <http://www.rutracker.org/forum/viewtopic.php?T=932987>.

5. Яновський А. М. Інформаційне забезпечення розвитку підприємства в умовах ринкової економіки / А. М. Яновський // Науково-технічна інформація. Серія 1: Організація та методика інформаційної роботи. 1997.

6. Жигалкевич Ж.М. Інформаційні технології в управлінні підприємством / Ж.М. Жигалкевич, А.С. Оношко // Сучасні підходи до управління підприємством: Збірник тез доповідей VII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 28 квітня 2016 р. — К: Вид-во «Політехніка», 2016.

СУЧАСНИЙ СТАН ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Довгенко Владислава Ігорівна,
студент 4 курсу спеціальності «Фінанси та кредит» Кіровоградського інституту розвитку людини,

Петренко Лариса Михайлівна,
старший викладач кафедри права та соціально-економічних відносин Кіровоградського інституту розвитку людини, старший викладач Центральноукраїнського національного технічного університету

У статті розглянуто інвестиційний потенціал Кіровоградської області, а також джерела фінансування капітальних інвестицій. Визначено основні напрями використання капітальних інвестицій та проведено аналіз динаміки капітальних інвестицій. Запропоновано перспективні напрями залучення інвестицій.

Ключові слова: інвестиційний потенціал, прямі іноземні інвестиції, інвестиційний клімат, довгострокові капіталовкладення.

Актуальність та мета дослідження. У сучасному світі інвестиції відіграють основну роль в економічному розвитку країни, а зокрема регіону. Саме залучення інвестиційних ресурсів у Кіровоградську область дозволить створити інвестиційно привабливий регіон, відкритий для взаємовигідної співпраці та співробітництва.

Метою статті є систематизації сучасних тенденцій розвитку інвестиційного потенціалу Кіровоградської області та формуванні пропозицій щодо його підвищення.

Огляд наукових праць із проблеми. Серед вітчизняних дослідників, які займалися дослідженням інвестиційного капіталу та інвестиційних процесів, слід особливо відзначити таких, як І.Р. Гавришків, А. Кінах, Г.Ю. Кучерук, Б.Л. Луців, Т.О. Макух, У.П. Нечитайло, А.А.Пересада, К.П. Покатаєва, С. Сілюкова, О.В. Шевередіна, В.В. Бочаров та ін

Виклад основного матеріалу. Кіровоградська область – сучасний інвестиційно привабливий регіон, що в центрі України, який має розвинену інфраструктуру для

реалізації інвестиційних проектів в основному в аграрному виробництві.

Агропромисловий комплекс – важлива складова частина народного господарства. Завдання АПК – забезпечити населення продуктами харчування, а промисловість – сировиною. Це можливо за умови ефективної роботи всіх ланок, що входять до складу АПК. Агропромисловий комплекс України – це складна система, яка об'єднує всі галузі народного господарства, що беруть участь у виробництві сільськогосподарської продукції і доведенні її до споживача.

Сільське господарство — одна з основних галузей матеріального виробництва, що забезпечує населення продуктами харчування, а промисловість — сировиною. На її частку припадає близько 16% вартості всієї продукції матеріального виробництва. Сільське господарство — це найбільша ланка комплексу, що дістав назву агропромислового. До агропромислового комплексу (АПК), крім підприємств сільського господарства, входять ще дві ланки: підприємства заготівлі, зберігання, транспортування, переробки (харчова промисловість) і підприємства та організації, що забезпечують інші ланки АПК машинами, добривами, засобами захисту рослин, а також науковими розробками і кадрами. В області виробляється 4,2% обсягу валової продукції сільського господарства України (11 місце в Україні), налічується 32 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативи, з них за напрямками: 3 – зернові, 8 – з обробітку землі, 14 – молочарські, 3 – плодощовочеві, 1 – м'ясний, 3 – інші.

Структура сільськогосподарського виробництва області за 1990-2017 роки суттєво змінилась в бік збільшення питомої ваги рослинництва, переважно зерновиробництва: зокрема, рослинництво 1990 рік – 54,4%, 2017 рік – 78,3%. Така зміна є характерною для всієї сільськогосподарської галузі України, проте в Кіровоградській області вона може мати більш негативні наслідки для зернового господарства у контексті зміни кон'юнктури на світових ринках, зміни клімату та пришвидшеної ерозії земель. Сільськогосподарські підприємства переважно спеціалізуються на виробництві зернових і зернобобових культур та соняшнику, тоді, як господарства населення – на вирощуванні картоплі, овочів, плодів та ягід (до 97% від загального обсягу виробництва в області). (табл. 1 та рис 1.).

Таблиця 1

Капітальні інвестиції в АПК Кіровоградської області за період 2010-2017 рр.
(тис.грн.) [2]

	2010	2013	2014	2015	2016	2017
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	679054	1042798	1269017	1865009	3639818	3447258
в тому числі сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	676156	1036103	1259610	1849022	3626192	3431112
лісове господарство та лісозаготівлі	2507	6695	8065	... ¹	13000	... ¹
рибне господарство	391	–	1342	... ¹	626	... ¹

Сприятливі природні умови та гарні перспективи розвитку АПК на національному та світовому ринках, для розвитку цього сектору варто залучити новітні технології. Застосування цих технологій повинне бути зосереджене на таких напрямках:

- діагностика ґрунтів,
- очищення землі від хімічних та небезпечних матеріалів,
- очищення питної води,
- енергозбереження.
- використання біоенергетики,
- збільшення родючості ґрунтів,

- зберігання та обробка сільськогосподарської продукції.

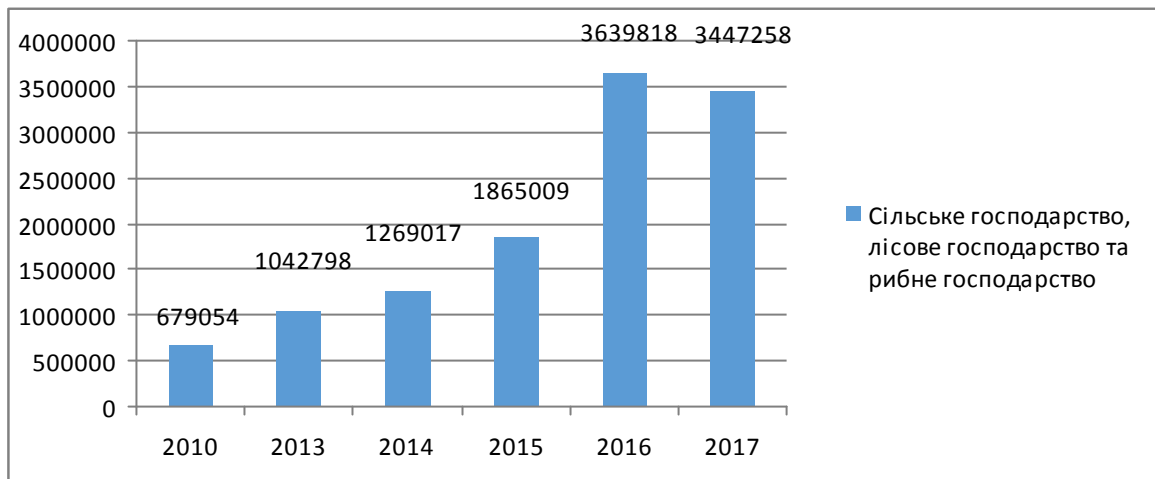

Рис.1 – Динаміка капітальних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство Кіровоградської області

Це дасть можливість підвищити ефективність використання земель сільськогосподарського призначення, забезпечити підвищення стандартів якості сільськогосподарської продукції.

Діяльність сільського господарства відрізняється значною залежністю від природно-кліматичних умов, невідповідністю робочого періоду та періоду виробництва, сезонністю, використанням біологічних організмів, що значною мірою обумовлює інвестиційний клімат в галузі і висуває на передній план специфічні цілі інвестування, такі як відтворення родючості земель та забезпечення нормального функціонування біологічних організмів. Крім того, метою інвестування аграрного виробництва є забезпечення продовольчої безпеки держави, що, як свідчить досвід країн Європейського Союзу, може вступати в конфлікт з вимогами отримання прибутку.

Важливою особливістю інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств є їх потреби в інвестуванні соціальної сфери та інфраструктури сільського господарства, адже сучасна аграрна економіка є не лише галуззю виробництва, але й способом життя сільського населення. Нерозривність побуту та виробництва обумовлює необхідність будівництва й розвитку шкіл, дитячих дошкільних закладів, закладів побутового обслуговування, торговельної мережі, автомобільних та залізничних шляхів сполучення, газо-, водо- та електропостачання тощо. Тому специфічною метою інвестиційної діяльності в сільському господарстві є соціальний захист та забезпечення сільського населення, що обумовлюється нерозривністю аграрного виробництва та способу життя сільського населення.

Сприятливий вплив на інвестиційну привабливість галузі відіграє її експортоорієнтованість, що актуалізує процеси залучення іноземного капіталу. В той же час, варто звернути увагу на соціальну значимість галузі, від якої напряму залежить продовольча безпека країни.

Пріоритетними напрямками інноваційно-інвестиційної активності аграрних підприємств є такі:

виробничі: впровадження ресурсо- та енергоощадних технологій; впровадження технологій екологічно чистого та органічного виробництва; застосування нових сортів та гібридів рослин та порід тварин; використання прогресивних видів сільськогосподарської техніки; освоєння виробництва продукції обмеженого попиту та «нішевих» товарів; поглиблення переробки виробленої сільськогосподарської сировини в межах підприємства; застосування інтегрованих систем удобрення та захисту рослин.

комерційно-збутові: формування комерційно-значимих товарних партій; вирішення проблеми зберігання; використання інструментів збутової інтеграції та кооперації; самостійне позиціонування «нішевих» товарів на зарубіжних ринках; позиціонування виробленої продукції на високих рівнях маркетингової інфраструктури цільового ринку; територіальне та галузеве сегментування цільового ринку та споживацької аудиторії; розвиток партнерських взаємовідносин з експортерами та переробниками виробленої продукції.

управлінські: впровадження систем контролінгу виробничо-комерційної та інвестиційної діяльності; раціоналізація інформаційно-ресурсного обміну за рахунок впровадження систем електронного документообігу; раціоналізація галузевої структури підприємства; інтеграція в менеджмент підприємства елементів інноваційної інфраструктури; розвиток інтеграційних зв'язків з розробниками інноваційної продукції; розширення спектру джерел залучення інвестиційних ресурсів в реалізацію проектів розвитку.

Активізація залучення інвестицій в інноваційний розвиток аграрних підприємств потребує застосування комплексу заходів, які передбачають такі орієнтовані на продуктивні зміни дії: удосконалення нормативну базу регулювання інвестиційних процесів з акцентом на формування та забезпечення реалізації єдиної державної політики щодо захисту інвесторів, залучення інвестиційних технологій, розвитку та функціонування ринку цінних паперів та їх похідних; трансформація фіскального стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності аграрних підприємств; розбудова інноваційної інфраструктури, важливими елементами якої є технопарки, інноваційні кластери, бізнес-інкубатори, венчурні фонди та коучинг-центри; удосконалення механізмів страхового захисту інвестицій.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, Кіровоградська область має всі передумови для успішного інвестиційного розвитку регіону і налагодження ефективної співпраці щодо інвестиційної діяльності. Подальший розвиток інвестиційних процесів у області залежить не тільки від впливу загальних макроекономічних факторів, а й від суттєвих дій органів місцевої влади. А це, у свою чергу, дасть можливість розвивати галузі з використанням енерго- і ресурсозберігаючих технологій, наповнювати державний і місцеві бюджети додатковими надходженнями, підняти рейтингові показники області. Цілеспрямована інвестиційна політика держави повинна забезпечувати вигідні умови для розвитку всіх сфер діяльності та формувати в області сприятливий інвестиційний клімат, який є необхідним елементом стабілізації економіки.

Література:

1. Стратегія розвитку Кіровоградської області на період 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ekonomika.kr-admin.gov.ua/files/strategy_2020.pdf
2. Капітальні інвестиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kr.ukrstat.gov.ua/arhiv/2016/11/stat_inf_oper_invest.htm
3. Офіційний сайт Кіровоградської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://center.m.kr-admin.gov.ua/>

АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ КІРОВОГРАДСЬКОГО РЕГІОНУ

Петренко Лариса Михайлівна,
старший викладач кафедри права та
соціально-економічних відносин
Кіровоградського інституту розвитку
людини,
старший викладач
Центральноукраїнського національного
технічного університету

В статті визначені основні напрямки активізації інвестиційного розвитку Кіровоградського регіону, чинники, що характеризують сучасний стан інвестиційної політики та структура джерел фінансування інвестиційної діяльності; дослідженні структури інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності та за країнами.

Ключові слова: інвестиційний розвиток, інвестиційна привабливість, прямі іноземні інвестиції.

Актуальність та мета дослідження. Сьогодні актуальним є питання дослідження регіону як суб'єкта формування сприятливого середовища для проведення інвестиційної діяльності з врахуванням специфіки та особливості територій. Масштаби та ефективність використання інвестицій виступають ключовим фактором соціально-економічного розвитку регіону, розкриття його потенціалу та підвищення конкурентоспроможності у сучасних ринкових умовах. Зважаючи на важливість значення інвестицій у соціально-економічному розвитку регіону, актуальним є дослідження надходжень прямих іноземних інвестицій (надалі ПІІ) у регіони України та визначення основних тенденцій та проблем у цій сфері.

Метою статті є дослідження інвестиційного розвитку Кіровоградської області та напрями підвищення її інвестиційної привабливості.

Огляд наукових праць із проблеми. Дослідженням проблеми інвестиційного розвитку та інвестиційної привабливості регіону присвячено праці вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема В. Базиловича, І. Бланка, В. Геєця, Б. Губського, І. Лютого, В. Міщенко та ін.

Виклад основного матеріалу. Найважливішою характеристикою соціально-економічного розвитку сучасного суспільства значною мірою залежать від темпів залучення інвестицій до господарського комплексу регіону та їх ефективного використання. Тому активізація інвестиційної діяльності виступає обов'язковою умовою забезпечення сталого економічного зростання за умови мобілізації відповідного обсягу інвестицій та підвищення ефективності їх використання.

Збільшення обсягу інвестицій в основні сфери економіки регіону, які визначають стратегічні пріоритети їх розвитку, передбачає реструктуризацію економічної бази і створення нової технологічної основи. Аналіз динаміки показників інвестиційної діяльності надає змогу виявити основні тенденції регіонального інвестиційного процесу. За даними статистики [2,5] визначено динамічні зміни показників інвестиційної діяльності у Кіровоградській області, які наведено в *табл. 1* та *рис. 1*.

Таблиця 1

Структура формування інвестицій за напрямами використання в Кіровоградській області
2000-2017 рр.(тис.грн.) [2]

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Усього	2123053	3993206	4576219	3224031	3122384	4057085	6355304	7320933
у т.ч. за рахунок								
коштів державного бюджету	46039	103793	135019	26371	32205	294692	139752	248630
коштів місцевих бюджетів	79717	199078	203125	136919	119248	327143	484568	774339
власних коштів підприємств та організацій	1529477	2609473	3308925	2321941	2452016	2948402	5165819	5646484
кредитів банків та інших позик	46818	644821	444280	297085	357998	127163	309793	506584
коштів іноземних інвесторів	8259	6702	5500	9710	... ¹	... ¹	125565	2928
коштів населення на будівництво житла	233228	206582	237726	262484	136608	299533	112338	105066
інших джерел фінансування	179515	222757	241644	169521	... ¹	... ¹	17469	36902

¹ Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації.

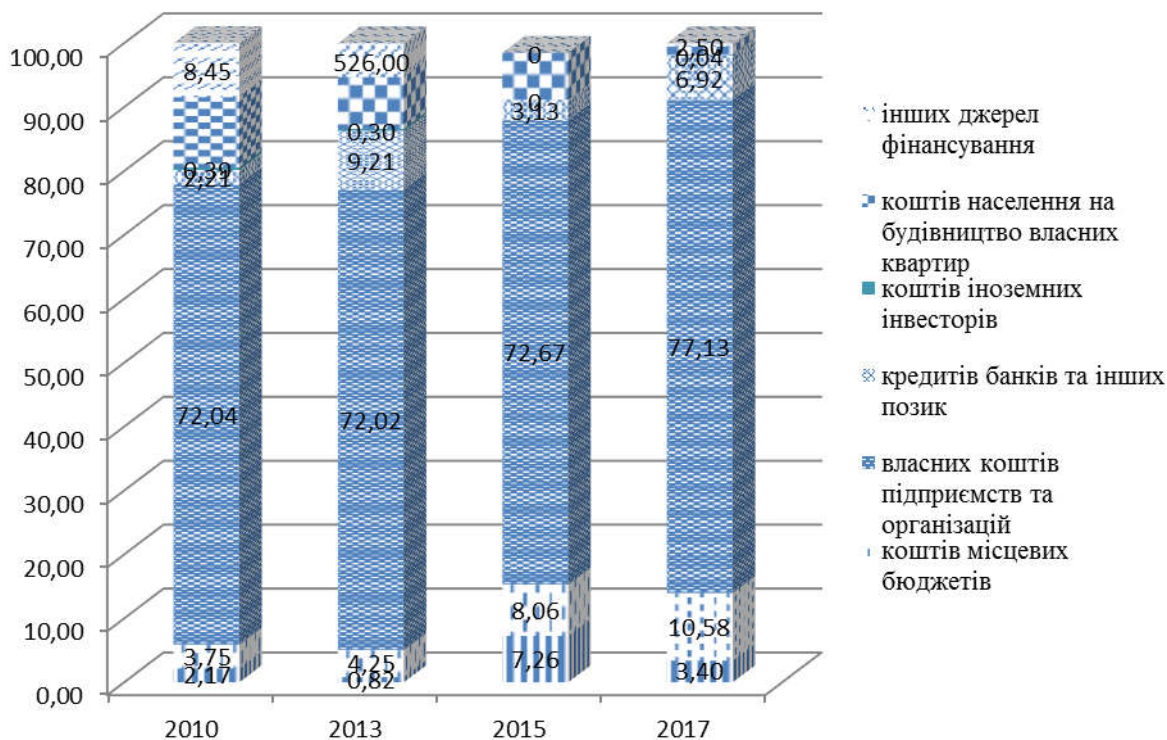

Рис.1 – Структура інвестицій в основний капітал по джерелам фінансування (%) [2]

Особливістю розвитку ситуації в інвестиційній сфері Кіровоградської області за 2010-2017 рр. є те, що більша частина інвестиційних вкладень (65-75%) в економіку області фінансувалась з власних коштів підприємств та організацій, також значна частка інвестицій в основний капітал на кредити банків та інших позик (4-15%).

В 2011 р. структура інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування дещо змінилася, збільшився відсоток надання банківських кредитів та позик.

Фінансування інвестицій за видами економічної діяльності народного господарства в Кіровоградській області протягом 2010-2017 рр. найбільші обсяги інвестицій зосереджені на підприємствах промисловості; будівництва; організаціях, що здійснюють діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; підприємствах оптової та роздрібно торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів. (табл.. 2).

Таблиця 2

Структура формування інвестицій за джерелами фінансування в Кіровоградській області 2000-2017 рр.(%) [2]

Показники	Роки							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	31,98	24,26	28,19	32,34	40,64	45,97	57,27	47,09
Промисловість	31,85	24,16	28,07	32,14	40,34	45,58	57,06	46,87
Будівництво	0,12	0,09	0,12	0,21	0,26	... ¹	0,20	... ¹
Торгівля та ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	0,02	0,00	... ¹	... ¹	0,04	... ¹	0,01	... ¹
Діяльність готелів та ресторанів	19,70	25,50	23,35	29,64	24,80	18,54	20,09	22,13
Діяльність транспорту та зв'язку	12,62	7,10	7,61	12,82	9,54	8,50	2,60	3,90
Фінансова діяльність	20,11	28,63	10,58	3,11	5,77	2,77	4,70	4,28
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	0,11	0,04	0,11	0,35	0,79	0,06	0,04	0,22
Державне управління	... ¹	27,95	10,09	2,29	3,06	1,80	3,73	3,14
Освіта	0,65	0,64	0,39	0,47	1,92	0,91	0,93	0,93
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	4,60	4,10	2,14	15,18	4,13	4,71	4,04	5,88
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	1,30	1,33	0,69	1,55	1,48	1,97	2,45	3,74

¹ Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації.

Структура інвестицій в основний капітал за галузями економіки має наступні особливості. В 2010-2017 рр. від 60 до 75% всіх інвестицій припадали на галузі, які виробляють продукцію, в основному промислову (добувна та переробна промисловість) та сільське господарство, з 2012 р. почали інвестувати в будівництво. Отже спостерігається диспропорція в попиті та пропозиції інвестиційних ресурсів між галузями промисловості, сільського господарства, будівництва та іншими галузями економіки.

Особливим показником надходження інвестицій є прямі іноземні інвестиції. Іноземними інвесторами в економіку Кіровоградської області у 2017р. вкладено 8,9 млн.дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу), з них 31,1% – з країн

Європейського Союзу.

Станом на 31 грудня 2017р. загальний обсяг прямих інвестицій, вкладених в економіку області, становив 68,3 млн.дол.

Інвестори 35 країн світу, серед яких провідні партнери: Велика Британія, Кіпр, Російська Федерація, Сейшельські Острови та Нідерланди, вклали капітал в економіку області. (табл. 3 та рис. 2)

Таблиця 3

Прямі інвестиції (акціонерний капітал) з країн світу в Кіровоградській області за видами економічної діяльності у 2017 році (тис.дол. США) [5]

	Обсяги прямих інвестицій
Велика Британія	20917,7
Нідерланди	3723,1
Російська Федерація	10368,8
Кіпр	12993,9
Сейшельські Острови	8497,0

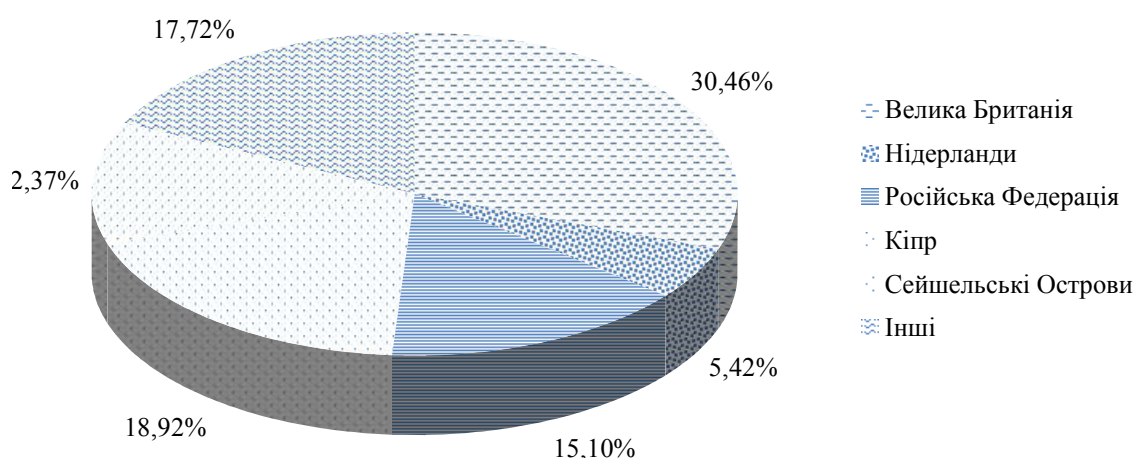

Рис.2 – Структура прямих іноземних інвестицій за країнами-інвесторами, %

Найбільш привабливими об'єктами іноземного інвестування були підприємства міст Кропивницького (39% загального обсягу прямих іноземних інвестицій області), Олександрії (15,8%) та Маловисківського району (15,3%).

За видами економічної діяльності найбільші обсяги інвестицій зосереджені на підприємствах промисловості; будівництва; організаціях, що здійснюють діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; підприємствах оптової та роздрібної торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів та підприємствах, що здійснюють операції з нерухомим майном.

На міжрегіональному рівні Кіровоградська область співпрацює з Волгоградською, Нижньогородською, Свердловською областями Російської Федерації, Могильовською областю Республіки Білорусь, Нижньосілезьким воєводством Республіки Польща, Федеральною землею Штирія Республіки Австрія, Муніципальною палатою міста Брага Португальської Республіки, Нітранським самоврядним краєм Словацької Республіки, м.

Суючжоу та провінцією Цзянсу Китайської Народної Республіки та м. Інчхон Республіки Корея. Область є повноправним членом найбільшої мережі регіонів в розширеній Європі Асамблеї європейських регіонів. Кіровоградщина плідно співпрацює з інституціями ЄС в Україні.

Висновки та перспективи дослідження. Кіровоградщина має усі передумови для активного залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій. Взагалі інвестиції для області, як і для країни є невід’ємною складовою її стабільного економічного зростання. З кожним реалізованим інвестиційним проектом створюються нові робочі місця, збільшуються надходження до бюджету, підвищується конкурентоспроможність підприємств області.

Взагалі інвестиції для області, як і для країни в цілому, є невід’ємною складовою стабільного економічного зростання. З кожним реалізованим інвестиційним проектом створюються нові робочі місця, збільшуються надходження до бюджету, підвищується конкурентоспроможність підприємств області.

Література:

1. Жданов В. П. Формирование инвестиционных механизмов в экономике переходного периода / В.П. Жданов, А.П. Хлопецкий // Финансово-экономические проблемы регулирования регионального развития. – Калининград, 1998. – Вып.3. – С. 17-24
2. Капітальні інвестиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kr.ukrstat.gov.ua/arhiv/2016/11/stat_inf_oper_invest.htm
3. Офіційний сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>
4. Панухник О. В. Методичне забезпечення стратегічного планування в регіонах України // Актуальні Проблеми Економіки. – 2011.- № 1(91). – С. 152 –157.
5. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) з країн світу в економіці Кіровоградської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kr.ukrstat.gov.ua/arhiv/2016/11/stat_inf_oper_zed.htm#
6. Пушкар З. Стратегічне планування регіонального розвитку [Електронний ресурс] / З. Пушкар, Б. Пушкар // Наука молода: минуле, сучасне, майбутнє. – 2008. – Вип. 13. – С. 100-105.
7. Седова М.О. // Формирование и критерии оценки эффективности региональной инвестиционной стратегии. [Электрон. ресурс] / Седова М.О. Библиотека ЕГПУ – Режим доступа: <http://www.egpu.ru/lib/elib/Data /Content/128867586052457742/>

РОЗДІЛ III.

КУЛЬТУРНІ І СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

УДК 913(477.65)

БУДІВНИЦТВО КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ ГЕС: ПРИМУСОВЕ ВИСЕЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ІЗ ЗОНИ ЗАТОПЛЕННЯ (За документами Державного архіву Кіровоградської області)

**Бабенко Олег Олександрович,
директор Державного архіву
Кіровоградської області**

Очищення майбутнього дна Кременчуцького водосховища передбачало виселення значної кількості мешканців придніпровських районів Кіровоградської, Полтавської та Черкаської області. Проте з різноманітних об'єктивних та суб'єктивних причин цей процес проходив повільніше ніж було передбачено попередніми планами. В результаті керівництво Української Радянської Соціалістичної Республіки примусило партійне та радянське керівництво областей та районів пришивидити процес виселення будь-якими методами. Окрім звичайних умовлянь та погроз місцеві керівники вдалися і до примусового виселення людей силами співробітників МВС. У статті йдеться про причини, перебіг та наслідки примусового виселення мешканців майбутньої зони затоплення.

Ключові слова: *СРСР, економічна історія УРСР, промислове будівництво, Кременчуцька ГЕС, Кременчуцьке водосховище, переселення мешканців зони затоплення.*

Будівництво Кременчуцької ГЕС було одним з показових об'єктів промислового будівництва УРСР 1950-х років, визначальним чинником у зведенні якого стала теза про неймовірну дешевизну собівартості виробленого кіловата/годин електроенергії в процесі її експлуатації. Будівництво станції, а також створення найбільшого на той момент водосховища в Україні, мали дати приклад правильності економічної політики нового, постсталінського, керівництва республіки ставити масштабні завдання, а українського народу – виконувати їх. Ідеологічний супровід будівництва передбачав висвітлення новобудови як одного з проявів турботи партії та уряду про постійне покращення добробуту українського народу.

Саме так розглядалося будівництво станції у небагатьох працях, що були присвячені будівництву станції та виникненню міста електроенергетиків – сучасного м. Світловодськ. Більшість подібних праць була присвячена «трудовому подвигу» будівельників. Так, у випуску №23 збірника «Енергетичне будівництво» вміщена лише одна стаття, присвячена комунальним проблемам будівництва, за авторством Головного архітектора Кременчуггесбуду В.Попова [12]. Такий самий зміст мала книжка І. Гнідаша «Кременчуцька ГЕС», витримана, щоправда, у більш пропагандистському дусі [1]. Незважаючи на зміну історичного контексту подібний, вузькотехнічний та «прогресорський» погляд переважав і у наступних виданнях, що висвітлювали історію станції та міста. Так, у книжці В.І.Левицького «Светловодск» історії будівництва станції присвячена ціла глава – «Там, где рождается свет» [11]. Ще одна глава, що має назву «Здравствуй, Светлый город!», присвячена будівництву самого міста Світловодськ. Навіть видання 2004 року під назвою «Світловодськ: місто і люди» за авторством В.Журавського, О.Верстюк, Л.Мезенцевої-Журавської фактично носить подібний «парадний» характер [9]. Лише краєзнавча розвідка Олександра Зленка «От Крылова до Новогеоргиевска», присвячена, головним чином, історії та культурі краю, поушує проблему втрат культурної

та археологічної спадщини внаслідок будівництва станції [10].

Проте, як свідчать документи Державного архіву Кіровоградської області, будівництво станції не обмежувалося лише створенням промислового об'єкта та пристанційної інфраструктури, але й призвело до комплексної трансформації соціально-економічної ситуації у колишньому Новогеоргіївському районі. Серед наслідків такої трансформації значне місце займає проблема розселення сільських мешканців району, чий житла потрапляли до зони затоплення пристанційним водосховищем. При цьому серед найбільш замовчуваних фактів залишалися ті, що стосувалися долі конкретної людини в процесі переселення.

Загалом переселення з самого початку було сплановано вкрай не ретельно. Увесь тягар щодо цього центральні органи партійної та радянської влади УРСР фактично переклали на місцеву владу, а та – на мешканців населених пунктів, що потрапляли у зону затоплення чи підтоплення. У той же час, коли в чергове ухвалювалося рішення про дострокове завершення будівництва, ніхто не цікавився думкою районних рад та парткомів. Таким чином, місцева влада була поставлена перед фактом прискорення будівництва, а значить – й інтенсифікації процесу відселення сільських жителів. Відтак планомірне і поступове переселення за заздалегідь розробленими планами шляхом проведення лише роз'яснювальної роботи ставало неможливим.

Окрім того, і до прискорення місцеві органи влади суттєво відставали від усіх можливих графіків, відкладаючи важливі заходи «на останню хвилину». Так звіт Кіровоградського обласного виконавчого комітету та обласного комітету партії про ситуацію станом на 1 січня 1959 року, надісланий до ЦК КПУ та РМ УРСР засвідчує, що практично усі показники були зірвані. Не були розібрані колгоспні, кооперативні та промислові будівлі й приміщення, не витримувався графік переселення мешканців, були зірвані усі графіки будівництва житла для пільговиків та об'єктів соцкультпобуту, не вистачало будівельних матеріалів, механізмів, робочих рук, коштів. Ситуація була охарактеризована як «надзвичайно загрозлива» [3, арк. 11].

У відповідь 20 березня 1959 року РМ УРСР надіслала на місця постанову №346 «Про хід робіт по підготовці водоймища Кременчуцької ГЕС до затоплення». У постанові вказувалося, що будівельні організації на весну 1959 року освоїли майже усі виділені їм кошти, але при цьому мали величезні обсяги незавершеного чи нерозпочатого будівництва. Так, якщо в 1958 році було використано 90,5% цих коштів, виділених на переселення. У той же час із 11000 дворів в 1958 році переселили лише 6270, або 61% до плану. Не було закінчено побудову 9000 нових будинків для переселенців та 124 колгоспні будівлі [3, арк.4].

Жорсткій критиці РМ УРСР піддала всі три облвиконкоми: Кіровоградський, Полтавський та Черкаський, оскільки вони «не забезпечили перенесення будівель і споруд із зони затоплення». Найбільше критики надійшло на адресу Кіровоградського обласного виконкому, адже більшість будівельних організацій, відповідальних за очищення чаші водосховища, базувалися саме у Кіровоградській області. Окремо розкритикували Новогеоргіївський РВК за те, що продовж 1958 року з 3 тис. дворів переселили тільки 1268.

Зволікання з відселенням жителів з м. Новогеоргіївська на 1.01.1959 р. взагалі ставило під загрозу довчасний пуск Кременчуцької ГЕС. Також підрядні організації не виконали в 1958 році планів з будівництва лікарень і шкіл для переселенців. Тож уряд республіки насамперед в ультимативній формі зобов'язав Кіровоградський облвиконком до кінця літа 1959 року повністю переселити мешканців м. Новогеоргіївськ, перенести на нове місце установи та підприємства, розібрати будівлі.

До того ж надзвичайно відставали роботи з відселення жителів, а також розбирання споруд і будівель у селах Кліщенці, Вереміївка, Жовніне, Тимченки Градизького району Полтавської області. Проблемним було відселення мешканців так званої «придамбової водойми» Тясминського масиву Черкаської області. Виконкомам Полтавської та

Черкаської обласних рад наказали «ліквідувати відставання» з переселення і перенесення будівель у вказаних урядом селах [3, арк.11].

З метою повсякденного контролю за підготовкою чаші майбутнього водосховища РМ УРСР зобов'язала обласні виконавчі комітети активізувати роботу спеціальних органів – т.зв. обласних відділень з підготовки водосховища. Діяло також Управління з підготовки водосховища головного управління водного господарства при РМ УРСР. Їм також звелили докласти всіх зусиль до того, щоб до 1 серпня 1959 року підготувати чашу водосховища до затоплення. З цією метою Управління надіслало до зони спеціально створені комісії.

Наприклад, у квітні 1959 року комісія, очолювана старшим інженером Управління підготовки водосховища Максименком, за участю начальника Кіровоградського відділення з підготовки водосховища Кульги, дослідила ті села Новогеоргіївського району, що підлягали затопленню Кременчуцьким водосховищем у першу чергу. Комісія з'ясувала, що у с.Чернече на середину квітня 1959 року все ще проживали 6 сімей, що з різних причин не могли виїхати до с. Павлівка. Так, Параска Миколаївна Іщенко збудувала в с.Павлівці невелике тимчасове житло. Однак через відсутність будівельного матеріалу на нову хату вона все ще жила у старій хаті. Комісія зобов'язала самотню жінку залишити своє житло в с.Чернече до 25 квітня 1959 року. Так само не мав матеріалів на нову хату Мефодій Іванович Бондаренко, через що продовжував жити в рідному селі. Його зобов'язали залишити Чернече до 20 квітня. Сергій Семенович Гончаренко залишався в Чернече з лежачою хворою матір'ю, якій виповнилося 91 рік, та хворою дружиною. Виїхати з села без сторонньої допомоги родина не могла, але зобов'язалася це зробити, якщо таку хтось надасть.

Дві самотні перестарілі жительки Чернечого, Тетяна Трохимівна Швець та Параска Іванівна Коробка не потрапили до списків пільгових категорій громадян. Відтак нового житла їм ніхто не будував. Самотужки збудувати хату вони не могли через поважний вік, а оскільки винаймати чуже помешкання не хотіли, то з села просто не виїжджали, змирившись з будь-яким розвитком подій. Такі соціально вразливі сім'ї залишалися у кожному населеному пункті, що потрапляв у зону затоплення.

Окрім того, комісія Максименка дослідила територію навколо Чернечого, виявивши багато порушень. Так, залишався не вирубаним великий колгоспний сад в урочищі Гнилий вид, багато старих дерев все ще росли на території села. Між Чернечем і с. Мала Андрусівка zostалися високі пеньки від колишнього лісу, від них швидко відійшли відростки висотою до 2-х метрів. Комісія виявила й інші ознаки неготовності чаші водойми до затоплення. Аналогічною була ситуація у селах Мала Андрусівка, Тясминка, Змитниця, Квашине.

Голова колгоспу ім. Жданова Андрейченко не ліквідував колгоспний сад. Колгоспний ліс, вирубаний у попередні роки, розрісся з не викорчуваних пеньків. Окремі високі дерева в селі не були зрізані взагалі. Всі «огріхи», що стосувалися не знищених дерев та не розібраних приміщень, члени комісії з підготовки чаші водосховища до затоплення записали до акту й наказали якнайшвидше виправити.

Частина мешканців принципово не бажали відселятися. Так, Пилип Павлович Коробка, подружжя Комашок, Марфа Іванівна Слива з сином, інвалідом II групи, та Домаха Микитівна Таранець, самотня мати з двома дітьми. При цьому підстаркувата Слива з сином належали до пільгової групи, але переїжджати відмовлялися. Таранець купила хату у с.Павлівка, але та виявилася непридатною до життя. Жінка не могла її відремонтувати сама, тож і не переселялася.

У с. Скубіївка на середину квітня 1959 року все ще проживали 11 сімей. У с. Качанівка все ще проживали чотири сім'ї. При цьому більшість сімей маючи тимчасове, або навіть капітальне, житло на місцях нового помешкання, відмовлялася переїжджати з різних мотивів. Тому комісія ухвалила рекомендацію виселити цих людей примусово [3, арк.29-30].

Повільні темпи щодо переселення жителів придніпровських сіл члени комісій зафіксували також в Градизькому районі Полтавської області. У чотирьох селах Кліщенці, Вереміївка, Тимченці та Жовнині з 2412 дворів переселилися на 20 травня 1959 року тільки 600, або 24,9% від загальної кількості.

В Чигиринському районі Черкаської області з 3300 дворів, запланованих до переселення, на 20 травня 1959 року переселилися тільки 977, або 29,5% до річного плану. По м. Черкаси до травня переселилися з зони затоплення тільки 48 дворів, а потрібно – 423 двори. Тож, констатували на нараді, «...на 20. 05. 1959 р. ні один населений пункт усіх трьох областей не підготовлений до затоплення» [3, арк.40].

26 травня 1959 року в Києві відбулася термінова нарада, яку провів начальник Управління по використанню водних ресурсів і водосховищ Головнодгоспу при РМ УРСР Венедиктов. На нараду запросили начальників Полтавського, Кіровоградського та Черкаського обласних управлінь з підготовки водосховища Кременчуцької ГЕС – відповідно Бровка, Кульгу та Росинського. Учасники наради констатували, що коштів, будівельних матеріалів та техніки на очищення дна майбутнього водосховища держава виділила вдосталь, однак роботи з підготовки чаші відбуваються дуже повільно, а відлік часу вже йде на тижні.

Урядова комісія наказала облвиконкомам до 25 червня 1959 року ліквідувати всі недоліки з підготовки чаші водосховища до затоплення, та наказала членам обласних відділень з підготовки водосховища до 1 червня відвідати всі села і досягти 100% їх готовності до затоплення. На нараді затвердили, вже вкотре, графік прийомки «підготовлених до затоплення сіл».

Так, до 15 червня 1959 року повністю готовими до затоплення повинні бути вищеназвані Мала Андрусівка, Тясминка, Квашине, Скубіївка та ін. села Новогеоргіївського району Кіровоградської області. До 1 липня всі роботи по очищенню сіл повинні виконати жителі Старого Липового, Вітрівки, Воронівки, Крилова, Калабарка та ін. сіл цього району. Цілий місяць – з 10 серпня по 10 вересня, дали жителям Подорожнього, Чаплиного, Калантаєва на очищення своїх сіл.

Найбільше часу виділили для Золотарівки, Великої Андрусівки та м. Новогеоргіївська. Їх наказали повністю знести до 10 жовтня 1959 року. Такі графіки також розробили і направили до виконавчих комітетів Полтавської та Черкаської обласних рад. Так, вісім сіл Черкаської області мали бути звільнені від жител, дерев, колгоспних будівель, кладовищ до 30 липня. Інші села цієї області, а таких було 18, зносилися до 1 жовтня 1959 року. Повністю бути готовими до затоплення на 15 червня зобов'язали власників дворів, а також сільське та колгоспне керівництво сіл Власівка, Недогарки, Гуслине, Максимівка, Букачівка Градизького району Полтавської області. Інші села області, яких налічувалося 26, повністю зносилися й очищувалися до 1 вересня [3, арк.42-45].

Проте і ці графіки переселення були зірвані місцевою владою. Так, станом на 1 липня 1959 року, тобто за 4 місяці до перекриття Дніпра, з дна майбутнього водосховища переселилися тільки 6114 дворів, або 46,7%, та 916 колгоспних приміщень (37,8% від необхідних) [3, арк.47]. Тому 24 липня 1959 року з Головного управління водного господарства при РМ УРСР до областей надійшов наказ №118, що вже вкотре зобов'язав облвиконками «вжити заходи» до відселення з зони затоплення до 1 жовтня 1959 року. Контролювати хід очистки населених пунктів від будівель та дерев обласні служби повинні щодня. З огляду на відсутність часу, влада вирішила застосувала примусове виселення, залучивши для цього співробітників органів Міністерства внутрішніх справ. Лише так вдалося прискорити очищення майбутнього дна водойми. Завдяки вжитим адміністративним та фізичним засобам, на початок серпня 1959 року кількість переселенців зроста майже на 20% порівняно з попереднім місяцем, однак сягала лише 66,4% до плану відселень. Найбільш помітні успіхи демонструвала Кіровоградщина: 92,8% усіх жителів придніпровських сіл таки залишили обжиті місця. Гіршими виявилися

показники по Черкаській області, де все ще не переселялися майже 34% жителів приречених на знищення сіл, та по Полтавській, де показник цей сягав 54% [2, арк.49].

Окрім індивідуального майна 886 дворів селян загальною вагою 44250 тонн, за межі Новогеоргіївського району потрібно було перевезти майно 20 шкіл та 2 дитячих будинків Новогеоргіївського району вагою 9688 тонн. При цьому майно 7-річної школи с.Вітрівка вагою у 117 тонн перевозили на відстань 25 км до хутора Булаївка. Початкова школа с.Чернече назбирала майна вагою 32 тонни і повинна була його вивезти за 50 км до хутора Олексієвого. У трьох будівлях школи с. Подорожнього наскладалося майна на 510 тонн. Його вивозили до Нового села на відстань 25 км.

Будинки сільських рад та відомчі приміщення заважили 60747 т. Загалом з району потрібно було вивезти майна та будматеріалів вагою в 483635 тонн. При цьому у районі бракувало автотранспорту. Так, якщо у січні 1959 року на вивезенні майна працювали тільки 224 автомобілі, у березні їх кількість зросла до 278, то в червні їх налічувалося вже 678[3, арк.4].

Станом на серпень 1959 року рух автотранспорту з чаші водоймища значно уповільнився, а з деяких сіл перевезення майна взагалі припинилося. Причиною стала нестача автомобільних шин, які виходили з ладу досить швидко. У той же час 500 комплектів автомобільної гуми, обіцяної РМ УРСР ще 10 березня 1959 року, до колгоспів Новогеоргіївського району так і не надійшли. Голова Новогеоргіївського РВК Калінін просив Раду Міністрів «прискорити» їх виділення, «оскільки до перекриття ріки залишилися лічені дні» [7, арк.25]. Тож перевезення чималої кількості майна здійснювалося гужовим транспортом.

З початку жовтня 1959 року Кременчуцьке водоймище поволі наповнювалося водою. Є документально неперевірені свідчення очевидців, що майже дві з половиною сотні громадян навідріз відмовилися покидати свої оселі, тож втопилися у водах Дніпра. Окрім того на початок жовтня 1959 року все ще залишалися 601 будинок зі своїми жильцями. Вони були розкидані по всьому району невеликими групами по кілька хат і являли собою звичайнісінькі хутори, відірвані від основних сіл. Зосередивши всю увагу на переселенні великих сіл й докладаючи для цього чималих зусиль, влада вписала хутори, деякі з них навіть не мали назви, до другої черги відселення. На початок жовтня такі висілки не мали шкіл, медичних закладів, магазинів, туди не надходила пошта, а лінії дротового радіо давно зруйнували. Їхні жителі, інколи люди похилого віку, доживали вік фактично у самотині, живучи з власного городу. Офіційно такі хутори нібито й не існували, а фактично мозолили своєю присутністю очі районних урядовців. «Залишати ці хутори... недоцільно...» – написали в листі до РМ УРСР секретар Новогеоргіївського РК КПУ Річка та голова РВК Калінін й просили дозволу їх знести, попередньо переселивши жителів [7, арк.24].

Формально вказівки про відселення мешканців були виконані перед пуском станції. Проте вже 1961 року через розростання водосховища постала необхідність знову відселяти 11 господарств жителів с.Ревівка, 33 дворів с. Калантаєве, 174 – Великої Андрусівки, 102 – Золотарівки, 24 – Нікольського та деяких інших сіл колишнього Новогеоргіївського району Кіровоградської області, а загалом до списку внесли 671 садибу, що потребували відселення в першу чергу. 283 дворів вписали до другої черги відселення [4, арк.16].

У 1962 році переселення продовжилося. На відселення громадян витратили 63 тис. крб. Цього року в зоні берегоруйнування і підтоплення опинилися 29 дворів в селах Калантаєве, Ревівка, Золотарівка, Нікольське та ін. Загалом 308 господарств. 49 з них впродовж 1962 року переселили [5, арк.8]. Сотні дворів чекали своєї черги бути переселеними в наступні роки. Так, у 1963 році запланували відселити з зони підтоплення 271 двір. До 1 червня 1963 року перенесли тільки п'ять будинків. Загалом зупинити берегоруйнування й підтоплення для людини виявилось справою нездійсненною. Тривають ці процеси й донині [8, арк.7].

Таким чином можемо зробити висновки, що у гонитві задешевою електроенергією уряд УРСР не враховував належним чином усі аспекти трансформації соціально-економічної ситуації у колишньому Новогеоргіївському районі Кіровоградської області й прилеглих до нього територій Черкаської і Полтавської областей. Причина була очевидною: будівництво Кременчуцької ГЕС велося з мотивів політичної доцільності, незважаючи не лише на прямі й опосередковані матеріальні збитки, а й на моральні страждання сотень тисяч людей, кинутих державою на поталу: позбавлених рідних місць, залишених сам на сам із проблемами переселення і облаштування нового житла.

Джерела та література:

1. Гнідаш І.В. КРЕМЕНЧУЦЬКА ГЕС. Нарис про будівництво і пуск станції (1954-1960 рр.) – Харків: Видавництво Харківського університету, 1968. – 230 с.
2. ДАКО. Ф.Р-3024. – Оп.1д. – Спр.21.
3. ДАКО. Ф.Р-3024. – Оп.1д. – Спр.22.
4. ДАКО. Ф.Р-3024. – Оп.1д. – Спр.30.
5. ДАКО. Ф.Р-3024. – Оп.1д. – Спр.32.
6. ДАКО. Ф.Р-3024. – Оп.1. – Спр.240.
7. ДАКО. Ф.Р-3024. – Оп.1. – Спр.280.
8. ДАКО. Ф.Р-6713. – Оп.1. – Спр.62.
9. Журавський В. Світловодськ: місто і люди / В. Журавський, О. Верстюк, Л. Мезенцева-Журавська. – Кіровоград, Антураж-А. – 2004 – 167 с.
10. Зленко А. От Крылова до Новогеоргиевска: очерки из истории // А.Зленко. – Горишние Плавни: ЧП Алексеенко В.В., 2017. – 302 с., 399 илл.
11. Левицкий В.И. Светловодск: Путеводитель / В.И. Левицкий // Днепропетровск: Промінь, 1981. – 164 с.
12. Энергетическое строительство. 1961 г. №23. – С.141-151.

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Вітринська Олена Володимирівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка,

Заїка Віталій Миколайович, кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри соціальної роботи Полтавського інституту економіки і права Університету “Україна»

У статті представлено аналіз інформаційного протистояння між Росією та Україною, описано види інформаційних війн, інструменти інформаційної війни, основні внутрішні та зовнішні наслідки російської кіберагресії в Україні, проаналізовано діяльність блогерів-активістів, критерії об’єктивності інформації та ін.

Ключові слова: інформація, інформаційна війна, інформаційна зброя, кібервійна, кіберзахист, фейк, блогер, об’єктивність інформації.

Постановка проблеми та її зв’язок з актуальними теоретичними або практичними завданнями. Війни та протистояння в інформаційному просторі ведуться державами та окремими силами в середині країн протягом багатьох віків. Вони зазвичай

передують та супроводжують воєнні конфлікти. Об'єктами конфлікту, зазвичай, виступають сфери політичного та економічного впливу, природні ресурси та ринки збуту. Перша найбільш відома інформаційна війна на території України відбувалася у часи Полтавської битви 1709 р. Вона супроводжувалася потужною інформаційною агресією з боку Московії під проводом Петра I проти Гетьманщини й Івана Мазепи.

Наприкінці XX ст. людство остаточно перейшло в нову епоху, яка характеризується зростанням обсягу інформації, телекомунікаційним розвитком, удосконаленням інформаційних технологій, доступністю до інформаційних ресурсів, глобалізацією, модернізацією та інформатизацією усього суспільства.

Після розпаду СРСР Україна стала суб'єктом інформаційного протистояння Росії з країнами Заходу та США. Починаючи з 2014 року ми можемо говорити про початок російсько-української інформаційної війни. Вона почалася під час окупації Криму та президентських виборів в Україні. Навесні та влітку 2014 р. протистояння наростало неймовірно швидко.

Формулювання цілей статті. На основі аналізу особливостей ведення російсько-української інформаційної війни в 2014–2018 рр. розглянути отриманий досвід та перспективи інформаційного протистояння обох сторін.

Посилання на сучасні дослідження та публікації. Вивченням інформаційних воєн в різні часи займалися: Д. Волкогонов, С. Гриняєв, О. Колиновський, А. Крутських, А. Федоров, М. Павлютенкова, В. Петров, І. Рабінович, І. Шаравов, Д. Фельдман та інші. У сучасних арміях Європи та Америки існують спеціальні підрозділи, котрі відповідають за інформаційно-психологічний вплив на противника. Так, у США це Підрозділ психологічних операцій (Psychological Operations, або PSYOP) підпорядкований командуванню спеціальних операцій сухопутних військ Сполучених Штатів (US Army Special Operations Command (USASOC)), штаб якого знаходиться в Форт-Брегг, штат Північна Кароліна.

Виклад основного матеріалу дослідження. За умов Російської інформаційної та кіберагресії Україна займає оборонну позицію. Але не зважаючи на підтримку країн Заходу та США, вона програє в цій війні. Для реалізації та захисту національних інтересів в умовах стрімкого поширення новітніх інформаційних технологій набуває надзвичайної актуальності побудова принципово нової ефективної інформаційної політики. Тому наразі існує необхідність дослідження та аналізу діяльності всіх структурних ланок, які залучені до ведення інформаційної війни з боку нашої держави; вивчення досвіду інших держав із метою його запозичення; створення принципово нової моделі інформаційно-психологічного та інформаційно-технічного протистояння за умов перманентного конфлікту між Україною та Росією.

Під терміном «інформаційна війна» розуміють комплекс заходів і операцій, що провадяться в конфліктних ситуаціях, в яких інформація водночас є зброєю, ресурсом і метою [5]. З цього виходить, що російсько-українська інформаційна війна – це комплекс заходів, здійснюваних урядовими та неурядовими організаціями Росії та України, проваджена з метою впливу на свідомість людей в ідеологічній та емоційній сферах. Метою російської сторони є запламування української нації у очах європейської та світової спільноти заради поширення свого впливу на українських територіях.

Інформаційній війні притаманна інформаційна зброя – це різновид зброї, головними елементами якої є інформація, інформаційні технології (зокрема технології інформаційного впливу), інформаційні процеси та технічні засоби, що застосовуються в інформаційному протистоянні.

Вчені виділяють види інформаційних воєн: – психологічна війна; – кібервійна; – мережева війна; – ідеологічна війна; – радіоелектронна боротьба, яка може проявитися такими способами; – телебачення і радіомовлення можуть бути подавлені; – ресурси телебачення і радіомовлення можуть бути захоплені/підкорені для здійснення дезінформації; – мережі комунікацій можуть бути заблоковані або недоступні; – операції

фондової біржі можуть саботуватися електронним втручанням, даючи витік чутливої інформації або поширюючи дезінформацію [4].

Російські ЗМІ, блогери, користувачі соціальних мереж та коментатори новин поширюють неправдиву інформацію щодо подій в Україні. При цьому вони використовують такі інструменти як:

- вибірковість фактів та подій;
- підбір вигідних коментаторів та експертів;
- маніпулювання цитатами;
- суб'єктивні висновки замість об'єктивних фактів;
- розповсюдження як новин неперевіраних чуток та брехні;
- головною метою є не інформування, а створення емоційного враження;
- заперечення патріотизму українців і права мати власну державу;
- твердження, що усі події на Майдані та Сході України проплачені Заходом.

Автори дослідження «Кібернетична та інформаційна війна в українському конфлікті» Марі Безнер та Патріс Робін (Центр з досліджень при Федеральній вищій технічній школі Цюриха) констатують основні внутрішні та зовнішні наслідки російської кіберагресії в Україні:

1. Соціальні. Мешканці окупованої частини Сходу і Криму опинилися в повній інформаційній ізоляції від зовнішнього світу. Російська пропаганда через телебачення, соцмережі та чати ефективно контролює громадську думку;

2. Економічні. Злам вебсторінок бізнеспідприємств призводить до зменшення їхньої продуктивності. Вдалі кібератаки на веб-сайти бізнес-структур, ЗМІ, банків та урядових організацій значно підривають їхню репутацію серед населення;

3. Технологічні. Росія широко використовує шкідливе програмне забезпечення та руйнує важливі телекомунікаційні та інфраструктурні об'єкти;

4. Міжнародні. Внаслідок московської тактики «забруднення інформаційних каналів» західні ЗМІ не змогли підтвердити присутність російських військ в Україні протягом майже всього 2014 р. У наслідок цього уряди країн Заходу із запізненням застосувати санкції щодо Російської Федерації [1].

У Російсько-українській інформаційній війні Україна займає оборонну позицію. Протидія кібератакам та поширенню фейкової інформації ведеться передусім за рахунок ЗМІ, окремими блогерами та громадськими організаціями. Для збільшення результативності однозначно необхідне створення державних структур кібербезпеки, державне сприяння поширенню медіаграмотності населення та міжнародне відстеження кіберактивності Росії в Україні.

В Україні немає структурованої державної системи кіберзахисту. Зараз інтереси нашої держави боронить неурядове об'єднання український «Кіберальянс» (UCA). Він був заснований неурядовою організацією «Кіберхунта» разом із іншими трьома командами: Falcons Fame, Trinity, RUN. На сьогодні в активі фахівців із електронних комунікацій і медіа – злами переписок лідерів «ЛНР» і «ДНР» із їхніми російськими кураторами, видалення з російських сайтів та інтернетресурсів псевдореспублік фейкових дописів про події в Україні. Натомість «хактивісти», як вони самі себе називають, публікують відео звернення, в яких інформують про реальні події[2].

Досить активно протидіють російській інформаційній атаці і українські ЗМІ. 11 серпня 2014 р. почав трансляцію в тестовому режимі перший український міжнародний телеканал. У тому ж році був утворений Український кризовий медіа-центр. Він надає можливість для публічного виступу експертам, представникам владних структур, міжнародних організацій і дипломатичному корпусу та активно діє в напрямку забезпечення можливості для представників закордонних ЗМІ збирати інформацію та висвітлювати події в Україні.

Не залишаються осторонь і окремі активісти-блогери. На добровільних засадах у сфері протидії російській інформаційній агресії пишуть Anti-colorados, Gorky Look, Pavel

Dalnoboy, Андрій Полтава, Євгеній Вольнов, Віктор Литовченко, Дмитро Бакер, Олена Степанова та ін.

Анонімний український блогер «Anti-colorados» започаткував популярний інформаційно-аналітичний російськомовний інтернет-ресурс «Линия обороны». Статті, які він почав друкувати з червня 2015 р. активно передруковуються україномовними виданнями. Його аудиторія налічує 7–10 мільйонів читачів із України, США, Росії та західноєвропейських країн. На його ресурсі публікуються й інші автори.

Журналіст і блогер із Донецька Дрогальчук Дмитро, відомий як Дмитро Бакер, за версією інформаційного ресурсу «Обозреватель» став другим за популярністю блогером у 2018 р. в Україні. В 2015–2016 рр. він співпрацював із «Громадським телебаченням» та інформаційним агентством «УНІАН». З 2018 р. пише як позаштатний журналіст для українського інтернет-видання «Обозреватель».

Україно-американський блогер, політичний аналітик Петро Сірик (Pavel Dalnoboу) веде Порохобот-шоу. Він народився й навчався в Україні, певний час жив у Москві, звідки емігрував до США. Там став далекобійником і невдовзі заснував свою транспортну кампанію. Із 2013 р. почав публікуватися у Живому журналі, потім відкрив свій канал на YouTube та на Periscope.

Активною блогерською діяльністю займаються і жінки. Так, мешканка м. Довжанськ Луганської області змушена була переїхати через переслідування місцевою владою до села неподалік від Переяслава-Хмельницького на Київщині. Відтоді вона почала писати під псевдонімом Олена Степанова. На основі матеріалів свого блогу опублікувала книгу «Все буде Україна».

Для того, щоб не повірити у неправдиву інформацію та не стати маріонеткою в руках вмілих маніпуляторів, кожна людина повинна навчитися розрізняти фейкові повідомлення. Підвищення медіаграмотності населення не відноситься до функцій державних органів освіти. Ні в школах, ні в університетах не вчать цим надзвичайно важливим у період інформаційної війни знанням. Поширенням медіа-освіти передусім серед журналістів займаються громадські організації за рахунок коштів грантодавців. Так, наприклад, понад 14 тис. українців із 14 областей нашої держави взяли участь у семінарах і тренінгах проведених експертами Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів IREX за підтримки уряду Канади, Академії української преси та громадської організації StopFake. Тренерами були спеціально підготовлені працівники середніх та вищих шкіл, закладів післядипломної освіти, працівники бібліотек, засобів масової інформації та місцевих громадських організацій [2]. Надзвичайно важливою є медіа грамотність та професіоналізм журналістів, які у гонитві за яскравими новинами не завжди їх перевіряють перед тим, як поширити.

Фахівці з медіа грамотності виділяють основні критерії об'єктивності інформації:

- присутність незалежних ЗМІ на місцях важливих подій;
- констатація фактів у новинах без оціночних суджень;
- покликання на факти і докази, а не звернення до емоцій.

Висновки. Отже, за роки російсько-української інформаційної війни 2014–2018 рр. нашій державі не вдалося побудувати ефективну та збалансовану систему кіберзахисту. Надзвичайно важливим є формування окремого виду військ або підрозділів, убудованих до загальнодержавної військової структури інформаційно-психологічного та інформаційно-технічного захисту, матеріальна підтримка блогерів та координування їхньої діяльності. Ці заходи дозволять успішно протидіяти інформаційному впливу супротивника в умовах перманентного загострення воєнно-політичної обстановки в регіоні.

Література:

1. Інформаційна війна Росії в Україні та кібербезпека (огляд дослідження) [Електронний ресурс] // Радіо свобода. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28580039.html>

2. Костюк І.А. Інформаційні війни в контексті революційних подій в Україні / Ірина Анатоліївна Костюк // Актуальні проблеми соціальних комунікацій: матеріали студентської наукової конференції, 22 травня 2014 р. – Київ, 2014. – С. 57–60.
3. Курбан О.В. Сучасні інформаційні війни в мережевому он-лайн просторі: навчальний посібник / О.В.Курбан. – Київ: ВІКНУ, 2016. – 286 с.
4. Малик Я. Інформаційна війна і Україна [Електронний ресурс] / Я. Малик // Демократичне врядування: наук. вісник. – 2015. – Вип. 15. – Режим доступу: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnyk15/fail/Malyk.pdf
5. Фомін В.О. Сутність і співвідношення понять “інформаційна безпека», “інформаційна війна» та “інформаційна боротьба» / В.О. Фомін, А.О. Рось. // Наука і оборона. – 1999. – №4. – С. 23–32.

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Кравченко Олена Вікторівна,
кандидат філологічних наук, начальник
відділу наукової та виховної роботи
Кіровоградського інституту розвитку
людини Університету «Україна»

У статті представлені сучасні підходи до визначення ціннісних орієнтацій сучасної молоді. У дослідженні виявлено природу та розкрито зміст ціннісних орієнтацій студентської молоді. Встановлено, що для студентської молоді характерно наступне: нерівноважність духовних, соціальних і матеріальних цінностей.

Ключові слова: духовні цінності, сучасна молодь, суспільні ідеали, культурно схвальна поведінка.

Актуальність та мета дослідження. Прискорення соціальної динаміки і структурні зміни в сучасному українському суспільстві сьогодні привели до трансформації суспільних ідеалів та індивідуальних цінностей. У сучасних умовах «кризи цінностей» і відсутності загально визнаної ідеології уявлення про культурно схвальну поведінку розмиваються, а вибір моделей поведінки спирається на ієрархію індивідуальних цінностей, життєві орієнтації особистості.

У зв'язку з цим особливу увагу привертає молодь, оскільки вона найбільш динамічна і швидко реагує на соціальні зміни. Разом з тим, в цьому віці активно розвивається система особистісних смислів і відбувається породження нових смислових структур.

Мета статті – встановити природу та розкрити зміст ціннісних орієнтацій студентської молоді.

Огляд наукових праць із проблеми. Ціннісні орієнтації молоді стали предметом наукових досліджень. Згідно з усталеними у психології положеннями, ціннісні орієнтації розглядаються науковцями як елементи свідомості, пов'язані з мотиваційною сферою, ідеалами [8, с.156-160], як вид ціннісного ставлення людини до світу, як результат переваги на основі образів та еталонів ([4, с.36-44], [7]), як диспозиції вищого рівня, що зумовлюють уявлення людини про головні цілі життєдіяльності та засоби їх досягнення, як усвідомлюваний рівень смислових утворень [10, с. 89-106.], як «ядро» особистісного розвитку [1], яке виявляється в ситуації вибору як «вчинок свідомості» [2].

Виклад основного матеріалу. Цінності – це ідеї, ідеали, цілі, до яких прагне людина і суспільство. Існують загальноприйняті цінності, такі як любов, престиж, повага, знання, гроші, здоров'я та ін., внутрішньогрупові цінності – політичні, релігійні та індивідуальні (особистісні). Цінності об'єднуються в систему, яка змінюється з віком та обставинами життя [3, с.155].

Функції цінностей різноманітні. Вони є орієнтиром в житті людини; цінності необхідні для підтримки соціального порядку і виступають як механізм соціального контролю.

Цінності, займаючи центральне становище в індивідуальній системі переконань, є керівними принципами життя, що визначають те, як потрібно себе вести і якому стану або способу життя варто відповідати і прагнути [9, с.47-53].

М. Рокіч виділяє два типи цінностей: термінальні та інструментальні. Термінальні цінності він визначає як переконання особистості в тому, що певні кінцеві цілі індивідуального існування з особистої і суспільної точок зору заслуговують того, щоб до них прагнути [5, с. 167-173].

Інструментальні цінності – як переконання в тому, що певний спосіб дій (наприклад, чесність, раціоналізм) із особистої і суспільної точок зору є кращим в будь-яких ситуаціях.

Розвинені ціннісні орієнтації – ознака зрілості особистості, показник міри її соціальності. Стійка і несуперечлива сукупність ціннісних орієнтацій обумовлює такі якості особистості, як цілісність, надійність, вірність певним принципам та ідеалам, здатність до вольових зусиль в ім'я цих ідеалів і цінностей, активність життєвої позиції; суперечливість ціннісних орієнтацій породжує непослідовність в поведінці; нерозвиненість ціннісних орієнтацій – ознака інфантилізму, панування зовнішніх стимулів у внутрішній структурі особистості [6, с.402].

Розвиток ціннісних орієнтацій тісно пов'язане з розвитком спрямованості особистості. С. Рубінштейн вказував: «що в діяльності людини із функцією задоволення безпосередніх громадських потреб виступає громадська шкала цінностей. У задоволенні особистих та індивідуальних потреб за посередництвом суспільно-корисної діяльності реалізується ставлення індивіда до суспільства і відповідно співвідношення особистісного та суспільно значущого» [7].

Теоретичний аналіз літератури з проблеми визначення ціннісних орієнтацій студентської молоді показав актуальність проведення роботи з визначення структури ціннісних орієнтацій сучасного українського студентства, а також їхнього змісту та впливу на особистість молодого людини.

У зв'язку з цим нами було організоване та проведене дослідження з метою встановити структуру ціннісних орієнтацій сучасного українського студентства. З метою визначення індивідуальної структури ціннісних орієнтацій особистості була використана методика С. Бубнової. Діагностика проводилась способом попарного порівняння 11 цінностей, віднесених автором до трьох типів: духовного, соціального і матеріального.

Як бачимо, головні місця в структурі цінностей студентської молоді займають дві категорії – любов та матеріальне благополуччя. Наступними йдуть здоров'я, милосердя та повага. Значно менші показники мають категорії високого соціального статусу, спілкування та пізнання нового, найнижчі показники – у милосердя та у необхідності задоволення естетичних потреб. Студенти високо оцінюють високий статус в житті. Альтруїстичні характеристики сучасної молоді досить низькі – студенти найнижчим чином оцінюють милосердя та взаємодопомогу. Любов винесена студентами як одна з найважливіших цінностей, у цьому виражається їхній юнацький максималізм.

Показовим є факт того, що студенти недостатньо високо оцінюють фактор пізнання нового, тобто освіти, але при цьому прагнуть визнання та матеріального благополуччя, що говорить про те, що у них, незважаючи на вік, не сформована цілеспрямованість.

Патріотизм – цінність, яка була оцінена найбільш неоднозначно. Дехто із студентів (це й хлопці, й дівчата) надають патріотизму важливої ролі. А інші оцінюють його як щось не надто важливе. Звідси робимо висновок про те, що гендерний фактор не впливає на відчуття патріотизму.

Аналіз результатів дослідження показав, що у більшості студентів в структурі цінностей спілкування посіло останнє місце. На нашу думку, ці дані викликані тим, що

більша частина молоді ігнорує безпосереднє міжособистісне спілкування, а все більше часу проводить у віртуальному просторі.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, було встановлено, що для студентської молоді характерно наступне: нерівноважність духовних, соціальних і матеріальних цінностей. Соціальні цінності дещо несистематичні – любов домінує над дружбою та спілкуванням, а прагнення допомогти іншим недостатньо розвинене. У перспективі вбачаємо розробити та впровадити психо-корекційну програму спрямовану на розвиток системи цінностей студентської молоді.

Література:

1. Асмолов А.Г. Психология личности: культурно-историческое понимание развития человека / А.Г. Асмолов. – М.: Смысл. – 2007. – 528 с.
2. Белинская Е.П. Система ценностей личности в перспективе толерантности [Электронный ресурс] / Е.П. Белинская // <http://www.tolerance.ru/VT-5-sistema.php?PrPage=VT>.
3. Божович, Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. (Психологическое исследование) / Л.И. Божович. – М.: Просвещение, 1968. – 464 с.
4. Бубнова С.С. Ценностные ориентации личности как многомерная нелинейная система / С.С. Бубнова // Психологический журнал. – 1999. – Т. 20. – №1. – С. 36-44.
5. Бубновская, О.В. Исследование взаимосвязи ценностных и смысложизненных ориентаций студентов / О.В. Бубновская // Система ценностей современного общества. 2012. – №25. – С. 167-173.
6. Выготский, Л.С. Педагогическая психология / Под ред. В.В. Давыдова. – М.: Педагогика-Пресс, 1999. – С. 402.
7. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М., 1976. – 712 с.
8. Сокурняська Л.Г. Проблема суб'єкта в сучасній соціології / Л.Г. Сокурняська // Вісник Харківського Національного Університету ім. В.Н. Каразіна. – 2003. – С. 156-160.
9. Фаустов Е.Н. Домінуючі ціннісні орієнтації студентів / Фаустов Е.Н. // Вісник ДонНУ. – 2005. – № 4. – С. 47-53.
10. Ядов В.А. О диспозиционной регуляции социального поведения личности / В.А. Ядов // Методологические проблемы социальной психологии. – М., 1975. – С. 89 – 106.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ БОБРИНЕЧЧИНИ XVIII-XIX СТОЛІТТЯ

**Ісакова Руслана Геннадіївна,
директор КЗ «Бобринецький районний
краєзнавчий музей імені Миколи
Смоленчука» Бобринецької районної ради,
магістрант спеціальності «Інформаційна,
бібліотечна та архівна справа» Відкритого
міжнародного університету розвитку людини
«Україна»**

У статті представлено зародження капіталістичних відносин імперської Росії, що яскраво проглядаються на прикладі життя повітового міста Бобринця, який характеризується працею хліборобів та Духом Велетнів театрального мистецтва – М. Л. Кропивницького та І. К. Тобілевича.

Ключові слова: театральна мельпомена, повітова економіка, соціальний стан, правові відносини, ринок праці, культурні традиції, спогади.

Актуальність та мета дослідження: Сучасна космополітична буржуазія України, народжена нашою байдужістю, не знає і не хоче знати славної минувшини наших прабатьків. Сьогодні олігархи та їх оточення шукають нові національні ідеї для нас, а

«живого» трударя-українця зневажають, його минуле бачать лише в світлі приниженого стану селянина-греккосія.

Особливою сферою боротьби являється наша Віра, Мова та національна пам'ять (історія). Актуальність даного дослідження спонукає краєзнавців, культпрацівників, вчителів повернутись до своїх джерел Родової пам'яті та історії краю. Бобринеччина має глибокий пласт театральних, соціальних, історичних та правових надбань та досліджень, які дозволяють виховувати молодь в традиціях наших родів та рідної культури.

Мета статті – допомогти молоді краще зорієнтуватися в інформаційно-правовому просторі краю та складних перипетіях соціально-економічного, історико-культурного розвитку наших територій в XIX столітті.

Огляд наукових праць із проблеми: Теоретично-пізнавальні, культурологічні, історико-краєзнавчі та архівні матеріали і документи представлені в даній роботі через базові основи Бобринецького районного краєзнавчого музею імені Миколи Смоленчука, його співробітників та громадської ради музею. Проблематичним являється недоступність джерел імперського та козацько-державницького періоду, які закриті сучасною РФ та її керівною елітою.

Виклад основного матеріалу. Культурний, правовий та історико-економічний розвиток степового Бобринця найменше досліджений в XX столітті, і лише сьогодні, в зв'язку з проривом в інформаційному просторі вдається відновити пам'ять минулих поколінь про реальний стан розвитку людяності, їх життя в ті далекі роки для визначення сьогодення та успішного реформування сучасності.

Роблячи ставку на дослідження Володимира Миколайовича Ястребова, Наталії Миколаївни Яковенко, Дмитра Філімоновича Кобифи, Григорія Олександровича Семеська ми бачимо, як в кінці XVIII століття проходила колонізація нашого краю багнетом та карбованцем Російської імперії. За короткий час було замінено традиційну козацько-старшинську систему управління Паланками на російські офіцерські Дачі. Якщо до 1754 року територія знаходилась під орудою останнього кошового отамана Петра Калнишевського, то з 1775 року, в зв'язку із знищенням Запорізької січі обставини змінюються. Зразковим прикладом є приміське село Сугоклійчик (Олексіївка), яке було фактично знищене, русифіковане, а земельні наділи козаків передані землевласнику Алексеєву. Навіть сільський храм Покрови Пресвятої Богородиці в 1812 році було спалено, а на його місці побудовано церкву Святого Олексія, що свідчить не лише про знищення Січі, а й духовне поневолення Степовиків. Це була драматична імперська наслідковість правового та економічного тиску на корінне населення краю, яке поступово ставало кріпосним.

Факт забудови Єлисаветградської фортеці у 1754 році та визначення Нової Сербії, як форпосту Росії у війні з Туреччиною, спонукав започаткувати базовий повіт та волосні системи управління в місті Бобринці, який діяв з 1828р. по 1865рр. Величезна територія повіту від Інгулу до Бугу була колонізована росіянами, сербами, хорватами, євреями та іншими національностями, а українців (малоросів) Катерина II обмежувала в переселенні на вільні землі, виділяючи земельні ділянки своїм приближеним особам та офіцерам російсько-турецьких війн, що підтверджують назви наших сіл (Караказелеве, Сорочанове, Шехтельове, Юрашеве, Буховецьке, Рошахівка та ін.).

В кінці 1828 року Бобринцю надано статус повітового міста. Державним селянам, що вели торгівлю або займалися промислом, дозволялося протягом року записуватися у міщани, якщо вони платитимуть відповідні податі. 10 років у Бобринці не було військового постою, через те з навколишніх військових поселень всі бажаючі записатися до стану міщан переселилися до Бобринця. В 1835 році кількість населення в місті досягла 6038 чоловік. Набував розвитку кустарний селянський борошномельний промисел. У місті діяло 34 вітряні та 2 водяні млини, тютюнова фабрика, було 9 постійних дворів. Переважна більшість населення Бобринця займалася землеробством.

Наприкінці XIX ст. в місті діяло 118 промислових і торговельних підприємств з

щорічним оборотом 787 тис. крб. Найзначніші з них – два чавуноливарні, 10 колісних, два шкіряні й миловарний заводи. Крім того, працювало 3 парових, 2 водяні млини, 15 кузень. Це були переважно дрібні, кустарні підприємства, де працювали від 1 до 10 найманих робітників. 1892 року засновано завод сільськогосподарських машин. Торгівля продуктами сільського господарства зосередилася в руках скупщиків з Єлисаветграда та Миколаєва. У місті було 95 лавок. Щороку відбувалося 5 ярмарків, тричі на тиждень – базари.

З архівної довідки «В списке населённых мест Херсонской губернии и статистические данные о каждом поселении» (Херсон 1896г.) також фіксується наступне: «Бобринець з передмістями Грицьковим, Рушиною, Воєнщиною та Ковалівкою мають 10 202 десятини землі (присадибної – 512, орної – 570, пасовищ – 420, городів – 218, не орних – 422 десятини) бюджет міста на 1894 рік складав: прибутків 48 200 крб., витрат 38 000 крб. (корова тоді коштувала 8 крб., хромові чоботи – 1 крб.).

В Бобринці у 1864 році на кошти, зібрані за підпискою, відкрили перше в Російській імперії поліційне фотоательє, що підтверджує авторитет міста та його судового активу, який контролював величезний повіт (приблизно 15 000 кв. км.). Єлисаветград у ті роки був військовим містом, центром Херсонських військових поселень. Після їх скасування з 1865 року повітове управління було знову переведено в Єлисаветград, Бобринець же став заштатним містом Єлисаветградського повіту.

В таких умовах колонізації та розвитку первісного накоплення капіталізму територія Бобринеччини стає унікальним центром приходу вільних людей, які не знали кріпосної залежності і отримали можливість для саморозвитку в культурному, духовному та народознавчому аспектах. Сучасна молодь ставить запитання: «Чому український реалістичний театр та його славні корифеї не організувались під Львовом, Києвом чи Полтавою, а з'явилися під скиртами Мар'янівки, Витязівки та Бобринця?» Відповідь проста: «Вільні землі, вільні люди, доброта, споріднення ідей спонукали молодь XIX століття до самоідентифікації».

Крім землеробів-орачів та воїнів-витязів наш Углицько-Половецький Степ народив славу когорту яскравих митців-театралів, до яких (на найвищому щаблі духовності) постали корифеї Українського реалістичного театру – Марко Кропивницький, Микола Сочеванов, Іван Макаренко, Іван Петлішенко (Мар'яненко), сім'я Тобілевичів, Микола Ревуцький та їх соратники.

У своєму дослідженні «Сочеванів хутір» М. К. Смоленчук писав: «... Це було місто славних степовиків-трудолюбів, які розуміли особисте буття через працю та внутрішню свободу індивідуальної культури».

Проїшли часи, змінилися покоління, але дух тих знакових постатей і сьогодні витає над Степом, бо не знаючи минулого – ми приречені не мати майбутнього.

Ми пишаємося тим, що наше місто – це серце аматорського театального духу України. Коли Кам'янка-Струмилово є колискою давнього Українського театру, а Полтава стала театром нової доби, то Бобринець є Батьківщиною, яка виплекала талановиту плеяду геніїв професійного національного театру.

Цікавими уроками правового вдосконалення економічних, соціальних та культурних взаємовідносин жителів міста Бобринця є пореформений період імператорської системи кінця XIX століття. Вона яскраво проглядається через особисте буття корифеїв театру – Марка Лукича Кропивницького та Івана Карповича Тобілевича, які працювали писарчуками та канцеляристами місцевого повітового суду. Характерне те, що капіталізація краю, чимось нагадує сучасну незалежну Україну, тому ретроспектива правовідносин між багатими та бідними, «культурними» та «деградованими» має надзвичайно близьку суміжність, подібність та визначальну науковість.

В кандидатській роботі Миколи Кузьмовича Смоленчука «Марко Кропивницький і його рідний край» записано зі спогадів Софії Тобілевич, що молоді правоохоронці Марко та Іван зустрілись з реаліями імперської правової машини: «...Тут намагалися прищепити

учням любов до самодержавства та його жорстоких законів. Дітей навіть водили спостерігати страту в'язнів» тобто механіка того часу та піраміда управління державою була тоталітарно-егоїстичною в особі царизму. Зустрівшись з таким відношенням до людей, працюючи з кадрами інституту присяжних, які працювали в Бобринці, знаючи їх різноманітні думки, молоді генії Степу сформували в собі правовий нігілізм, класову ненависть до бюрократизму та несправедливості, що буде відображено в різноманітних п'єсах, оповіданнях та спогадах.

Правова історія Бобринця вчить, що лише висока відповідальність влади за її обов'язки перед народом і навпаки підтримка населенням законів, прав та обов'язків громадянина в сумісності можуть створити тандем, який зразково впливатиме на розвиток суспільства, його культури, соціуму та особистого буття.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, історико-культурологічне дослідження життя наших прабатьків в XIX столітті, через яскраві приклади театральних геніїв Степу їх оточення та товаришування спонукають сучасну молоду інтелігенцію міста до самовдосконалення, відродження родової пам'яті, історичних надбань минулих поколінь, популяризації музеєзнавства як шлях до відродження могутньої української нації традиційного козацького Духу.

Література:

1. Смоленчук М. К. Марко Кропивницький і його рідний край / М.К. Смоленчук. – К.: Мистецтво. – 1971. – 75 с.
2. Тобілевич С. В. Мої стежки і зустрічі / С. В. Тобілевич. – К.: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР. – 1957. – 139 с.
3. Інгульський степ. Збірник. Вип. 3 / Упорядник В. А. Сердюк. – К.: Ярославів вал. – 2018. – 456 с.
4. Історія міст і сіл Української РСР. Кіровоградська область / Ін-т історії академії наук УРСР / Упоряд.: зав. редакцією В. М. Кулаковського. – Х.: Харківська книжкова фабрика ім. М.В. Фрунзе. – 1972. – 815 с.

ГУМАНІСТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ГУМАНІСТИЧНІ ЦІННОСТІ, НАПРЯМИ, ФОРМИ, ПРИНЦИПИ

**Терещенко Анастасія Вікторівна,
начальник навчально-методичного відділу
Кіровоградського інституту розвитку людини**

У статті представлені обґрунтування вихідних теоретико-методологічних засад гуманістичного виховання, творча активність як характеристика особистості сучасного фахівця, яка виступає системоформуючою ланкою в структурі гуманістичного виховання молоді та проблеми і особливості естетичного виховання особистості як складова гуманістичного виховання студентської молоді.

Ключові слова: гуманістичне виховання, гуманістичні цінності, концепції виховання, гуманістичні взаємовідносини.

Актуальність та мета дослідження. Необхідність утвердження етнічної культури в студентських колективах зумовлена новими підходами до виховання, модульно-розвивальною системою навчання, коли гуманістичні ціннісні орієнтації особистості посідають першорядне місце в суспільному прогресі.

Мета дослідження – визначити поняття гуманістичного виховання студентської молоді: гуманістичні цінності, напрями, форми та принципи.

Огляд наукових праць із проблеми. Оскільки філософське й психолого-педагогічне осмислення проблем гуманістичного виховання особистості безпосередньо пов'язане із пізнанням сутності людини, то в його основу покладено антропологічний підхід, який має потужні наукові традиції та надбання в соціокультурному й історичному розвитку людства. На основі аналізу різноманітних джерел зроблено висновок, що до моменту розроблення Я. А. Коменським наукової педагогіки у широкому розумінні виокремились такі провідні теоретико-педагогічні засади гуманістичного виховання особистості: християнсько-педагогічна антропологія та соціально-педагогічна антропологія. Розвиток і впровадження ідей гуманістичного виховання на засадах християнсько-педагогічної антропології у вітчизняній і зарубіжній педагогіці здійснювали: Г. Г. Ващенко, Й. Ф. Герbart, О. В. Духнович, В. В. Зеньковський, І. Кант, Я. А. Коменський, І. І. Огієнко, Г. С. Сковорода, М. С. Шашкевич, П. Д. Юркевич та ін.

Проблему творчої активності як характеристики особистості сучасного фахівця, яка виступає системоформуючою ланкою в структурі гуманістичного виховання молоді досліджували ряд вчених, зокрема, Б.Г. Ананьєва, О.О. Бодальова, Г.С. Костюк, І.Д. Бека, С.В. Кульневич. У вищезазначених працях вчені розглядали окремі аспекти формування творчої активності студентів.

Питання особливості естетичного виховання особистості як складової гуманістичного виховання студентської молоді вивчали такі вчені як О. Кривцун, В. Польовий, В. Кудін, В. Ванслов.

Виклад основного матеріалу. Характеристика провідних теоретико-педагогічних засад гуманістичного виховання особистості полягає у тому, що *християнсько-педагогічна антропологічна концепція* в різні періоди розвитку суспільства не була сталою величиною, вона постійно змінювалась, набувала нового змісту. Провідною ідеєю цієї концепції була теза: духовно творче начало людині надає Бог-Творець. Духовний розвиток особистості можливий за умов свободи, творенні такої культури, яка розвиває справжні гуманні почуття людини: почуття любові, сердечності, совісті, благочестя [1, с. 67]

Концепцію соціально-педагогічної антропології у вітчизняній та зарубіжній педагогіці розробляли: І. М. Бажанський, К. А. Гельвецій, Г. Ф. Гринько, М. С. Грушевський, Ф. А. Дістервег, М. О. Добролюбов, А. С. Макаренко, О. Ф. Музиченко, Й. Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Я. П. Ряппо, С. О. Сірополко, І. Я. Франко, Я. Ф. Чепіга (Зеленкевич) та ін. В основу соціально-педагогічної антропології покладається думка про те, що природа людини є залежною від суспільства, індивідуальна свідомість – від колективної свідомості. Отже, від рівня гуманних відносин у суспільстві залежить рівень гуманного виховання особистості [2, с. 34].

Встановлено, що концептуальні положення гуманістичного виховання на засадах науково-практичної антропології закладені К. Ушинським, послідовники якого (Х. Д. Алчевська, С. В. Бaley, М. О. Корф, Г. С. Костюк, Т. Г. Лубенець, С. Ф. Русова, В. О. Сухомлинський та ін.) розв'язували цю проблему, виходячи з даних різних наук щодо природи дитини, її вікових особливостей, взаємовпливу з оточуючим середовищем. Гуманістичне виховання не обмежується національним елементом, навпаки, воно є важливим засобом наближення й інтегрування у світову культуру, спрямовується на утвердження найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки і взаємин. У сучасних умовах ідеї науково-педагогічної антропології знаходять свій розвиток і реалізацію в аспекті особистісно орієнтованого навчання і виховання.

Позитивна динаміка рівня творчої активності сполучена з виявленням потреби студентів в особистісно-професійному зростанні, нестандартному виконанні навчальних завдань, стійкому їхньому інтересі до саморозвитку, самовдосконалення й професійного самоствердження.

Мистецтво як прояв творчої активності є важливою ланкою у процесі становлення молодих громадян, є галуззю культуротворчого процесу, у якій суспільство знаходить

своєрідні способи розвитку і втілення духовності людини, її емоційного та інтелектуального стану.

На основі аналізу літературних джерел визначено, що поняття «гуманістичне виховання» має глибоке соціокультурне й історичне походження. Попри відсутність однозначного трактування категорії «гуманістичне виховання», представники сучасних наукових шкіл мають спільні погляди, які стосуються мети, завдань, змісту, форм і методів виховання, принципів самоактуалізації й самореалізації особистості. Положення, обґрунтовані вітчизняними та зарубіжними вченими, можна розділити на ті, в яких розглядається поняття «гуманістичне виховання» на основі його аналізу як процесу і як результату. З позицій процесу «гуманістичне виховання» трактується як неперервне становлення й розвиток людського в людині, яке відповідає інтересам суспільства і держави. «Гуманістичне виховання» як результат вказує на сформованість у людини таких внутрішніх якостей, які спонукають особистість діяти гуманно, утверджувати ідеали істини, добра, краси. Виходячи з такого підходу, характеризуємо гуманістичне виховання як процес особистісно орієнтованого виховання, що ґрунтується на діалектичній єдності загальнолюдських і національно-духовних цінностей, та своєю метою ставить формування людини як неповторної особистості, готової до самоактуалізації та самореалізації на принципах гуманізму.

Організація позанавчальної діяльності розглядається як сукупність процесів, цілеспрямованих дій суб'єктів (кураторів, студентського самоврядування, академічних груп, студентів тощо) у позанавчальний час згідно з технологіями, які враховують особливості професійного становлення особистісно орієнтованої моделі взаємодії учасників виховного процесу.

Здійснене вивчення стану організації гуманістичного виховання студентів дало змогу встановити його низький рівень, невідповідність вимогам розвитку особистості й суспільства. Це пояснюється : а) низьким рівнем залучення студентів до позанавчальної діяльності; б) недостатнім теоретико-методичним рівнем викладачів-кураторів; в) недоліками психологічної підготовки викладачів; г) відсутністю системного підходу у позанавчальній виховній діяльності; д) нереалізованими можливостями студентського самоврядування.

Провідними напрямками гуманістичного виховання студентів визначено: моральне, громадянсько-правове, художньо-естетичне, трудове, екологічне, фізкультурно-оздоровче. Ці напрями є універсальними, проте кожний із них у нашому дослідженні за своїм змістом наповнюється специфікою діяльності майбутнього фахівця фінансово-економічного профілю.

Встановлено, що найбільш пріоритетними формами гуманістичного виховання у позанавчальній діяльності є такі: інтелектуально-ігрові конкурси, розважальні програми, концерти й творчі звіти колективів художньої самодіяльності та ін. Доведено, що в результаті дії об'єктивних і суб'єктивних причин не всі реально можливі форми гуманістичного виховання реалізуються в дійсності.

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що найвищим рівнем гуманістичного виховання студентів у позанавчальній діяльності є самовиховання, яке завжди пов'язане з певним рівнем самосвідомості індивіда, його критичним мисленням, здатністю і готовністю до гуманістичного самовизначення, самовияву і самовдосконалення. Вироблення практичних умінь і навичок самовиховання залишається одним із найважливіших завдань гуманістичного виховання, воно наближує педагогічні дії до кінцевого результату – формування гармонійної особистості, здатної за будь-яких умов до реальних гуманних відносин і діяльності. Вивчення цієї проблеми засвідчили: особливу роль у самовихованні особистості студента відіграють ціннісні орієнтації, які утворюються на основі самопізнання. Тому вибір форм, методів, засобів гуманістичного виховання має відбуватися не випадково, спонтанно, «на загаль», а відповідати зростаючим можливостям розвитку пізнання й самопізнання студента.

У процесі наукового дослідження виявилось, що в студентських колективах між молоддю утворюються не лише гуманістичні взаємини, а й полярно протилежні їм. В експериментальних групах нами визначався особистісний статус членів студентських угруповань, коефіцієнт групової згуртованості, коефіцієнт задоволення студентів відносинами у системі «студент-студент», «студент-педагог», «педагог-студент».

Загальний коефіцієнт задоволення студентів проявом взаємовідносин та виконання конкретних справ, у яких формуються і виявляються гуманістичні якості є досить високим і становить 0,46 [5, с. 89].

Особливого значення набувають проблеми входження молоді в ХХІ століття, для розв'язання яких в сучасних умовах здійснюються такі підходи:

1) антропологічний (етнопедагогічний); 2) раціоналістський; 3) виховання на основі загальнолюдських цінностей [3, с. 55].

З урахуванням того, що студентські колективи відображають поліетнічність складу населення, виховна робота в них має здійснюватись на засадах загальнолюдських цінностей, гуманістичної педагогіки.

Універсальні, загальні цінності засновані на трьох складових людського існування: духовності, свободи, відповідальності. Цінності є гуманістичними, якщо їх зміст наповнений усвідомленими нормами етики, добра, справедливості й гуманізму. Людина – носій цінностей. Гуманістичні цінності – це ставлення до іншої людини з позиції гуманізму, визнання її найвищою цінністю.

Визнання людини найвищою цінністю базується на: дотриманні гуманістичних принципів, норм і вимог; альтруїстичному характері переживань і почуттів; переважанні соціальне цінних потреб та мотивів поведінки; визначенні потреб та інтересів іншої людини, її права на волевиявлення; орієнтація на позитивне в людях; здатності до духовного самооновлення і морального звеличення; постійній спрямованості уваги на людину: повазі до її гідності, доброзичливості, довірі, співчутті та співпереживанні, доброти, своєчасній допомозі, доброчинності і милосерді; переживанні глибокого задоволення від безкорисливого піклування про людей; терпимості і толерантності до інших поглядів, ідеалів, віросповідань і національних традицій.

Структурними компонентами процесу формування гуманістичних цінностей є потреби, інтереси, почуття, мотиви, оцінка, переконання, воля, ціннісне ставлення (цілі, ідеали та якості особистості).

Процес формування гуманістичних цінностей у молоді включає: інформацію про існування цінностей та умови їх реалізації; трансформацію, тобто «перенесення» її на власну індивідуальну мову; активну діяльність; динамізм – зміну особистості внаслідок формування її суб'єктивно значущих цінностей.

Ціннісна орієнтація – своєрідний критерій, доленосний фільтр у визначенні ставлення людини до матеріальних і духовних цінностей, системи установок, відстоювання принципів і переконань [2, с. 79].

Гуманістичний світогляд у практичному житті реалізується на трьох рівнях:

1-ий – макрорівень, який передбачає певну політику держави у ставленні до своїх громадян щодо гарантій прав і свобод людини, в економічній підтримці (патерналізм) соціально-незахищених верств населення (в тому числі молоді).

2-ий – мезорівень гуманізму, що виступає в оздоровчих, житлових, освітніх і інших гуманітарне орієнтованих програмах, що створюються в рамках відомств (міністерств), соціальних інститутів, окремих установ і організацій, доброчинних товариств і т.д.

3-ій – мікрорівень гуманізму характеризує безпосередні контактні відносини між людьми, які дозволяють їм зберегти людську гідність, реалізувати власний особистісний потенціал, не обмежуючи при цьому інтересів іншої людини [9, с. 56].

Гуманістичні принципи виховання засвоюються особистістю не тільки теоретично, а й стають моральною нормою спілкування юнаків і дівчат різних національностей у повсякденному житті.

Студентська молодь тісно пов'язана зі станом соціально-економічного розвитку того чи іншого регіону. Важливо, щоб у кожному національному регіоні економічний і соціальний прогрес супроводжувався прогресом духовним з опорою на культурну самобутність націй і народностей.

Висновки та перспективи дослідження. Необхідність утвердження етнічної культури в студентських колективах зумовлена новими підходами до виховання, модульно-розвивальною системою навчання, коли гуманістичні ціннісні орієнтації особистості посідають першорядне місце в суспільному прогресі. У зв'язку з цим наведемо окремі пропозиції щодо подальшого вдосконалення процесу виховання етнічної культури, міжнаціонального спілкування в студентських колективах:

- постійно дбати про єдність національного, патріотичного і міжнаціонального у вихованні; створювати ментальновідповідність системи національного виховання державотворчим процесам в Україні;
- вивчати і задовольняти інтереси представлених у студентських групах національностей (шанування національної гідності, взаємне ознайомлення з мовою і культурою, науковими і соціально-економічними досягненнями, звичаями, спільними проблемами тощо);
- спиратися на принцип діалектичної єдності двох основ вищої освіти в нашій державі: національної та світової (це дає змогу людині глибоко відчувати приналежність до рідного народу і водночас усвідомлювати себе суб'єктом світової цивілізації);
- згідно з положеннями «Концепції національного виховання» конкретизувати поняття: особистість сучасного студента;
- створювати умови для реалізації фундаментального принципу педагогіки – принципу народності виховання;
- дбати про вироблення кожним викладачем і студентом внутрішньої потреби в усвідомленні пріоритету загальнолюдських цінностей, розумінні необхідності гармонізації загальнолюдських і національних інтересів, готовності вчитися працювати в ім'я збереження людства;
- виховувати у студентів неприйняття і нетерпимість як до проявів національного нігілізму, так і до національної зарозумілості;
- заохочування студентів до підготовки наукових праць з історії та культури своєї нації;
- професорсько-викладацьким кадрам постійно працювати над піднесенням своєї етнокультурної компетенції, враховувати в навчально-виховній роботі етнопсихологічні особливості і стереотипи поведінки студентів.

Отже, у системі гуманістичних ціннісних орієнтацій студентської молоді становлення етнічної культури закладає міцний фундамент формування особистості громадянина України – свідомого патріота, миролюбної людини. І це особливо актуально в теперішній час, коли ведуться пошуки інтерсоціального виховання, суть якого полягає в тому, що люди різних соціальних спільнот повинні жити в мирі, незалежно від їх національної, політичної, державної, правової, культурної та іншої приналежності.

Література:

1. Державна національна програма «Освіта»(Україна ХХІ століття). – К., 2004.
2. Баяновська М. Понятійний апарат «Концепції національного виховання». Проблеми післядипломної освіти / М. Баяновська. – Ужг. – 1996. – С. 42–44.
3. Заслуженюк В.С. Формування у школярів культури міжнаціонального спілкування / В.С. Заслуженюк // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 2. – С. 66–75.
4. Опаленик О.В. Оновлення системи виховання / О.В. Опаленик // Нові технології навчання: Науково-методичний збірник. Вип.8 – К.: НМКВО, 2010. – С. 3–16.
5. Опаленик О. Педагогічні основи формування національної самосвідомості студентів / О.В. Опаленик. – Львів, 2012. – 98 с.
6. Ступарик Б. Про мету національного виховання в Україні / Б. Ступарик // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 2. – С.87–94.

Бондар Галина Григорівна,
старший викладач кафедри права та
соціально-економічних відносин
Кіровоградського інституту розвитку людини

Стаття стосується проблеми досягнення якісно нового рівня професійно-практичної підготовки фахівців та впровадження у процес навчання інноваційних педагогічних технологій, головними напрямками яких є: розробка інтенсивних методів навчання, учбових курсів і програм.

Ключові слова: конкурентоспроможний спеціаліст, інтенсивні методи, інноваційні технології, модульне навчання.

Актуальність. Життя не стоїть на місці. Кожної миті воно висуває нам нові вимоги, нові потреби. І ми не можемо не звертати на них увагу. На даному етапі свого розвитку наше суспільство відчуває потребу у справжніх фахівцях, спеціалістах високого рівня, які були б конкурентоспроможними не лише на внутрішньодержавному але й на світовому ринку.

Серед соціальних явищ і процесів суспільного життя, що привертають до себе особливу увагу, одне з центральних місць посідає освіта. Досвід розвинутих держав свідчить, що освіта забезпечила їх економічний, політичний та культурний розвиток. У соціальному вимірі вона стає домінуючою підсистемою суспільства, яка: визначає рівень і якість розвитку економіки та праці; виступає стратегічним ресурсом функціонування державних і політичних структур. Сьогодні освіта є фактично єдиним соціальним інститутом, через який лише і можливі трансляція та втілення базових цінностей та цілей розвитку українського суспільства [3, ст.7]. В умовах радикальної зміни ідеологічних переконань, соціальних уявлень, ідеалів саме освіта дає можливість здійснити адаптацію до нових життєвих форм, підтримати процес відтворення соціального досвіду, закріпити у суспільній свідомості та практиці нові політичні та соціально-економічні реалії і нові орієнтири розвитку.

Аналіз наукових досягнень і публікацій. Одним із стратегічних завдань вищої освіти в Україні є досягнення якісно нового рівня професійно-практичної підготовки фахівців.

Цією проблемою переймаються відомі українські фахівці з проблеми освіти в Україні, такі як: В.П. Андрущенко, І.Д. Бех, І.А. Зязюн, Н.Є. Кондратенко, С.Д. Максименко, М.І. Михальченко, О.С. Падалка, Л.Н. Преждо, О.Я. Савченко та ін. Оптимальним засобом соціальної та економічної адаптації людини до життєдіяльності в умовах ринкової економіки є її професійна підготовка як конкурентоспроможного працівника. Отже, процес професійного навчання повинен вирішувати завдання забезпечення людини «конкурентоспроможною професією». А це, в свою чергу, потребує організації професійної підготовки такого рівня і якості, за яких людина здатна до самонавчання і мобільності у професійному відношенні [5, с.13].

Постановка задачі. Специфіка контингенту молоді у сучасних умовах, якій доводиться починати трудове життя, висуває особливі вимоги і до процесу її навчання. Ця обставина зумовлює постановку питання щодо впровадження у процес навчання інноваційних педагогічних технологій.

Викладення основного матеріалу. Головними напрямками у розвитку та використанні інноваційних технологій набуття знань є: розробка інтенсивних методів навчання, учбових курсів і програм; системи модульного навчання; науково-методичне забезпечення учбового процесу; комплексні діагностичні методики, тести по професійній

орієнтації, методики соціально-психологічної оцінки [1, с.26].

В основу розробок і впровадження у практику підготовки спеціаліста нових педагогічних технологій покладений особистісно-орієнтований підхід до тих, хто навчається. Традиційні методи навчання неефективні, необхідно змінити акценти у навчальному процесі і будувати його з врахуванням індивідуальних запитів і можливостей тих, хто набуває знань. Виходячи з цього, у класифікації інноваційних педагогічних технологій виділяють: інформаційні, ігрові і модульні навчання. Особистісно-орієнтована професійна освіта – це освіта, максимально спрямована на індивідуальний досвід того, хто набуває її, його потреби у самоорганізації, самовизначенні і саморозвиткові [7, с.10].

Особистісно-орієнтований зміст освіти, учбового матеріалу, крім інформаційно-довідкового, повинен включати проблемні тексти, суперечливі відомості, невизначені ситуації. Важливо, щоб учбовий матеріал допомагав самоосвіті: містив рекомендації, змістовні таблиці, діаграми, які забезпечують самостійне розуміння та засвоєння змісту навчання.

Розглянемо докладніше деякі аспекти модульних технологій набуття знань, необхідних для формування конкурентоспроможного спеціаліста. Тут йдеться про технологію контекстного навчання, основою якого є інтеграція теорії і практики. Ефективним засобом цієї інтеграції служить модульний підхід до змісту і організації учбових знань. Суть його полягає у розкритті конкретної теми, розділу учбової дисципліни і вироблення відповідно до теоретичного змісту конкретних вмінь і навичок. Принципова різниця модульного навчання від традиційного полягає у наступному:

1. Зміст навчання репрезентовано у закінчених, самостійних комплексах – модулях, які водночас є банками інформації та методичних рекомендацій щодо її засвоєння.

2. У процесі засвоєння модуля кожний здобувач знання самостійно усвідомлює ступінь досягнення певного рівня знань, вмінь та навичок.

3. Залежно від індивідуального темпу засвоєння знань суб'єктом навчання стає можливим перерозподілити час, відведений на вивчення конкретної дисципліни, між окремими модулями.

4. Межі модуля конкретно визначаються сукупністю теоретичних знань і практичних навичок. За функціями його елементів можна виділити: 1) матеріально-організаційну базу занять; 2) зміст теоретичних і практичних занять різних типів; 3) визначення змісту і видів самостійної роботи; 4) наявність контрольних завдань, які мають значну варіативність і враховують різний рівень знань студентів; 5) розроблені серії питань і професійних завдань для колоквиумів, консультацій-співбесід, організації самостійної роботи; 6) список необхідної і додаткової літератури, методичних посібників, рекомендацій, пам'яток тощо. Усі названі елементи взаємопов'язані і взаємодіють, що визначає і логіку учбового процесу, і логіку професійної підготовки в цілому [2, с.31].

Модульна побудова змісту освіти використовується як у професійному навчанні, так і у вивченні фундаментальних наук. Різниця полягає у тому, що у першому випадку модулі навчання можуть бути достатньо автономними, а у другому – вони взаємопов'язані. Залежно від обсягу учбового матеріалу виділяються макромодулі, що включають кілька модулів, які, у свою чергу, можуть містити у собі мікромодулі або модульні одиниці, які становлять логічно можливий розподіл дій працівника у межах конкретної професії. Ці дії мають початок і закінчення, і не можуть бути поділені на ще менші елементи. Модульні одиниці у межах певної професії складаються у модулі навчання.

Макромодулі об'єднуються в учбові блоки, формування яких може здійснюватися на основі деякого професійного завдання, яке відображає мету навчання і профіль спеціаліста або його кваліфікаційні характеристики. До складу учбового блоку входять, як правило, ті учбові дисципліни, котрі є базовими для кількох спеціальностей. У базовий учбовий блок, як і у спеціальний, входить декілька макромодулів, кожний з яких, у свою чергу, складається з кількох модулів. Щодо змісту кожний макромодуль орієнтований на

вивчення відносно самостійних учбових розділів однієї з дисциплін.

Використання модульного підходу вимагає уточнення учбових програм. Необхідно застосовувати різні способи інтеграції теоретичної та практичної підготовки, розробляти педагогічні технології, які дають можливість реалізувати перехід від імітації творчого процесу та ігрових ситуацій до реальної творчості у процесі засвоєння теоретичних знань, практичних умінь та орієнтацій на вирішення конкретних професійних завдань.

Інноваційні педагогічні технології повинні враховувати філігранні нюанси у поведінці і психології студентів. Серед багатьох видів педагогічних технологій необхідно відзначити ігрові технології, покликані активізувати процес навчання [8, с.64]. Центром такої гри може стати професійне завдання з області майбутньої професії. Формування модульних програм, що включають професійні завдання, може надати новий сенс учбовій програмі. Певна річ, нові педагогічні технології не вичерпуються лише інноваційним підходом до розробки програм навчання. Вони включають значно більш широке коло проблем і передбачають цілісну систему професійної підготовки.

Висновки. Базуючись на вищевикладеному, можна зробити такі висновки:

1. Інноваційні педагогічні технології дають можливість забезпечувати конкурентоспроможність спеціалістів, підготовлених у процесі їх професійного навчання, сприяти підвищенню їх професійного рівня.

2. Розкуте, вільне спілкування в учбовому процесі дає можливість зняти дискомфорт, синдром безпорадності у суб'єктів цього процесу, надати їм психологічної підтримки. Це досягається використанням ігрових технологій, що сприяють їх активній позиції, модульного навчання, яке допомагає їм відчувати своє просування у навчанні і скоротити його терміни. Особистісно-орієнтований підхід має бути присутній в основі впровадження в практику професійного навчання інноваційних педагогічних технологій.

3. Побудову освітнього процесу необхідно проводити з урахуванням індивідуальних запитів і можливостей суб'єктів навчання. Навчання повинно являти собою гнучку систему, що відповідає на попит ринку праці і враховує соціальні і психологічні характеристики студентів. З метою задоволення мінливих потреб галузей економіки необхідно мати ефективні механізми взаємодії з ринком праці. Тобто важливо налагодити постійну систему моніторингу роботи випускників за місцем працевлаштування, проводити регулярні консультації з роботодавцями і випускниками і за цим результатом здійснювати корекцію навчальних програм.

4. Впровадження нових освітніх підходів є ще однією можливістю набуття знань та інформації.

Література:

1. Білоус О.В. Глобалізація розвитку і соціальна безпека / О.В. Білоус // Віче. – 2001. – № 5.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Кондратенко Н.Е., Преждо Л.Н. Инновационные модели и технологии обучения в контексте задач реформирования образования / Н.Е. Кондратенко, Л.Н. Преждо // Инновации в образовании. – 2002. – № 4.
4. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики / А.А. Леонтьев. – [3-е изд.]. – М.: Смысл, Спб.: Лань, 2003. – 286 с.
5. Мирам Г. Э. Профессия: переводчик. / Г.Э. Мирам. – К.: Ника-Центр Эльга, 2000. – 156 с.
6. Піддубний В. Ю. Інформаційно-технологічний ресурс освіти в Україні / В.Ю. Піддубний // Українське суспільство – 2003. Соціологічний моніторинг. – К., 2003.
7. Смущенко В.И. МОП – Новая технология обучения / В.И. Смущенко // Профессионально-техническое образование. – 1991. – № 1.
8. Філософія освіти ХХІ століття: проблеми і перспективи: Методол. семінар, 22 листопада 2000 р. // Зб. наук. праць. Вип. 3. – К., 2000.
9. Хутинаева С.З. О принципах реализации инновационных технологий в системе современного высшего профессионального образования / С.З. Хутинаева // Инновации в образовании. – 2003. – № 4.

10. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment. Council of Cultural Cooperation Education Committee. Modern Languages Division, Strasbourg. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 260 p.

УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СТУДЕНТІВ З МАТЕМАТИКИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРНЕТ-ОБЧИСЛЮВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА СОCALC

**Соменко Олена Олексіївна, старший
викладач кафедри права та соціально-
економічних відносин Кіровоградського
інституту розвитку людини**

Стаття присвячена розгляду та аналізу можливостей використання Інтернет-обчислювального середовища CoCalc для управління навчальною діяльністю студентів з математики.

Ключові слова: «інформаційні технології», «Інтернет-обчислювальне середовище», «компетентність», «програмне забезпечення», «CoCalc», «Python», «регресія».

Тенденції до інформатизації з кожним роком мають все більший вплив в усіх сферах сучасного життя і освіта повинна надзвичайно оперативно реагувати на ці зміни. Завданням вищої освіти була і залишається підготовка молоді людини до життя у сучасному суспільстві, озброєння її необхідними уміньми, навичками для розв'язання багатьох складних задач, які можуть постати перед нею у майбутній професійній діяльності.

Сучасні засоби інформаційних технологій володіють потужними можливостями формування професійних компетентностей майбутнього фахівця. Про це свідчить аналіз робіт В.Ю. Бикова, М.І. Жалдака, Ю.В. Триуса, О.В. Співаковського [2-5] та інших дослідників.

Надзвичайно потужним освітнім потенціалом володіє Інтернет-обчислювальне середовище (ІОС) CoCalc як засіб виконання обчислень, проведення практичних, лабораторних занять, розв'язування прикладних задач, створення проєктів, здійснення дослідницької роботи з розв'язання конкретних проблем [1]. Тому метою статті є управління навчальною діяльністю студентів з математики із використанням ІОС CoCalc.

У ході пояснення нового матеріалу або закріпленні навичок на практичних чи лабораторних заняттях доцільним є використання середовища CoCalc як засобу швидкого та ефективного унаочнення результатів роботи, аналізу отриманих даних, модифікації початкових параметрів задач та досліджень впливу їх зміни на кінцеві результати. Процес пояснення математичних, фізичних закономірностей, ілюстрація розв'язування задач стає більш ефективним та краще сприймається студентами, якщо супроводжується використанням математичних програмних засобів.

Суттєвим аргументом на користь CoCalc є переваги системи саме як хмарного сервісу. Готуючись до практичного заняття, викладач має змогу заздалегідь підготувати задачі та продумати хід їх розв'язання, який буде пояснюватись, а потім отримати доступ до своїх файлів із будь-якого комп'ютера у будь-який час. Також є можливість розповсюджувати підготовлені для виконання студентами завдання і отримувати результати виконаної роботи через спільні проєкти. Це значно підвищує ефективність організації практичних робіт, забезпечення зворотного зв'язку під час розв'язування завдань чи проведення лабораторного практикуму.

Середовище CoCalc дозволяє створювати практичні завдання, збірки завдань, лабораторні роботи, які поєднують у собі використання різних команд та функцій Sage і

Python [1]. Такі роботи є особливо корисними, коли студенти уже опанували розв'язування задач вручну та зрозуміли суть процесу розв'язування. Тоді виникає потреба абстрагуватись від рутинної роботи, громіздких обчислень, які можна перекласти на засоби обчислювальної техніки, а увагу зосередити на дослідницькій складовій процесу. У цьому випадку за допомогою CoCalc є можливість розв'язувати задачі, пов'язані із оперуванням більшими числами, більшою кількістю вхідних даних чи параметрів, забезпечити високу точність результатів. Крім цього, відразу ж у робочому вікні документа CoCalc можна експериментувати із параметрами задачі, умовами, змінювати чи додавати щось за потреби, відразу ж спостерігаючи, як це впливає на результати у вікні виводу. Це дозволяє студентам набагато глибше зрозуміти саму задачу, суть процесу її розв'язування, зосередитись на математичному чи фізичному змісті, а не на виконанні громіздких розрахунків.

Окремої уваги заслуговує те, що робота у CoCalc базується на використанні мови програмування Python, і процес розв'язування задач являє собою написання коду Python. Таким чином, студенти ознайомлюються із синтаксисом мови, командами, правилами їх використання, здобувають та закріплюють навички написання програм. Розв'язування задач у CoCalc може включати написання окремих програм, що в цілому дозволяють отримати відповідь, або передбачати використання окремих частин програмного коду для розв'язання того чи іншого проміжного завдання. Задачі, реалізовані у CoCalc, поглиблюють уміння та навички студентів використовувати засоби програмування, що може бути корисним у багатьох напрямках їх майбутньої професійної діяльності.

Розглянемо приклад такого застосування системи.

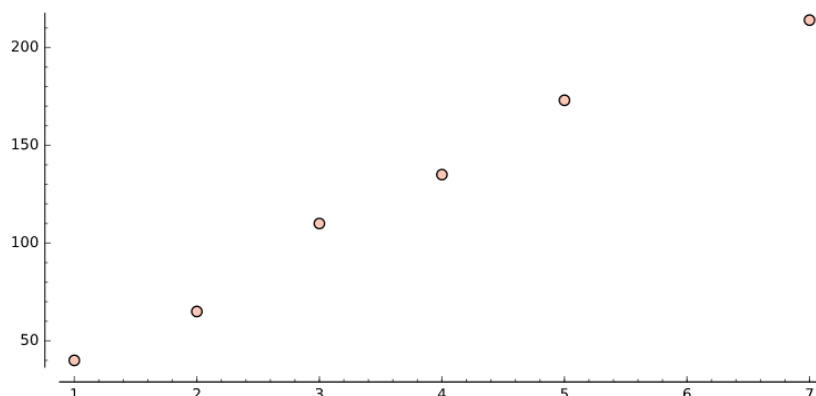
Часто у різних дослідженнях виникає потреба визначення взаємозв'язку між деякими величинами. У CoCalc за допомогою команди `find_fit()` можна визначити, який вигляд матиме рівняння регресії для вказаних даних. Параметрами цієї команди виступає множина точок, а також рівняння регресії у загальному вигляді. Таким чином, можна побудувати лінійну, параболічну, експоненційну та інші регресії.

Задача. Нехай маємо дані про випуск продукції (тис. од.) та витрати на виробництво (тис. грн) по групі підприємств. Ці дані представимо як пари точок $(x; y)$:

`dani=[(1, 40), (2, 65), (4, 135), (3, 110), (5, 173), (7, 214)]`

Побудуємо їх:

`scatter_plot(dani)`

Знайдемо коефіцієнти лінійного рівняння регресії:

`var('a, b')`

`model(x)=a*x+b`

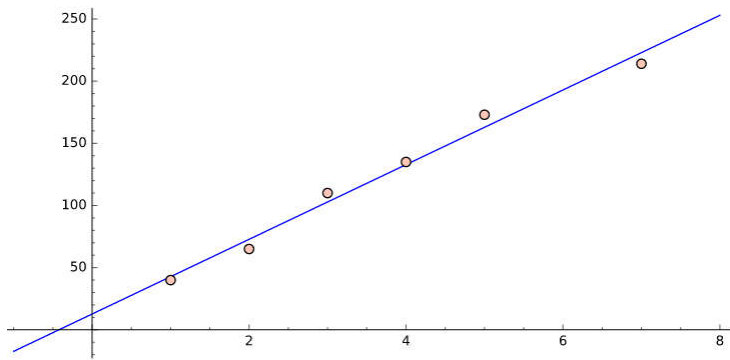
`find_fit(dani, model)`

`(a, b)`

`[a == 30.02857142863474, b == 12.728571428597014]`

Побудуємо на графіку отриману лінію регресії:

`scatter_plot(dani)+plot(30.03*x+12.73, -1, 8)`

Використаємо для цього експоненційну модель:

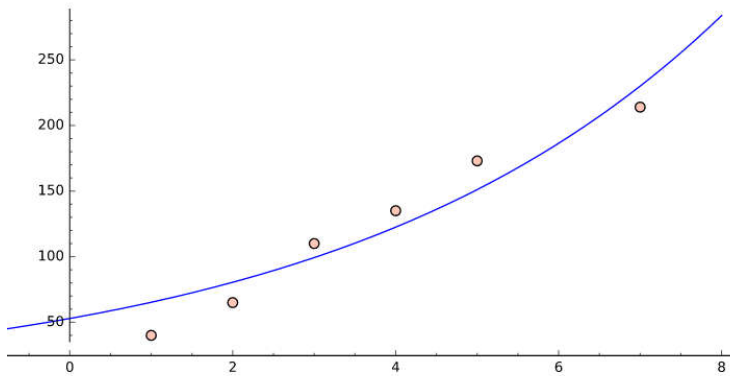
$\text{model}(x)=a*\exp(b*x)$

`find_fit(dani, model)`

[a == 52.882323207088035, b == 0.2088618007103069]

Побудуємо її на графіку:

`scatter_plot(dani)+plot(52.88*exp(0.21*x), -1, 8)`

Аналогічно для побудови параболічної регресії, модель запишеться як $\text{model}(x)=a*x^2+b*x+c$.

Варто також відзначити і переваги середовища CoCalc як засобу інтеграції знань та вмінь студентів із різних дисциплін. Інтегративна функція Інтернет-обчислювального середовища реалізується в результаті можливості органічного поєднання при розв'язуванні задач математичних, фізичних, інформаційних, економічних, статистичних та інших понять, правил, законів, закономірностей і завдяки використанню інструментів інформаційних технологій та математики у різних наукових напрямках. Таким чином, забезпечується:

- 1) поглиблення знань;
- 2) розширення уявлень про можливості і засоби різних наук;
- 3) формування наукового світогляду;
- 4) закріплення практичних навичок;
- 5) розвиток творчого мислення та креативності.

Для проведення практичних і лабораторних робіт надзвичайно важливим є забезпечення одночасної спільної взаємодії під час заняття. Це може бути організовано у вигляді виконання фронтальних завдань, роботи у малих групах чи індивідуально. У будь-якому випадку, ІОС CoCalc дає змогу оперативно виконувати поставлені завдання, співпрацювати через мережу Інтернет, при цьому одночасно беручи участь у обговоренні та аналізі задач в аудиторії, що дозволяє значно підвищити ефективність спільної роботи, використовувати у навчальному процесі пошукові та дослідницькі методи, застосовувати прийоми брейнстормінгу тощо.

Література:

1. Bard G.V. Sage for Undergraduates / G.V. Bard. – American Mathematical Society, 2014. – 336 p.
2. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: монографія / В.Ю. Биков. – К.: Атіка, 2008. – 684 с.
3. Жалдак М.І. Нові інформаційні технології: навчальний посібник / М.І. Жалдак, О.А. Хомік, І.В. Володько [та ін.]. – К.: РННЦ «ДІНІТ», 2000. – 194 с.
4. Співаковський О.В. Теорія і практика використання інформаційних технологій у процесі підготовки студентів математичних спеціальностей / О.В. Співаковський. – Херсон: Айлант, 2003. – 229 с.
5. Триус Ю.В. Комп'ютерно-орієнтовані методичні системи навчання математичних дисциплін у ВНЗ: проблеми, стан і перспективи / Ю.В. Триус // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 2: Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. – Вип. 9 (16). – С. 16-29.

УДК 378.477

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ МОВНИЙ ПОРТФЕЛЬ ДЛЯ ЮРИСТІВ

Громко Євгенія Артурівна,
учениця 9 класу, комунальний заклад «Навчально-виховне об'єднання «Спеціалізований навчально-виховний комплекс – загальноосвітній навчальний заклад І-ІІІ ступенів №26 – дошкільний навчальний заклад – ДЮЦ «Зорецвіт» Кропивницької міської ради Кіровоградської області,

Громко Тетяна Василівна, доцент кафедри української мови, кандидат філологічних наук
Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Європейський Мовний Портфель для юристів є необхідним для оптимізації процесу вивчення української та іноземних мов та для полегшення процесу пошуку роботи. Мовний Портфель виконує звітну, педагогічну, а також наукову функції. Розглядається призначення інформації та структура Мовного Портфеля юриста.

Ключові слова: *Європейський Мовний Портфель, мова за професійним спрямуванням, компетентності, рівні володіння мовою.*

Постановка проблеми та її зв'язок з актуальними завданнями. Сучасна система освіти зорієнтована на виховання самостійного високоосвіченого спеціаліста, який би був конкурентно спроможним на ринку праці. Процес модернізації системи української освіти в умовах інтенсивного розвитку соціально-економічних відносин у суспільстві передбачає актуалізацію проблем підвищення якості вищої освіти, що має на меті не тільки збільшення обсягу знань з фаху, а й удосконалення здатності майбутніх працівників до їх творчого застосування під час реалізації завдань фахового спрямування, спроможності здійснювати іншомовне спілкування з фахівцями з інших країн, а також виконувати професійну діяльність в умовах іншомовного середовища. І тому у значущості мовної підготовки фахівців юридичного профілю до практичного її застосування переконувати не доводиться.

Формулювання цілей статті. У нормативних документах Міністерства освіти і науки України акцентується на необхідності розробки шляхів і механізмів посилення

вивчення іноземних мов на ряду з українською мовою. Одним із ефективних засобів мовної підготовки за професійним спрямуванням, на наш погляд, може слугувати Європейський Мовний Портфель (надалі ЄМП), зокрема юриста.

Актуальна сьогодні мовна політика Ради Європи орієнтована на впровадження єдиної системи вимог до володіння сучасними мовами в різних освітніх контекстах. Так, для вирішення цього завдання провідними напрямками розвитку мовної освіти, за Загальноєвропейськими Рекомендаціями, були визначені шість рівнів володіння окремими компетенціями відповідно до видів мовленнєвої діяльності [2]. Водночас Рада Європи рекомендує використовувати ЄМП, що базується на Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти з метою уніфікації рівнів володіння іноземними мовами, підвищення мотивації учнів і студентів до навчання, стимулювання самоосвіти та самооцінки у процесі оволодіння іноземними мовами [2, с.112]. Важливі при цьому інструменти для розробки ЄМП для юристів, на яких зупинимось детально.

Посилання на сучасні дослідження та публікації. Ідея мовного портфеля була запозичена з галузей мистецтва та психоаналізу, де він використовується як засіб, що дозволяє зібрати цілісну характеристику особистості. Перші мовні портфелі були розроблені в середині 90-х років у Швейцарії, Німеччині і Франції, пройшли пілотування у більш як п'ятнадцяти країнах – членах Ради Європи і довели свою ефективність на практиці. ЄМП визначається Радою Європи як документ або пакет документів, за допомогою яких власники Портфеля відображують свої досягнення і досвід у вивченні іноземних мов, збирають зразки виконаних робіт, а також отримані свідоцтва та сертифікати [3].

На жаль, в Україні ще донедавна технологія Мовного Портфеля не розроблялась, а існуючі за кордоном ЄМП не запроваджувались в українських вищих навчальних закладах. Єдиним відомим нам винятком є Європейський Мовний Портфель для економістів, розроблений Н.В.Ягельською [1].

Виклад основного матеріалу дослідження. У наші дні ЄМП ефективно використовується для надання, по-перше, студентам можливості самостійно простежувати свій досвід та прогрес у вивченні мов, інформувати про набуття мовних кваліфікацій і планувати цілі на подальше навчання. По-друге, роботодавцеві відібрати фахівця, який:

- уміє думати самостійно та вирішувати різноманітні проблеми, тобто застосовувати знання, отримані в процесі навчання;
- володіє критичним і творчим мисленням (сформованим у процесі навчання);
- володіє багатим словниковим запасом, що базується на вмінні застосовувати його адекватно до ситуації, глибокому знанні вивченого матеріалу з можливістю й бажанням його використання;
- уміє здобувати нові знання, тобто здатний до самоосвіти.

Інформація ЄМП призначена:

- для власника Портфеля, оскільки ілюструє його досягнення у вивченні іноземних мов;
 - для викладачів;
 - для адміністрації навчальних закладів в разі їх зміни студентом;
 - для роботодавця при влаштуванні власника Портфеля на роботу.

Ми поділяємо думку Н.В.Ягельської про те, що як і будь-який інший Мовний Портфель, ЄМП для юристів виконує дві основні функції: звітну та педагогічну [1, с.50]. Оскільки Рада Європи зацікавлена у підвищенні мобільності громадян та узгодженні національних сертифікатів про освіту з прийнятими міжнародними стандартами, звітна функція полягає в наданні інформації всім зацікавленим сторонам про власника Портфеля, рівень досягнутих ним комунікативних умінь, досвід міжкультурного спілкування та зразки робіт, що обираються власником Портфеля [3, с.5].

Майбутнім юристам слід, на нашу думку, збирати та впорядковувати всю офіційну документацію, що підтверджує їх мовну освіту, учитися обирати саме ті приклади власних

робіт, що якнайкраще підтверджують офіційні відомості, аналізували та оцінювали свої навички та уміння спілкування іноземною мовою. Це певною мірою допоможе їм розвивати самооцінювання і сприятиме підвищенню відповідальності за результати власного навчання. Таким чином, звітна функція ЄМП сприяє розвитку вміння вчитися і критично мислити.

Педагогічна функція мовних портфелів полягає у заохоченні до навчання впродовж всього життя, підвищення мотивації, формування навчальної компетенції та посилення автономності учнів і студентів у процесі навчання. Оскільки вони є активними суб'єктами навчального процесу, саме основна навчальна діяльність та додаткові компетентності сприяють формуванню навичок самоосвіти та прагненню до безперервної освіти.

Вагомим чинником, на який досі не зверталася увага дослідників питання, є наукова функція ЄМП. Участь учнів і студентів у реальних наукових розробках, юридичних конференціях та семінарах, спілкування в соціальних мережах для співпраці вчених різних країн – це шлях до удосконалення мовного рівня, термінологічного й понятійного апарату та ключових мовних компетентностей, що в перспективі веде до вільного професійного мовного володіння (С 1).

Обидві функції ЄМП реалізовувались через його структуру, яка складається з трьох обов'язкових розділів: *Мовного Паспорта*, *Мовної Біографії* та *Досьє*. Саме така структура дозволяє відобразити дійсний рівень володіння іноземною мовою власником Портфеля, зібрати найціннішу інформацію про мовні та мовленнєві компетенції, залучаючи його до організації навчального процесу, підвищити рівень відповідальності за свою роботу та її результати, активізувати прагнення до творчої праці по самовдосконаленню.

Зупинимось детальніше на складових ЄМП для юристів. *Мовний Паспорт* являє собою перелік офіційної інформації про власника Портфеля, рівень володіння іноземними мовами на даний момент та протягом навчання, що визначається у таблицях самооцінки власником Портфеля, а також викладачами та екзаменаційними комісіями (наприклад, РЕТ, IELTS). Водночас у Мовному Паспорті фіксуються сертифікати та свідоцтва, що підтверджують набутий рівень володіння мовою, містяться відомості про досвід міжнародного культурного спілкування та вивчення мов.

Розділ *Мовна Біографія* складається з двох частин: таблиць самооцінки, за допомогою яких учні та студенти можуть визначити власний рівень володіння іноземними мовами, та оціночних шкал, які дозволять їм відстежувати власний прогрес – на початку навчання, по закінченні першого курсу, по закінченні курсу «Іноземна мова» і надалі. Цей розділ сприяє мультилінгвізму, оскільки його організація передбачає подачу інформації про досвід вивчення кожної мови окремо (наприклад, українська – С 2, російська – В 2, англійська – В 1).

Робота з розділом *Досьє* дозволить учням і студентам повністю проявити свій творчий потенціал, бо вони одержали право самостійно вирішувати, якими саме матеріалами найкраще проілюструвати рівень досягнутих компетенцій в іноземній мові, як їх найдоцільніше розташувати і оформити, як часто поновлювати. Інформація до Досьє збирається доти, доки вона є актуальною та важливою для вивчення іноземної мови у навчальному закладі чи індивідуально, цінною для потенційного роботодавця. Ця частина Мовного Портфеля передбачає збір і збереження документального підтвердження оволодіння відповідним рівнем володіння іноземної мови [4, с.99]. Усі виконані роботи (тести, листи, тези статей, проекти) потрібно збирати в папку, якщо на їх основі можна оцінити рівень володіння іноземною мовою. Цей розділ потребує постійного поповнення здобутками (текстами, зразками ділових листів, фотозвітами, аудіозаписами тощо), які забезпечили досягнення певного рівня володіння іноземною мовою [5,6].

Європейський мовний портфель надає інформацію про особисту мовну підготовку того, хто вивчає мови. Тобто він є персональним пакетом документів кожного, він дозволяє юристові самостійно фіксувати й оцінювати свої досягнення та досвід

оволодіння адитивною компетенцією нерідною мовою, що підтверджується результатами тестів, іспитів, сертифікатами, дипломами тощо. За допомогою ЄМП його власник збирає, систематизує свої досягнення та відображає свій досвід у вивченні іноземних мов, зберігає зразки виконаних робіт, а також отримані свідоцтва та сертифікати.

Слід мотивувати учнів і студентів продовжувати працювати з Портфелем і після закінчення фахової підготовки юриста. ЄМП сприяє самомотивації до пізнавальної навчальної діяльності не лише в умовах навчання, набуттю умінь іншомовного спілкування з метою здійснення майбутньої професійної діяльності, а й самостійної, самостійно ініційованої, спрямованої на досягнення мети, яку вони визнали для себе в житті.

Висновки. Отже, описаний вище Європейський Мовний Портфель для юристів, є необхідним для оптимізації процесу вивчення української та іноземних мов та для полегшення процесу пошуку роботи. Подальший розвиток представленого дослідження вбачаємо у розробці Бланків для самооцінки та Критеріїв оцінювання студентів юридичних спеціальностей, визначенні переліку необхідних для формування у студентів юридичних спеціальностей іншомовних мовленнєвих компетентностей.

Література:

1. Європейський Мовний Портфель для економістів (проект) / укл. Н. В. Ягельська. – К. : Ленвіт, 2004. – 56 с.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [пер. з англ. О. М. Шерстюк ; наук. ред. С. Ю. Ніколаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Методичні рекомендації з використання Європейського Мовного Портфеля для викладачів іноземної мови у вищих навчальних закладах економічного профілю / укл. Н. В. Ягельська. – К., 2004. – 56с.
4. Ягеніч Л. Розробка мовного портфеля для майбутніх юристів / Л. Ягеніч // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2009. – № 1. – С. 97–103. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2009_1_24.
5. Little D., Perclova R. European Language Portfolio: Guide for Teachers and Teacher Trainers. – Strasbourg: Council of Europe, 2001. – 106 p. (<http://www.culture.coe.int/portfolio>).
6. Schneider G., Lenz P. Guide for Developers of a European Language Portfolio. – Strasbourg Council of Europe, 2001. – 66 p.

ЗАХИСТ ЕЛЕКТРОННИХ ДАНИХ В ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ

Гончаренко Сергій Геннадійович,
студент 3 курсу спеціальності
«Інформаційна, бібліотечна та архівна
справа» Кіровоградського інституту
розвитку людини,

Соменко Олена Олексіївна,
старший викладач кафедри права та
соціально-економічних відносин
Кіровоградського інституту розвитку
людини

У статті розглядається поняття інформаційної безпеки, захисту інформації, аналізуються принципи і методи захисту електронних даних в сучасних інформаційних системах.

Ключові слова: «електронний документ», «захист інформації», «інформаційна безпека», «апаратне забезпечення», «програмне забезпечення», «база даних»,

«комп'ютерна мережа».

У сучасному суспільстві інформація є повноцінним ресурсом управління, важливим елементом соціального та політичного життя. Доступ до інформаційних ресурсів, перехід на електронні технології документування, зберігання й передавання документів, тобто перехід на нові наукові способи організації інформації та доступу до неї, ставить перед суспільством принципово нові завдання.

Проблемам захисту інформації присвячені праці І. Коваленка, В. Задираки, І. Горбенка, В. Дудикевича, Г. Кузнецова, В. Поповського, Л. Скрипника, В. Хорошка, М. Шелеста, В. Шокала [3; 4].

Мета статті – розглянути і уточнити поняття захисту інформації та інформаційної безпеки; проаналізувати методи і засоби захисту електронної інформації; охарактеризувати основні технології захисту інформації в комп'ютерних інформаційних системах.

Говорячи про інформаційну безпеку (ІБ), часто мають на увазі інформаційну безпеку в найзагальнішому сенсі, як комплекс заходів, покликаний зменшити число ймовірних шкідливих сценаріїв чи розмір збитків, яких може зазнати підприємство у разі розголошення конфіденційної інформації. З цієї точки зору інформаційна безпека – це економічний параметр, який повинен враховуватися у роботі підприємства, а інформацію (або дані) можна розглядати як певний товар або цінність, що підлягає захисту, а відтак вона має бути доступною лише для авторизованих користувачів чи програм [3].

Захист інформації – це сукупність заходів, спрямованих на запобігання порушенню конфіденційності, цілісності, доступності інформації, здійсненню її несанкціонованої модифікації. Захисту підлягає інформація у будь-якій формі чи відображення, дані і програми автоматизованих систем, неправомірні дії з якими можуть зашкодити власникові, користувачеві чи іншому учаснику інформаційної діяльності, спричинивши серйозні втрати у галузях науково-технічної, адміністративно-господарської та комерційної діяльності організацій, підприємств і держави [2].

Найрізноманітніші технології, а особливо електронні засоби виробництва та трудової діяльності, засоби зв'язку і допоміжні засоби становлять небезпеку виникнення каналів витоку інформації. За фізичною природою джерела витоку інформації поділяють на групи: радіоканали, акустичні, електричні, візуально-оптичні та матеріально-речові канали. Досвід показує, що ефективним може бути лише комплексний захист інформації – поєднання законодавчих, морально-етичних, фізичних, адміністративних, технічних, криптографічних та програмних заходів.

Законом України охороняється як відкрита інформація (зокрема, бібліотечні та архівні фонди), так і інформація з обмеженим доступом – державна, банківська, комерційна таємниці (адвокатська, лікарська), таємниця листування, телефонних розмов, телеграфних та інших повідомлень, що передаються засобами зв'язку, відомості про особу, особиста та сімейна таємниці [1; 2].

Принципи забезпечення інформаційної безпеки включають в себе: законність, баланс інтересів особи, суспільства і держави; комплексність; системність; інтеграцію з міжнародними системами безпеки; економічну ефективність.

Захист електронних документів можна організувати програмними та апаратними засобами. Під апаратними засобами захисту розуміються спеціальні засоби, які безпосередньо входять до складу технічного забезпечення і виконують функції захисту як самостійно, так і в комплексі з іншими засобами, наприклад з програмними. Можна виділити деякі найбільш важливі елементи апаратного захисту: захист від збоїв в електроживленні; захист від збоїв серверів, робочих станцій і локальних комп'ютерів; захист від збоїв пристроїв для зберігання інформації; захист від витоків інформації електромагнітних випромінювань. Апаратними засобами захисту даних є використання спеціальних ключів, що являють собою пристрої різноманітної форми або звичайні предмети (ручки, посвідчення, картки тощо), в яких вмонтовано картку пам'яті доступу до

комп'ютера чи програми. Ще одним різновидом апаратних способів захисту даних є біометричні технології – це сукупність методів і засобів, головна мета яких полягає в ідентифікації людини за ознаками, притаманними лише їй (наприклад: голос, відбитки пальців), як біологічного об'єкта [4].

За допомогою програмних засобів можна застосовувати розмежування прав доступу з використанням індивідуальних паролів входу до програми. Також при формуванні документа його автор може встановити пароль на редагування цього документа. Тобто користувачі документа зможуть лише ознайомитися з ним без права внесення будь-яких змін. Програмними називаються засоби захисту даних, що функціонують у складі програмного забезпечення. Серед них можна виділити наступні: засоби архівації даних; антивірусні програми; криптографічні засоби; засоби ідентифікації і аутентифікації користувачів; засоби управління доступом; протоколювання і аудит [4].

Забезпечення ІБ держави. Згідно з українським законодавством, вирішення проблеми інформаційної безпеки має здійснюватися шляхом:

1) створення повнофункціональної інформаційної інфраструктури держави та забезпечення захисту її критичних елементів;

2) підвищення рівня координації діяльності державних органів щодо виявлення, оцінки і прогнозування загроз інформаційній безпеці, запобігання таким загрозам та забезпечення ліквідації їхніх наслідків, здійснення міжнародного співробітництва з цих питань;

3) вдосконалення нормативно-правової бази щодо забезпечення інформаційної безпеки, зокрема захисту інформаційних ресурсів, протидії комп'ютерній злочинності, захисту персональних даних, а також правоохоронної діяльності в інформаційній сфері;

4) розгортання та розвитку Національної системи конфіденційного зв'язку як сучасної захищеної транспортної основи, здатної інтегрувати територіально розподілені інформаційні системи, в яких обробляється конфіденційна інформація [1; 2].

Забезпечення ІБ підприємства/організації. В Україні забезпечення ІБ здійснюється шляхом захисту інформації – у випадку, коли необхідність захисту інформації визначена законодавством в галузі ЗІ. Для реалізації захисту інформації створюється Комплексна система захисту інформації (КСЗІ). Або, у випадку, коли суб'єкт ІБ має наміри розробити і реалізувати політику ІБ і може реалізовувати їх без порушення вимог законодавства:

1) міжнародними стандартами ISO: ISO/IEC 17799:2005, ISO/IEC 27001:2013 та ін. – для підтримки рішень на основі ITIL та COBIT і виконання вимог Sarbanes-Oxley Act (акту Сарбайнза-Оклі про відповідальність акціонерів за обізнаність про стан своїх активів). Тоді на підприємстві створюється Система управління інформаційною безпекою (СУІБ), яка повинна відповідати усім вимогам міжнародних стандартів в галузі ІБ.

2) власними розробками [1].

Забезпечення ІБ особистості. Органи (підрозділи) забезпечення ІБ:

1) Міжнародні організації;

2) Державні органи:

– Відділи спецслужб держави;

– Спеціально уповноважений орган держави з питань захисту інформації (зараз в Україні – це Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації (ДССЗІ);

3) Підрозділи підприємства:

– На підприємстві функцію забезпечення ІБ може виконувати як окремий відділ Служби безпеки підприємства, так і окрема Служба (Служба захисту інформації) [2].

Отже, як і будь-яка інформація, електронні документи повинні бути захищеними від стороннього впливу. На жаль, інформаційні технології поки що не в змозі забезпечити гарантоване постійне або тривале зберігання електронних документів. Реалізація засобів збереження та захисту електронних документів залежить від призначення системи електронного документообігу, середовища функціонування та наявності документів з обмеженим доступом. Засоби збереження та захисту застосовуються не тільки в

захищених системах, де є потреба у високому рівні конфіденційності, а й в системах, де є певні вимоги до забезпечення цілісності, ідентифікації та автентифікації.

Література:

1. Закон України «Про інформацію» // Відомості Верховної Ради, 1992. – № 48. – С. 650-651.
2. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 05.07.1994 // Відомості Верховної Ради України, 1994. – № 31. – 286 с.
3. Информатика. Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології. Підручник. – К.: Каравела, 2011. – 592 с.
4. Кириленко Н. М. Інформаційна безпека. Навчально-методичний посібник / Н.М. Кириленко. – Вінниця: ГЛОБУС-ПРЕС, 2011. – 218 с.

ДОКУМЕНТ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

**Мильніченко Наталя Олександрівна,
старший викладач кафедри права та
соціально-економічних відносин
Кіровоградського інституту розвитку людини**

У статті аналізуються роль, функції та місце документа у сучасному суспільстві. Досліджується питання значення документів для людства. В умовах сучасного суспільства функції, значення та роль документа істотно виходять за раніше вивчені кордони утилітарного практичного використання і потребують в системному вивченні, у тому числі в рамках додаткового визначення предметної сфери документознавства як галузі наукових і практичних знань.

Ключові слова: документознавство, документація, документ, суспільство.

Актуальність та мета дослідження. У сучасному суспільстві загалом та інформаційному зокрема неможливо не створити чи не використати уже існуючої інформації, яка передається у просторі та часі, тобто без використання документів.

Широке поширення різних видів документів і технологій передачі документованої інформації, характерних для сучасного суспільства, робить актуальним завдання вивчення тих функцій, які можуть виконувати і виконують документи в сучасному інформаційному середовищі.

Крім того, сучасне постіндустріальне суспільство взагалі неможливе без документів, які супроводжують людей протягом усього їхнього життя на всіх суспільних щаблях. Створення глобальних комунікаційних систем привели на межі XX-XXI ст. до того, що практика документування різних явищ дійсності стала реалізовуватися практично необмеженим колом суб'єктів суспільства. У зв'язку із чим дослідження та використання документів вийшли за межі документознавства та діловодства, а стали актуальними й для інших сфер суспільства.

Мета статті – розкрити роль та значення документа у сучасному суспільстві.

Огляд наукових праць із проблеми. Формування розгорнутої інфраструктури сприяло активізації документознавчих розвідок, які проводить значна група дослідників. Найбільш активно і результативно працюють на терені українського документознавства професори В.В. Бездрабко [1], С. Г. Кулешов [3], Н. М. Кушнарєнко [4], М.С.Слободяник [6], Г. М. Швецова-Водка [7], а також дослідники О.М. Загорецька, Н. О. Леміш, Ю. І. Палєха, С. В. Сельченкова та інші.

У той же час у сучасному українському документознавстві розвиваються чотири концепції – «архівно-діловодна» (С. Г. Кулєшова) [3], «інформаційна»

(М. С. Слободяника) [6], «ноокомунікаційна» (Г.М. Швецової-Водки) [7], «бібліотекознавча» (Н. М. Кушнарєнко) [4]. Суттєвим є внесок у формування історіографії документознавства В.В. Бездрабко [2].

Однак, більшість із них досліджують документ з певних аспектів: з теоретичного чи практичного, залежно від сфери використання чи умов функціонування. Однак, цих досліджень на сьогоднішній день виявляється замало у зв'язку із широким спектром функціонування документів у суспільстві, тому тема є недостатньо вивченою і дає можливість для подальших розробок.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку із активним виникненням, розвитком та використанням документів у сучасному суспільстві, сам документ та науки, що його досліджують уже не можуть задовольнити усі потреби суспільства у документознавчій та інформаційній площині.

Документ повинен на сучасному етапі суспільного розвитку розглядатися як предмет-система, з своєю систематизованою сукупністю уявлень про ознаки і функції, а також про форми створення, поширення і використання різних типів, а всередині цих типів – численних видів і різновидів документів.

Уже не вимагає додаткових доказів те, що практично будь-який документ має інформаційну значимість, проходить в суспільстві процес функціональної еволюції, підкоряється чітко вираженою закономірності. Він створюється, як правило, для подальшого практичного використання. Тому у сучасному суспільстві документ виконує цілу низку функцій. Як стверджує Швецова-Водка Г.М.: «напершому місці — головна, сутнісна функція (соціально-комунікаційно-інформаційна) та похідні від неї функції, обумовлені матеріальною формою документа (фіксування інформації на речовинному носії, відчуженому від людини; збереження інформації)» [7, с. 79].

Ця функція впливає з визначення документа як єдності інформації та матеріального (речовинного) носія, що використовується як канал передавання інформації у суспільстві. Це визначення є функціональним, бо показує роль (призначення) документа в суспільстві.

Отже, функціональна сутність документа полягає в тому, що він є особливою формою каналу передачі інформації в системі соціальних комунікацій: такою формою, в якій передане повідомлення фіксується на (в) матеріальному (речовинному, субстанційному) носії, що забезпечує передачу повідомлення в часі й уможливорює передачу повідомлення (разом із документом) у просторі [7, с. 77].

Уперше питання про соціальну інформацію, яку містить документ, було поставлене науковцями ще в 20-30-ті роки минулого століття. Пізніше, найбільш глибоко сутність цього поняття розкрили у своїх працях Н.М. Кушнарєнко, А.В.Соколов та Ю.М. Столяров.

Соціальна роль документа виявляється, перш за все, у його призначенні. Документ може призначатись для всіх членів суспільства, тобто мати масове призначення, або ж стосуватися окремих соціальних груп, спеціалістів, тобто бути спеціалізованим. Соціальне призначення документа виявляється через його безпосередні функції.

Документ, як і будь-яка інша система, створюється суспільством лише за тієї умови, якщо він виконує необхідні суспільству функції. Отже, функція документа – це його суспільна роль, мета й завдання за допомогою якої він реалізується та функціонує.

Проте, сучасний документ у сучасному суспільстві виконує й інші не менш важливі функції, серед яких дослідники виділяють головні, загальні, спеціальні.

Оскільки документ виступає як поліфункціональний об'єкт, він виконує низку взаємопов'язаних соціальних функцій. Умовно їх поділяють на три групи: головні, загальні, спеціальні (4, с. 38).

Для сучасного документа характерні наступні:

– інформативно-комунікативна – здатність документа задовольняти потреби суспільства в інформації. З нею пов'язані процеси, які охоплюють сутність таких складових спілкування, як передача-прийом інформації та відповідна реакція на неї.

Основним критерієм інформаційності документа є ємність та якість інформації, що міститься в ньому;

- регулятивно-комунікативна (соціальна) – здатність документа бути інформативним засобом передачі, обміну, комунікації, спілкування, за якої фізична особа має можливість упливати на згадані засоби шляхом визначення мотивів, мети, програми дій, прийняття рішень. Документ також сам може впливати на соціальні відносини залежно від призначення й ролі в даному суспільстві, причому може не тільки стимулювати розвиток соціальних процесів, але й гальмувати їх;

- кумулятивна – здатність документа накопичувати, зосереджувати, зберігати й упорядковувати інформацію з метою її зберігання для сучасного й наступного поколінь;

- культурна – здатність документа зберігати й передавати культурні традиції, естетичні норми, ритуали, прийняті в суспільстві (кінофільм, фотографія, науково-технічний документ і ін.).

Проте, враховуючи широкий спектр використання документів у сучасному суспільстві не потрібно забувати й про інші функції документів, такі як правова (оскільки документ є джерелом доказу, закріплення норм та правил), управлінська, регулятивна (більшість документів у сучасному суспільстві спеціально створені для цілей і в процесі управління), пізнавальна (документи є засобом отримання та передання знань із метою вивчення процесів і явищ довкілля та суспільства), облікова та інші.

Отже, документи у сучасному суспільстві допомагають зберігати, фіксувати, накопичувати та передавати інформацію, що робить їх незамінними.

Висновки та перспективи дослідження. В умовах сучасного суспільства функції, значення та роль документа істотно виходять за раніше вивчені кордони утилітарного практичного використання і потребують в системному вивченні, у тому числі в рамках додаткового визначення предметної сфери документознавства як галузі наукових і практичних знань.

Література:

1. Бездрабко В.В. Сучасне документознавство в Україні: концепції, перспективи розвитку / В.В. Бездрабко // Український історичний журнал. – 2008. – № 6. – С. 165 – 182.
2. Бездрабко В. В. Сучасні історичні студіювання документа: en bloc et en détail / В.В. Бездрабко // Український історичний журнал. – 2009. – № 3. – С. 157–184.
3. Кулешов С. Документальні джерела наукової інформації / С. Кулешов – К., 1995. – 191 с.
4. Кушнарєнко Н.Н. Документоведение: Учебник.– 7-е изд., стер. / Н.Н. Кушнарєнко. – К.: Знання, 2006. — 459 с.
5. Лукина Н.П. Социокультурная роль документа в коммуникативном пространстве информационного общества [Електронний ресурс] / Н.П. Лукина // http://www.if.tsu.ru/chair5/works/Conference_2009.pdf
6. Слободяник М. С. Основні напрями розвитку документознавства в сучасній Україні [Електронний ресурс] / М. С. Слободяник // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2012. – № 2. – С. 4 – 15.
7. Швецова-Водка Г.М. Документознавство: Навч. посіб. / Г.М. Швецова-Водка – К.: Знання, 2007. – 398 с.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ЯК НАУКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Павлище Крістіна Юріївна,
студент 1 курсу спеціальності «Інформаційна,
бібліотечна та архівна справа»
Кіровоградського інституту розвитку людини,

Мильніченко Наталя Олександрівна,
старший викладач кафедри права та
соціально-економічних відносин
Кіровоградського інституту розвитку людини

У статті аналізуються актуальні проблеми сучасного документознавства к наукової дисципліни. Досліджуються питання, пов'язані з пропозиціями окремих вчених про розширення і видозміну документознавства.

Ключові слова: документознавство, документація, документ, електронний документ.

Актуальність та мета дослідження. У сучасному суспільстві чільне місце посідає цикл наук, що досліджують документ, базовою для яких є документознавство. У зв'язку з чим навколо документознавства точиться багато дискусій. Поодинокі дослідники пропонують перейменувати документознавство в документологію, включити в неї книгознавство та перелік нових наук, розділів з інших дисциплін.

Сучасне документознавство повинне не тільки досліджувати «документ», а й чітко визначити контури дисципліни, показати її взаємодію з іншими науковими і навчальними дисциплінами в рамках суспільних уявлень про документознавство.

Мета статті – розкрити особливості стану документознавства (як наукової дисципліни) на сучасному етапі розвитку суспільства та перспективи розвитку цієї науки.

Огляд наукових праць із проблеми. Розвиток документознавства як наукової дисципліни став предметом наукових досліджень ще у XIX столітті, проте на сьогоднішній день так остаточно і не досліджено ні вітчизняними, ні світовими науковцями. Особливу увагу розробці цієї проблеми приділили П. Отле, С.Г. Кулешов, Г. М. Швецова-Водка, Н. С. Ларьков, В. В. Бездрабко, Н.М. Кушнарєнко, Ю.І. Столяров та інші.

У працях П. Отле викладені фундаментальні основи документознавства. Основні етапи щодо розвитку документознавства та його історії розкрито у працях І. О. Белоусової, Г. М. Швецової-Водки, В. В. Бездрабко та С. Г. Кулешова. Предмет і об'єкт сучасного документознавства в Україні вивчався І. Б. Матяш. Думки щодо структури документознавства було викладено у працях Г. М. Швецової-Водки, Н. М. Кушнарєнко, С. Г. Кулешова та М. С. Слободяника.

Однак, необхідно зауважити, що документознавство як наукова дисципліна тільки ще укладається [3], воно належить до молодих наук. Існують різні визначення поняття «документ», але жодне з них не є загальноприйнятим [6].

Виклад основного матеріалу. Розвиток будь-якої наукової дисципліни, особливо в період її становлення, пов'язаний з кризою зростання, в ході якого відбувається уточнення її базових положень. Саме з такою кризою зіткнулося вітчизняне документознавство, подолання якого, на нашу думку, має надати йому імпульс для розвитку. Змістом цієї кризи пов'язане з відсутністю досі точного і загальноприйнятого поняття «документ», а також зі спробами створення альтернативної науки про документ у вигляді документології [3]. Як справедливо зазначає Л. Н. Мазур, сьогодні знову виникла необхідність уточнити

місце і роль документа в інформаційному середовищі суспільства, співвіднести його з іншими формами уявлення інформації [5, с. 124].

У пергу чергу потрібно зупинитися на деталізації об'єкта документознавства як наукової дисципліни. Традиційно предмет вивчення пов'язаний з документом, у різних його проявах, реалізаціях. Проте, також необхідно з'ясувати тлумачення документа як наукового поняття. Очевидно, його тлумачення знаходиться у розбіжності з тим тлумаченням, що традиційно склалося в практиці діловодства, перш за все тому, що діловодне тлумачення документа орієнтоване на конкретні документи форми і практики. На відміну ділового тлумачення, наукове поняття документа орієнтоване на побудову теоретичних конструкцій, в певній мірі це спрощує погляд на документ та роботу з ним. Але дуже важливо розуміти і працювати з цими конструкціями [9].

Тому тлумачення документа у документознавстві є ширшим, ніж у будь-якій іншій сфері, оскільки враховує інформаційну та матеріальну основу документа, а також існування та передачу інформації у просторі та часі.

На сьогоднішній день частина дослідників дотримується позиції, згідно якої традиційне документознавство поступово зникає, саме себе знищує, і в інтересах вирішення цілком конкретних наукових і практичних завдань потрібно звертатися до суміжних дисциплін, шукати, використовуючи синергетичний ефект, новий напрямок розвитку документознавства.

Багато спірних питань пов'язані також із самим терміном «документ», оскільки у документознавстві він розглядається під різними кутами, з різних позицій. У реальному житті документ розуміється абсолютно чітко і виразно, а в документознавстві широко та з варіаціями. Оскільки документ – це поняття соціальне. Документ створюється людьми і для людей, і це головне, що необхідно усвідомити. Він є геніальним винаходом людини, яке служить людям протягом багатьох століть. Але разом з тим, поява документів була зумовлена ходом розвитку людського суспільства і обумовлена життєвою необхідністю. У різні періоди розвитку людства документ реалізовувався у різних площинах: від первіснообщинного ладу (вузликове письмо, черепашкове письмо, настінний живопис і тому подібне) і до теперішнього часу з його нанотехнологіями та нанодокументами.

І сьогодні альтернативи документу немає. Тому ми повинні перш за все розуміти, що документ – це соціальний продукт. А документознавство як наукова дисципліна потрібне для того, щоб поставити документ у центр суспільних відносин, які воно обслуговує.

Документознавство – наука відносно молода, яку не тільки нещодавно стали досліджувати, а й навчати за цією спеціальністю. З другої половини 1990-х років розгорнулося навчання студентів за спеціальністю «Документознавство та документаційне забезпечення управління». Однією з базових дисциплін цієї спеціальності є курс документознавства. Але не всі питання були досконало вивчені. І тому на сьогоднішній день у суспільстві існує низка актуальних проблем пов'язаних із документознавством. За твердженням Колотигіної І.В., основними з них є наступні:

- відставання в розробці теоретичних питань документознавства;
- вивчення теорії документа скасоване вузькими рамками управлінського, адміністративного документознавства, прихильники якого обмежують себе управлінською документацією;
- в країні досить вузьке коло дослідників які займаються вивченням питань документознавства;
- невирішеність питання про предмет та об'єкт документознавства;
- немає жодного вітчизняного підручника з документознавства, не рахуючи невеликих посібників;
- немає нормативно-правової бази;
- немає єдності думок про поняття «документ»;
- дискусійними є поняття «електронний документ», «технотронний документ», «цінність документа» і ін.;

– вітчизняні документознавці ставлять знак рівності між поняттями «система документування» та «документаційна система»;

– проблема трансформації документа в історичне джерело [1].

Однак, це ще далеко не всі проблеми документознавства на сучасному етапі розвитку цієї науки. Виділено лише найголовніші і найбільш значимі.

Однією з нагальних проблем є також нестача документознавців з вищою освітою на сучасному ринку праці, що обумовлена збільшеною потребою професійної обробки різного роду інформації, масиви якої постійно збільшуються. Дискусії з приводу того, яка ж освіта – ґрунтовна, фундаментальна або вузькоспеціальна – необхідна документознавцям, не припиняються і до нині.

З одного боку, вигідність фундаментальної університетської освіти очевидна: фахівець з такою підготовкою володіє великими теоретичними знаннями і тому має можливість реалізувати себе в самих різних сферах діяльності. Але не можна забувати про те, що кожна з цих сфер має свою специфіку, для адаптації до якої потрібен час і практичний досвід.

Отже, питання про те, яке ж освіта для документознавців краще, залишається відкритим.

Існуючі нормативні документи не «встигають» за розвитком наукової сфери. Так, наприклад, поняття «документознавство» і «документ» мають різні визначення [2, с.148]. Подібне явище природне для документознавства як науки розвивається: «В процесі становлення і розвитку теорії документознавства необхідно подолати чимало труднощів, в числі яких і не цілком розроблений методологічний інструментарій, і не встановлений ще понятійний апарат, і дискусійність багатьох проблем...» [4, с.7].

Якщо ми візьмемо електронний документ, як сучасну наукову категорію документознавства, якою необхідно займатися, то постає ще більше запитань, ніж в разі, коли мова йде про паперові документи. Практично тут «терра інкогніто» [3].

Визначення електронного документа, яке подано в законі про інформацію (електронний документ – це «задокументована інформація, представлена в електронній формі, тобто є у вигляді придатному для сприйняття людиною з використанням електронних обчислювальних машин, а також для передачі по інформаційним телекомунікаційним мережам або обробки в інформаційних системах»), абсолютно не задовільно з позицій документознавства та придатності його в управлінні документами. Фактично в законі не зафіксовано, що електронний документ має юридичну значимість для громадян, органів управління і суду. А саме цей момент важливий для документознавчої діяльності [3].

В.Ф. Янкова зазначає: «З наведеного визначення випливає, що електронний документ відрізняє від документів, представлених на інших носіях, наприклад, на папері, лише форма подання інформації – електронна, що вимагає використання електронних обчислювальних машин не тільки для створення, обробки і передачі задокументованої інформації, але і для її сприйняття людиною. Безумовно, це важлива ознака, що підкреслює одну з принципових особливостей електронного документа, – його відособленість, відокремленість від створює і сприймає його суб'єкта» [11].

Висновки та перспективи дослідження. Отже, у сучасному суспільстві документознавство вступило в дуже відповідальну сферу діяльності автоматизації управління документами, де спостерігаються загальні, пересічні і дотичні проблеми різних наукових дисциплін, професійних сфер і технологічних підходів.

Крім того, почався перехід до інформаційного суспільства, а також глибокі соціально-політичні та економічні перетворення, що відбуваються в нашій країні супроводжуються переглядом багатьох традиційних уявлень в галузі суспільних, гуманітарних наук. Все це повною мірою стосується і наукової дисципліни документознавство. Тісний зв'язок документознавства з практикою роботи з документами дає додатковий стимул для досліджень у цій сфері.

Література:

1. Колотыгина И.В. Актуальные проблемы документоведения на современном этапе [Электронный ресурс] / И.В. Колотыгина. – Режим доступа: <https://www.google.com.ua/works.doklad.ruhttps://works.doklad.ru/view/N-RqUvgihoU/all.html>
2. Кушнарченко Н.Н. Документоведение: Учебник. – 7-е изд., стер. / Н.Н. Кушнарченко – К.: Знання, 2006. – 459 с.
3. Ларин М.В. Актуальные проблемы современного документоведения [Электронный ресурс] / М.В. Ларин. – Режим доступа: <https://www.google.com.ua/url?2Faktualnye-problemy-sovremennogo-dokumentovedeniya-1.pdf&usg=AOvVaw3sP1io5PgAOOlpnRbekkkL>
4. Ларьков Н.С. Актуальные проблемы документоведения на современном этапе / Н.С. Харьков // Документ в меняющемся мире: Материалы Первой Всероссийской научно-практической конференции. Томск: ТГУ, 2004. С. 3–13.
5. Мазур Л. Н. Документ как элемент информационной среды общества / Л.Н. Мазур // Вестник архивиста. – 2015. – № 2 (130). – С. 119 – 137.
6. Панафидин Ф.А. Теоретические основы документоведения: Учебное пособие / Ф.А. Панафидин. – М.: Lennex Corp, – Подготовка макета: Издательство Нобель Пресс, 2013. – 80 с.
7. Палеха Ю. І, Леміш Н. О. Загальне документознавство. Навч. Посібник. / Ю.І. Палеха, Н. О. Леміш – К. : Ліра, 2008. – 395 с.
8. Плешкевич Е. А. Документоведение в контексте развития современной науки / Е.А. Плешкевич // Отечественные архивы. – 2011. – № 5. – С. 29 – 36.
9. Плешкевич Е. А. Проблемы развития документоведения и возможные пути их преодоления [Электронный ресурс] / Е. А. Плешкевич. – Режим доступа: https://www.google.com.ua/url?sa=Fdais_2016_12.pdf&usg=AOvVaw0LDzXnChKub8Lat7o0gjes
10. Плешкевич Е. А. Современные проблемы документоведения / Е.А. Плешкевич // Науч.-техн. информ. – Сер.1. – 2006. – № 11. – С. 3 – 10.
11. Янковая В.Ф. Электронный документ как объект документоведения / В.Ф. Янковая // Вестн. Волгогр. гос. ун-та. Сер. 2, Языкозн. – 2013. – №3 (19). – С. 229 – 235.

СТАН ОСВІТИ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Губенко Анастасія Василівна,
студент 4 курсу, спеціальності «Здоров'я людини»
Кіровоградського інституту розвитку людини,

Сєдова Наталія Анатоліївна, старший
викладач кафедри права та соціально-економічних відносин
Кіровоградського інституту розвитку людини

У статті проводиться аналіз сучасних психолого-педагогічних досліджень, щодо передового педагогічного досвіду в Україні. Висвітлюються гострі проблеми, які гальмують втілення глибоких структурних та системних проблем в Український освітній простір. Автори дослідження акцентують увагу на потребі проведення політики минулого у всіх сферах життя, а особливо – у сфері освіти.

Ключові слова: освіта, педагогіка, вміння та навички, освітній ринок.

Актуальність та мета дослідження. Творення, збереження і розвиток культури є основним змістом історичного процесу. Українська культура 90-х рр. XX ст. – початку XXI ст. постала як узагальнене вираження творчих зусиль народу, його обсягів у

світорозумінні, моралі, релігії, художньому мисленні, науці й філософії. Вона відіграла головну роль у формуванні сучасної української національної ідентичності та національному самоствердженні українського народу.

В основному законі нашої держави – Конституції України – зазначено право на одержання безоплатної освіти, гарантоване державою. Проте не секрет, що навчання в багатьох випадках є оплачуваним – чи то офіційно, чи то хабарями (“особливість національної освіти” – змога купувати диплом). Звичайно, ринок освітніх послуг досить місткий і наповнити його повністю державним коштом за рахунок бюджетних видатків неможливо. Можливим варіантом може бути навчання в кредит.

В умовах ринкової економіки та жорсткої конкуренції важливо не лише надавати “солідний багаж” знань, а й готувати учнів до життя, формувати ринкову ментальність. Важлива якість отриманих знань, яка має забезпечуватись відповідністю навчального закладу виробленим державою стандартам. Це дозволить зорієнтуватись серед великої кількості нещодавно створених освітніх установ. Окрім того реформування освітньої системи України має на меті наблизити її до європейських стандартів, зробити наш диплом “ліквідним”.

Теза “навчання впродовж життя”, прийнята щодо освіти в Україні, має стосуватись не лише учнів, але й вчителів та вихователів. Потрібно створити умови, що б стимулювали викладача підвищувати власну кваліфікацію, працювати над собою. Звичайно, не останню роль має відігравати матеріальне заохочення, яке на сучасному етапі у державних школах майже відсутнє.

Основою і передумовою розвитку людини є освіта, отримані вміння та навички. Їх успішна та ефективна реалізація формує конкурентноспроможного учасника ринку. Тобто розширення пропозиції та диференціювання спектру товарів та послуг, представлених на ринку, об’єктивно зумовлюють відповідні процеси і в галузі освіти, починаючи від дитячих садків і закінчуючи ступенем МВА.

Метою цієї роботи є аналіз сучасної кризи освіти та пошук шляхів її подолання.

Стан дослідження проблеми. Це питання розглядали і вивчали такі вчені як В. А. Бокань, Л. П. Польовий, М. Бондар; пріоритети трансформації української освіти вивчали В. Г. Кремень, С. М. Ніколаєнко, М. Ф. Степко. Історію світової та української культури та стан вищої освіти в Україні досліджували В. А. Греченко, Г. В. Чорний, В. А. Кушнерук.

Освітні реформи: у пошуках оптимальної моделі освіти

Національна система освіти засновувалася в 1990-і роки в умовах значних змін у духовному житті суспільства, в контексті загально цивілізаційних трансформацій, зумовлених значним поширенням нових освітніх технологій та істотним розширенням можливостей і потреб в індивідуальному, особистісному розвитку людини. Реформи були зосереджені на створення нової системи освіти в Україні, збереження й примноження здобутого в радянські часи практики та водночас внесення суттєвих коректив у цілі, завдання й зміст освітянського процесу. Діяльність сучасної системи освіти України забезпечується цілим рядом освітніх нормативно-правових документів, серед яких основними є: Конституція України, Закон України «Про освіту», Закон України «Про загальну середню освіту», Закон України «Про мови в Українській РСР», Концепція середньої загальноосвітньої школи України, «Положення Міністерства освіти України «Про середній загальноосвітній навчально-виховний заклад», «Про експериментальний педагогічний майданчик» та ін [2, 110]. Цими актами визначено основні напрямки модернізації змісту, форм і методів навчання, виховання й управління закладами освіти. Крім цих правових документів, важливими є Державна національна програма “Освіта. Україна ХХІ століття», затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 896 від 3 листопада 1993 р. та Національна доктрина розвитку освіти, затверджена Указом Президента України № 347 від 17 квітня 2002 р. [1, 2-7].

Для того, щоб детальніше дослідити розвиток української державної освітньої

політики за часів державної незалежності, убачаємо за необхідне встановити її періодизацію. В. Огнев'юк вважає, що після набуття Україною незалежності радикальні зміни у сфері освіти здійснювалися у два головних етапи: перший (1991-1995 роки) визначив проблему як соціальне завдання українського державотворення; другий (1995—2002 роки) включив її в систему національних потреб та інтересів і водночас до широкого інтернаціонального контексту цивілізованого розвитку людства [2:57, 80].

У 1991 р. Верховна Рада ухвалила Закон України «Про освіту», що визначив школу як основу духовного та соціально-економічного розвитку держави й передбачив кардинальні зміни в її роботі. Відповідно до закону, а також внесених до нього змін і доповнень (1996 р.), освіта в сучасній Україні базується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, реальної взаємоповаги між націями та народами. Система освіти в державі досить розгалужена й передбачає дошкільну та загальну середню освіту, позашкільну освіту, професійно-технічну, вищу й післядипломну освіту, аспірантуру, докторантуру та самоосвіту. [2; 6, 34-40].

Законом «Про освіту» встановлено шість освітніх рівнів: початкова загальна освіта; базова загальна середня освіта; професійно-технічна освіта; базова вища освіта; повна вища освіта. Одночасно затверджено освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні (або ступеневу освіту): кваліфікований робітник, молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр. Заклади освіти в Україні незалежно від форм власності ізольовані від церкви (релігійних організацій), мають світський характер, крім тих закладів освіти, що належать релігійним організаціям. Закон «Про освіту» визначив державні стандарти освіти відповідно до вимог щодо змісту, обсягу й рівня освітньої та фахової підготовки. Відповідність освітніх послуг державним стандартам і вимогам визначається встановленими законом засобами ліцензування, інспектування, атестації та акредитації закладів освіти [2].

Наприкінці 1992 р. на Першому з'їзді педагогічних робітників України була затверджена Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ століття)». Програму схвалили Уряд і Президент України. Її концептуальні засади передбачали вагому реконструкцію всієї системи освіти, починаючи з дошкільного виховання й закінчуючи підвищенням кваліфікації дипломованих спеціалістів. Стратегічними завданнями реформування змісту освіти в Україні Програма визначила:

- вироблення державних стандартів формування системи та масштабу знань, умінь, навичок творчої діяльності, інших якостей особистості на різних освітніх і кваліфікаційних рівнях;
- відбирання і структурування навчально-виховного матеріалу на засадах диференціації та інтеграції;
- забезпечення альтернативних можливостей для взяття освіти відповідно до індивідуальних потреб і здібностей;
- органічне поєднання в змісті освіти його загальноосвітньої й фахової складових відповідно до освітніх ступенів та особливостей регіонів України;
- виучування української мови в усіх навчально-виховних закладах, утвердження її як мови функціонування загальноосвітньої, професійної та вищої школи;
- орієнтацію на інтегральні курси, розшук нових підходів до структурування знань як засобу цілісного судження та пізнання світу;
- оптимальне поєднання гуманітарної та природничо-математичної складових освіти, теоретичних і практичних компонентів, класичної спадщини й сучасних досягнень наукової думки, натуральний зв'язок з національною історією, культурою, традиціями;
- створення передумов для розвитку хистів молоді, формування готовності й здатності до самоосвіти, широке застосування новітніх педагогічних та інформаційних технологій [1, 618].

У галузі гуманітарної освіти було встановлено такі основні напрями: формування гуманітарного мислення, опанування рідною, державною та іноземними мовами;

прилучення до літератури, музики, образотворчого мистецтва, досягнень народної творчості, здобутків української та світової культури; осмислення історичних фактів, подій і явищ, різноманітності шляхів людського розвитку; формування світоглядної, правової, моральної, політичної, художньо-естетичної, економічної, екологічної культури; утвердження першостей здорового способу життя людини; відображення в змісті історичної освіти закономірностей історичного розвитку, широке вивчення українознавства, етнічної історії та етногенези українців, других народів держави [2: 48, 68-70].

Віхою на шляху реформування освіти в Україні став закон «Про загальну середню освіту», ухвалений Верховною Радою України 13 травня 1999 р. [2:62]. Цей закон визначив правові, організаційні та фінансові засади функціонування й розвитку систематичності загальної середньої освіти в нових умовах. В ньому дається визначення загальноосвітніх навчальних закладів неоднакових типів: середньої загальноосвітньої школи, спеціалізованої школи, гімназії, ліцею, колегіуму, загальноосвітньої школи-інтернату, спеціальної загальноосвітньої школи, загальноосвітньої санаторної школи, школи соціальної реабілітації, вечірньої (змінної) школи, інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти, навчально-виховних комплексів. Згідно із законом, не допускається реорганізація та знищення загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості, заснованих на комунальній формі власності, без згоди територіальних громад.

Серед головних завдань загальноосвітньої школи, зокрема, визначено: виховання громадянина України; формування особистості учня (вихованця), розвиток його потенціалів і обдаровань, наукового світогляду; виховання в учнів (вихованців) поваги до Конституції України, державних символів України, прав і свобод людини та громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини та громадянина; реалізація права учнів (вихованців) на вільне формування політичних і світоглядних переконань; виховання ввічливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу та інших народів і націй [2:62, 51].

Суттєві зміни передбачені законом у структурі й організації середньої освіти. На відміну від традиційної структури середньої загальноосвітньої школи, починаючи з 1 вересня 2001 р. почав здійснюватися послідовний перехід до 12-річного терміну навчання у загальноосвітніх навчальних закладах для здобуття повної загальної середньої освіти (І ступінь – 4 роки, II – 5 років і III – 3 роки). Це зумовлено, першим чином, двома обставинами: розвантаженням поточного навчального процесу (щоденного й тижневого) та необхідністю надання молоді більше якісної середньої освіти відповідно до європейських і світових еталонів (тривалість навчання у повній середній школі більшості європейських країн становить 12-13, а то й 14 років).

Законом «Про загальну середню освіту» встановлено верхній норматив наповнюваності класів – 30 учнів, унормовано, згідно з віковими можливостями учнів, їх навчальне навантаження, тривалість уроків. До закону введено спеціальні статті щодо соціального захисту учнів, охорони та зміцнення їхнього здоров'я. Викладено також вимоги до педагогічних працівників та керівників загальноосвітніх навчальних закладів, особливо щодо їхніх фахових якостей.

У законі знайшли відбиття питання прав та обов'язків педагогічних працівників, їх соціального захисту. В перспективі передбачається повернутися до оплати праці педагогічних та інших працівників загальноосвітньої школи з коштів державного бюджету. До закону введено спеціальний розділ «Держстандарт загальної середньої освіти» [1.3, 76-80], який визначає державні вимоги до грамоти учнів і випускників шкіл на рівні початкової, базової, повної загальної середньої освіти й включає гарантії держави для його досягнення всіма громадянами України.

Завжди існував і мусить існувати тісний взаємозв'язок освітянських, педагогічних ідей та філософсько-етичних, естетичних, культурологічних концепцій, на яких вони

базуються. Зараз велика роль освіти, культури, конкретних педагогів, науковців полягає у соціалізації особистості учня, студента, людей, у освоєнні ними загальнолюдських і національних цінностей. Чим вищого рівня сягає освіта народу, чим більше вона збагачується, тим більше збагачується культура даного народу. Так само високий рівень культури засвідчує якіснішу глибоку освіту будь-якого народу.

Отже, в Україні в основному створена правова база для глибокого й усебічного реформування системи освіти в спрямуванні децентралізації та демократизації, диференціації, гуманізації та індивідуалізації навчально-виховного процесу, безперервності освіти та варіантності навчальних планів і програм, переорієнтації галузі освіти на пріоритетний розвиток особистості й створення для цього відповідних умов у суспільстві. Ухвалення Закону України «Про загальну середню освіту» відкрило реальні можливості щодо прискорення реформування системи загальної середньої освіти відповідно до сьогоденних вимог нашого суспільства й потреб кожної особистості.

Загальна середня освіта в суверенній Україні є обов'язковою основною складовою безперервної освіти. Водночас вона виступає основою соціалізації молодого українського громадянина в суспільстві, фундаментом для подальшого його освіти чи трудової діяльності і забезпечує наступність у становленні людини як гідного носія своєї нації. Проте, саме середня освіта зазнала за часів незалежності найбільше неоднозначного впливу трансформаційних процесів. Україна в середині 90-х років потрапила на 95 місці за індексом людського розвитку ЮНЕСКО. Прогресуючі тенденції – падіння престижу освіти, авторитету педагога – породили плінність кадрів, що зумовило падіння якості педагогічного складу, рівня загальної педагогічної освіти, зниження результативності праці.

Загальноосвітня школа все ще не збулася своєї радянської суті: панує байдужість до особистісного розвитку дитини, абсолютизація колективістських засад, жорстка регламентація роботи вчителя, а іноді навіть переслідування творчо мислячих педагогів. Щоб суспільство стало відкритим, воно повинно забути про владну педагогіку, школа має формувати самодостатню особистість.

Вища освіта та її значення в процесі культурного відродження

Розумовий потенціал українського народу значною мірою залежить від рівня розвитку системи вищої та середньої спеціальної освіти. На час проголошення незалежності в Україні діяло 156 вищих і 735 середніх спеціальних закладів освіти. Розташовані вони були нерівномірно по території України, згромаджуючись переважно в найбільших індустріальних та науково-культурних центрах.

У нове тисячоліття Україна ступила з розвиненою системою освіти. В її арсеналі 48 тис. закладів та установ, у яких навчається майже 15 млн. учнів та студентів, працює понад 2 млн. фахівців. Понад 20 провідних закладів освіти держави мають статус національних. Протягом 1990-х рр. реалізовано такі важливі кроки в царині освіти, як відкриття в Києві Національної академії управління, Міжрегіональної академії управління персоналом, Академії фінансистів у Донецьку, низки нових університетів [2: 23-25].

Вагомим внеском у процес національного й інтелектуального відродження України стало відкриття в 1992 р. Національного університету «Києво-Могилянська академія». Національний університет «Києво-Могилянська академія» заснував власну мережу навчальних закладів різних рівнів: Острозький колегіум як вищий навчальний заклад, середні навчальні заклади – Києво-Могилянській колегіум, Запорізький січовий колегіум, колегіум «Берегиня» в Черкасах, Феодосійський колегіум у Криму. До участі у викладанні в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» запрошуються провідні вчені, найкваліфікованіші педагоги [2.47, 1-2].

На початок 2000 р. в Україні діяло 298 університетів, академій, інститутів; 206 із них – державної власності. Того ж року було закладено в часі вступ до вищих навчальних закладів різного типу. Вступникам дозволено здавати не оригінали атестатів, а копії, що дає можливість складати іспити одночасно в декількох закладах, а це, в свою чергу,

загострює конкуренцію між закладами, підвищує якісні показники студентства. При цьому важливо, що переважна більшість студентів навчається за рахунок бюджету держави. Поряд з цим і комерційні заклади освіти створюють умови для безплатного або пільгового навчання талановитих юнаків і дівчат.

В 2000 р. Фонд інтелектуальної співпраці «Україна – XXI століття» виступив із ініціативою проведення Всеукраїнської універсиади «Інтелектуал XXI століття», ціль якої – виявлення талановитої молоді та надання їй грантової підтримки для здобуття вищої освіти за спеціальностями, які визначають розвиток сучасних технологій в Україні. Фонд виділив 100 грантів для навчання в закладах освіти України та близько 50 – у закордонних навчальних закладах [2.27, 6].

На рубежі тисячоліть найпрестижнішими в Україні залишалися професії спеціалістів з міжнародних економічних відносин, міжнародного права, правознавства, філології, особливо англійської, німецької та французької, педагогіки й практичної психології, економіки, екології, журналістики, обліку і аудиту, культурології. У технічних університетах престижними виступили автоматизоване керування технічним процесом, технологія машинобудування, інформаційні керуючі системи й технології. За цими технологіями – майбутнє країни, тож зростання інтересу до них є певною ознакою оздоровлення суспільства. Вища освіта припиняє бути лише засобом підготовки спеціалістів для народного господарства, вона щораз дужче перетворюється на обов'язковий ступінь у розвитку людини. Однак найвищою проблемою для національної вищої освіти є фінансування. Залишається складною кадрова ситуація у вищій освіті. Окремі кафедри втратили до 30-40 % викладачів. Лише протягом 1994/95 навчального року із вищих навчальних закладів пішло 7 тис. викладачів, більша частка з яких кандидати та доктори наук [2: 39].

Зараз в Україні близько 60 % студентів навчаються за рахунок бюджетних асигнувань, близько 40 % – за контрактом, зокрема 7,8% – у недержавних вищих навчальних закладах [2;8]. В умовах поглиблення комерціалізації вищої освіти розкриваються недоліки навчальних закладів і якості дипломів, які вони видають своїм випускникам. Проблему забезпечення прийнятної якості дипломів та успіху випускників на національному й світовому ринках праці трапляється розв'язувати в умовах браку загальновизнаного визначення якості вищої освіти – закладів, навчального процесу та професійної компетентності випускників. На думку багатьох фахівців, вихід полягає в подальшому реформуванні економіки, демократизації системи освіти, диференціації навчальних закладів відповідно до суспільних потреб, розширенні всієї гами спеціалізації відповідно до вимог ринку праці, відмові від одностайного критерію стандарту якості.

Останньою порою в Україні було вжито заходів для розширення профілю підготовки фахівців, підвищення універсальності знань випускників за рахунок об'єднання споріднених спеціальностей. Водночас чинний перелік напрямків підготовки приведено у відповідність до вимог Міжнародної стандартної класифікації освіти. Новий перелік містить 275 спеціальностей молодшого спеціаліста та 268 спеціальностей рівня спеціаліст і магістр.

Отже, освіта постійно виступає в суспільстві основою самовідтворення культури. Реформаційні роки для української освіти започаткували низку важливих тенденцій: певну деідеологізацію та демократизацію навчального процесу, підтримання органічного зв'язку освіти з національною історією, культурою і традиціями вітчизняної педагогіки, забезпечення самостійності творчості педагогів-новаторів, урізноманітнення спектра навчальних закладів з метою врахування інтересів і нахилів підростаючого покоління, поступове утвердження у сфері освіти української мови. Проте, були і негативні явища, які вплинули на генезис освітньої галузі. Це, зокрема: залишковий принцип фінансування, невідповідність матеріальної бази освіти щонайліпшим нормативам і потребам суспільства, падіння престижу педагогічної діяльності, різке загострення кадрової проблеми. На жаль, освіта поступово втрачає своє природне значення вагомої

продуктивної сили суспільства, якщо точніше — рушійної сили прогресивного розвитку нашої країни. Держава не напрацювала механізмів і не робить практичних кроків для залучення системи освіти з її науковим і кадровим потенціалом до розв'язання найактуальніших питань розвитку економіки. Практично втрачено зв'язки освітян із промисловими підприємствами, установами, яких дійсно перестали цікавити питання підготовки нового покоління кадрів і підтримка цієї діяльності. Немає й законодавчих актів, які сприяли б заохоченню підприємців до інвестицій в освіту. За таких умов почав складатися імідж освіти як надлишкової, другорядної сфери, що лише створює додатковий вантаж на бюджет.

Науковий потенціал незалежної України

Незалежна Україна здобула в спадок досить високий науковий потенціал. Це, передусім, Національна академія наук, сотні галузевих науково-дослідних установ, вищих навчальних закладів. За науковим потенціалом Україна посідала, за класифікацією ЮНЕСКО, сьоме місце в світі. На середину 1990-х рр. науковий комплекс держави включав понад 1300 одиниць. У ньому працювало 1,5 тис. академіків і членів-кореспондентів НАН України, понад 9 тис. докторів наук і понад 78 тис. кандидатів наук 50% наукового потенціалу України було зосереджено у вищих навчальних закладах [2.10, 2-3]. Найбільший масштаби досліджень і розробок у 1990-і рр., як і раніше, виконували наукові організації машинобудівної галузі та Національної академії наук України. Значним був також науковий доробок науково-дослідних установ промисловості й системи освіти. Фундаментальні дослідження становили понад 25 % загального обсягу науково-дослідних робіт [2.73, 445].

Зміни, які відбувались у галузі науки протягом останнього десятиріччя, були неоднозначними й суперечливими. Гострі соціально-економічні проблеми перехідного періоду негативно вплинули на стабільність роботи більшості наукових установ. Уже на початку 1990-х рр. окреслилася стійка тенденція до скорочення чисельності спеціалістів. Відбувалося це значною мірою за рахунок провідних учених і здібної молоді. За перші сім років незалежності на роботу за рубіж виїхало понад 6 тис. учених. Особливо відчутні втрати серед генетиків, фізиків-теоретиків, фізіологів, біохіміків. Значно скоротилася кількість працівників у науково-дослідних установах Міністерства машинобудівної промисловості, Міністерства енергетики, Міністерства промисловості, Міністерства охорони здоров'я, Національної академії наук. Основними причинами впливу спеціалістів з наукової сфери було погіршення умов праці, стрімке зниження реальної заробітної плати та престижу наукової діяльності, посилення попиту на висококваліфікованих спеціалістів в інших галузях господарства в комерційних структурах [2; 10].

На середину 1990-х рр. Україна знаходилася в групі слабо розвинутих країн, де показник наукоємності ВВП не перевищував 0,8 %. Вітчизняні науковці мають обладнання та інформації в сто разів менше, ніж західні колеги. Доступ до найновішої інформації має фактично лише 1 % фахівців. Залишалася невисокою реальна заробітна плата науковців [2:134-135]. За таких обставин наука не дає і не може давати належної практичної віддачі, що особливо небезпечно в умовах нової хвилі науково-технічного прогресу, який обпирається на досягнення в галузі мікроелектроніки, інформатики, біотехнології, освоєння космічного простору. Для вирішення актуальних завдань розвитку науково-дослідної та конструкторсько-технологічної діяльності в Україні була утворена Державна комісія з питань реорганізації в галузі науки. При Президентові України почала діяти Рада з питань науки та науково-технічної політики. Для стимулювання наукового пошуку в Україні був створений Державний фонд фундаментальних досліджень. У лютому 1996 р. відбулася Всеукраїнська нарада, що розкрила концептуальні підходи до розвитку науки. [2; 3].

Сьогодні, щоб хоч якось піднятися з кризового становища, в якому опинилася українська наука, йде структурне перегрупування наукових сил. Певний час в Україні

діяло спеціальне Міністерство у справах науки та технологій. У 1999 р. воно об'єднане з Міністерством освіти в єдине Міністерство освіти й науки. Засновані Академія наук вищої школи, Українська академія аграрних наук, Академія медичних наук, Академія мистецтв, Академія правових наук, ряд інших галузевих академій. Виникло кілька дослідних інститутів та центрів як громадських об'єднань науковців, наукових товариств. Для прикладу, у 1989 р. відновило свою діяльність широковідоме в минулому Наукове товариство ім. Т. Шевченка (НТШ) [2].

Науковий потенціал суверенної України, як бачимо, в основному збережено за рахунок наукових досягнень України у попередньому радянському етапі розвитку, до того ж частково структуроване, а на окремих напрямках і примножено відповідно до вимог часу та задля утвердження самодостатності української економіки й загалом української державності. Проте, адже ринковий потенціал науки в Україні низький з огляду на відсутність глибокої внутрішньої трансформації і реформ в управлінні нею, то вона до сих пір пізнає загальну кризу у всіх вимірах: в когнітивному, функціональному, соціальному, інформаційному. Хоч слід відзначити, що загальна недостача по-різному відбилася на наукові галузі. Перехідний період в Україні продемонстрував цікаве явище: в той час, коли природознавство розвивається надзвичайно ліниво, втрачає престиж, такі суспільні науки, як соціологія, політологія, філософія, психологія, правничі та історичні дисципліни переживають період умовного розвитку.

Висновки та перспективи дослідження.

Підсумовуючи огляд освіти в Україні, слід зазначити, проблем у цій галузі чимало. Що ж стосується конкурентноздатності, то є підстави говорити про неї у регіональному масштабі (принаймні в певних галузях освіти), та передумови її формування в глобальному масштабі. Серед іншого це інноваційні та високваліфіковані вчителі та викладачі, поєднані з традиціями ґрунтовної теоретичної освіти.

Проте є деякі аспекти, що потребують нагальної уваги: реформи у фінансуванні та менеджменті освіти. Вживаючи вираз “ринок освітніх послуг”, слід розуміти, що якщо початкова та базова середня освіта є обов'язковими, то вища та післядипломна освіта є конкурсними, а в Україні зараз виникає реальна загроза знецінення диплому, перетворення його на папірець, що купується та продається.

Наука в сучасній Україні є вагомою складовою частиною духовної культури, формою суспільної свідомості, потенціал якої в Україні залишається порівняно високим. Активізації наукового пошуку сприяло створення та заснування наукових установ та інституцій, які стали локомотивом в організації академічної та прикладної науки в Україні. Водночас, в науковій сфері простежується і низка заперечних тенденцій, зокрема: постійне зниження витрат на науку у внутрішньому валовому продукті, неспроможна матеріальна база, обмежений доступ до новітньої наукової інформації, зниження ефективності функціонування наукових закладів, внутрішній і зовнішній «відплив умів».

Логіка соціального розвитку сьогодні вимагає продовження структурного системного реформування освіти. Масштабність галузі, значна диференціація ступенів готовності різних ланок освіти до цих перетворень, запізнення із розробкою і впровадженням значного обсягу законодавчих та нормативних документів, брак відповідної взаємодії центру та регіонів об'єктивно уповільнюють і ускладнюють цей процес. Це підштовхує зробити висновок, що досягнення стабілізації функціонування галузі, її адаптації й розвитку не може бути швидким і здійсненим лише можливостями галузі. Послідовне, еволюційне реформування системи освіти країни повинно здійснюватися водночас із радикальними змінами в ставленні до освіти. Утвердження пріоритетності освіти зобов'язує принципових змін не лише в нормуванні фінансових затрат, а й у свідомості людей та суспільства загалом.

Література:

1. Академічна наука і науковці в сучасній Україні (за результатами соціологічного дослідження). – К, 2012. – 137 с.

2. Бокань В. А., Польовий Л. П. Історія культури України: навч. посіб. Вид. 2-е допов./ В.А. Бокань – К.: МАУП, 2011. – 256 с.
3. Бондар М. Пріоритети трансформації української освіти // Мандрівець. – 2012. – № 5. – С. 34-40.
4. Вища освіта в Україні: навчальний посібник / В. Г. Кремень, С. М. Ніколаєнко, М. Ф. Степко. – К., 2015. – 327 с.
5. Головний капітал України – її науковий потенціал // Освіта України. – 2014. – 14 травня. – С. 2-3.
6. Жулинський М. Г. Сучасне українське суспільство і наука // Гуманітарні науки. – 2014. – № 2. – С. 124-126.
7. Історія світової та української культури / В. А. Греченко, Г. В. Чорний, В. А. Кушнерук та ін. – К.: Літера ЛТД, 2015. – 464 с.
8. Історія України / Під ред. В. А. Смолія. – К., «Альтернативи», 2012. – 448 с.
9. Коваленко О. Українська освіта в світовому просторі // Освіта України. – 2016. – 17 листопада. – С. 6.
10. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти, стратегія, реалізація, результати. / В.Г. Кремень – К., 2015. – 448 с.
11. Медвідь Л. Національна освіта незалежної України ХХІ століття: тенденції, проблеми // Початкова школа. – 2012. – № 1. – С. 1-4.

РОЗДІЛ IV. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ: ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИЙ АСПЕКТ

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Шостак Ігор Олександрович,
кандидат педагогічних наук, голова
циклової комісії фізичного виховання та
захисту Вітчизни Кіровоградського
медичного коледжу
ім. Є. Й. Мухіна, доцент кафедри фізичної
реабілітації Кіровоградського інституту
розвитку людини

У статті зосереджено увагу на тому, що погіршення стану здоров'я студентів обумовлено багатьма факторами. Аналіз філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної, культурологічної, медичної та валеологічної літератури дає нам підстави стверджувати, що в цій проблемі не вивчена належним чином педагогічна система формування культури здоров'я студентів та її методологічне, теоретичне обґрунтування та практичне забезпечення.

Ключові слова: фізична культура, фізичне виховання, здоров'я студентської молоді

Постановка проблеми. Із власного досвіду та з досліджень наукової літератури ми переконуємось в тому, що культура здоров'я є частиною загальної культури і залежить від рівня валеологічної освіти. Поряд з тим на постійній основі проведення окремого предмету «культура здоров'я» як в шкільних навчальних планах так і планах вищих навчальних закладів нами не виявлено, тому вважаємо за потрібне досліджувати формування «культури здоров'я» в розрізі дисципліни «валеологія» та освітньо-виховного матеріалу здорового способу життя та самої культури здоров'я.

Валеологічна освіта досліджувалась як медиками так і педагогами, проте знайомство з науковою літературою спонукало нас до думки, що на даний час відсутні наукові матеріали, медичні чи дидактичні розробки, які можна було б використати для ґрунтовного удосконалення валеологічної освіти в Україні.

Аналіз попередніх досліджень. Найбільш якісними науковими працями з питань формування культури здоров'я та супутніх проблем з валеології, ЗСЖ є роботи Г. Апанасенка, В. Бабаліч, В. Бабіча, І. Брехмана, М. Гончаренко, В. Горащук, О. Жабокрицької, О. Маркової, С. Присяжнюка, М. Попова, В. Оржеховської, Л. Сущенко, А. Турчака, В. Язловецького.

Мета роботи. Аналіз сутності поняття «культура здоров'я», який ми провели у попередньому дослідженні, спонукав нас до розгляду питання щодо пошуку форм, засобів, методів формування культури здоров'я студентської молоді.

Матеріали і результати дослідження. Сучасний стан здоров'я студентської молоді викликає велике занепокоєння в українському суспільстві. Обмеження спеціально організованої рухової активності є одним із провідних чинників зниження фізичної підготовленості студентської молоді та рівня формування їх культури здоров'я [7].

Так, у Росії на фізичне виховання у вищих навчальних закладах передбачено 400 годин, у Казахстані – 450, Республіці Білорусь – 560, США – 384, Україні – 120, Китаї – 560 годин з виконанням державних тестів із фізичної підготовленості наприкінці кожного курсу і складанням іспиту наприкінці 4-го курсу.

Нині, за офіційними даними радниці президента України, заслуженого лікаря

України Ольги Богомолець, майже половина призовників четвертої хвилі мобілізації непридатні до військової служби. За даними тільки Рівненського об'єднаного міського військового комісаріату, за 2 квітня 2015 року, із 115 чоловік придатними до військової служби виявилися лише 24, або 20.9% [7].

Поряд із зазначеними проблемами, погіршення стану здоров'я студентів обумовлено також недоліками в організації спортивно-масової роботи вишів, невеликою кількістю академічних годин з дисциплін «фізичної культури» та «фізичного виховання», малоефективної позааудиторної роботи. В значній мірі цьому сприяє система освіти, а також бажання освітянських посадовців-реформаторів шаблонно копіювати, механічного переносити досвід окремих іноземних ВНЗ в український освітній простір. Проте, ми не враховуємо рівень мотивації та формування культури здоров'я студентської молоді в наших коледжах, інститутах, університетах, який на порядок нижчий ніж у студентів зарубіжних ВНЗ, забезпеченості спортивними базами, різний рівень вмотивованості студентів до використання новітніх видів рухової активності під час дозвілля тощо.

Аналіз філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної, культурологічної, медичної та валеологічної літератури дає нам підстави стверджувати, що в цій проблемі не вивчена належним чином педагогічна система формування культури здоров'я студентів та її методологічне, теоретичне обґрунтування та практичне забезпечення.

Так, І. Брехман створив термін «валеологія», та чітко охарактеризував «етимологічний» підхід до розуміння поняття, який передбачає визначення науки про здоров'я шляхом з'ясування етимологічної семантики терміну «валеологія». (І. І. Брехман [2]). В роботах В. Войтенко трактується «синологічний» підхід, що застосовується у тому випадку, коли валеологію ототожнюють з синологією або ж тлумачать як щось дуже уподібнене до неї (В. П. Войтенко [3]). Поряд з даними підходами існує «медичний» варіант тлумачення терміну «валеологія», де її характеризують як курс медичних знань і охорону здоров'я, профілактичну частину медицини (В. Карпенко, Н. Пасишвили [7]).

Проте, на думку В. Бабаліч згадані праці мають суто науковий, дослідницький характер, де містяться теоретично обґрунтовані напрями майбутнього розвитку валеологічних розробок, хоча залишають поза увагою власне виховні проблеми валеології [1].

У праці В. Горащук досліджується проблема формування культури здоров'я школярів, і сама автор зазначає про необхідність дослідження даної проблеми серед студентської молоді.

Так, В. Горащук у своїй докторській дисертації створила структурну модель формування культури здоров'я школяра та функціонування на основі системного підходу.

До останнього часу головною тенденцією розвитку системи освіти в країні була її спрямованість на навчання, тобто набуття знань, умінь і навичок, що далеко не завжди створювало умови для формування здорового покоління. Сучасній школі поки що властиві такі риси, як бюрократична підпорядкованість державним інтересам, жорстка ідеологічна спрямованість, авторитарність взаємин учителя й учня, обмеження фінансових і матеріальних можливостей школи, пасивне ставлення учнів до навчання, орієнтація вчителів на механічну трансляцію матеріалу. Педагогічні протиріччя навчально-виховного процесу – перш за все невідповідність мети реальним результатам – актуалізують проблему формування культури здоров'я школярів. Крім цього, треба вказати на прорахунки в державній політиці відносно системи шкільної освіти, слабку підготовку педагогічних кадрів до роботи з формування культури здоров'я школярів, нескоординованість і безсистемність у взаємодії школи, сім'ї та громадськості, засобів масової інформації, міністерств та відомств [4].

На думку В. Горащук, відсутність належних педагогічних умов розвитку учнів і формування їхнього здоров'я породжує зниження рівня соціального комфорту учнів як узагальнюючого стану їх здоров'я, що часто стає причиною різноманітних відхилень у їхньому поведінці, відчуженості від школи, втрати інтересу до навчання, сімейних

конфліктів тощо [5].

Так, автором доведено, що використання історико-педагогічної спадщини, педагогічних поглядів та досвіду з питань формування здорового школяра, які належать видатним педагогам минулого – Я. Коменському, І. Песталоцці, К. Ушинському, П. Лесгафту, А. Макаренку і В. Сухомлинському, дозволить більш ефективно й послідовно розробляти соціально-педагогічну систему роботи з цієї проблеми в сучасних умовах. Педагогічний досвід минулого підтверджує думку про те, що позбавитися такого соціального явища, як погіршення стану здоров'я населення, дітей і учнівської молоді, можна лише загальними зусиллями всього суспільства.

Це визначення покладено в основу розробки авторської концептуальної моделі культури здоров'я особистості.

Формування культури здоров'я у сучасному суспільстві є складним інтегративним процесом. Серед факторів, що роблять найбільший вплив на формування культури здоров'я людини, є педагогічний фактор, адже саме в просторі ВНЗ формуються основи фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я студентів.

Умови для формування культури здоров'я студентів є переважно несприятливими, говорячи про більшість маємо зазначити, що студенти проявляють індивідуальну готовність до ведення здорового способу життя та формування особистої культури здоров'я. На заваді даному процесу стають педагогічні, економічні та соціальні умови. А саме, зміст навчального матеріалу та рівень підготовки викладацького складу недостатній для здійснення формування культури здоров'я студентів. Нераціональне розподілення навантаження на студента призводить до перевтоми. Шкідливо на здоров'я впливає перехід до стобальної системи оцінювання, а точніше не до кінця відпрацьований механізм відпрацювання пропущених через хворобу занять. Студенти через боязнь втратити бали відвідують заняття в хворому стані тим самим сприяючи розповсюдженню хвороби серед учасників навчально-виховного процесу. Соціальна реклама більше підтримує нездоровий спосіб життя, мова йде про рекламу тютюнових виробів та алкоголю, насилля, жорстокість страх домінує у інформаційних мережах. Студенти через недостатнє матеріальне забезпечення поєднують навчання і роботу, що негативно відбивається на їхній успішності. Тому формування культури здоров'я для багатьох студентів є питанням неактуальним оскільки вони більше зайняті вирішенням першочергових, на їх думку, завдань, а саме навчання для можливості отримання стипендії що дозволить забезпечувати свої первинні потреби в їжі та одязі [9].

Таким чином вирішення педагогічної проблеми з формування культури здоров'я студентів залежить першочергово від правильно складених програм проходження навчального матеріалу. Зміст занять має відповідати конкретним умовам в яких проходять заняття в даному вузі і при цьому має забезпечити вирішення завдань занять. Навчальну програму складає викладач, тому він і несе основну відповідальність за ефективність формування основ культури здоров'я студентів у ВНЗ де він працює. Умови проведення занять у кожному закладі різні тому і не може бути універсальної програми з формування культури здоров'я усіх студентів України. Проте, визначити основні засоби впливу на особистість з метою розвитку у неї навичок ведення здорового способу життя та формування культури здоров'я можливо, що ми плануємо реалізувати у своїх педагогічних умовах нашого дослідження.

Збереження і формування здоров'я залежить від самої людини, її способу життя, цінностей, установок, ступеню гармонізації її внутрішнього світу і відносин з навколишніми. Вихід з цієї ситуації полягає у зміні ставлення людини до самої себе, свого здоров'я. Турбота про здоров'я, його зміцнення повинні стати ціннісними мотивами, які б формували, регулювали і контролювали спосіб життя молоді людини. У структурі культури здоров'я студентської молоді, окрім стійкої мотивації здорового способу життя, значне місце повинно відводитись компетентності в царині здорового способу життя,

оволодінню рекреативними, здоров'язбережувальними технологіями педагогічної діяльності і способами здоров'язбережувальної поведінки.

Висновок. В даній статті ми розглянули та проаналізували питання щодо пошуку форм, засобів, методів формування культури здоров'я студентської молоді.

На нашу думку, найбільш успішними роботами з формування культури здоров'я студентської молоді в Україні є праці В. Бабаліч та А. Хайлацана, які запропонували дієві технології та умови покращення рівня культури здоров'я студентів. Проте, ми не зустріли поглибленого дослідження формування культури здоров'я студентів медичних коледжів у позааудиторній діяльності.

Тому, під час наступних досліджень даної проблематики передбачаємо, що культура здоров'я студентів медичних коледжів в позааудиторній діяльності істотно підвищиться, якщо запровадити ряд нових педагогічних умов, та експериментально перевірити їх.

Література:

1. Бабаліч В. А. Формування у студентів медичного коледжу готовності до пропаганди і реалізації ідей ЗСЖ у майбутній професійній діяльності: Дис...канд. пед. наук. / В.А. Бабаліч. – Кіровоград., 2006. – 259с.
2. Брехман И. И. Валеология – наука о здоровье / И.И. Войтенко. – М.: Физкультура и спорт, 1990. – 208с.
3. Войтенко В. П. Здоровье здоровых / В.П. Войтенко. – К.: Здоров'я, 1991. – 248с.
4. Горашук В. П. Концептуальні основи формування культури здоров'я школяра// Нові технології навчання. – К.: НМЦВО, 2000. – Вип. 28. – С. 206-212.
5. Горашук В.П. Формирование культуры здоровья школьников (теория и практика) / В.П. Горашук. – Луганск: Альма-матер, 2003. – 376с.
6. Присяжнюк С. Л. Країна вимираючого етносу / С.Л. Присяжнюк // Голос України. – 2015 – №. – С. 12.
7. Роль национальных программ Украины в педагогическом процессе высших учебных медицинских учреждений / В. Г. Карпенко, Н. М.Пасеашвили // Пробл. Мед. Науки та освіти. – 2005. – N 1. – С. 12-13.
8. Сущенко Л. П. Здоровий спосіб життя людини як об'єкт соціального пізнання: дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.03 / Людмила Петрівна Сущенко; Запорізький держ. ун-т. – Запоріжжя, 1997. – 185 с.
9. Хайлацан А. П. Культура здоров'я особистості як складова частина її фізичної культури /А.П. Хайлацан // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2014. – №3. – С 79-84.

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНІКИ ВИКЛАДАЧА ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗІ СТУДЕНТАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

**Калюжна Оксана Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри фізичної реабілітації
Кіровоградського інституту розвитку
людини**

У статті йдеться про підвищення рівня сформованості педагогічної техніки викладача з метою ефективної взаємодії зі студентами у напрямку формування здоров'язберігаючих компетентностей студентської молоді в умовах інклюзивної освіти.

Ключові слова: здоров'я, інклюзивна освіта, педагогічна техніка, здоров'язберігаючі компетентності, студентська молодь.

У сучасних умовах підвищується інтерес до педагогічної техніки в зв'язку з посиленням вимог до майстерності викладача в аспекті здійснення впливу на особистість студента в умовах інклюзивної освіти. Така постановка питання актуалізує проблему розвитку педагогічної техніки викладача, стимулює процес розкриття і повного використання творчого потенціалу сучасного педагога, що визначається в умінні ефективно впливати на вихованців.

Педагогічні явища, що стосуються педагогічної техніки, в усі часи та епохи привертали увагу філософів і прогресивних громадських діячів. Вагомим внеском у розв'язання багатьох питань проблеми є думки й праці відомих педагогів-класиків Я.А. Коменського, Й.Г. Песталотті, К.Д. Ушинського, А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського. Особливо значущий доробок педагога-експериментатора А.С.Макаренка, який уперше в історії увів у науковий обіг саме поняття «педагогічна техніка», визначив його дефініцію, обґрунтував сутність і виділив складові педагогічної техніки.

На сучасному етапі означена проблема залишається досить важливою. Ряд учених (І.А. Зязюн, Н.В. Кузьміна, О.Г. Мороз, А.В. Мудрик, В.Л. Омеляненко, В.О. Сластьонін, Н.М. Тарасевич та інші) у своїх науково-педагогічних дослідженнях акцентують увагу на питаннях педагогічної техніки. Огляд педагогічної літератури свідчить про постійний інтерес науковців до професійної підготовки та діяльності педагога (О.М. Олексюк, О.А. Апраксина, Н.Г. Ничкало, О.М. Пехота, Т.І. Сущенко та шляхів удосконалення навчально-виховного процесу у вищих педагогічних навчальних закладах (Г.Ф. Пономарьова, В.О. Тюріна).

Для успішної реалізації потенційних можливостей педагогів вищих навчальних закладів у напрямку формування здоров'язберігаючих компетентностей студентської молоді та їх ефективної соціальної адаптації радимо опиратись на ряд методичних рекомендацій:

- врахування індивідуальних особливостей сучасних студентів, їх інтересів та потреб;
- підвищення рівня інтелектуальної компетентності та емоційної компетентності викладачів;
- налагодження міжособистісних взаємин та створення ціннісно-орієнтаційної єдності в студентському та педагогічному колективах;
- розвиток здоров'язберігаючого світогляду студентів, спонукання до обміну досвідом між однолітками, до участі в культурно-масових заходах, до системної самоосвіти із використанням Internet-ресурсів [1; 2].

Запропонована нами педагогічна технологія спрямована на підвищення рівня сформованості педагогічної техніки викладача в умовах інклюзивної освіти і розкриття його творчого потенціалу в аспекті майстерності взаємодії із суб'єктами виховання з метою формування здоров'язберігаючих компетентностей студентської молоді. Пропонованій технології притаманна низка особливостей, сутність яких виходить із сучасних підходів до функціонування освітнього середовища та з урахування специфіки означеної проблеми. Основні з них такі:

- орієнтація на обмін досвідом та колегіальний пошук варіантів розв'язання різноманітних педагогічних ситуацій;
- інтеграція змісту всієї роботи, що передбачає здійснення органічного взаємозв'язку складових педтехніки, різних наук і дисциплін при одночасній їхній диференціації та гармонійному поєднанні з роботою з підвищення фахової компетенції викладача;
- установка на подальше постійне вдосконалення, що забезпечує реалізацію мотиваційного компонента психологічної готовності до самовдосконалення [4].

Педагогічна техніка як цілісна інтегративна система складається із ряду взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів: техніки педагогічного спілкування, техніки

мовлення, техніки саморегуляції, техніки зовнішності[5].

Дослідження педагогічної техніки як соціально-педагогічного явища підтвердило думку про її значущість, яка не зменшується з часом. Аналіз першоджерел та наукових досліджень дав змогу винести судження про те, що підвищення рівня сформованості педагогічної техніки викладача в умовах інклюзивної освіти сприятиме успішній самореалізації особистості викладача і є необхідним компонентом ефективної організації інноваційної діяльності.

Література:

1. Бех І.Д. Проблеми розвитку школярів та забезпечення їхнього здоров'я / І.Д.Бех // Директор школи: наук.-практ. журнал для керівників закладів освіти. – 2002. – № 4. – С. 24 – 28.
2. Булич Е.Г., Мурахов І.В. Валеологія. Теоретичні основи валеології: Навч. посіб. / Е.Г.Булич, І.В.Мурахов – К. : ІЗМН, 1997. – 224 с.
3. Калюжна О.І. “Здорова дитина – щаслива родина”: програма спецкурсу для батьків та вихователів / О.І.Калюжна – Кіровоград, 2004. – 20 с.
4. Педагогічна техніка: Програма спецкурсу й методичні рекомендації / Укл. С.А. Болсун.– Кіровоград, 2002.– 35 с.
5. Соціально-педагогічний словник / за ред. В.В.Радула. – К.: “ЕксОб», 2004. – 304 с.

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ТА ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

**Січкарь Ольга Юріївна,
старший викладач кафедри фізичної
реабілітації Кіровоградського інституту
розвитку людини**

У статті представлено рекомендації щодо формування здоров'язберігаючих та професійних компетентностей майбутніх фахівців фізичної реабілітації. Уточнено особливості їх застосування у навчально-виховному процесі професійної підготовки фахівців із фізичної реабілітації.

Ключові слова: фізична реабілітація, фізичний реабілітолог, здоров'язбереження, навчальний заклад, професійна компетентність

Актуальність та мета дослідження. Здоров'я населення є інтегральним показником соціального, економічного, духовного добробуту суспільства, його найбільшою цінністю. Система освіти та виховання дітей і молоді повинна бути могутнім джерелом розвитку здорової нації. Саме реабілітація, як один із найбільш важливих напрямів у системі охорони соціального здоров'я, спрямована на профілактику й лікування захворювань, що призводять до тимчасової чи стійкої втрати працездатності, а також на повернення хворих та людей з інвалідністю у суспільство і до суспільно корисної праці. Проблема формування здоров'язберігаючих та професійних компетентностей майбутніх фахівців фізичної реабілітації ще недостатньо досліджена в педагогічній теорії, зокрема поза увагою дослідників все ще залишаються сутність, структура професійної компетентності, не отримали ґрунтового розкриття й обґрунтування зміст, форми і методи формування компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації в процесі їх фахової підготовки у вищих навчальних закладах України. Сучасні реабілітаційні установи потребують конкурентоспроможного, соціально та професійно мобільного, самостійного, ініціативного, відповідального фахівця, який спроможний активно й творчо будувати свої відносини з людьми, адекватно оцінювати себе як професіонала, готовий до постійного професійного розвитку.

Мета статті: розкрити рекомендації щодо формування здоров'язберігаючих та професійних компетентностей майбутніх фахівців фізичної реабілітації.

Огляд наукових праць із проблеми. Проблема професійної підготовки фахівців із фізичної реабілітації знайшла відображення в багатьох дослідженнях. Зокрема, розроблено понятійний апарат підготовки фахівців із фізичної реабілітації (О. Вацеба, Г. Верич, Т. Круцевич, В. Мухін, В. Мурза, С. Попов, Є. Приступа), висвітлено загальні питання професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації у вищих навчальних закладах (Н. Белікова, А. Герцик, Т. Д'яченко, В. Кукса, О. Міхеєнко, Л. Сущенко)

Виклад основного матеріалу. Вища освіта виконує особливу, ключову функцію у формуванні сучасної людини, її інтелектуального та духовного потенціалу. Стратегія розвитку сучасного українського суспільства в умовах соціально-економічних реформ об'єктивно потребує підвищення вимог до освітньої системи та професійної підготовки фахівців високої кваліфікації. В цих умовах професійна компетентність майбутнього фахівця стає основним системоутворювальним фактором, що визначає його підхід до виконання практичних завдань формування і покращення здоров'я суспільства.

«Компетентність на сучасному етапі є показником якості вищої освіти, що формує основи її професійного аспекту, необхідного для прийняття рішень і діяльності у сфері обраної професії» [5, с. 3]. «Характерними рисами системи освіти на сучасному етапі є тенденції демократизації, гуманізації, що віддзеркалюють потреби суспільства у вільних освічених громадянах, у визначенні їх права обирати той рівень освіти, який дозволить максимально розвивати свої здібності, задовольняти різні освітні потреби»[5, с. 7].

У наукових і науково-методичних джерелах виділяються ключові компоненти професійної компетентності: інформаційна, комунікативна, продуктивна компетентність, автономізація як здатність до саморозвитку, самоорганізації, творчості, самовизначення, самоосвіти, конкурентоспроможність, моральна, психологічна, предметна, соціальна, математична, мовна та ІКТ-компетентність як здатність ефективно взаємодіяти з новітніми інформаційними засобами комунікації. З огляду на зазначене можна стверджувати, що під професійною компетентністю слід розуміти таку організацію його життя і професійної діяльності, коли на основі бази знань, умінь, навичок та усвідомленого розуміння своєї ролі, безперервного самовдосконалення й саморозвитку власної особистості він забезпечує оптимальний варіант організації своєї трудової діяльності з надійними, наперед визначеними результатами.

Ступінь сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації визначається активністю суб'єктів і відповідністю процесу професійної підготовки їхнім індивідуальним особливостям.

Теоретичний аналіз наукових досліджень дав змогу виділити основні рекомендації щодо формування здоров'язберігаючих та професійних компетентностей майбутніх фахівців фізичної реабілітації.

1. Доцільно посилити увагу до системності і послідовності організації навчально-виховного процесу підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації заходів фізичної реабілітації на різних етапах уходження їх у професію; організовувати круглі столи, науково-методичні семінари з метою обговорення проблем фізичної реабілітації та розробки шляхів конструктивного вирішення суперечностей у професійній підготовці студентів; стимулювати розробку спеціальних навчально-методичних матеріалів, що допомагають покращити професійну підготовку студентів на різних етапах входження їх у професію.

2. Науково-педагогічним працівникам в процесі викладання дисциплін різних циклів сприяти розвитку у студентів рефлексії, усвідомлення суперечностей в їх ставленні до здійснення заходів фізичної реабілітації, як у повсякденному житті, так і в майбутній професійній діяльності; звертати увагу в процесі навчання і виховання на обґрунтування думок, що допомагають студентам здійснювати заходи фізичної реабілітації,

конструктивно протистояти явищам скептицизму, цинізму як у власній свідомості, так і в найближчому оточенні.

При вивченні навчальних дисциплін у студентів виникає ряд труднощів суб'єктивного та об'єктивного характеру. Суб'єктивні труднощі полягають у тому, що ряд студентів мають недостатній базовий рівень підготовки із загальнотеоретичних дисциплін медико-біологічного профілю. Об'єктивні труднощі визначаються тим, що студенти повинні засвоїти великий обсяг навчального матеріалу з кожної дисципліни, осмислити його шляхом побудови логічних взаємозв'язків, уміти відтворити не тільки теоретичні знання, але й продемонструвати практичні навички. Рівень підготовки та відсоток засвоєння матеріалу кожним студентом є різним і залежить від соціально-економічних умов, психологічних особливостей особистості, рівня інтелектуального розвитку. Для їх оцінки необхідно проводити контроль знань. Він стимулює пізнавальну активність, виявляє недоліки в навчальному процесі, прогалини в знаннях студентів і дозволяє їх відкорегувати. Контроль позитивно впливає на розвиток пам'яті та мислення студентів, звички до систематичної праці, підвищує відповідальність за виконану роботу, сприяє формуванню активної життєвої позиції, розвиває потребу у набутті професійних знань та навичок, тобто формує якості, необхідні висококваліфікованому спеціалісту. Важливою ланкою в методологічній ієрархії принципів особистісно орієнтованого навчання є виявлення суб'єктивного досвіду студента. Це передбачає не просто впровадження у свідомість студента змісту понять, а погодження цього змісту із суб'єктивним досвідом студента, тобто з його

«залишковими» знаннями з інших дисциплін, які є базовими для засвоєння подальших знань інтегральних навчальних предметів. Такий принцип вимагає корекції змісту модуля під фактичні знання студента, розробки додаткових завдань для ліквідації прогалин у знаннях, контроль засвоєної інформації і перехід до наступного модуля.

3. Проблемне навчання є одним із ключових методів підвищення якості підготовки студентів. Воно прищеплює молодим фахівцям дослідницькі навички, вміння самостійно отримувати і аналізувати знання. Його суть полягає в тому, що в процесі навчання створюються проблемні ситуації (ситуаційні задачі), для розв'язання яких необхідна сукупність знань, набутих на різних етапах виконання навчального плану

4. Доцільно використовувати у навчальному процесі при викладанні дисциплін професійної й практичної підготовки професійний тренінг – форма активного навчання фахівців, призначена для формування комплексної навички конкретного виду ділової поведінки (професійної діяльності і професійного спілкування). Це досягається в ході ігрового імітаційного моделювання до вирішення професійно орієнтованих ситуацій, що безперервно ускладнюються, при педагогічно доцільному поєднанні індивідуальної й групової ігрової діяльності студентів.

5. На підвищення ціннісно-смыслового компонента професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації може бути спрямована організація виховної роботи зі студентами. Викладачам профільної кафедри та кураторам академічних груп доречно проводили організаційно-виховні заходи, які популяризують обрану професію; зустрічі з практиками, в рамках яких розкриваються особливості професійної діяльності з різними категоріями населення; тренінги, спрямовані на особистісне зростання, формування навичок комунікативної взаємодії й конструктивного розв'язання міжособистісних конфліктів.

6. Однією зі складових практичної підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації, яка передбачає оволодіння студентами сучасними методами наукових досліджень, формами організації діяльності з надання реабілітаційної допомоги при різних захворюваннях, формування у них на базі одержаних знань професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень, є різні види практики. Тільки використовуючи знання на практиці можна достатньо міцно оволодіти ними, набути умінь використовувати їх у різних професійних ситуаціях, саме на цій основі

розвивається творче мислення майбутніх фахівців із фізичної реабілітації, формується творчий підхід до розв'язання професійних завдань. Поряд зі знаннями, набутими в період теоретичного навчання у вищому навчальному закладі, в процесі практики студенти також набувають знання, джерелом яких є їх власна діяльність, тобто емпіричні, практичні знання, що є частиною особистого досвіду

Висновки та перспективи дослідження. Професійна підготовка майбутніх фахівців із фізичної реабілітації має потенційні резерви для більш результативного формування професійної компетентності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації. Ефективність формування здорового способу життя вимагає активного залучення суспільства до здоров'язбережувального процесу, формування в людей активної позиції щодо зміцнення і збереження власного здоров'я.

Література:

- 1.Крупа В.В. Методичні рекомендації щодо формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації / В.В. Крупа//Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»,№2 (8)/2013
- 2.Єрмаков І. Навчання і компетентність: пошуки сенсу і змісту / І. Єрмаков // Завуч (Шкільний світ). – 2005. – № 19. – С. 3–4.
- 3.Мухін В. М. Фізична реабілітація. Підручник / В.М. Мухін. – К.: Олімпійська література, 2000. – 423 с.
- 4.Мруга М. Р. Методи педагогічної діагностики та тенденції їх розвитку / М.Р. Мруга // Вісник Прикарпатського університету. Серія «Педагогіка». – Івано-Франківськ : Плай, 2005. – Вип. 11. – С. 76–82.
- 5.Самсутіна Н. М. Професійна компетентність як показник якості фахової підготовки майбутнього вчителя фізичної культури. Вісник Бердянського державного педагогічного інституту / Н. М. Самсутіна. – Бердянськ, 2011. – Вип. 9. – С. 34–39.
- 6.Титаренко Л. М. Формування екологічної компетентності студентів біологічних спеціальностей університету : автореф. дис.... канд. пед. наук / Титаренко Л. М. – К., 2007. – 20 с.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ КОЛЕДЖІВ ЯК УМОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

**Лелека Наталія Валентинівна,
викладач вищої категорії Кіровоградського
медичного коледжу ім. Є. Й. Мухіна**

Проблема формування культури здоров'я особистості є однією з найбільш важливих для сучасного суспільства.

Культура здоров'я – це важливий складовий компонент загальної культури людини, що визначає формування, збереження та зміцнення її здоров'я. Культурна людина є не тільки «споживачем» свого здоров'я, але й його «виробником».

Ключові слова: *культура, культура здоров'я, студентська молодь, фізична культура, фізичне виховання.*

Постановка проблеми. Згідно з оцінками експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я, від 70 до 80% смертних випадків в розвинених країнах пов'язані зі способом життя. Сформована ситуація багато в чому є наслідком низької культури здоров'я, що проявляється в різкому збільшенні поширеності шкідливих звичок, низьким рівнем духовної і фізичної культури (в тому числі і серед медичних працівників), погіршенням стану навколишнього середовища, умов праці, побуту і відпочинку [5].

Поряд із зазначеними причинами, погіршення стану здоров'я населення обумовлено також недоліками в організації охорони здоров'я і втратою позицій профілактичної

медицини. В значній мірі цьому сприяє система медичної освіти, що віддає пріоритет підготовці фахівців лікарняного профілю.

В час, коли задекларований державою напрям на європейську інтеграцію, нестабільної економічної ситуації, військових подій – Україні необхідне молоде покоління з високим рівнем освіченості, культури й здоров'я, здатне сприймати загальнолюдські цінності, творчо, продуктивно та довго діяти в будь-якій професійній сфері.

Цілі статті:

– дослідити та висвітлити результат аналізу науково-дослідної літератури з проблематики дослідження;

– створити орієнтовний план покращення культури здоров'я студентської молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення проблеми здоров'я на методологічному, теоретичному й практичному рівнях взагалі й формування культури здоров'я зокрема, висвітлені у вітчизняних і зарубіжних працях філософів і культурологів: В. Казначєєва, В. Климової, В. Скуміна, Є. Спіріна, І. Фролова та ін.; психологів: В. Леві, А. Маслоу та ін.; медиків: М. Амосова, Г. Апанасенка, Т. Бойченко, В. Войтенка, Р. Герберда, М. Гончаренко, Ю. Лисицина, І. Мільман, І. Муравова, В. Петленка, Л. Попової та ін.; педагогів-класиків: Я. Коменського, Дж. Локка, А. Макаренка, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін.; сучасних педагогів: В. Бабаліч, С. Васильєва, С. Волкової, Г. Долинського, О. Дубогай, Л. Жаліло, С. Кириленко, В. Оржеховської, Л. Татарнікової, Г. Шевченко та ін.; валеологів: Ю. Андрєєва, Б. Болотова, І. Брехмана, В. Зайцева, П. Іванова, В. Калбанова, В. Лободіна, Г. Малахова, І. Невмивакіна, Т. Тихоплава та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. У нинішніх умовах життя спостерігається стійке погіршення стану здоров'я та фізичного розвитку студентської молоді. Прослідковується загальне збільшення кількості серцево-судинних захворювань, погіршення функціональних резервів організму, системне порушення постави, наявність різних вад опорно-рухового апарату, зниження рівня фізичної підготовленості тощо.

Науковці визначили, що за останні роки спостерігається збільшення контингенту, що відноситься до спеціальних медичних груп на початку навчання у ВНЗ та їх поповнення до останнього року викладання фізичного виховання, не виключенням є і медичні вузи.

Така тенденція відбувається на фоні низького рівня фізичної підготовленості студентів, послаблення функцій нервової системи впродовж навчання та в період сесії, що негативно впливає на формування здоров'я майбутніх фахівців.

Культура здоров'я є важливим фактором формування і зміцнення здоров'я студентської молоді.

Ставлення до формування основ культури здоров'я, як педагогічної умови професійної підготовки, сприяє успішності в будь-якій сфері професійної діяльності, так як гарне здоров'я є передумовою для високоефективної праці, творчої активності, найбільш повної самореалізації особистості.

Особливе місце у розв'язанні цього питання відводиться підвищенню рівня професіоналізму медичних працівників з середньою освітою (фельдшерів, медичних сестер, акушерів, фармацевтів тощо).

Так, зокрема фельдшер – спеціальність змістовна та багатогранна. У міських і районних медичних установах він може бути асистентом або помічником лікаря, працівником швидкої допомоги, може працювати у військовій частині, у медичному пункті аеропорту, залізничної станції або морського порту. Проте, основним призначенням цієї професії є надання медичної долікарської допомоги жителям сільської місцевості. У селах формуються фельдшерсько-акушерські пункти, які представляють собою невеликі сільські лікарні, в яких фельдшер є і завідувачем, і лікарем, і медсестрою і, досить часто, акушером. Саме у таких умовах на фельдшера чекають серйозні фізичні випробовування на витривалість та сформованості основ культури здоров'я, так як робота пов'язана з нічними викликами, роботою по вихідним дням або взагалі без них, з

постійним пересуванням на досить великі відстані в несприятливих кліматичних умовах, іноді – при відсутності транспорту. У таких самих умовах працюють і медичні сестри. Ця професія належить до одних із найважчих з медичної точки зору та найбільш ризикованих. Значну частину робочого часу медсестри завантажують свій опорно-руховий апарат як статично, так і динамічно. В результаті неправильного використання біомеханіки тіла у них з'являються захворювання хребта, утворюється варикозне розширення судин [2].

Специфікою даної професії є робота з великою варіабельністю різних станів госпіталізованих пацієнтів: нерухомих, у важкому стані, залежних від допомоги медсестри. Тобто, медсестра як і фельдшер повсякденно разом з інтелектуальною працею працює фізично, іноді з досить великим навантаженням та потребує також сформованості високої культури здоров'я.

Поряд з цим, поліпшення якості медичної допомоги вимагає змінити ставлення медичних працівників до підходу санітарно-просвітницької роботи, пропаганді та формуванню здорового способу життя кожного члена суспільства, можливості участі самої людини у підтримці власного здоров'я і профілактиці ряду захворювань, перевтоми і передчасного старіння організму.

Таким чином, знання, вміння та особистий приклад формування культури здоров'я відіграє ключову роль у професійному становленні особистості, а формування основ культури здоров'я студентів медичних коледжів, на нашу думку, виступає найважливішим компонентом професійного навчання студентів.

Висновок. Аналіз філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної, культурологічної, медичної та валеологічної літератури дає підстави стверджувати, що в цій проблемі не вивчена належним чином педагогічна система формування основ культури здоров'я студентів медичних коледжів як умова професійної підготовки, її методологічне, теоретичне обґрунтування та практичне забезпечення.

Під час наступних досліджень даної проблематики передбачаємо, що культура здоров'я студентів медичних коледжів істотно підвищиться, якщо:

- створити облік готовності до формування основ культури здоров'я, визначити вихідний рівень валеологічної культури студентів медичних коледжів (на прикладі студентів Кіровоградського медичного коледжу ім. С.Й. Мухіна);
- створити педагогічні умови для формування основ культури здоров'я студентів медичних коледжів;
- включити студентську молодь в активну діяльність по самооздоровленню з допомогою студентського самоврядування та створення соціальної групи (клубу);
- впровадити здоров'язберігаючі технології формування основ культури здоров'я студентської молоді.

Література:

1. Герасименко С. В. Управление научно-исследовательской деятельностью субъектов инновационного процесса в педагогическом колледже: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / С.В. Герасименко. – Волгоград, 2004. – 20 с.
2. Егоров В. В. Педагогика высшей школы / В.В. Егоров, Э.Г. Скибицкий, В.Г. Храпченков. – Новосибирск: САФБД, 2008. – 260 с.
3. Закон України «Про фізичну культуру та спорт» від 19.05.2015 № 453 – VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kodeksy.com.ua/dictionary/f/fizkul_turno-zdorovcha_diyal_nist.htm
4. Зеленський Р. М. Місце і роль позааудиторної фізкультурно-оздоровчої роботи в системі діяльності ВНЗ [Електронний ресурс] / Р.М. Зеленський. – Режим доступу: www.rusnauka.com/8_NMIV_2013/Pedagogica/2_131541.doc.htm
5. Круцевич Т. Ю. Основные направления совершенствования национальной системы физического воспитания молодежи / Т. Ю. Круцевич // Олимпийский спорт и спорт для всех : тезисы V Междунар. науч. конгр. – 2001. – С. 350.;

МЕТОДИ ОБ'ЄКТИВНОЇ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЛФК

Дудник Антон Олександрович,
студент 2 курсу спеціальності
«Фізична терапія, ерготерапія»
Кіровоградського інституту розвитку
людини,

Січкарь Ольга Юріївна,
старший викладач кафедри фізичної
реабілітації
Кіровоградського інституту розвитку
людини

У статті представлено застосування існуючих методик оцінки впливу фізичних навантажень на функціонування серцево-судинної, гемоциркуляторної та дихальної систем. Висвітлено методики використання новітніх методів аналізу реакції людського організму під впливом фізичних навантажень.

Ключові слова: фізичні навантаження, реабілітаційні заходи, методи дослідження, лікувальна фізична культура, людський організм.

Актуальність та мета дослідження. Використання фізичних вправ та природних чинників в ЛФК з профілактичною і лікувальною метою у комплексному процесі відновлення здоров'я, фізичного стану та працездатності хворих і інвалідів є дієвим інструментом впливу, спрямованим на підвищення якості здоров'я організму.

«Тренований до фізичних навантажень організм стає більш стійким до навколишніх умов середовища, а також характеризується специфічними особливостями функціонування окремих фізіологічних систем як у спокої, так і під час навантаження» [2, с.5].

Основне завдання ЛФК – це використання методів в усуненні порушень людського організму, які виникли в процесі його життя та відновлення його фізичної працездатності.

Тому використання об'єктивних методик оцінки зміни адаптаційного потенціалу при застосуванні методів ЛФК та проведення цілеспрямованих дій у відновленні фізичної працездатності є дуже важливою складовою частиною оцінки ефективності даних заходів. Важливою складовою у об'єктивному контролі є діагностика фізичного здоров'я та фізичного стану людини, оцінка функціонального стану вегетативних систем організму, серцево-судинної системи і гемодинаміки та системи зовнішнього дихання.

Мета статті: розглянути методи оцінки ефективності реабілітаційних заходів при проведенні ЛФК

Огляд наукових праць із проблеми. Проблема дослідження ефективності реабілітаційних заходів при проведенні ЛФК знайшла своє відображення в працях багатьох науковців. Зокрема, розроблено методичні рекомендації присвячені застосуванню існуючих методик оцінки впливу фізичних навантажень на функціонування (Б.В. Дикий, П.П. Добра, И. В.Аулик, М.М.Линець, А.М. Максименко, В.С. Кузнецов).

Виклад основного матеріалу. Лікувальна фізична культура (ЛФК) — метод лікування, що полягає в застосуванні фізичних вправ і природних факторів природи до хворої людини з лікувально-профілактичними цілями. В основі цього методу лежить використання основної біологічної функції організму — руху.

Перед призначенням ЛФК визначаються завдання використання фізичних вправ,

підбираються засоби і форми для їх вирішення. Щоб зробити все це правильно, необхідно враховувати фазу розвитку хвороби, реакцію на організму, стан органів і систем, не залучених у хворобливий процес, психічну реакцію хворого на захворювання та інші її індивідуальні особливості.

У всіх випадках важливо дотримувати принцип поєднання загальної і місцевої дії фізичних вправ, пам'ятаючи, що одужання багато в чому залежить від загального стану організму хворого [3, с.22].

Кожна фізична вправа, використана в ЛФК, здійснює поновлюючий, підтримуючий або профілактичний вплив на хворого. Тому при призначенні ЛФК потрібно визначити спрямованість її використання: з метою відновлення порушених функцій, для підтримки здоров'я будуються різні приватні методики, що відображають своєрідність патофізіологічних і клінічних проявів захворювання у окремого хворого або групи хворих, складені за нозологічною ознакою. Основними принципами застосування ЛФК є цілісність організму (єдність психічного і фізичного), єдність середовища і організму (соціального і біологічного), єдність форми і функції, загального і місцевого, лікування і профілактики (У. Н. Мохів, 1984) [Цит. за 4, с.257].

Методика ЛФК повинна бути заснована на загально педагогічних принципах. Ефективність її можлива лише при активному відношенні хворого до занять. Застосовуються фізичні вправи помірної або великої інтенсивності. Характерна особливість цього варіанту дозування в тому, що вони не збільшуються в процесі курсу ЛФК. Заняття повинне не стомлювати хворого, а викликати відчуття бадьорості, приливу сил, поліпшення настрою.

Тренуюче дозування застосовується в період одужання коли необхідно нормалізувати всі функції організму хворого, підвищити його працездатність або добитися високого ступеня компенсації. Фізичні навантаження при виконанні як загальнорозвиваючих, так і спеціальних вправ підвищуються за рахунок різних методичних прийомів і дозуються, щоб викликати стомлення [3, с.22].

Методи дослідження ефективності ЛФК залежать від характеру захворювання, оперативного втручання, травми. Загальновизнаним правилом є визначення фізіологічної кривої навантаження у процесі занять ЛФК. Розрізняють такі види контролю: експрес-контроль, поточний і етапний контроль.

Експрес-контроль застосовують для оцінки ефективності одного заняття (терміновий ефект). Для цього вивчають безпосередню реакцію хворого на фізичне навантаження. Проводяться лікарсько-педагогічні спостереження, визначається ЧСС, дихання і артеріальний тиск до, під час і після заняття. Отримані дані дають змогу побудувати фізіологічну криву навантаження, що при вірно спланованому занятті поступово підвищується у вступній частині, досягає свого максимуму в середині основної і знижується у заключній частині заняття. Під час експрес-контролю рекомендується використовувати радіотелеметричні методи дослідження (телеелектрокардіограф, електрокардіосигналізатор та ін.), що мають особливо велике значення при серцево-судинній патології.

Поточний контроль проводять протягом всього періоду лікування не менше ніж раз на 7-10 днів, а також при зміні рухового режиму. Він дає можливість своєчасно вносити корективи у методику занять, програму фізичної реабілітації. Використовують клінічні дані, результати функціональних проб, показники інструментальних методів дослідження, антропометрії.

Етапний контроль проводять для оцінки курсу лікування загалом (кумулятивний ефект), для чого перед початком занять ЛФК і при виході з лікарні поглиблено обстежують хворого. Використовують антропометричні виміри і, залежно від характеру патології, проводять функціональні проби і спеціальні методи дослідження, що свідчать про стан тієї чи іншої системи: серцево-судинної, дихальної, нервової, опорно-рухового апарату та ін. Так, для визначення функціонального стану серцево-судинної системи

застосовують динамічні проби з різними фізичними навантаженнями: присіданнями, ходьбою на місці, бігом, підскоками, вправами на велоергометрі, тредмолі, сходження по східцях. За реакцією ЧСС, артеріального тиску, часу відновлення цих показників після навантаження робиться висновок про функціональний стан серцево-судинної системи і дається оцінка фізичної працездатності на даний час.

Висновки та перспективи дослідження. Застосування існуючих методик оцінки впливу фізичних навантажень на функціонування людського організму, надасть можливість тренерам та спортсменам об'єктивно оцінювати структуру та об'єм тренувального процесу, виявити можливості корекції з метою його оптимізації.

Спеціалістам з медичної реабілітації дозволить об'єктивно оцінити ефективність проведення реабілітаційних заходів і визначити шляхи вдосконалення застосування процедур з ЛФК.

Література:

1. Аулик И. В. Определение физической работоспособности / И. В. Аулик. – М.: Медицина, 1990. – 192 с.
2. Дикий Б.В. Методи об'єктивної оцінки ефективності реабілітаційних заходів при проведенні ЛФК: Методичні рекомендації / Б.В.Дикий, П.П.Добра. – Ужгород, 2013. – 55 с.
3. Кузнецов В.С. Теория и методика физического воспитания и спорта: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. / В.С. Кузнецов, Ж.К. Холодов – 2-е изд. испр. и доп.- М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 145с.
4. Линець М.М. Основи методики розвитку рухових якостей: Навчальний посібник для фізкультурних вузів /М.М. Линець. – Львів: «Штабр», 1997. –207 с.
5. Максименко А.М. Основы теории и методики физической культуры / А.М. Максименко. – М., 1999. –544 с.

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Нагорний Павло Нуссередінович,
студент 2 курсу спеціальності «Фізична
терапія, ерготерапія» Кіровоградського
інституту розвитку людини,

Калюжна Оксана Іванівна, кандидат
педагогічних наук, доцент кафедри
фізичної реабілітації Кіровоградського
інституту розвитку людини

У статті з'ясовується можливість навчальних закладів у напрямку формування здорового способу життя школярів в умовах інклюзивної освіти. В результаті проведеного нами аналізу з'ясувалося, що процес формування здорового способу життя має важливе значення для школярів з обмеженими можливостями

Ключові слова: інклюзія, здоровий образ життя, здоров'я.

Актуальність та мета дослідження. Фізична культура і спорт є важливим фактором для реабілітації та соціально-побутової адаптації людини з обмеженими можливостями. Важливо вміти організувати роботу для правильного формування знань і умінь про здоровий спосіб життя.

Мета статті полягає у встановленні можливостей загальноосвітніх навчальних закладів у напрямку формування здорового способу життя в умовах інклюзивної освіти

Огляд наукових праць із проблеми. Проблеми інклюзивної освіти вивчалися в

роботах багатьох вчених і спеціалістів: Паливода А., Чорнобой Е., Азін В., Байда Л., Буров С., та інших. Всі ці роботи присвячено інклюзивна освіта для дітей шкільного віку та їхні проблеми у розвитку та навчанні вагому частину я кого формує саме спосіб життя.

Виклад основного матеріалу. Проблема формування здорового способу життя та зміцнення здоров'я учнів стає пріоритетним напрямком розвитку інклюзивної освітньої системи сучасної школи. Важливим завданням даного напрямку є підготовка освіченої, творчої людини, яка вміє адаптуватися до мінливої соціально-економічному середовищі, раціонально організує самостійну діяльність, в тому числі і діяльність з ведення здорового способу життя.

Правильна організація навчання сприяє формуванню уявлень про здоров'язберігаючих факторах і навчить дітей відрізняти здоровий спосіб життя від нездорового, допоможе в подальшому берегти своє здоров'я і здоров'я оточуючих, сформує поняття про шкідливі звички.

Тільки з самого раннього віку можна прищепити школярам знання, навички та звички в області охорони здоров'я. Дані навички згодом перетворюються в найбільш важливий компонент загальної культури людини і вплинуть на формування і розвиток здорового способу життя всього суспільства. За фізичний потенціал відповідальні фізичне виховання, спорт, охорону здоров'я, система рекреації і т.д.

Загальновідомо, що здоров'я – одна з важливих соціальних цінностей сучасного суспільства. Отже, основною метою дослідження було визначення шляхів розвитку та формування здорового способу життя. Дуже важливе місце займає здоровий спосіб життя для школярів з обмеженими можливостями. У зв'язку з цим у них виникає постійна потреба у веденні здорового способу життя. Щоб правильно його сформулювати, потрібно визначити ще три важливих мети:

- глобальну – забезпечення психічного і фізичного здоров'я школярів в системі інклюзії;

- дидактичну – озброєння дошкільнят і школярів необхідними знаннями в галузі охорони здоров'я, прищеплення умінь, навичок і звичок, які дозволяють запобігати дитячий травматизм, що сприяють збереженню працездатності та здоров'я;

- методичну – оволодіння учнів знаннями фізіологічних основ процесів життєдіяльності людини, правил особистої гігієни, профілактики психічних розладів, соматичних захворювань, інфекцій, що передаються статевим шляхом, а також знаннями про шкідливий вплив на організм психотропних речовин

Велика відповідальність за досягнення цих цілей формування і розвитку здорового способу життя покладається, головним чином, на школу, але разом зі школою активно повинна взаємодіяти сім'я, в якій росте ця дитина. Саме в школі під контролем вчителів, педагогів ЛФК формується алгоритм ведення та побудови здорового способу життя, а домашніх умовах ці знання і вміння повинні закріплюватися. Спочатку потрібно познайомити школярів з поняттям «здоровий спосіб життя».

Знайомлення з інформацією про здоровий спосіб життя здійснюється в сім'ї, а щодо освітніх установ, інформування про це здійснюється вже з дитячого садка, а потім в школі. Вихователі повідомляють школярам про правила особистої гігієни, правильне харчування і проводять предметні заняття, прогулянки на свіжому повітрі. Підвищити ефективність педагогічного впливу по реалізації здоров'єзбереження і безпеки життєдіяльності можливо тільки при тісній взаємодії, взаєморозуміння з батьками. Відомо і науково доведено, що у дітей з порушенням інтелекту в дошкільному віці знання, вміння і навички повинні мати соціальний досвід їх застосування в реальному житті, інакше вони будуть втрачені. Отже, батьки повинні стати активними учасниками корекційно-виховного процесу, дотримуватися єдності вимог з педагогами і розуміти, що важливо не тільки оберігати дитину від небезпеки, а й готувати його до зустрічі з можливими труднощами, формувати уявлення про найбільш небезпечних ситуаціях, про необхідність дотримання заходів обережності, прищеплювати йому навички безпечної поведінки в

побуті.

Необхідно формувати у школярів з обмеженими можливостями вміння і навички збереження і зміцнення здоров'я. Тобто елементарні правила безпечної поведінки по відношенню до власного тіла, для цього необхідно розвивати у дитини почуття безпеки через тактильні відчуття і розуміння забороняють вербальних і невербальних символів.

В даний час в практику роботи шкіл та дитячих садків широко впроваджуються різні оздоровчі програми, що сприяють формуванню валеологічної грамотності, здорового способу життя учнів з обмеженими можливостями. Частіше стали проводитися дні Здоров'я, які сприяють розвитку рухової активності, комунікативних навичок і оздоровленню організму.

Уже в групі дошкільної підготовки діти з обмеженими можливостями і звичайні школярі більш детально дізнаються інформацію на уроках валеології, екології, ознайомленні про навколишній світ, про режим дня, фізичне навантаження і інші складові здорового способу життя.

Для ефективного та правильного ведення здорового способу життя діти з обмеженими можливостями здоров'я повинні забезпечуватися медико-соціальним супроводом, що включає, крім систематичного спостереження, індивідуальні програми навчання і корекції, таку важливу складову, як робота з середовищем (соціальним оточенням), в яку інтегрується дитина.

Підготовка до здорового способу життя дитини повинна стати головним напрямком в діяльності дошкільного навчального закладу. Це може виражатися не тільки через безпосереднє навчання дітей елементарним прийомам здорового способу життя, але з використанням ароматерапії, функціональної музики, психогимнастики, тренінгів, а також в роботі з сім'єю – проведення практичних занять з батьками на цю тему.

У школярів з обмеженими можливостями необхідно розвивати соціальну компетентність, навички спілкування з оточуючими. Дуже важливо знайти індивідуальний підхід до дитини з обмеженими можливостями. Особливо велику увагу необхідно звертати на корекцію особистості цих дітей. Здебільшого у таких дітей відзначається підвищена збудливість, спалахи гніву, легка мінливість настрою. Головне – залучати дітей до різних видів спорту.

Основними складовими компонентами здорового способу життя є фізична культура і спорт. Фізична культура і спорт виконують в суспільстві безліч функцій і охоплюють групи населення різного віку. Поліфункціональний характер даних складових проявляється в тому, що фізична культура і спорт – це розвиток фізичних, естетичних і моральних якостей людської особистості, організація суспільно корисної діяльності, дозвілля населення, профілактика захворювань, виховання підростаючого покоління, фізична і психо-емоційна рекреація і реабілітація, комунікація і т. д. Фізична культура і спорт є важливим фактором для реабілітації та соціально-побутової адаптації людини з обмеженими можливостями.

«Основна мета залучення школярів з обмеженими можливостями до регулярних занять фізичною культурою і спортом – відновити втрачений контакт з навколишнім світом, створити необхідні умови для возз'єднання із суспільством, участі в суспільно корисній праці і реабілітації свого здоров'я. Крім того, фізична культура і спорт допомагають психічному і фізичному вдосконаленню дітей з обмеженими можливостями, сприяючи їх соціальної інтеграції та фізичної реабілітації» [2, с.34].

При організації даної роботи виділяються основні напрямки:

- створення відповідних умов для занять фізичною культурою і спортом на спортивних спорудах і в місцях масового відпочинку;
- відкриття спортивних шкіл в системі додаткової освіти для дітей-інвалідів;
- розробка і виробництво спеціалізованого інвентарю та обладнання;
- підготовка тренерів, викладачів і фахівців з адаптивної фізичної культури;
- розробка і видання спеціалізованих методик і програм.

Заняття спортом переслідують декілька цілей:

1. Спорт в чистому вигляді як засіб самоствердження, з прагненням до лідерства і перемоги майже будь-яку ціну, в тому числі і ціною здоров'я.

2. Як спосіб зміцнити здоров'я, виправити фігуру, поліпшити самопочуття.

3. Як засіб соціальної та психологічної адаптації, залучення людей зі схожими інтересами, включаючи боротьбу зі сором'язливістю, демонстрацію своїх можливостей, боротьбу за свої права.

4. Комерційний або професійний спорт як тяжка робота, часом пов'язана з експлуатацією фізичних даних людини, і головний спосіб видобутку засобів існування.

Активізація роботи з дітьми, що мають обмежені можливості, в галузі фізичної культури і спорту, безсумнівно, сприяє гуманізації самого суспільства, зміни його ставлення до цієї групи населення, і тим самим має велике соціальне значення.

Висновки.

Активізація роботи з дітьми, що мають обмежені можливості, в галузі фізичної культури і спорту, безсумнівно, сприяє гуманізації самого суспільства, зміни його ставлення до цієї групи населення, і тим самим має велике соціальне значення.

Таким чином, найважливішим напрямком психолого-педагогічного супроводу розвитку дошкільнят і школярів з обмеженими можливостями при формуванні здорового способу життя є збереження і зміцнення здоров'я дітей, захист їх прав. Ефективність діяльності по формуванню ЗСЖ і безпечної поведінки школярів з обмеженими інтелектуальними можливостями залежить від успішності взаємодії та взаєморозуміння педагогів і батьків вихованців. Школярам з обмеженими можливостями необхідно допомагати формувати навички та вміння ведення здорового способу життя, заняття фізичною культурою і спортом.

Література:

1. Выготский Л.С. Принципы воспитания физически дефективных детей / Л.С. Выготский // Собр. соч.: В 6 т. – М., 1983. – Т. 5.
2. Специальная педагогика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Л.И. Аксенова, Б.А. Архипов, Л.И. Белякова и др.; под ред. Н.М. Назаровой. – 6-е изд., стер., – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 400 с.
3. Індекс інклюзії: дошкільний навчальний заклад: Навчально-методичний посібник / Кол. упорядників: Патрикеева О.О., Дятленко Н.М., Софій Н.З., Найда Ю.М. Під заг. ред. Шинкаренка В.І. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плєяди», 2013. – 100 с.
4. Кузава І.Б. Інклюзивна освіта дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку: теорія і методика / І. Б.Кузава. – Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2013. – 292 с.
5. Луцан Н.І. Підготовка дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі / Луцан Н. І., Вертугіна В. М. – Івано-Франківськ: НАІР, 2016. – 228 с.
6. Русова Софія: з маловідомого і невідомого: трилогія / С. Русова: [упор. Оксана Джус, Зіновія Нагачевська]. – Ч. І: Несторка української педагогічної літератури. – Івано-Франківськ: Гаманець, 2006. – 456 с.

СУЧАСНИЙ СТАН ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Бокієва Віта Олександрівна,
студент 3 курсу спеціальності «Фізична
реабілітація» Кіровоградського інституту
розвитку людини,

Шостак Ігор Олександрович,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
фізичної реабілітації Кіровоградського
інституту розвитку людини

Проблема фізичного виховання є предметом систематичних наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних учених. На сьогоднішній день серйозне занепокоєння викликає погіршення стану здоров'я сучасної української молоді. У підростаючого покоління різко прогресують хронічні ревматичні хвороби серця, гіпертонія, неврози, артрити, сколіози, ожиріння тощо. Тому нині активно йде переосмислення перспектив розвитку фізичного виховання.

Ключові слова: фізичне виховання, фізична культура, спорт, ВНЗ, індивід.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день фізична культура є важливим засобом підвищення соціальної і трудової активності людей. Кожен член суспільства має турботливо ставитися до свого здоров'я, своїх фізичних рис і здібностей має розуміти їхнє особисте і соціальне значення, повинен відчувати і реалізувати внутрішню потребу фізичної і духовної досконалості. Саме фізичне виховання є складовою всебічного розвитку особистості. Воно спрямоване на забезпечення фізичного розвитку індивіда, зміцнення здоров'я, морфологічне і функціональне вдосконалення організму людини. Чим більше розвинені фізичні і духовні сили, тим вищий рівень працездатності і результативності праці [1, с.156].

Безухов Д. наголошує на тому, що активність студента в процесі навчання повинна дидактично забезпечуватись, а рівень цієї активності зумовлений, з одного боку, індивідуальними особливостями особистості, що пізнає, з другого – особливостями заданої предметної діяльності, яка визначає особистий сенс активності студента й опирається на основні принципи й положення, що є засадами структурування змісту оздоровчих занять. Із зазначеного вище впливає наступне: потрібно залучати студентську молодь до занять фізичною культурою та спортом не лише як для складової навчального процесу, а й для загального зміцнення здоров'я щоб надалі бути повноцінною, здоровою та працездатною людиною [2, с. 300].

Протягом останнього десятиріччя в Україні склалася досить тривожна ситуація: різко погіршилося здоров'я і фізична підготовленість студентської молоді. Однією з найважливіших причин, які призводять до погіршення стану здоров'я є недостатньо високий рівень культури здоров'я. Все частіше спостерігається небезпечна тенденція щодо розповсюдження алкоголізму, тютюнопаління та зростання наркоманії й токсикоманії у молодіжному середовищі. Все це негативно впливає на моральне, психічне та фізичне здоров'я молоді. Погано відзначається на здоров'ї молодих людей також безперервне користування сучасними гаджетами (комп'ютери, планшети тощо), яке призводить до погіршення зору та сколіозу. Застарілі методи фізичного виховання також втратили свою популярність і не цікавлять молодь, що також негативно впливає на фізичну культуру молоді. Тому варто внести нові зміни до фізкультурно-оздоровчих програм у ВНЗ щоб збільшити популярність та активне відвідування занять [3, с.29].

Цілі статті:

- охарактеризувати роль фізичного виховання, мету, завдання дослідження;
- розкрити основні напрями фізичного виховання у ВНЗ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему стану фізичного виховання у вищих навчальних закладах досліджували Д. Безухов, В. Головачук, Г. Апанасенко, О. Левицька, О. Куц та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сьогодні в теорії і методиці фізичного виховання студентів у ВНЗ широко використовується навчальні програми з дисципліни «Фізичне виховання». В цій статті ми вважаємо за необхідне внести нові зміни до фізкультурно-оздоровчих програм у ВНЗ щоб збільшити популярність та активне відвідування занять. [5, с.40].

До них слід віднести:

- різноманітність форм занять, засобів, методик викладання, які б відповідали інтересам студентської молоді. Внесення елемента новини у заняття (заняття з виїздом на природу, з музичним супроводом, нетрадиційні методики);
- поступова індивідуальна діяльність у межах можливостей людини (індивідуальний підхід до кожного, хто займається в оздоровчій групі, рахування віку, стану здоров'я студентів);
- освітня основа. Кожна людина має усвідомлювати користь цих занять, мати теоретичні знання (інформація про новітні тенденції, досягнення і методики оздоровчих тренувань);
- можливість перевіряти рівень підготовленості або проводити спостереження за станом здоров'я (своєрідні тести, контрольні нормативи, а також показові виступи);
- відповідні заохочення і громадська підтримка (зацікавленість більшості студентів, масово-оздоровча робота гуртожитках, організація культурно масових заходів, змагань). [4, с.34].

У наш час з'являється все більше різноманітних напрямів у оздоровчій фізичній культурі, нових технологій, головна мета яких – зміцнення здоров'я, забезпечення здорового дозвілля, відтворення трудового потенціалу України. [7, с.287].

Варто зазначити, що серед студентської молоді набули поширення заняття з фітнесу, стрейбінгу, аеробіки, акватренінгу у поєднанні з нетрадиційними методиками східних єдиноборств, йоги та ушу, а також бодібілдинг, бойовий гопак та ін. Це допоможе сучасній людині адаптуватися до сучасних екологічних умов, що є досить актуальним у наш час [6, с.33].

Для того щоб засвоїти будь який комплекс, що входить до програми, необхідно чітко запам'ятовувати і відтворювати у пам'яті положення, вміти розрізняти ці положення, відчувати розтягнення м'язів, напруження і відповідне розслаблення м'язів і сухожилків, переходи із положення в положення [8, с.19].

Висновки. Виконання не складних комплексів сприяє розвитку опорно-рухового апарату, особливо гнучкості, і в той же час допомагає оволодіти нескладними видами координації та зняти напругу. Такі форми занять можуть зацікавити молоде покоління та сприяти популярності для відвідування уроків фізичного виховання.

Тому, на нашу думку, внесення змін та вироблення нових шляхів для удосконалення системи фізичного виховання на сьогоднішній день є досить актуальною темою і потребує подальшого удосконалення.

Література:

1. Безухов Д. М. Фізичне виховання студентів у вищій школі / Д. М. Безухов // Валеологічна освіта в навчальних закладах України: стан, напрямки й перспективи : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К. РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. -2006.-544 с.
2. Булатова М. М. Сучасні фізкультурно-оздоровчі технології у фізичному вихованні / М.М. Булатова, Ю.О. Усачов // Теорія і методика фізичного виховання; за ред. Т.Ю. Круцевич. – К.: Олімпійська література, 2010. – Т.2. – 320–354 с.
3. Визитей Н. Н. Физическая культура личности / Н. Н. Визитей. – Кишинев : Штиинца – К. 2012 – 110 с.
4. Завидівська Н. Шляхи оптимізації фізкультурно-спортивної діяльності студентів вищих навчальних закладів / Н. Завидівська, І. Ополонець // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я в сучасному суспільстві: зб. наук. праць/ за ред. А.В.Цьось. – Луцьк, 2010. – №2. – 50-54 с.
5. Круцевич Т. Ю. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення / Т. Ю. Круцевич. – К.: Олімпійська література, 2010. – 246.
6. Стасюк Р. М. Проблеми та шляхи підвищення ефективності фізичного виховання ВНЗ / Р. М. Стасюк, І. Ф. Востоцька, І. Л. Осипова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. праць / за ред. С.С. Єрмакова. – Х., 2009. С. 146-149.

7. Теория и методика физической культуры : учебник / под ред. проф. Ю.Ф. Курамшина. – 2-е изд., испр. – М. : Сов. спорт, 2004. – 464 с.

8. Теорія та методики фізичного виховання: Учеб. для студ. фак. фіз. культури пед. ін-тів / За ред. Б.А. Ашмаріна. – М. : Просвещение, 2012. – 345 с.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОЗВИТКУ ДОМІНУЮЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ БЕЙСБОЛУ

**Бойко Костянтин Юрійович,
студент факультету фізичного виховання
групи ФК17М
Центральноукраїнський державний
педагогічний університет
імені Володимира Винниченка**

В статті розглядається спосіб розвитку домінуючих здібностей старших підлітків, розглядаючи бейсбол, як найраціональніший шлях вирішення цієї проблеми.

Усвідомлення необхідності високого рівня даних здібностей та вивчення можливих шляхів їх розвитку, спонукає до розгляду нашого питання через призму гри бейсбол.

Аналіз потреб, бажань та низької зацікавленості у вивченні нового виду спорту дав можливість виявити проблеми в досліджуваній проблемі. Зокрема, між доцільністю використання в навчально-виховному процесі засобів бейсболу як способу досягнення необхідного рівня домінуючих здібностей у старших підлітків та недостатністю їх застосування.

Ключові слова: бейсбол, домінуючі здібності, мотивація, навчально-виховний процес, старші підлітки, «швидкість руки», фізична культура.

Постановка проблеми. Питання розвитку домінуючих здібностей старшого підлітка наразі є далеко не першим в навчально-виховному процесі навчаючого. Через високе навантаження в навчальних дисциплінах старших класів навчальних закладів, недосконалість системи розподілу видів діяльності в процесі навчання, незацікавленість у навчально-тренувальному процесі на заняттях з фізкультури, вирішити питання розвитку домінуючих здібностей у старших підлітків дуже складно. Через розуміння і усвідомлення самими підлітками важливості розвитку цих здібностей та викликання зацікавленості шляхом введення нового виду діяльності на уроках фізичної культури можна викликати певну мотивацію у роботі на заняттях, тим самим значно покращити як фізичний, так і психологічний стан старшого підлітка.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В. Лазарева, В. Пристинський досліджували сучасний підхід до розвитку упевненості та психоемоційної стійкості у дітей-сиріт засобами гри бейсбол у школі-інтернаті.

А. Низов, М. Гавриченко працювали над проблемою розвитку бейсболу та впровадження його у навчальний процес.

Проаналізувавши останні дослідження та публікації авторів, ми зробили висновок, що питання розвитку домінуючих здібностей засобами бейсболу розглядалося дуже поверхнево і саме тому, це дослідження є дуже актуальним.

Мета написання статті: аналіз рівня домінуючих здібностей старших підлітків, актуальність вирішення питання розвитку домінуючих здібностей засобами бейсболу та можливість знайти підґрунтя до впровадження бейсболу в навчально-виховний процес учбових закладів зумовили нас до написання цієї статті.

Виклад основного матеріалу. З проведених досліджень різних фахівців, ми спостерігаємо очевидний занепад у фізичному здоров'ї як дітей, так і дорослих. Через недосконалість системи навчально-виховного процесу, недостатні можливості проведення

більш раціональних занять з фізичної культури, незацікавленість більшості суспільства у займанні спортом сприяють великому регресу в області здоров'я та фізкультури [2].

Проблема зміцнення здоров'я дітей та підлітків є головною метою нашої держави. Щоб досягти успіху в цій справі, необхідно привести спосіб життя дітей у відповідність із закономірностями їх розвитку, розробити ефективні способи впливу на організм, впровадити раціональний режим навчання і відпочинку, систему раціонального харчування та ін.

Організм дітей – це складна розвиваюча система, і для правильного її розвитку необхідна рухова активність, ігри і різні фізичні вправи.

Сьогодні все більшого значення набувають систематичні заняття фізичною культурою і масовим спортом з метою вирішення завдань оздоровлення і гармонійного розвитку старших підлітків.

Аналіз ситуації в суспільстві показав слабку базу вивченості проблеми, наявність неузгодженості, розрізненості дій з боку всіх членів суспільства.

Для досягнення найбільш високого результату в роботі з дітьми необхідні реорганізація існуючих форм і методів роботи, об'єднання зусиль і знань всіх учасників даного процесу на медичному, педагогічному, правовому і соціальному рівнях. Ключовими моментами в цій роботі стають розвиток віри дитини в свої сили, підтримка позитивної самооцінки, формування комунікативних навичок, подолання ізоляції або нерозуміння дитини найближчим оточенням, навчання гнучкості і терпимості в конфліктних ситуаціях, розвиток сфери почуттів і підтримка процесів самовизначення і самореалізації [1].

Бейсбол, на нашу думку, буде ідеальним плацдармом для вирішення цих проблем. По-перше, це новий і досить складний для розуміння вид спорту, що приведе, як мінімум до початкової зацікавленості навчаючих. Специфічний інвентар, який застосовується завжди мав велику популярність серед дітей (спеціальні рукавиці, бити, м'ячі, захисні шоломи). Це все дуже заохочує підлітка хоча б спробувати розібратися в цій грі.

По-друге, бейсбол, на відміну від баскетболу чи футболу, не вимагає від гравця бути, високим, швидким чи сильним. Гра настільки різноманітна та багатогранна, що навіть повільна, з надлишковою вагою дитина може стати найкориснішим гравцем команди. І навпаки слабкий, але швидкий гравець, так саме буде незамінним у будь-якій команді. Тому, не залежно від фізичних кондицій та можливостей, кожен підліток з легкістю зможе знайти собі місце в команді і бути не менш корисним, ніж інші.

По-третє, гра має креатин-фосфатний вид енергозатрат. Іншими словами, гра короточасних дій, не перевищує 30 секунд фізичного навантаження. Тобто діти, граючи в цю гру не будуть мати загрози перевтомлення, що також має свою перевагу перед іншими видами спорту.

Але питання нашої статті не тільки, в актуальності впровадження даного виду спорту, але і у вирішенні проблеми розвитку домінуючих здібностей засобами бейсболу у старших підлітків.

Спеціальній фізичній підготовці старших підлітків на сьогодні не дуже приділяють увагу в Україні, що є помилковим. Адже, саме домінуючі здібності старших підлітків та їх морально-вольові якості є найважливішою зброєю в життєво-необхідному арсеналі кожного підлітка. Звичайно крім спеціальної фізичної підготовки важливими також залишаються загальна фізична підготовка, тактична підготовка, технічна та психологічна підготовки. Але, основою спортивних успіхів старших підлітків залишається саме високий рівень його домінуючих фізичних здібностей.

На наше глибоке переконання, впровадження саме бейсболу в навчальну програму навчальних закладів виконає значний поштовх у зміцненні та збереженні здоров'я молоді, модернізації структури організації спортивно-оздоровчої діяльності навчальних закладів.

До того ж, вже давно доведено, що рівень координаційних здібностей (одна з домінуючих здібностей) старших підлітків, що займаються бейсболом, значно вищий ніж

у старших підлітків, які не займаються бейсболом. Дана інформація в черговий раз вказує на актуальність вибраної теми [2].

Основним завданням фізичної культури у навчальних закладах є саме всебічний фізичний і психологічний розвиток дітей та підлітків. І застосовуючи саме бейсбол у навчальній програмі, можна без проблем вирішувати цю задачу, як фізичного, так і психологічного напрямків. Крім цього, бейсбол є багатогранною грою з мільйонами можливих ігрових ситуацій, які потрібно вирішувати, застосовуючи логічне мислення, що також буде готувати старших підлітків до подальшої навчальної роботи в класах.

Спеціальна фізична підготовка спрямована переважно на розвиток домінуючих фізичних здібностей старших підлітків, зокрема координаційних здібностей, вибухової сили і швидкості.

В цій статті ми описуємо орієнтовну програму навчально-виховного процесу, направленої на розвиток однієї із основних домінуючих здібностей в бейсболі – швидкість кинутого м'яча.

Далі нами буде описана програма, яка направлена на розвиток «швидкості руки» у старших підлітків та корекції техніки кидка. Цю програму ми застосували як експериментальну частину нашого дослідження, для перевірки раціональності даної програми.

Перше, це звичайна розминка (яка є спільною для всього тіла): легкий біг, ЗРВ в русі і ЗРВ на місці.

Друге, це вже безпосередньо кидкові підготовчі вправи. Для початку берете в одну руку рукавицю, в іншу м'яч. Стоячи руки розвели в сторони, лопатки звели і робимо скручування в плечовому суглобі, при цьому руки прямі, просто повертаєте м'яч в одну і в іншу сторону. Іншими словами пронація – супінація. Це для того щоб наситити кров'ю і розігріти плечовий суглоб.

Далі виконуємо кидкові спеціальні підготовчі вправи в парах – всі вправи робляться по 2–3 кидка, і при цьому м'яч повинен мати невелику траєкторію, щоб рука не напружувалася. Після кожної вправи відходимо на 1 крок назад.

1. Стоячи на колінах, відстань метрів 5 робимо поворот верхньої частини тулуба і виконуємо кидок.

2. Те ж саме, тільки праве коліно виводимо трохи вперед, стаючи трохи боком до партнера, акцентуємо увагу на створення невеликого натягу в районі правої частини грудної клітки.

3. Те ж саме, тільки тепер ліва нога попереду.

4. Тепер всі ці 3 вправи, тільки стоячи, і коли ліва нога попереду, то акцентуємо увагу на скручуванні лівої ноги і тазу.

5. Стаємо лівим боком до партнера, ноги в широкій стійці, виконуємо кидки трохи перекачуючи з задньої ноги на передню, при цьому після кидка ваша кидкова рука повинна стосуватися великим пальцем переднього коліна.

6. Те ж саме, тільки після кидка підіймаємо задню ногу і застигаємо в такому положенні на одну секунду.

7. Така ж стійка, тільки правим боком: розводимо руки, повертаємося обличчям до партнера, при цьому ноги не рухаються і виконуємо кидок (акцент на створенні максимального натягу у верхній частині тулуба)

8. Обличчям до партнера, ноги рівно, робимо крок правою ногою, лівою і з кроком назад правою виконуємо кидок. Це гарна вправа для корекції роботи руки.

9. Схоже на попереднє, тільки виконуємо крок лівою ногою, правою, і з кроком лівої ноги викидаємо м'яч. При цьому коли виконуєте кидок – підіймаємо вперед праву ногу, п'ятою в напрямку кидка.

Після виконання спеціально підготовчих вправ потрібно виконувати більш звичні кидки.

Стаємо боком, кидаємо з двох кроків. Спочатку «зашагуємо» правою ногою за ліву

(обов'язково ззаду, тому що інакше ви будете розкривати плечі), ставимо ліву ногу і виконуємо кидок. Всі кидки виконуються з великою траєкторією (30-40 градусів). І з кожним кидком збільшуємо відстань. Не забувайте про те, що після кожного кидка великий палець кидкової руки повинен стосуватися протилежної ноги. І таким чином доходимо до вашої максимальної відстані. Виконуємо 5 кидків з максимальними зусиллями. Після цього починаємо сходиться (5 метрів за кидок) і намагаємося з кожним кидком зменшувати траєкторію. Сходимося до відстані баз (27-30 метрів). І виконуємо 5 кидків з максимальним зусиллям але без траєкторії, інакше м'яч полетить вище партнера (100% сили обов'язково). У цьому заключній вправі ви привчаєте себе накривати м'яч.

Після кидків знову візьміть м'яч в «кидкову руку», і покрутіть його розвівши руки, як ми робили перед кидками.

Дотримуючись всіх вправ, ви не тільки будете розвивати руку, але і при цьому трохи коригувати техніку виконання кидка. Але найголовніше, ви не нашкодите руці.

По цій програмі займалися старші підлітки на протязі трьох місяців. Беручи загальний результат, дослідження показало, що середній прогрес займаючих в «швидкості руки» та дальності польоту м'яча склав 25% від їх початкового рівня, що в свою чергу підтверджує актуальність впровадження даної програми в навчально-тренувальний процес учбових закладів.

На основі проведеної роботи можемо зробити наступні **висновки**:

1. Зазначені нами рекомендації, щодо використання бейсбольних засобів фізичного виховання гіпотетично мають розвивати домінуючі здібності навчаючих.

2. В майбутніх дослідженнях передбачаємо, що проведення педагогічних експериментів пов'язаних з використанням бейсболу для вирішення різноманітних проблем розвитку домінуючих здібностей, повністю впровадить в навчально-виховну програму розвитку домінуючих здібностей підлітків бейсбол.

Література:

1. Лазарева В. Г., Пристинський В. М. Бейсбол як засіб психологічної та соціально-педагогічної адаптації дітей-сиріт у школі-інтернаті №1 м. Донецька // В.Г. Лазарева, В.Н. Пристинський // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – 2006. – №35. – С. 470 – 472.

2. Лазарева В. Г. Современный подход к развитию волевых качеств у детей-сирот средствами игры в бейсбол / В. Г. Лазарева, В. Н. Пристинський // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наукова монографія за редакцією проф. Єрмакова С.С. – Харків: ХДАДМ (ХХІІ). – 2006. – №10. – С. 115 – 117.

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ, УЧАСНИКІВ АТО – АКТУАЛЬНИЙ АСПЕКТ СЬОГОДЕННЯ

**Ткаченко Сергій Миколайович,
магістрант Інституту здоров'я, спорту і
туризму Запорізького класичного
приватного університету,**

**Шаповалова Ірина Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри фізичної реабілітації та здоров'я
людини Інституту здоров'я, спорту і
туризму Запорізького класичного
приватного університету**

У дослідженні представлені актуальні проблеми фізичної реабілітації

військовослужбовців Збройних Сил України, учасників АТО з діагнозом остеохондрозом шийного відділу хребта. У дослідженні розглянуто особливості клінічних ознак даного захворювання, традиційні способи фізичної реабілітації. Враховуючи існуючі методи досліджень встановлено, що для підвищення ефективності фізичної реабілітації осіб з остеохондрозом шийного відділу хребта необхідна комплексна програма лікування, надання якої зосереджене в одному лікувальному закладі.

Ключові слова: остеохондроз шийного відділу хребта, фізична реабілітація, амплітуда рухів, масаж, лікувальна гімнастика (ЛГ).

Актуальність та мета дослідження: Конституцією України (Розділ II Права, свободи та обов'язки людини і громадянина Ст. 49) визначено, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування [1]. З початком бойових дій на Сході України питання збереження здоров'я та реабілітації військовослужбовців Збройних Сил України стало надзвичайно актуальним аспектом сьогодення. Необхідність розв'язання проблеми фізичної реабілітації учасників АТО нині є однією з найбільш значущих.

Мета дослідження – проаналізувати стан проблеми в науково-методичній літературі, узагальнити досвід і практику з питань реабілітації воїнів-військовослужбовців віком від 35 до 50 років при остеохондрозі шийного відділу хребта. Встановити шляхи підвищення ефективності фізичної реабілітації осіб з остеохондрозом шийного відділу хребта враховуючи існуючі методи досліджень.

Огляд наукових праць із проблеми: Реабілітації військовослужбовців Збройних Сил України приділяється особлива увага в засобах масової інформації, вона виноситься на порядок денний засідань урядових комітетів і громадських організацій. Багатогранність завдань медичної реабілітації постраждалих в АТО потребує ефективного функціонування цієї системи як самостійного напрямку клінічної та соціальної медицини. Розробкою наукових програм, протоколів реабілітації, методичним керівництвом реабілітаційних закладів займаються дев'ять науково-дослідних установ, зокрема НДІ реабілітації інвалідів Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова, Український НДІ медичної реабілітації та курортології (м. Одеса), Український державний НДІ медико – соціальних проблем інвалідності. У ВНЗ працюють 11 профільних кафедр і три кафедри в закладах післядипломної освіти. Щоправда, не просто це робити при відсутності необхідного фінансування. Але на базі обласного госпіталю для ветеранів війни в м. Кропивницький ведеться робота з військовими, які повернулися з АТО й перебувають на стаціонарному лікуванні. Так ще у вересні 2014 року команда психологів ГО «Українська асоціація фахівців з подолання наслідків психотравмуючих подій» спільно з колективом Кіровоградського обласного госпіталю ветеранів війни створили Центр медико – психологічної реабілітації «КОМ-ПАС», який працює і надає психологічну допомогу за наступними напрямками:

1. Психологічна допомога та психологічний супровід учасників бойових дій;
2. Психологічна допомога та психологічний супровід родин учасників бойових дій; Щотижневі групи підтримки для родин учасників бойових дій;
3. Психологічної допомога тимчасово переміщеним особам;
4. Психологічної допомога допомагаючим (волонтерам, медикам, медичному персоналу); Психологічної допомоги родинам загиблих;
5. Психологічне навчання та підготовка військових до участі в бойових діях;

Розроблено та організовано систему медико – психологічної реабілітації в області для учасників АТО, їх родин, волонтерів та медичного персоналу закладу, осіб які задіяні в допомозі та реабілітації учасників АТО. Розроблено та впроваджено програму реабілітації на ротації особового складу військових частин. Для здійснення ефективної психологічної допомоги та реабілітації організована співпраця з Кіровоградською обласною державною адміністрацією, харківською медичною академією післядипломної

освіти (кафедра медичної психології), канадсько – українською фундацією “Всеукраїнський проект «Короткострокова реабілітація», військовими частинам, що дислокуються на території Кіровоградської області, обласним військкоматом.

А з жовтня 2018 року в госпіталі запрацювали кімнати реабілітації та реабілітаційний спортмайданчик. Біля вуличного спортивного майданчика, що складається зі спеціальних сучасних тренажерів призначених для реабілітації військовослужбовців побудовано душові кімнати, роздягальню. Кімнати соціально-психологічної та фізичної реабілітації, облаштовані на четвертому поверсі шпиталю, вони укомплектовані необхідними меблями та сучасним обладнанням. Реалізацію цього реабілітаційного проекту профінансувало Європейське командування Збройних сил США в Україні. Об’єктом реабілітаційних заходів є особи, що тимчасово чи постійно знизили власні можливості особистого та соціального функціонування через хворобу, травму чи інше порушення здоров’я. Стосовно потерпілих в наслідок АТО, то це в першу чергу жертви воєнних дій – військовослужбовці, працівники правоохоронних органів, волонтери, цивільні особи («третя сторона»), що отримали ушкодження, пов’язані з порушенням анатомічної цілісності та функціональної повноцінності органів та систем, і, як показує досвід, також мають порушення психічного здоров’я. Для цих осіб реабілітація повинна включати заходи щодо попередження інвалідності під час лікування отриманого ушкодження, захворювання та допомогу індивіду у досягненні максимальної фізичної, психічної, соціальної, професійної та економічної повноцінності, на яку він буде здатний в рамках наслідків цього ушкодження, хвороби.

Постановка проблеми: Серед хвороб даної категорії осіб велика питома вага належить остеохондрозу, в зв’язку з носінням цілодобово бронежилетів і шоломів. Реабілітація повинна включати заходи щодо попередження інвалідності під час лікування отриманого ушкодження, захворювання та допомогу індивіду у досягненні максимальної фізичної, психічної, соціальної, професійної та економічної повноцінності[2].

Остеохондроз різко знижує професійні (боєздатність для військовиків) та соціальні можливості людини і тому потребує значної уваги щодо їх функціонального відновлення з таким захворюванням. При незмінності способу життя (тобто якщо навантаження на хребет триває довго), в ньому розвиваються вторинні дегенеративні зміни, в першу чергу в міжхребцевих дисках. Це і обумовлює виникнення остеохондрозу[3].

Термін «остеохондроз» походить від грецьких слів: «osteon» – кістка та «chondros» – хрящ і означає хворобу, що супроводжується дегенеративно-дистрофічними змінами міжхребцевих дисків, а також біомеханічними змінами тканини хребців [4]. Постійне м’язове перенапруження має місце у людей професії яких пов’язані з тривалою фіксацією робочих положень, однотипними дрібними рухами руками. Тому шийний остеохондроз часто спостерігається у водіїв – військовослужбовців. Вони в основному проводять робочий час в положенні сидячи, де головне навантаження припадає на шийний і грудний відділи хребта.

Проблема остеохондрозу стала об’єктом для вивчення відомими вченими, лікарями, реабілітологами, психологами та педагогами Горяною Г.О., Штеренгерцем О.Ю., Белою Н.А., Зубицькою Н.П. Незважаючи на наукові дослідження вона є недостатньо вивченою та потребує розробки необхідного комплексу заходів фізичної реабілітації.

У зв’язку з цим було організовано та проведено дослідження з метою обґрунтування та розробки програми фізичної реабілітації водіїв – військовослужбовців віком від 35 до 50 років. Важливим засобом фізичної реабілітації при остеохондрозі шийного відділу хребта для водіїв – військовослужбовців віком від 35 до 50 років ми вважаємо ЛГ і масаж комірцевої зони та верхніх кінцівок з елементами точкового масажу.

Теоретичний аналіз літератури з проблеми реабілітації хворих остеохондрозом шийного відділу хребта, дослідження – анкетування хворих, їх медико – біологічне діагностування за М. Вейссом і А. Зембатим, Г.Н. Беловою і О.М. Щепетовою [5] (Вимірювали амплітуду рухів шиї навколо трьох осей: фронтальної (згинання і

розгинання), вертикальної (повороти) і сагітальної (бокове згинання) за допомогою сантиметрової стрічки), обробки отриманих результатів методом математичної статистики, дозволили установити основні характеристики, клінічні ознаки та розкрити механізми лікувальної дії засобів фізичної реабілітації – ЛГ, масажу на організм хворих, показати актуальність практичної реалізації розробленої програми фізичної реабілітації при остеохондрозі шийного відділу хребта у водіїв – військовослужбовців віком від 35 до 50 років.

Після проведеного курсу ЛГ і масажу комірцевої зони та верхніх кінцівок з елементами точкового масажу спостерігалась тенденція до покращення рухливості шийного відділу хребта обумовлена нормалізацією тонусу м'язів. Найбільш повноцінне відновлення спостерігалось у показниках розгинання шийного відділу хребта і поворотах вліво. Амплітуда рухів шийного відділу хребта покращилась на 5 – 7%.

Отже, визначені заходи розробленої програми фізичної реабілітації виявились ефективними, про що свідчать зміни на краще у більшості пацієнтів за всіма показниками.

Література:

1.Белова А.Н. Реабилитационное обследование больных с двигательными нарушениями. /В кн.: Руководство по реабилитации больных с двигательными нарушениями // Под ред. Беловой А.Н. и Щепетовой О.Н. – М.: «Антидор», 1999, Т1. – С.491 – 570.

2.Зубицька Н.П. Остеохондроз / Н.П.Зубицька, Л.В. Ніколайчук, Г.М. Зінкевич. – Тернопіль.: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 180 с.

3.Каптелін, А.Ф. Лікувальна фізична культура при дегенеративних змінах в структурах хребта/А.Ф. Каптелін// Лікувальна фізкультура в системі медичної реабілітації: Керівництво для лікарів/Під ред. А.Ф. Каптелін, І.П. Лебедевої. – М.: Медицина, 1995. – Гол. 3.3. – С. 88 – 92.

4.Конституція України. Закон України від 28 червня 1996 року № 254/96 – ВР «Про прийняття Конституції України і введення її в дію» Відомості Верховної Ради України № 30 1996р.

5.Матеріали міжнародної науково- практичної конференції «Сучасний стан фізичної та реабілітаційної медицини в Україні», Клінічний санаторій «Жовтень» м.Київ, 11 – 13 грудня 2014 р.

РОЛЬ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ У ФОРМУВАННІ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

**Дигас Станіслав Олегович,
студент 3 курсу спеціальності «Фізична
реабілітація» Кіровоградського інституту
розвитку людини,**

**Шостак Ігор Олександрович,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
фізичної реабілітації Кіровоградського
інституту розвитку людини**

В статті розглядається питання формування мотивації до навчальної діяльності студентської молоді у процесі вивчення дисципліни «Фізичне виховання». Усвідомлення важливості вивчення дисципліни через розуміння динамічності її розвитку та взаємозв'язок з іншими дисциплінами спонукає до формування мотивації професійних мотивів, мотиву досягнення успіху в навчальній діяльності.

Порівняльний аналіз потреби суспільства у фахівцях медико-реабілітаційного напрямку та низького рівня зацікавленості в навчанні студентів під час здобуття професії, дав можливість виявити суперечності в досліджуваній проблемі. Зокрема, між

доцільністю використання в навчально-виховному процесі засобів фізичного виховання як способу формування мотивації навчання студентів та недостатністю їх застосування. Між недосконалістю навчальних програм, у яких виділяється час лише на «поверхове» вивчення теорій та понять, рухових вмінь та навичок дисципліни «Фізичне виховання».

Ключові слова: мотивація, фізичне виховання, міждисциплінарна інтеграція, студентська молодь.

Постановка проблеми. Формування мотивації до навчальної діяльності виступає основною проблемою досліджень у галузі педагогіки, а також є базовим дослідженням усієї дидактичної системи [3]. Усвідомлення студентами Кіровоградського інституту розвитку людини важливості вивчення дисципліни «Фізичне виховання» через розуміння динамічності її розвитку та взаємозв'язок з іншими дисциплінами спонукає до формування мотивації професійних мотивів, мотиву досягнення успіху в навчальній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування мотивації навчальної діяльності студентів ВНЗ вивчали та досліджували Темерівська Т. Г., Ключко В. І., Коломієць А. А., Бабич Н. Л.; визначення мотивації та інтересів студентів до фізкультурно-оздоровчих занять розробляли Бабаліч В. А., Петренко Н. В., Лоза Т. О., Бурла О. М., Котов В. Ф., Заїкін Є. І., Лисенко О. В., Шостак І. О. Однак формування мотивації навчальної діяльності студентів Кіровоградського інституту розвитку людини у процесі вивчення дисципліни «Фізичне виховання», на нашу думку, не стало предметом спеціального дослідження.

Мета написання статті: аналіз стану проблеми формування мотивації до навчальної діяльності студентів Кіровоградського інституту розвитку людини у процесі вивчення дисципліни «Фізичне виховання», її актуальність та недостатнє теоретичне й практичне опрацювання зумовили нас до написання статті.

Виклад основного матеріалу. Одним із основних завдань держави у галузі освіти є виховання фізично загартованих майбутніх спеціалістів. Цим зумовлена необхідність посилення роботи у вищих навчальних закладах України та обґрунтування ефективних методик виховання студентів, здатних наполегливо навчатися та займатися фізичною культурою.

Водночас, зміни у суспільно-політичному житті України вимагають докорінної перебудови процесу виховання молодого покоління, що зумовлено значним погіршенням їхнього здоров'я і фізичної підготовки. Це засвідчено Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про фізичну культуру і спорт», Цільовою комплексною програмою «Фізичне виховання – здоров'я нації», Концепцією фізичного виховання в системі освіти України. Проте, в цій сфері залишається багато невирішених проблем [7].

Перед кожною молодою людиною відкриваються широкі можливості та перспективи, горизонти цікавих і різноманітних справ, безмежна кількість можливостей самоствердження. Однією з них є навчання у вищому навчальному закладі, відмінне його закінчення, оволодіння професією. Тобто, навчання може бути для студентів одним зі щаблів до успіху, тим надзвичайно важливим позитивним досвідом досягнення поставленої мети, який так конче потрібний у житті. Однак частина молоді до навчання в ВНЗ нашого профілю ставляться не як до важливого кроку на етапі самоствердження та професійного росту, а як до необхідного етапу життя, який потрібно пройти, щоб здобути диплом, не вмотивовані затрачати зусилля для здобуття рівня працівника реабілітолога.

На сучасному етапі розвитку професійної освіти в Україні актуалізується проблема пошуку ефективних моделей підготовки майбутніх фахівців на основі розвитку їхньої навчальної мотивації [4]. Завдання ВНЗ – готувати освічених спеціалістів – майбутнє нашої фізичної реабілітації, яка б засвоїла не лише основи знань, а й оволоділа методами наукового пізнання, зрозуміла цінність та важливість наукової думки як досвіду попередніх поколінь. Надзвичайно важливим і першочерговим наслідком цього процесу є

формування позитивної мотивації студентів до навчальної діяльності. У навчанні студенти, які можуть бути «сильними за рівнем знань та навичками базової шкільної підготовки», витрачають недостатньо зусиль, що відображається на рівневі їх успішності у навчанні, «сильні», але не вмотивовані позитивно студенти, можуть мати посередні результати успішності, не розкрити весь свій потенціал, що негативно відображається також на рівневі професійної підготовки [2].

Усвідомлення студентами важливості вивчення дисципліни через розуміння динамічності її розвитку та перспективи застосування, взаємозв'язок з іншими дисциплінами спонукає до формування мотивації професійного мотивів, мотиву досягнення успіху. Синтезуючись, вказані мотиви утворюють позитивну мотивацію до навчання, що є необхідним стимулюючим чинником досягнення рівня фахівця медичного напрямку. Адже саме мотивація, що становить сукупність мотивів, є поштовхом та стимулом будь-якої діяльності, зокрема, навчальної.

Проблемі мотивації навчання в педагогіці, психології, педагогічній психології приділяється багато уваги. Дослідження цієї проблеми переконують у специфічній неоднорідності та складності понять мотиву, мотивації та мотиваційної сфери [5].

Порівняльний аналіз потреби суспільства у фахівцях медично-реабілітаційного напрямку та низького рівня мотивації навчання студентів під час здобуття професії дав можливість виявити суперечності в досліджуваній проблемі: між доцільністю використання в навчально-виховному процесі засобів фізичного виховання як способу формування мотивації навчання студентів та недостатністю їх застосування; між недосконалістю навчальних програм, у яких виділяється час лише на «поверхове» вивчення теорій та понять, рухових вмінь та навичок дисципліни «Фізичне виховання» [4].

Навчання у вищому навчальному закладі пов'язане з великим обсягом навчальної роботи і високою розумовою напруженістю праці студентів. Причому інтенсивність навчального процесу у Кіровоградському інституті розвитку людини, має неухильну тенденцію до зростання у зв'язку збільшенням потоку наукової інформації і необхідності її засвоєння студентами в стислі терміни [6].

Установлено, що динаміка розумової працездатності, збереження високої розумової активності у студентів протягом усього періоду навчання у ВНЗ залежать від обсягу фізичних навантажень у режимі дня і навчального тижня. Отже, спостерігається тісний зв'язок між фізичною і розумовою працездатністю. Підвищення фізичної працездатності під час систематичних занять з фізичного виховання супроводжується поліпшенням функціонального стану ЦНС, що сприяє покращенню розумової працездатності студентів. Для її підтримки і підвищення найбільш ефективний руховий режим в обсязі 6–8 годин занять на тиждень протягом усіх років навчання у ВНЗ.

Поєднання рухових навантажень з розумовою діяльністю здійснюється ефективно, якщо враховуються такі принципові положення:

1. Заняття фізичними вправами (обов'язкові і самостійні), як правило, повинні містити в першій половині кожного семестру 70–75% вправ, спрямованих на розвиток швидкісних здібностей, швидко-силових якостей і швидкісної витривалості. Інтенсивність навантаження у студентів за ЧСС може досягати 170–180 уд/хв.

У другій половині кожного семестру приблизно 70–75% уживаних засобів необхідно використовувати для виховання сили, загальної і силовій витривалості. Причому інтенсивність у цей період трішки знижується (ЧСС досягає 150 уд/хв).

Така побудова навчальних і самостійних занять стимулює розумову працездатність студентів.

2. На заняттях фізичного виховання, що проводяться першою парою, доцільно використовувати навантаження малої інтенсивності (ЧСС –110–130 уд/хв) або середньої інтенсивності (ЧСС у діапазоні 130–150 уд/хв). Оптимальна моторна щільність знаходиться в межах 50–60%. Основне призначення таких занять – забезпечення

скорочення періоду праці, що, зрештою, стимулює і подовжує період високої працездатності і забезпечує краще засвоєння навчального матеріалу. Заняття з такими навантаженнями дозволяють зберегти хорошу розумову активність до кінця навчального дня, ураховуючи самопідготовку.

Якщо заняття з фізичного виховання проводиться на 3–4-й парі, то ЧСС не повинна перевищувати 150–160 уд/хв. Великі навантаження для груп з низькою фізичною підготовленістю планувати недоцільно.

3. Проведення фізкультурних занять двічі на тиждень з малотренованими студентами і навантаженнями великої інтенсивності істотно знижують розумову діяльність протягом навчального тижня. Тому важливо враховувати рівень фізичної підготовленості під час планування фізичних навантажень, щоб не призвести до зниження розумової активності.

4. Заняття різними видами спорту по-різному впливають на розумову працездатність. Так, ігрові види та єдиноборства ставлять підвищені вимоги до психіки. Це зумовлено підвищеним функціонуванням емоційно-психічних механізмів. Наслідком таких занять є зниження розумової активності. З іншого боку, нетривалі емоційні ігрові навантаження стимулюють навчальну діяльність. Найкращий ефект досягається тоді, коли зміст спортивних занять достатньо різноманітний, а не монотонний.

5. У період екзаменаційної сесії заняття бажано проводити не більш ніж двічі на тиждень на свіжому повітрі з інтенсивністю, зниженою до 60–70% від звичайного рівня. Доцільно використовувати вправи циклічного характеру (плавання, лижі, ковзани, біг).

Таким чином, спрямованість занять фізичними вправами в період сесії може бути за своїм характером як оздоровчо-профілактичною (в основному для не спортсменів), так і такою, що підтримується (переважно для спортсменів).

У межах навчального тижня з метою забезпечення стійкої розумової працездатності рекомендується така вихідно-орієнтовна схема планування занять з фізичного виховання:

- понеділок (вівторок) – заняття фізичними вправами з метою активізації психофізичного стану організму студента;
- середа (четвер) – заняття фізичними вправами для підтримки працездатності;
- п'ятниця (або субота) – самостійні заняття фізичними вправами з метою зняття тижневої кумулятивної втоми [1].

Необхідно зазначити, що тільки систематичне використання різноманітних засобів фізичного виховання створює об'єктивні умови для оптимального прояву розумової працездатності.

На основі проведеної роботи можемо зробити наступні **висновки**:

1. Зазначені нами рекомендації, щодо використання різноманітних засобів фізичного виховання гіпотетично мають формувати мотивацію до навчальної діяльності студентів Кіровоградського інституту розвитку людини.

2. В майбутніх дослідженнях передбачаємо, що проведення педагогічних експериментів в Кіровоградському інституті розвитку людини, який має свої сенситивні, регіональні та інші відмінності впровадить в простір ВНЗ педагогічні умови, сутність яких буде полягати у позитивному взаємозв'язку дисципліни «Фізичне виховання» та формування мотивації навчальної діяльності майбутніх спеціалістів з фізичної реабілітації.

Література:

1. Бурла О.М. Методика навчання легкої атлетики на заняттях з фізичного виховання: Навчальний посібник / О.М. Бурла. – Суми: Вид-во СумДУ, 2009. – 224 с.
2. Ключко В. І. Формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів технічних спеціальностей: монографія / В. І. Ключко, А. А. Коломієць. – Вінниця: ВНТУ, 2012. – 188 с.
3. Макаренко М. Б. Формування мотивації навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей у комп'ютерно-орієнтованому середовищі: автореферат дисертації канд. пед. наук / М. Б. Макаренко. – Луганськ: Б. В., 2012. – 20 с.
4. Мазепа Х. П. Організаційно-педагогічні умови виховної роботи: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук / Х.П. Мазепа. – Тернопіль, 2001. – 19с.

5. Петренко Н.В., Лоза Т.О. Визначення мотивації та інтересів студентів економічних спеціальностей до фізкультурно-оздоровчих занять: монографія/ Петренко Н.В., Лоза Т.О. – Суми: СДПУ, 2012. – 10с.

6. Сидоренко П. І., Присяжнюк С. С. Медична освіта Кіровоградщини: сторінки історії / П.І. Сидоренко, С.С. Присяжнюк. – Кіровоград: «Імекс-ЛТД», 2008. – 160с.

7. Шостак І. О., Кулібаба О. В., Оголь С. М. Фізичне виховання: Навчально-методичний посібник / І.О. Шостак, О.В. Кулібаба, С.М. Оголь. – Кіровоград: «Авангард», 2014. – 297с.

УДК 379.8:630*0

ЛІСОВІ МАСИВИ КІРОВОГРАДЩИНА ТА ЇХ РЕКРЕАЦІЙНЕ ЗНАЧЕННЯ

Сторожук Михайло Миколайович,
студент 2 курсу спеціальності «Фізична
терапія, ерготерапія» Кіровоградського
інституту розвитку людини,

Мовчан Сергій Васильович, старший
викладач кафедри права та соціально-
економічних відносин Кіровоградського
інституту розвитку людини

У статті представлені необхідні складові процесу людської життєдіяльності, форми і способи використання лісу для рекреації, сукупність явищ, що виникають у зв'язку з експлуатацією лісу для відпочинку; не тільки як процес споживання благ, але і як результат впливу цього споживання на людину. Встановлено, що при тривалій, виснажливій і одноманітній роботі людина відчуває втому. Тому виникає потреба відновити працездатність, поповнити баланс сил, набутти нового творчого потенціалу.

Ключові слова: поняття ліс, рекреаційне лісокористування, лісу в житті людини, проблеми та наслідки рекреаційного лісокористування.

Актуальність та мета дослідження. За час свого існування люди знищили майже половину лісів планети. «Ліс передував людині, пустелі слідували за ним», – зауважив ще на початку XIX століття Ф.Р. Шатобріан.

Праця і відпочинок – необхідні складові процесу людської життєдіяльності. При тривалій, виснажливій і одноманітній роботі людина відчуває втому. Тому виникає потреба відновити працездатність, поповнити баланс сил, набутти нового творчого потенціалу. Науково-технічний прогрес поступово зменшує тривалість контакту з довкіллям, однак чим швидші темпи урбанізації, тим більшим стає потяг людей до природи. Тисячоліттями людина пристосовувалась до природного середовища, його шумового фону, складу повітря, електромагнітних параметрів. «Психіка, уявлення про красу і її критерії протягом тисячоліть складались у людини під впливом довкілля» Звідси – гостра необхідність відпочинку в умовах, відмінних від штучного індустріального середовища. Активний відпочинок бажаний для всіх, особливо для людей розумової праці.

Мета статті – визначення основних напрямів збалансованого розвитку лісового господарства, спрямованих на посилення екологічних, соціальних та економічних функцій, охорону і захист лісів.

Огляд наукових праць із проблеми. Теоретичні основи рекреації і туризму, вивчалися в роботах багатьох вчених і спеціалістів: Т. Панченко, І. Родічкін, В. Стаускас, Ю. Лобанов, В. Гусєв, Я. Трушиньш, Г. Фільваров, О. Мірошніченко, А. Лесік, В. Топуз, А. Горбік, С. Покозій та інших. Більшість таких робіт присвячено унікальним, значним

природно-кліматичним ресурсам і місцевостям, а також регіонам із традиційним розвитком відпочинку і туризму. Менше уваги приділялось територіям, які мають нижчий ступінь забезпеченості рекреаційними ресурсами, а саме територіям які входять до лісостепової та степової зони України.

Виклад основного матеріалу. Ліс має значний вплив на клімат, виключно позитивного напрямку. Науковими дослідженнями доведено, що під наметом лісу забрудненість повітря у сотні разів менша, ніж у місті (до 500 разів). Один гектар лісу у віці стиглості (80 і більше років) за рік може поглинути близько 1 тонни шкідливих газів, очистити 18 млн. куб. м повітря. Один гектар хвойного лісу відфільтровує 30-35 тонн пилу в рік, листяного – 50-70 тонн. Щороку ліси виділяють мільярди тонн кисню, що є продуктом їхньої життєдіяльності. Найбільше кисню виділяють середньовікові насадження (вік – 40-70 років) від 5 до 10 тонн на один гектар залежно від породи.

Ліс здатний вирішувати ще одну загрозливу для людства проблему – поглинання вуглецю. Один гектар лісу залежно від порід поглинає в середньому 8-10 кг вуглецю на годину. Лісові насадження істотно компенсують вплив негативних факторів міського середовища.

Ліс позитивно впливає також на стан ґрунтів, збагачуючи їх органічними речовинами, гумусом. Винятковий вплив мають лісові насадження на гідрологічний режим і на кругообіг води в природі.

Величезна корисна властивість лісу полягає в тому, що він перетворює шкідливий, руйнівний поверхневий водостік у безпечний підземний стік. Найбільше затримують поверхневий водостік лісові насадження, розміщені на схилах (до 100%).

Ліси в ярах і балках степової і лісостепової зони укріплюють схили, послаблюють поверхневий водостік і тим самим стримують ерозійні процеси, оберігають землю від перегрівання сонцем, зменшують швидкість вітру, змінюють мікроклімат, сприяють підвищенню вологості повітря, регулюють розподіл снігу, зменшують промерзання ґрунту. На полях, захищених лісом, рівень урожайності завжди вищий, ніж на незахищених.

Всі ці фактори мають виняткове значення для Кіровоградської області, оскільки дві третини її території знаходяться у степовій зоні, де середньорічна кількість опадів становить лише 400-430 мм, великі амплітуди крайніх температур, висока фізіологічна сухість повітря, проявляються інші негативні фактори. Масове розорювання степів викликало прогресуючі процеси водної і вітрової ерозії.

Роботу щодо наросування обсягів захисного лісорозведення, яка стримується відсутністю фінансування з державного бюджету та довготривалими процедурами передачі земель під заліснення, необхідно продовжувати за будь-яких умов, тому що тільки ліс зможе поліпшити складну екологічну ситуацію нашого степового регіону.

Рекреаційне лісокористування забезпечує:

- 1) задоволення духовних потреб людини;
- 2) підвищення продуктивності праці й творчої наснаги;
- 3) найбільш повне, комплексне використання лісових ресурсів;
- 4) підвищення рівня обізнаності населення з діючими законами, правилами поведінки в лісах і відповідальністю людини за життя.

На рекреаційне лісокористування суттєвий вплив справляють традиції та культура народу як елементи громадської свідомості.

Значення лісу в житті людини.

Наявність атмосфери – газової оболонки землі – необхідна умова існування життя. Ліси мають особливе значення у підтримці фізичної й біологічної рівноваги газового складу атмосфери у зв'язку із процесами фотосинтезу, що відбуваються в них. Зелені рослини земної кулі у процесі фотосинтезу виділяють 430 млрд. т кисню за рік [9, с 195]. Один гектар лісонасаджень поглинає протягом року весь вуглекислий газ, що виділяє за цей час 200 людей, тобто 8 кг

Одна з важливих властивостей лісонасаджень та, що вони можуть у досить великих кількостях затримувати пил, а також частково адсорбувати інші шкідливі сполуки. До найбільш шкідливих для деревної рослинності і людей належать: сірчаний ангідрид, фтористий водень, хлористий водень, сірководень, сірчистий газ, амоній, ацетилен та вихлопні гази. Накопичення сполук сірки, оксидів міді, цинку, свинцю в хвої викликає її відмирання. Хвойні і дрібнолисті породи – найбільш активні поглиначі. 1 га лісу здатний поглинути до 400 кг сірчаного газу, 100 кг хлоридів і затримати до 60 т пилу. Листяні породи із шершавою поверхнею листя затримують більше пилу, ніж породи, які мають гладеньке листя (наприклад, тополі). Корисні властивості санітарно-захисних насаджень при наявності водойм підвищуються на 15-20%

Зелені насадження відіграють важливу, хоча й не головну роль в ізоляції населення від джерел шуму. Перші праці з вивчення захисних властивостей зелених насаджень відносно шуму з'явилися в 1939 р. Виявилося, що добре захищають від внутрішнього міського шуму виткі рослини (наприклад дикий виноград), що покривають стіни житлового будинку. Рівень шуму в таких випадках знижується в квартирах іноді наполовину. Дерев, посажені для озеленення вулиць, у деяких випадках зменшують силу шуму на 14-15 Дб.

Шумозахисні властивості зелених насаджень залежать від ширини, густоти й дендрологічного складу, а також від висоти дерев і конструкції смуги. Встановлено, що у разі розміщення дерев у шаховому порядку, лісосмуги ефективніші, як і при вільному розміщенні.

Свіже іонізоване повітря й прохолода – основні елементи «лісової кліматотерапії», які доступні людям у багатьох областях України. Лікування на місцевих курортах, крім того, що воно не вимагає пристосування ослабленого організму до незвичних кліматичних умов, переважає ще за низкою інших причин. Воно позбавляє від необхідності робити далекі, виснажливі подорожі, що часом зводить нанівець результати лікування.

Ліси активно впливають на клімат даної місцевості, змінюючи радіаційно-температурний режим, вологість повітря, розподіляючи опади, а також захищаючи від вітру. У такий спосіб вони регулюють і пом'якшують місцевий клімат, а також формують специфічний мікроклімат лісу і прилеглих до нього територій

Курортологічна роль лісу полягає також у тому, що він є ідеальним місцем для пішохідних прогулянок і фізкультурних занять, які на безлісному просторі дають також помітний, хоча й менший, терапевтичний ефект.

О.І. Тарасов виділяє 5 форм відпочинку (рекреаційного лісокористування) [8, с. 119]: 1) дорожня – рекреанти переміщуються лише по дорогах з твердим покриттям. Основна екологічна шкода – вилучення частини лісових площ під дороги з твердим покриттям; 2) бездорожня – рекреанти переміщуються по надґрунтовому покриву, спричиняючи вито́птування лісу; 3) утилітарна (добувна) – рекреанти збирають дари лісу, рибалять, полюють, знищуючи окремі елементи біоценозу; 4) бівуачна – рекреанти встановлюють палатки, розпалюють багаття. Отже, додається вплив вогнем та сокирою; 5) транспортна – та ж бівуачна, але з використанням автомобілів; 6) кошова – рекреанти влаштовують у лісі тимчасове житло із заготовленою на місці будівельних матеріалів, дров тощо.

Проблеми та наслідки рекреаційного лісокористування. Ліс — складна екологічна система. Всі компоненти лісу тісно взаємозв'язані між собою і з оточуючим середовищем. Ці взаємозв'язки вироблялись і поступово регулювались протягом тривалого періоду, тому відзначаються певною стійкістю і збалансованістю. Всяке користування лісом, у тому числі й рекреаційне, істотно впливає на його компоненти.

Використання лісів для відпочинку, так зване рекреаційне навантаження, викликає певні зміни у стані і життєдіяльності лісових екосистем. У карпатських лісах найбільш поширені такі види рекреаційних навантажень: вито́птування, механічні пошкодження, вилучення, засмічення, випалювання, розполохування лісової фауни [7, с.58].

Вито́птування властиве всім видам лісової рекреації. Перебуваючи в лісі, люди

майже половину часу витрачають на ходіння, різноманітні рухомі ігри та розваги. При цьому виминається трав'яний покрив, подрібнюється і виноситься лісова підстилка, ущільнюється ґрунт, що приводить до ослаблення дерев і чагарників, їх передчасного відмирання. Це явище найчастіше спостерігається у невідповідних місцях масового відпочинку, біля пам'яток природи, де скупчується велика кількість екскурсантів, навколо стаціонарних оздоровчих закладів і мінеральних джерел, уздовж туристичних маршрутів.

Запобігти витоку адміністративними заходами практично неможливо. Але зменшити його негативний вплив на лісові насадження можна шляхом проведення комплексу лісів та організаційно-технічних заходів.

Розв'язати проблему можливо шляхом забезпечення:

1. ведення лісового господарства з використанням позитивного вітчизняного та міжнародного досвіду;
2. здійснення лісогосподарських заходів з урахуванням регіональних еколого-економічних та соціальних особливостей, створення та вирощування стійких до екстремальних природних умов лісових біогеоценозів;
3. запровадження природозберігаючого комплексного використання лісових ресурсів з урахуванням їх ландшафтного і водо регулюючого значення;
4. збільшення площі лісів шляхом виконання робіт з лісорозведення;
5. збереження різноманіття лісів;
6. розвитку лісової інфраструктури;
7. проведення моніторингу стану лісів;
8. створення конкурентних засад надання послуг у лісовому господарстві;
9. поліпшення кадрового забезпечення лісового господарства області;
10. охорони лісів від незаконних порубок та пожеж, захист від шкідників і хвороб;
11. ліквідації наслідків стихійного лиха і лісових пожеж, боротьби із шкідниками лісу;
12. розвитку рекреаційної та туристичної інфраструктури.

Висновки та перспективи дослідження. Ліс відіграє дуже важливу роль в житті і розвиток людства. Але втручання людини в природу має ґрунтуватися на глибокому знанні її закономірностей, нерідко дуже складних. Незнання їх приводило іноді до сумних наслідків.

Були випадки, коли застосування в лісах отрутохімікатів тягло за собою несподівані зміни не тільки в лісових біогеоценозах, але і на прилягаючих до них полях і навіть в річках: замовкали співочі птахи, зникали звірі, в річках гинула риба.

Література:

1. Андропов О.М. Стан рекреаційного комплексу України / О.М. Андропов // Економіка і екологія. – 2005. – № 24. – С.21-24.
2. Богатко О.Г. Вплив лісів на клімат в Україні / О.Г. Богатко // Україна Молода. – 2005. – 19 січня. – С.4.
3. Гаспарян А.А. Розвиток гірського туризму в Україні / А.А. Гаспарян // Бізнес. – 2006. – №5. – С.54-58.
4. Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України» // Відомості Верховної Ради. – 2000. – № 47. – С.62-66.
5. Закон України «Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу «Курорт-поліс Трускавець» // Відомості Верховної Ради. – 2004. – №9. – С.34-56.
6. Заставний Ф.Д. Географія України / Ф.Д. Заставний. – Львів: Екотехніка, 1994. – 301 с.
7. Лісовий Кодекс України // Відомості Верховної Ради. – 1994. – №35. – С.50-55.
8. Мішогло Г.О. Економічна географія України з основами виробництва / Г.О. Мішогло. – К.: Поступ, 1997. – 241 с.
9. Програма перспективного розвитку рекреаційних зон в Україні від 22 вересня 1994// Відомості Верховної Ради, 1994, № 28. – С.99-110.
10. Розміщення продуктивних сил / Під ред.Є.П.Качана. – К.: Діло, 1997. – С.81-90.

Лісютін Даниїл Сергійович,
студент 2 курсу спеціальності «Фізична
терапія, ерготерапія» Кіровоградського
інституту розвитку людини,

Мовчан Сергій Васильович, старший
викладач кафедри права та соціально-
економічних відносин
Кіровоградського інституту розвитку людини

Проаналізовано структуру загального та спортивного травматизму. Визначено основні умови та причини, які призводять до зростання рівня травмування спортсменів. Проаналізовано локалізацію травм у спорті в цілому та в ігрових видах спорту зокрема. Надано загальні рекомендації щодо зниження ризику травмування та прискорення темпів реабілітації.

Ключові слова: фізична реабілітація, спорт, травматизм, спортивні травми, профілактика, спортивна техніка, відновлення спортсмена.

Аналіз сучасної науково-методичної літератури щодо основних травм та причин їх виникнення у спортсменів ігрових видів спорту та визначення перспектив застосування засобів фізичної реабілітації, спрямованих на відновлення рухової функції та спеціальної працездатності.

У сучасному професійному спорті спостерігається тенденція підвищення травматизму, пов'язана з надвеликими фізичними навантаженнями, гонитвою за результативністю, бажанням підвищити власну інвестиційну привабливість для провідних спортивних клубів, команд. У загальній структурі травматизму спортивні травми становлять 10–17 % всіх пошкоджень. Спортсмени високого класу через професійні захворювання та травми змушені пропускати 7–45 % тренувальних занять та 5–35 % змагальних стартів. Внаслідок цього кількість постраждалих, яким необхідне стаціонарне лікування отриманої травми, становить близько 10 %, а оперативного втручання потребує 5–10 % спортсменів. Для кожного виду спорту характерні певні специфічні травми. На думку більшості дослідників, найбільш травматичні, з точки зору пошкодження опорно-рухового апарату, є спортивні ігри. Успіх відновлення спортивної працездатності після травми і повернення спортсмена до повноцінної тренувальної та змагальної діяльності більше ніж наполовину залежить не тільки від якісно проведеного лікування, але й від грамотно спланованого та побудованого реабілітаційного процесу. Тому наукове обґрунтування застосування сучасних засобів фізичної реабілітації у відповідності до нових технологій оперативного та консервативного лікування ушкоджень опорно-рухового апарату спортсмена представляє значний інтерес [4. С. 69].

Сучасний спорт – це тріумф людських можливостей. У той же час, розвиток професійного та олімпійського спорту з їх високою конкуренцією і надвисокими фізичними навантаженнями супроводжується підвищеним травматизмом, різного роду професійними захворюваннями, передпатологічними та патологічними станами. Все це становить загрозу для здоров'я спортсменів, ефективності їх тренувальної та змагальної діяльності. Спортивний травматизм є одним із провідних факторів, що визначають спортивну результативність і спортивне довголіття в цілому. Причини виникнення травм у спортсменів досить різноманітні. За статистикою, близько третини травм (30,05 %) обумовлено причинами організаційно-методичного характеру і дві третини (69,95 %) – індивідуальними особливостями спортсмена. Аналіз даних спеціальної літератури

свідчить, що до організаційних причин виникнення травм більшість авторів відносять такі: передусім – стан перетренованості, недоліки матеріально-технічного забезпечення; незадовільні санітарно-гігієнічні умови проведення тренувань і змагань; низька якість суддівства; недоліки теоретичної та практичної підготовки тренера. Крім того, фахівці у галузі спортивної травматології постійно акцентують увагу на питанні вдосконалення правил змагань як засобу профілактики травматизму у спортсменів.

Причини травматизму, обумовлені індивідуальними особливостями спортсменів: недостатній рівень техніко-тактичної підготовленості; низький рівень фізичної підготовленості; порушення спортивних правил; невиконання загального режиму. Вивчення питань нозології спортивного травматизму виявило велику кількість різноманітних захворювань і травм, властивих спортсменам різних видів спорту. Трійку лідерів серед них складають травми опорно-рухового апарату – близько 45 %, захворювання зубів – 30,5 та верхніх дихальних шляхів – 8,5 %. Участь у великій кількості стартів не тільки саме по собі є фактором підвищеного ризику, а й значною мірою негативно позначається на якості спортивної підготовки, призводить до порушення її принципових закономірностей, особливо у сфері управління навантаженнями і відпочинком, втому і відновленням спортсменів, формуванням раціональної адаптації, і стає додатковим фактором, який ще більше посилює негативний вплив надмірних тренувальних і змагальних навантажень. Спортивний травматизм ламає кар'єру 60–70 % видатних спортсменів, знецінює їх багаторічну самовіддану і вкрай важку працю – як фізично, так і психологічно. За даними Міжнародного олімпійського комітету, майже кожен десятий спортсмен, який брав участь в Олімпійських іграх у Лондоні, отримав травми під час змагань. Про травми в своїх збірних повідомляли представники 92 команд, а всього зафіксовано 1055 таких випадків. З них більше 55 % – пошкодження нижніх кінцівок, близько 9,5 % – травми голови у атлетів. Три чверті всіх травм сталися під час змагань. Існує тісний зв'язок між величиною і специфічною спрямованістю навантажень – з одного боку, і характером захворювань і травм – з іншого. Локалізація спортивних травм у різних видах спорту має свою особливість. За даними більшості авторів, найчастіше травмуються кінцівки. Для нижніх кінцівок найбільш травмонебезпечним видом спорту є футбол, де загальна кількість пошкоджень сягає 76,7 %, для верхніх – спортивна гімнастика – близько 54,5 %. Найбільш вразливою ланкою опорно-рухового апарату у спортсменів є колінний суглоб, на травми та захворювання якого припадає близько 50 % загальної патології, далі йдуть надп'яtkово-гомільковий суглоб – 10 % патології, поперековий і грудний відділи хребта – 10 %, гомілка і стопа – 6 %, тазостегновий та плечовий суглоби та кисть – по 5 %, ліктьовий суглоб – 4 % і т.д.. Однак слід зазначити, що ці цифри дають лише загальне уявлення про локалізацію патології опорно-рухового апарату у спортсменів, тоді як локалізація травм має характерні особливості для кожного виду спорту [2. С. 87].

Найбільш травмонебезпечними з точки зору пошкодження опорно-рухового апарату, за даними різних авторів, є спортивні ігри. Лідирування ігрових видів спорту за загальною кількістю травм не випадкове, це пов'язано, насамперед з їх специфічними особливостями: швидкою зміною дій відповідно до перебігу гри, прийняттям швидких і ефективних рішень при гострому дефіциті часу. Поряд із фізичним навантаженням, спортсмени в ігрових видах спорту відчувають великий нервово-психологічний вплив через сильне емоційне збудження. Цим видам спорту властиві тривалий змагальний сезон і часті переїзди спортсменів у різні кліматичні зони зі зміною часових поясів, режиму харчування, а також участь у змаганнях без попередньої адаптації. Спортсмени, які перенесли травму, у більшості випадків потребують проведення відновлювальних заходів [6, С. 26]. Це пов'язано з тим, що тривале обмеження рухової активності, відсутність навантажень, судинні та інші зміни призводять до атрофії м'язів, обмеження рухливості в суглобах, порушення обмінних процесів в кінцівках. Істотні зміни виникають в діяльності усіх систем організму. На думку вітчизняних і зарубіжних авторів, завданням фізичної

реабілітації спортсменів є відновлення як загальної, так і спеціальної працездатності. Зберігаючи багато рис, характерних для реабілітації хворих-неспортсменів, реабілітація спортсменів в той же час гостроспецифічна за кінцевою метою – відновлення особливих рухових якостей і навичок, що вимагає інших форм організації, засобів і методів відновлення. Надзвичайно важливим у реабілітації спортсменів є різноманітність використовуваних методів і засобів відновлення, що об'єднуються в комплексні програми. Чим вони багатогранніші, тим вище їхня ефективність, оскільки вони діють на різні механізми регуляції організму спортсмена (гуморальні, імунні, нервові, функціональні) і тим більша вірогідність «попадання у ціль». Сюди входять: кінезитерапія, широкий спектр фізіотерапевтичних і бальнеологічних засобів, різні модифікації масажу, ортопедичні засоби, лазеро- і рефлексотерапія, баротерапія, психорегуляція тощо. Різнманітні засоби фізичної реабілітації комбінують таким чином, щоб взаємно підсилювати і доповнювати дію один одного на організм спортсмена. Стан детренованості, який неминуче слідує за тривалим відновним процесом, призводить до зниження основних рухових якостей, спеціальних навичок і порушення техніки рухових дій в обраному виді спорту. Сучасні ігрові види спорту висувають високі вимоги до рівня швидкісно-силових можливостей спортсменів. Центральною методичною проблемою відновлення таких здібностей є проблема оптимального поєднання у вправах швидкісних і силових характеристик руху. Труднощі її вирішення впливають з того, що швидкість рухів і ступінь подоланого обтяження пов'язані обернено пропорційно. Зумовлені цим протиріччя між силовими і швидкісними характеристиками рухів усуваються збалансуванням їх таким чином, щоб досягти якомога більшої потужності сили з пріоритетом швидкості дії. Однією з найбільш перспективних методик відновлення швидкісно-силових здібностей є пліометричне тренування, що використовує еластичні властивості м'язів і сухожилок, так званий міостатичний рефлекс, що сприяє м'язовому скороченню [3, с.29].

Для відновлення організму потрібні найрізнманітніші елементи, які він бере з їжі. Тому харчування повинно бути в першу чергу збалансованим і корисним. Часто можна почути поради вживати деякі харчові добавки, що містять риб'ячий жир, глюкозамін сульфат, С-аденозилметіонін. Вони дають організму все необхідне для відновлення пошкоджених ділянок м'язів і сприяють швидшому загоєнню мікротравм [1, с. 61].

Разом зі збалансованим харчуванням, кожному спортсмену доводиться дотримуватися також і режиму дня. Для повноцінного заняття спортом на відпочинок і сон повинно відводитися не менше восьми годин на добу. Людині, що працює в нічні зміни або займається важкою фізичною працею, навряд чи варто розраховувати на серйозні результати тренувань. Дотримання ж режиму має на меті не тільки збільшити кількість годин сну, але і його якість. Регулярний сон в одні і ті ж тимчасові проміжки більш корисний і володіє вищими властивостями, що відновлюють [2, с. 206-208].

Крім цього, вкрай важливо робити розминку перед кожним тренуванням. Чим краще будуть розігріті м'язи перед початком виконання будь-якої вправи, тим меншим буде шанс травмуватися. Циркуляція крові після розминки помітно покращується, і м'язи швидше отримують поживні речовини, в той час як лактат швидше виводиться [5, с. 21].

Не менш важливою є техніка виконання вправи. Особливо це стосується новачків, які потребують методичного нагляду тренера, але і досвідченим спортсменам часто потрібен «погляд з боку», щоб зрозуміти, чи все робиться правильно. Невірні руху під час вправи можуть не тільки зменшити прогрес, але і значно збільшують ризик отримання травм, і зовсім не одних тільки легких, мікротравм, але і більш небезпечних і куди більш болючих [4, с. 151-152].

Отже, Найбільша кількість травм у спортсменів ігрових видів спорту приходить на опорноруховий апарат і становить близько 67 %, що пов'язано з технічними особливостями і специфікою тренувальної та змагальної діяльності даних видів спорту. Найбільш перспективним напрямком розвитку реабілітаційних технологій у спортсменів ігрових видів спорту з ушкодженням опорнорухового апарату є застосування

пліометричних вправ.

Література:

1. Арьков В.В. Компенсаторные механизмы нервно-мышечного дисбаланса у спортсменов высокой квалификации / В.В. Арьков, М.Н. Алфимов, Т.Ф. Абрамова, Т.М. Никитина // Биомедицина. – 2011. – № 2. – С. 58–65.
2. Валеев Н.М. Восстановление работоспособности спортсменов после травм опорно-двигательного аппарата / Н.М. Валеев. – М.: Физ. культура, 2009. – 304 с.
3. Инагамджанов Т.И. Реабилитация больных при повреждениях коленного сустава / Т.И. Инагамджанов // Спорт. травма. – 2011. – № 5 – С. 28–35.
4. Иорданская Ф.А. Мониторинг здоровья и функциональная подготовленность высококвалифицированных спортсменов в процессе учебно-тренировочной работы и соревновательной деятельности / Ф.А. Иорданская. – М.: Сов. спорт, 2010. – 183 с.
5. Капустина Н.В. Влияние посттравматической хондропатии на функциональное состояние коленных суставов у спортсменов игровых видов спорта / Н.В. Капустина, А.В. Смоленский // Лечеб. физкультура и спорт. медицина. – 2013. – № 9. – С. 16–22.
6. Миленин О.Н. Спортивные травмы коленного сустава / О.Н. Миленин // Медицина и спорт. – 2008. – № 2. – С. 25–27.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

**Колечко Наталя Олегівна,
студент 3 курсу спеціальності «Фізична
реабілітація» Кіровоградського інституту
розвитку людини,**

**Шостак Ігор Олександрович, кандидат
педагогічних наук, доцент кафедри
фізичної реабілітації Кіровоградського
інституту розвитку людини**

У статті обґрунтовується процес становлення та розвитку системи фізичного виховання дітей дошкільного віку в Україні. Розглядається вплив педагогічних теорій вітчизняних та зарубіжних теоретиків дошкільного виховання на процес становлення і розвитку фізичного виховання дітей дошкільного віку.

Проблема організації системи дошкільного виховання особливо актуальна в умовах сьогодення, оскільки за останні десятиліття виховання дітей дошкільного віку зазнало серйозної руйнації через економічні та соціальні проблеми. Дитина сьогодні залишилася практично поза увагою державних освітніх інституцій, а також сім'ї, оскільки остання часто переймається проблемами набуття певного матеріального статусу, аніж вихованням дітей.

Ключові слова: діти дошкільного віку, дитячий навчальний заклад, фізичне виховання, педагогіка, фізична культура.

Постановка проблеми: Проблема організації системи дошкільного виховання особливо актуальна в умовах сьогодення, оскільки за останні десятиліття виховання дітей дошкільного віку зазнало серйозної руйнації через економічні та соціальні проблеми. Дитина дошкільного віку сьогодні залишилася практично поза увагою державних освітніх інституцій, а також сім'ї, оскільки остання часто переймається проблемами набуття певного матеріального статусу, аніж вихованням дітей.

Ціль нашої статті:

– обґрунтування теоретичних засад фізичного виховання дітей дошкільного віку у вітчизняній дошкільній педагогіці;

– вивчення літератури щодо методик навчання фізичного виховання дітей дошкільного віку в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Сучасний стан та історію розвитку дошкільного виховання в Україні висвітлюють такі науковці як Л. Артемова, Е. Вільчковський, І. Дичківська, М. Стельмахович, З. Нагачевська [2; 6].

Виклад основного матеріалу. На початку ХХ ст. існувало чимало наукових праць, де обґрунтовувалися принципи, методи та засоби фізичного виховання молоді та дорослих. Названа проблема видається простішою, ніж проблема фізичного виховання малих дітей, оскільки в першому випадку мова йде про сформований організм людини. Дитячий же організм зазнає значних змін навіть протягом короткого проміжку життя.

Фізична культура дітей дошкільного віку будувалася на двох основних засадах:

- 1) на чіткому розумінні здорової дитини, що нормально розвивається;
- 2) на поточному знанні життєвих умов і практичних заходів, за допомогою яких набувається це здоров'я і нормальний розвиток [3, 3].

При доборі фізичних вправ теоретики фізичного виховання вказували на обов'язковість врахування певних закономірностей та правил:

- Встановити щільний зв'язок переддошкільницьким віком та дошкільним, приділивши належну увагу всім моторним функціям обох періодів
- Потрібно дати дитині низку навичок, щоб правильно тримати тіло і зберігати стійку рівновагу та зручний стан за різних умов пересування й роботи
- Щоб правильно розвивати дітей, основне завдання є своєчасно зміцнити моторні безумовні(спадкові) рефлексії і правильно виконувати їх за різних умов.

У ранньому дитинстві питання про фізичне виховання знаходиться в найтіснішому зв'язку з питаннями про загальний розвиток організму, тому науковці стверджували, що на ранніх стадіях розвитку зв'язок між фізичними і вищими психічними процесами більш тісний, ніж у пізніші періоди життя людини[1, с. 212].

До форм і засобів фізичної культури, що сприяли розв'язанню завдань розвитку особистості, відносили вільну моторну діяльність, творчі ігри, рухливі ігри з правилами, спортивні розваги, ранкову гімнастику, організовані заняття з фізичної культури.

Відносно виокремлення фізичного виховання в автономну систему, на думку педагогів того часу, передбачало ряд принципів: перший базується на тому що в заходах з охорони, укріплення і загартування сил дитини необхідно врахувати анатомо-фізіологічні особливості дітей дошкільного віку.

Наступний принцип полягає в усвідомленні єдності складної людської організації. Ця єдність виражається в тому, що будь-який вплив на окрему частину тіла обов'язково залучає до роботи не лише окремі м'язи або органи, а весь організм.

Третім важливим принципом, спираючись на аналіз літератури міжвоєнного періоду, слід назвати принцип індивідуалізації. При його реалізації вихователю слід було узгоджувати методи і прийоми педагогічної роботи з індивідуальними особливостями дітей.

Четвертий принцип надає рухливій грі панівне місце в системі фізичного виховання: гра повинна слугувати основним важелем фізичної культури дошкільника.

Особливий наголос ставився також на роль психічного фактора у фізичному вихованні, який часто вчителі, та навіть і лікарі, недооцінювали.

Ставилися конкретні вимоги щодо обладнання та укомплектування кімнат, світлового та теплового режиму, до приладдя та іграшок, подавалися переліки приладів і матеріалів для праці і занять фізичними вправами.

Основними елементами фізичної культури дітей дошкільного віку уважалися натуральні чинники природи – сонце, повітря, вода, з урахуванням індивідуальної реакції кожної дитини на них.

Організовуючи процес фізичного виховання дітей, педагогам-практикам радили кваліфіковано відбирати вправи, які найкраще відповідали б віку дитини. Завдяки їм

дитина повинна навчитися вдосконалювати і координувати рухи, навчитися економити сили, усувати недоцільні рухи, уникати неестетичних рухів для використання цього досвіду в дорослому житті, праці.

Дослідники дошкільного віку однакові в тому, що існує пряме співвідношення між розумовим та фізичним розвитком дитини: «Обмеженість у сфері рушійної діяльності дитини або пізніше появлення свідомих рухів свідчить звичайно про обмеженість або відсутність розумового розвитку» [3, с.7].

Отже, враховуючи співвідношення між руховою здатністю і розумовим розвитком дитини, слід зважати на індивідуальні особливості дитини. Це буде основною передумовою адекватного добору форм та методів роботи з дітьми.

Висновки. Перед фізичним вихованням у досліджуваній період ставився ряд загальних завдань, які зводилися до сприяння нормальному розвитку і формуванню дитячого організму, його зміцненню і загартуванню шляхом розвитку кісткового і нервово-м'язового апаратів і використання природних факторів; виховання і удосконалення життєво необхідних елементарних прикладних рухових навиків для вмілого використання їх при конкретних обставинах (біг, метання, стрибки); виховання психофізичних якостей: активності, сміливості, дисциплінованості, кмітливості та інших якостей, необхідних для майбутньої діяльності.

Установлено, що до основних форм фізичної культури, що сприяли розв'язанню завдань розвитку особистості, відносили вільну моторну діяльність творчі ігри, рухливі ігри з правилами, ранкову гімнастику, систематичне формування культурно-гігієнічних навичок. Існували відповідні стандарти і ставилися спеціальні вимоги до приміщення і обладнання дитячих дошкільних закладів. Єдність і послідовність у виконанні цих вимог забезпечувала підтримку дитячого організму в нормальному життєдіяльному стані.

Література:

1. Аркин Е.А. Дошкольный возраст/ Е.А. Аркин. – М.: Учпедгиз. 2013, – 334 с.
2. Артемова Л.В. Колір. Форма. Величина. Число / Л.В. Артемова – К.: Томіріс. 2011. – 176 с.
3. Блях В.А. Фізкультура дошкільника/ В.А. Блях. – Харків: Вид-во «Вісник фізичної культури». 2009. – 95 с.
4. Вільчковський Е.С. Методика фізичного виховання у дитячому садку / Е.С. Вільчковський. – К.: «Радянська школа». 1979. – 143 с.
5. Русова С. Вибрані педагогічні твори/ С. Русова. – К.: «Освіта». 2014. – 304 с.
6. Стельмахович М.Г. Плекаймо наше українське довкілля / М.Г. Стельмахович //Дошкільне виховання. – 2008. – №1. – С.4-6.
7. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка / М.Г. Стельмахович. – К.:ІЗМН. 2015. – 232 с.

КООРДИНАЦІЙНІ ЗДІБНОСТІ У ШКОЛЯРІВ МОЛОДШОГО ВІКУ

Тітаренко Олена Володимирівна,
студент 3 курсу спеціальності «Фізична
реабілітація» Кіровоградського інституту
розвитку людини,

Шостак Ігор Олександрович,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
фізичної реабілітації Кіровоградського
інституту розвитку людини

Значення координаційних здібностей для занять багатьма видами спорту незаперечно. На думку ряду авторів вони є критерієм високої спортивної майстерності. У зв'язку з ранньою спеціалізацією, скороченням термінів навчання і ускладненням

спортивної техніки до юних спортсменів пред'являються високі вимоги в плані прояву координаційних здібностей. Це обумовлює необхідність пошуку нових шляхів, за допомогою яких можна краще і швидше навчити дітей керувати своїми рухами. Ефективним шляхом стане оптимізація навчально-тренувального процесу з урахуванням властивостей нервової системи школярів.

Ключові слова: координаційні здібності, координація рухів, спорт, фізичний розвиток, фізичне виховання.

Постановка проблеми. Сучасні умови життя значно збільшили обсяг діяльності, здійснюваної в ймовірнісних і несподівано виникаючих ситуаціях, які вимагають прояву винахідливості, швидкості реакції, здатності до концентрації і переключення уваги, просторової, тимчасової, динамічної точності рухів і їх біомеханічної раціональності. Всі ці якості або здібності в теорії фізичного виховання пов'язують з поняттям спритності – здатністю людини швидко, оперативно, доцільно, тобто найбільш раціонально, освоювати нові рухові дії, успішно вирішувати рухові завдання в умовах, що змінюються. Спритність – складна комплексна рухова якість, рівень розвитку якої визначається багатьма факторами. Основу ж спритності становлять координаційні здібності. [6, с. 130; 7, с. 231].

Під координаційними здібностями розуміються здатності швидко, точно, доцільно, економно і винахідливо, тобто найдосконаліше, вирішувати рухові завдання (особливо складні і виникаючі несподівано) [7, с. 130].

Спираючись на дослідження таких науковців, як М. О. Бернштейн – про спритність та її розвиток; Л. В. Волков – про фізичні здібності дітей та підлітків; Л. П. Матвеев – про основи теорії та методики фізичної культури та спортивного тренування; В. І. Лях – про координаційні здібності школярів; Б. М. Шиян – про теорію та методику фізичного виховання школярів, Ю. Ф. Курамшин – про теорію та методику фізичної культури та ін., ми досліджували питання, пов'язані з методикою розвитку координаційних здібностей школярів на заняттях спортивною акробатикою у позаурочний час. На основі теоретичного аналізу було визначено, що, незважаючи на значну кількість досліджень з питання розробки методик розвитку різноманітних фізичних якостей, проблема розвитку координаційних здібностей учнів шкіл у позаурочний час висвітлена недостатньо як в теоретичному так і в практичному аспектах існуючої системи фізичного виховання.

Цілі статті:

- аналіз науково-дослідної літератури з проблеми дослідження;
- експериментальне обґрунтування методики розвитку координаційних здібностей учнів молодшого шкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ж. К. Холодов зазначає, що завдання щодо забезпечення спеціального розвитку координаційних здібностей вирішуються в процесі спортивного тренування і професійно-прикладної фізичної підготовки [6, с. 132]. Спираючись на дослідження таких науковців, як М. О. Бернштейн – про спритність та її розвиток; Л. В. Волков – про фізичні здібності дітей та підлітків; Л. П. Матвеев – про основи теорії та методики фізичної культури та спортивного тренування; В. І. Лях – про координаційні здібності школярів; Б. М. Шиян – про теорію та методику фізичного виховання школярів, Ю. Ф. Курамшин – про теорію та методику фізичної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. У зв'язку з тим, що в даний час в Україні виявляється все більша кількість дітей з порушеннями в розвитку мовлення у загальному масиві дитячого населення, зміст і методика корекційної роботи з ними набуває особливої значущості. Особливо це відноситься до розвитку моторики дошкільників з порушеннями мовленнєвого розвитку, а саме до формування у них координаційних здібностей. Відомо, що саме координаційним здібностям належить істотна роль у формуванні та розвитку точних, своєчасних і раціональних рухів людини. Це проявляється як в глобальних, так і в локальних, в тому числі і артикуляційних рухах людини [5, с. 3]. Для уточнення понять «координація рухів», «координаційні здібності», нами було проведено вивчення сучасного уявлення про координацію рухів і її роль в

загальному розвитку учнів молодшого шкільного віку. В рамках теоретичного дослідження розглядалися наступні питання:

- координація рухів в учнів молодшого шкільного віку;
- координаційні здібності як педагогічна проблема.

Моторика є одним з основних компонентів загального фонду нервово-психічних можливостей людини, за допомогою яких цілісно діюча особистість активно вступає у взаємини з навколишнім середовищем.

М. Гуревич розуміє під моторикою структуру рухових функцій, пов'язану з конституційними властивостями особистості. Значимість моторики стає особливо суттєвою в дитячому віці, коли вона служить на перших етапах, головним чином, майже єдиним показником темпу і характеру загального розвитку. Координація рухів є об'єктивним показником розвитку рухової функції (М. Фомін, Ю. Вавилов). До недавнього часу вважалося, що рецепторні стосунки перехресного характеру, тобто координація рухів, притаманна чотириногим тваринам, властиві також людині і є природними, природженими. При цьому не враховувалося, що з переходом людини до ходьби на двох ногах і звільнення рук для виконання трудових операцій могли скластися нові координаційні відносини в рухах верхніх і нижніх кінцівок.

Численними дослідженнями останніх років було з'ясовано, що різні види координаційних проявів людини у фізичному вихованні, спорті, трудовій, побутовій діяльності досить специфічні. Тому, замість уживаного спочатку терміна «спритність», який об'єднує всі види координаційних проявів і виявився дуже багатозначним, був введений в наукове застосування термін «координаційні здібності». З такої точки зору стала йти мова про систему координаційних здібностей і необхідність диференційованого підходу до їх розвитку.

Різноманітність варіантів понять «координація рухів і координаційні здібності» пояснюється тим, що координаційна здібність людини представляють собою досить складне утворення: з одного боку, вони можуть бути віднесені до процесу виховання фізичних якостей, а з іншого боку тісно вплетені в процес управління руховими діями (М. Бернштейн, Е. Вільчковський, О. Карпєєв, В. Лях, І. Сулейманов та ін.)

Висновки: вивчивши науково-методичну літературу і випробувавши комплекс вправ для розвитку координаційних здібностей, з'ясувалося, що наша робоча гіпотеза, а саме – застосування різних засобів як фізичні вправи і гімнастичні вправи з динамічним характером на заняттях фізичної культури дозволить якісно підвищити рівень координаційних здібностей дітей 7–9 років підтвердилася. Молодший шкільний вік дитини – це вік глибоких якісних змін усіх систем організму, його вдосконалення. Молодший шкільний вік найбільш сприятливий для формування у дітей практично всіх фізичних якостей і координаційних здібностей, що реалізуються в руховій активності. Щоб якісно будувати роботу з цією категорією учнів необхідно мати глибокі знання з анатомії, фізіології, психології дитини.

Література:

1. Кожевников С. В. Акробатика / С. В. Кожевников. – М. : Искусство, 2013. – 222 с.
2. Зайцева В.М. Теорія спортивного тренування з основами методик: підручник для студентів ВНЗ / В.М. Зайцева. – Київ, 2013. – 173 с.
3. Коркин В. П. Акробатика / В. П. Коркин – М. : Физкультура и спорт, 2012. – 127с.
4. Курамшин Ю. Ф. Теория и методика физической культуры / Ю. Ф. Курамшин, В. Григорьев, Н. Е. Латышева [и др.]; под ред. Ю. Ф. Курамшина. – М. : Советский спорт, 2012. – 436с.
5. Прокопова Л. І. Курс лекцій з теорії і методики фізичного виховання: [Навчальний посібник] / Л. І. Прокопова, М. Б. Чхайло. – Суми : Видавництво Вінниченко М. Д., 2013. – 306 с.
6. Холодов Ж. К. Теория и методика физического воспитания и спорта / Ж. К. Холодов, В.С. Кузнецов. – М.: Академия, 2014. – 450 с.
7. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 1 / Б. М. Шиян. – Тернопіль: Навчальна книга, 2012. – 272 с.

МЕДИЧНА РЕФОРМА НА КІРОВОГРАДЩИНІ: СОЦІОЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Бровченко Алла Юріївна,
студент 2 курсу спеціальності «Фізична
терапія, ерготерапія» Кіровоградського
інституту розвитку людини,

Мовчан Сергій Васильович,
старший викладач кафедри права та
соціально-економічних відносин
Кіровоградського інституту розвитку людини

Стаття присвячена актуальним питанням впровадження медичної реформи в Кіровоградській області. Аналізується важливість проведення значних змін у сфері медицини. Розглядаються основні проблеми та перешкоди впровадження нових принципів взаємодії. Зазначаються плюси та мінуси перетворень. Висвітлюються цілі реформування.

Ключові слова: медична система, медична реформа, етапи медичної реформи, екстрена медична допомога, первинна допомога, вторинна допомога, паліативна допомога, високоспеціалізована допомога, медична реабілітація.

Головною ознакою країни з високим рівнем розвитку є кількість її населення із середньою тривалістю життя. І не треба підводити багато слів, щоб побачити стійкий, тривалий та непорушний зв'язок між такими поняттями, як стан медичного обслуговування та середня тривалість життя. Оскільки медична система нашої країни була успадкована від Радянського Союзу і наслідком цього були величезні грошові витрати на неї, це призвело до зміни виду фінансування даної сфери. Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» дав старт довгоочікуваній медичній реформі в Україні. Відповідні заходи з реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я реалізуються і на Кіровоградщині [1].

За словами О. Макарук, у 2018 році зміни в системі охорони здоров'я торкнуться тільки первинної ланки, тобто роботи сімейних лікарів, терапевтів і педіатрів. Зміни вторинної і третинної ланок – медичних установ, почнеться у 2018 році та має завершитися до 2020 року.

Вся система охорони здоров'я повинна бути поділеною на три рівні надання медичної допомоги. Первинна допомога, яка має стати основою для подальшого реформування галузі, повинна обслуговувати близько 80% усіх звернень пацієнтів. Основа первинної допомоги – це сімейні лікарі, універсальні медики, які повинні вилікувати переважну більшість пацієнтів, що звертаються до них.

Планується, що після впровадження змін, галузь зможе поступово переходити на систему медичного страхування, а всі лікарні перекваліфікуються на спеціалізовані.

3 липня 2018 року запрацює система, яку назвали «гроші ходять за пацієнтом». Якщо раніше держава утримувала медичні заклади, то тепер бюджетні кошти йтимуть на закупівлю у медичних закладів їхніх послуг. Це дозволить зробити систему, яка розроблялась в умовах планової економіки, відповідною до ринкових реалій. Держава платитиме за послуги не лише державним і комунальним, але й приватним медичним закладам. За задумом авторів реформи, це має змусити медичні заклади змагатися за пацієнтів, позбавить необхідності фінансування лікарень, які не мають навантаження, на яке вони розраховані, а також дасть свободу лікарям, що зможуть надавати власні послуги як приватні підприємці. Тобто зарплата лікаря первинної ланки (сімейних лікарів, дільничних терапевтів і дільничних педіатрів) залежатиме від кількості пацієнтів у

кожного з них, а не від фіксованої ставки.[3].

Медична реформа передбачає, що відтепер лікарська допомога не буде пов'язана з місцем прописки – кожен громадянин може вибрати свого сімейного лікаря в будь-якому медичному закладі міста і укласти з ним договір. Тому, для початку потрібно визначитися і вибрати для своєї сім'ї або окремо для себе лікаря. Далі слід зібрати всі необхідні документи, а саме паспорт, ідентифікаційний код та свідоцтво про народження дитини, і принести їх до лікаря для укладення договору. А лікар, в свою чергу, підписує спеціальний контракт з Національною службою здоров'я.

За даними Міністерства охорони здоров'я, основним способом заповнення декларації є електронний. Це означає, що лікар, медсестра або реєстратор вносить особисті дані громадянина в єдину систему. Після цього, уповноважена особа медичного закладу роздрукує декларацію, яку необхідно підписати в двох примірниках і один залишається у пацієнта. До лікаря можна звертатися з будь-якими питаннями або проблемами, що стосуються здоров'я.

Нова медична реформа несе за собою багато змін. Саме для того, щоб медичні працівники отримували гідну заробітну плату, відтепер всім закладам первинної медичної допомоги буде платити держава. А це означає, що пацієнт не повинен оплачувати прийоми у лікаря сам. Тому, в МОЗ України зазначають, що похід в лікарню це не безкоштовна послуга, за яку ви повинні покласти «подяку» в кишеню лікареві, а це, перш за все, медична допомога і консультація, яка вже оплачена з ваших податків.

Держава в повному розмірі оплачуватиме прийоми і базовий пакет аналізів безпосередньо тій лікарні, де здійснюється лікування. У 2018 році на одного пацієнта держава виділятиме 370 грн. Один сімейний лікар може обслуговувати максимум 2000 пацієнтів, терапевт – 1800, а на педіатр – 900 осіб.

Медичні послуги поділятимуться на два пакети:

- червоний – це послуги, які оплачуватиме сам пацієнт, наприклад, неекстрена стоматологія, звернення до лікаря без направлення, естетична медицина;
- зелений пакет – послуги, які 100-відсотково оплачуватиме держава: невідкладна, первинна та паліативна допомога.

Завдяки реформі буде створено Національну службу здоров'я України (НСЗУ), що фактично виконуватиме роль страховика. Гроші на покриття видатків надходитимуть до цієї фінансової організації з державного бюджету. Фактично ті податки, які сплачують громадяни України, і будуть своєрідними «страховими внесками», які підуть на їхнє медичне обслуговування

У I півріччі 2018 року необхідно здійснити наступні заходи, щоб реформа запрацювала з 01 липня 2018 року:

1. У перші місяці 2018 року всі географічні одиниці, яким належать медустанови – район, місто або об'єднана територіальна громада, повинні були своїми рішеннями перевести всі медустанови, які надають послуги з первинної медичної допомоги на їх території, зі статусу бюджетних установ у статус некомерційних підприємств. При цьому форма власності у них залишиться колишньою – комунальною;

2. Підключитися до системи електронної охорони здоров'я e-Health. Оплата буде відбуватися на підставі електронних, а не паперових звітів про надані послуги;

3. Провести в регіоні приписну кампанію. Тобто медустанови та сімейні лікарі повинні провести роз'яснювальну кампанію з населенням, щоб простимулювати людей підписати електронні декларації з сімейними лікарями [3].

На сьогодні реформа первинної медико-санітарної допомоги (ПМСД) з квітня 2018 року вступила в активну фазу – пацієнти почали укладати декларації про надання медичних послуг з лікарями, яких вони обрали. Структура первинної ланки в області представлена 21 центром ПМСД, що мають статус юридичних осіб. Складова центрів – лікарські амбулаторії та ФАПи. У ході реформи центри ПМСД буде реорганізовано в неприбуткові комунальні підприємства, мережа лікарських амбулаторій загальної

практики – сімейної медицини розшириться до 141, а ФАПи стануть підрозділами амбулаторій – пунктами здоров'я, куди двічі на тиждень виїжджатиме для прийому пацієнтів лікар амбулаторії [4].

Таким чином, питання медичної реформи вимагає подальшого доопрацювання, достатнього фінансового забезпечення та інформування членів громад про те, як зміниться надання медичних послуг після децентралізації. Основною метою цих змін є модернізація медичної інфраструктури, а також перехід на оптимальну модель надання медичних послуг державі, створення єдиного медичного простору, де пацієнт може отримати якісну послугу в будь-якому місці країни. Ключовим завданням уряду України є разом з реформою децентралізації здійснити докорінну реформу фінансування охорони здоров'я, з якою Україна запізнилася на два десятиліття років.

Література:

1. Напрямки медичної реформи в Україні 2017 р. Науковий журнал «Сильна Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sylnaukraina.com.ua/novini/>
2. Медична реформа у Кропивницькому [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kr-rada.gov.ua/news/>
3. Реформа первинної медицини: покроковий план, як все відбуватиметься у 2018 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://24tv.ua/medichna_reforma_2018_ukrayina_novi_pravila_pervinnoyi_meditcini_n934532
4. На Кіровоградщині розпочалася реформа первинної ланки охорони здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kr-admin.gov.ua/start.php?q=News1/Ua/2018/06041801.html>

ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ КІРОВОГРАДСЬКОГО РАЙОНУ ТА ЙОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Дорошенко Наталія Сергіївна,
студент 2 курсу спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія» Кіровоградського інституту розвитку людини,

Мовчан Сергій Васильович, старший викладач кафедри права та соціально-економічних відносин Кіровоградського інституту розвитку людини

У статті представлено і розглянуто особливості розвитку зеленого туризму в Кіровоградській області та його соціально-економічне значення. Визначено сутність понять зелений туризм, туризм, екологічний туризм.

Ключові слова: зелений туризм, туризм, екологічний туризм.

Актуальність та мета дослідження. Актуальність статті полягає в тому, що його реалізація дозволить суттєво покращити економічне та соціальне становище у сільській місцевості. Основна проблема статті полягає в тому, що через недостатню зайнятість та низький життєвий рівень населення існує певна соціальна напруга у сільській місцевості, а можливості для її зменшення, пов'язані зі створенням нових робочих місць, обмежені. Саме сільський (зелений) туризм може в досить стислі терміни і з відносно невеликими інвестиціями сприяти частковому вирішенню цієї проблеми.

Мета статті. встановити соціально-економічне значення та розкрити поняття зеленого туризму в Кіровоградському районі.

Огляд наукових праць із проблеми. Вирішення проблем розвитку туризму в Україні під ракурсом стратегічного соціально-економічного розвитку регіонів є для сучасних учених-економістів полем наукових дискусій, на основі яких виникають цінні як із наукової, так і з практичної точки зору дослідження, що мають дійсно корисний результат як для науковців, так і для практиків (суб'єктів господарювання) і керівників регіонів.

У цьому аспекті звертають на себе увагу результати досліджень вчених-економістів наукової школи Київського національного торговельно-економічного університету (Т.І. Ткаченко), які на особливу увагу приділяють пошуку шляхів і способів «...мінімізації негативних наслідків для розвитку регіонів...», що є наслідком «...повільних темпів розробки нової регіональної політики з визначенням місця туризму в ній, великою розбіжністю між регіонами стосовно рівня соціально-економічного розвитку, що ускладнює здійснення трансформаційних процесів в економіці та галузі, та може призвести до соціальних конфліктів і екологічних катастроф...», національної академії міського господарства (Ю.Ю. Леонт'єва), які звертають увагу на те, що проблема розвитку туризму в регіонах України не може бути вирішеною поза вдосконалення процесу розробки та реалізації регіональних стратегій соціально-економічного розвитку, та відмічають наступні недоліки в існуючих підходах – «...недостатня обґрунтованість вибору стратегічних пріоритетів розвитку, недооцінка потенційного впливу туризму на економіку регіону, а також відсутність у їх структурі стратегій розвитку туризму, які визначають, підтримують і нарощують довгодіючі конкурентні переваги регіону.

Виклад основного матеріалу.

Сільський зелений туризм для України – нове поняття і перспективне.

Сільський туризм є специфічною формою відпочинку в приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості та культурної, історичної та етнографічної спадщини регіону. Протягом останніх років велику увагу почали приділяти українському селу як об'єкту туризму.

Актуальність розвитку сільського зеленого туризму в Україні зумовлюється нагальною необхідністю невідкладного розв'язання соціально-економічних проблем сучасного села. За роки незалежності України в сільській місцевості спостерігається зменшення населення, зростання безробіття, масова заробітчанська міграція. Тому для держави є важливим розвиток сільського туризму так як він розширює сферу зайнятості сільського населення і дає селянам додатковий заробіток; розширює можливості зайнятості сільського господаря не тільки у виробничій сфері але й в сфері обслуговування. А також стимулює розвиток сфери послуг: торгівлі, транспортну, зв'язку, служби побуту, відпочинково-розважальних послуг та інших.

Сільський зелений туризм – це проведення вільного часу в сільському середовищі. Зелений він тому, що туристичні заняття у вигляді пішохідних і кінних прогулянок, спортивних та оздоровчих подорожей (навіть полювання і рибальство) відбуваються у сільській місцевості серед живої зеленої природи. Це діяльність, пов'язана з сільськогосподарськими роботами, знайомством з життям невеликих поселень, пішими екскурсіями, вивченням флори і фауни, заняттям річковим спортом і т.п.» Сільський зелений туризм часто ототожнюють з агротуризмом.

У науково-популярній літературі часто використовують поняття «екологічний туризм». Суть екологічного туризму зводиться до організації туризму на малозмінених людиною ландшафтах без заподіяння шкоди навколишньому середовищу. Саме до таких відносяться території національних і ландшафтних парків, де здійснюються без шкоди екології тури в природу. Оскільки екотуризм і сільський зелений туризм спрямовані на збереження екосистем, то між екотуризмом і сільським туризмом існують паралелі. Останнім часом навіть з'явилося нове поняття – екоагротуризм. Воно поєднує використання агросадіб як головного об'єкта розміщення туристів, що беруть участь в

сільському зеленому туризмі, з використанням екотуристичних програм. На думку дослідників, сільський зелений туризм відрізняється від екотуризму основною метою – відповідним використанням вільного часу: сільський туризм – це вид проведення вільного часу як стаціонарного відпочинку в сільській місцевості з невеликими радіальними маршрутами, а екотуризм – проведення вільного часу на маршруті, під час якого люди знайомляться з природними або історико – культурними пам'ятками території.

Сільський зелений туризм має давні традиції. Ще в період Римської імперії існувала традиція виїзду з Риму на відпочинок в сільську місцевість. На сучасному етапі це явище особливо поширилося в другій половині XX в., Коли населення великих міст постіндустріальних держав вже не могло обійтися без чистого повітря, привабливих малозаселених, екологічно чистих сільських територій. Попит на сільський відпочинок, або як його ще називають у деяких країнах Центрально -Східної Європи – « відпочинком під грушею » – обумовлений також збільшенням вартості платних відпусток, зростанням освіченості громадян і розвитком транспортної інфраструктури, насамперед мережі швидкісних автобанів, залізниць, сучасного повітряного транспорту. Наприкінці XX – початку XXI в. подолано істотну перешкоду, заважала розвитку туризму в сільській місцевості, зокрема в Центрально -східних європейських країнах, – невлаштованість об'єктів розміщення туристів. Цього вдалося досягти в останні роки розвитку малого підприємництва та створення мережі агросадиб, агроготелей для прийому відпочиваючих.

Послугами сільського туризму переважно користується молодь до 35 років, яка живе у великих містах. Їх частка становить понад 4 /6 від сумарної кількості агротуристів. У світі найбільший розвиток сільський туризм досяг у Північно країнах та Європі.

Сільський (зелений) туризм, або агротуризм, є одним з видів екологічного туризму, який останнім часом набуває поширення і продовжує активно розвиватися в багатьох європейських країнах. Не є винятком і Україна. Характерно, що в розвинених країнах світу такий вид відпочинку користується попитом не лише у людей середнього достатку, а й у заможної частини населення. Адже агротуризм дає можливість міським жителям відпочити в сільській місцевості на природі, позбутися стресів, відвідати місцеві пам'ятки, ознайомитися з побутом сучасних сільських мешканців та народними традиціями, які вони зберігають, а за бажання – взяти участь у сільськогосподарських роботах. Цей вид туризму, сприяючи розвитку малого бізнесу в аграрних регіонах, дає можливість міським мешканцям активно відпочивати в приватних сільських господарствах, а сільським господарям поліпшити своє фінансове становище. За агротуризмом в Україні велике майбутнє.

Кіровоградська область, що розташована в центрі України і яка має для розвитку своєї рекреаційної сфери сприятливі природно-кліматичні умови, значний історико-культурний потенціал, необхідні людські та матеріальні ресурси, значно відстає від інших регіонів країни, а тим більше від зарубіжних країн за рівнем розвитку туристичних послуг. Головним завданням розвитку зеленого туризму на Кіровоградщині є створення продукту, конкурентоспроможного як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку, здатного максимально задовольнити туристські потреби населення, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій та їх соціально-економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги та історико-культурної спадщини. Серед головних чинників, що досі стримують розвиток туристичної індустрії в Україні і зокрема в Кіровоградській області можна виділити відсутність інфраструктури ринку туристичних послуг як цілісної системи та відповідного науково-дослідницького забезпечення галузі. В той же час, подальший розвиток туризму потребує застосування нетрадиційних інноваційних підходів до організації управління галуззю як на державному, так і на регіональному рівнях. На сьогодні основними недоліками туристичної інфраструктури Кіровоградщини є застарілість переважної більшості капітальних споруд, що відносяться до неї; неузгодженість в просторі і часі, яка помічається між її елементами, а також відчутна нестача нормативно-правового підґрунтя функціонування та розвитку підприємств

інфраструктури туризму.

Розвиток регіонального туризму неможливий на основі тільки ринкових механізмів, оскільки туризм не тільки економічне явище, але і соціальне, духовне і культурологічне. Тому важливою є необхідність створення механізмів сприяння реконструкції існуючих об'єктів туристичної інфраструктури. Необхідне формування системи центрів туристичної інформації – елементу туристичної індустрії. Низька обізнаність про Кіровоградщину, як про туристичний регіон у поєднанні з недостатньо розвинутою інфраструктурою є основними перешкодами в становленні зеленого туризму. Останні декілька років українські туристи віддають перевагу міжнародним напрямам, які пропонують краще співвідношення ціни і якості. Але економічна криза і зниження рівня доходів населення роблять внутрішній туризм все більш привабливим. Відповідно до державної статистичної звітності, у Кіровоградській області існує 67 ліцензованих туристичних підприємств (станом на грудень 2010 р.), з них реально працює 41 підприємство. Кількість туристів, що були обслуговані у 2010 році становила 17491 чол., надходження до бюджету склали 1134,08 тис. грн. У той же час, в Кіровоградській області офіційно налічується лише 48 сільських зелених садиб, здатних приймати туристів (за даними управління культури і туризму). Кожен господар зеленої садиби розробляє для гостей різні види програм з місцевим колоритом. Деякі туристи не проти на деякий час залучитися до сільської праці: подоїти корову, зірвати плоди з дерева або прокласти борону трактором. Проте, основа всього сільського туризму – кухня. Жоден турист не приїде в село на відпочинок, якщо не буде упевнений, що там його чекає здорова і екологічно чиста їжа.

Соціально-економічними передумовами розвитку сільського туризму на Кіровоградщині є:

- наявний приватний житловий фонд;
- незайняте або частково зайняте в особистих селянських господарствах сільське населення;
- проблема збуту сільськогосподарської продукції, дві третини якої виробляється в особистих селянських та фермерських господарствах.

Отже, саме розвиток сільського туризму на Кіровоградщині є одним із напрямів застосування праці за рахунок створення нових робочих місць.

Розвиток сільського туризму буде впливати на:

- вирішення соціально-економічних проблем села;
- зменшення рівня безробіття на селі та розширення кола зайнятості сільського населення, особливо молоді;
- розширення можливостей реалізації продукції особистого підсобного господарства, причому реалізації її на місці;
- покращання благоустрою сільських садиб, вулиць, в цілому сіл; буде стимулювати розвиток соціальної інфраструктури;
- відродження, збереження і розвиток місцевих народних промислів, пам'яток історико-культурної спадщини;
- підвищення культурно-освітнього рівня сільського населення.

Сільський зелений туризм – це саме той сектор економіки, який заслуговує більшої уваги на Кіровоградщині. Він потенційно може забезпечити значний внесок в економіку сіла у вигляді нових робочих місць, збільшення надходжень від зовнішньо-економічної діяльності, поповнення державного бюджету через сплату податків, сприяти зниженню імпорту і інтенсифікувати використання місцевих сировинних ресурсів.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, було визначено поняття що таке зелений туризм та його соціально- економічне значення Кіровоградського району.

Література

1. Гловацька В.В. Сільський зелений туризм: сутність, функції, основи організації / В.В. Гловацька // Економіка АПК. – 2006. – № 10. – С. 148-155.
2. Гловацька В.В. Суть та види сільського зеленого туризму / В.В. Гловацька // Агроінком. – 2006. – № 5-6. – С. 132-154.